

Υπόεργο 10 «Δημιουργία Μηχανισμών Επιστημονικής Παρακολούθησης Τουρισμού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου» της πράξης «Προβολή του τουριστικού προϊόντος της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου».

Α.2.1. Δράση 1 (Δ1): Δημιουργία μηχανισμών επιστημονικής παρακολούθησης τουρισμού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Ενέργεια Δ.1.1. Παρατηρητήριο Αειφόρου Τουρισμού για προορισμούς

Π.1.1.2: ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ ΜΕ ΟΡΟΥΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ

- Ενότητα 1: Τουριστική προσφορά και ζήτηση**
- Ενότητα 2: Αποτελέσματα, επιδόσεις και αξιολόγηση βιωσιμότητας τουρισμού**
- Ενότητα 3: Επιπτώσεις του τουρισμού στη βιωσιμότητα του προορισμού. Τουριστική διακυβέρνηση και αξιολόγηση εφαρμοζόμενων πολιτικών**

Επιστημονικός Υπεύθυνος
Γιάννης Σπιλάνης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Επιστημονικοί Συνεργάτες
Α. Βλάχος - Κ.Γλύπτου - Α. Βλάμη - Χ.Κόντου – Ε.Σαραντάκου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σεπτέμβριος 2015

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

Πρόλογος

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου είναι το πρώτο ελληνικό ΑΕΙ που από το τέλος της δεκαετίας του '80 δημιούργησε κατεύθυνση σπουδών στον Τουρισμό στο πλαίσιο του προπτυχιακού προγράμματος του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, ενώ δέκα χρόνια αργότερα δημιούργησε το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη «Διοίκηση, Πολιτική και Σχεδιασμό του Τουρισμού» με στόχο να καλύψει το κενό που υπήρχε μέχρι τότε στη διδασκαλία και στην έρευνα του σημαντικότερου κλάδου της ελληνικής οικονομίας, με προγράμματα που μέχρι τότε περιοριζόταν σε εκπαίδευση στελεχών τουριστικών επιχειρήσεων. Στο διάστημα που μεσολάβησε αναπτύχθηκε σημαντική εγχώρια έρευνα στο γνωστικό αυτό αντικείμενο, ενώ δημιουργήθηκε και μια γενιά επιστημόνων με μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές κατάλληλο να στελεχώσει φορείς τουριστικού σχεδιασμού και εφαρμογής τουριστικής πολιτικής.

Το 2013 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ) αναγνωρίζοντας την επιστημονική εγκυρότητα του Πανεπιστημίου Αιγαίου του ανέθεσε την επιστημονική ευθύνη της λειτουργίας του πρώτου Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού στην Ευρώπη που θεσμοθετήθηκε με τις Περιφέρειες του Νοτίου και του Βορείου Αιγαίου.

Στόχος του Παρατηρητηρίου είναι η δημιουργία ενός εργαλείου που θα επιτρέπει στους εμπλεκόμενους φορείς να σχεδιάζουν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους με βάση δεδομένα και ανάλυση έτσι ώστε να τεκμηριώνουν τις αποφάσεις τους.

Ως πρώτη προπαρασκευαστική δράση του Παρατηρητηρίου θεωρήθηκε απαραίτητο να γίνει η συνολική αποτίμηση του ελληνικού τουρισμού με βάση την ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώνουν ελληνικοί και διεθνείς φορείς έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο σύγκρισης για

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ότι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

τις εξελίξεις που καταγράφονται στις επιμέρους περιοχές όπως της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

Στη παρούσα έκθεση -η οποία είναι αρθρωτή και θα είναι «κυλιόμενη» ώστε να εμπλουτίζεται διαρκώς όσο αυξάνεται η συγκέντρωση δεδομένων - η ανάλυση θα εστιαστεί στη καταγραφή και ανάλυση των δεδομένων στη Περιφέρεια Ν Αιγαίου, ενώ παράλληλα θα γίνονται αναφορές και συγκρίσεις με τη κατάσταση που επικρατεί στο σύνολο της χώρας στις άλλες τρεις νησιωτικές περιφέρειες της χώρας (Ιόνια Νησιά, Β.Αιγαίο και Κρήτη) με το δεδομένο ότι αποτελούν τους βασικούς ελληνικούς προορισμούς συγκεντρώνοντας τα δύο τρίτα της τουριστικής δραστηριότητας. Δεν θα λείψουν οι αναφορές σε όλες τις περιφέρειες της χώρας ώστε να γίνουν εμφανείς οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ των επιμέρους προορισμών.

Η έκθεση αυτή αξιοποιεί τη βάση δεδομένων που δημιουργήθηκε στη φάση της συγγραφής της έκθεσης με θέμα «Καταγραφή και αποτίμηση των πρόσφατων αποτελεσμάτων του ελληνικού τουρισμού 2000-2012)» που ολοκληρώθηκε τον Γενάρη 2014.

Δρ. Γιάννης Σπιλάνης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Δ/ντής Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού Αιγαίου
Επιστημονικός Υπεύθυνος Εργαστηρίου Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ: ΤΟ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΙΟΝ	9
1.1 Τα καταλύματα	13
1.2 Τα τουριστικά θέλγητρα	20
1.1. Φυσικοί πόροι.....	24
1.2.1. Το κλίμα	24
1.2.2. Παραλίες	27
1.2.3. Οικοσυστήματα	29
1.2.4. Γεωλογικά μνημεία.....	33
1.2.5. Αγροτικά τοπία	35
1.2.6. Θαλάσσιο περιβάλλον	39
1.3. Πολιτιστικοί πόροι	39
1.3.1. Αρχαιολογικοί χώροι και νεώτερα μνημεία	40
1.3.2. Οικισμοί	42
1.3.3 Παραδοσιακός τρόπος ζωής.....	45
1.3.4. Γαστρονομία	45
1.3.5. Μουσική – Χορός - Τέχνες – Γράμματα – Ήθη – Έθιμα.....	47
1.4. Τουριστικές Υποδομές	50
1.5. Δραστηριότητες	50
1.6. Τουριστικές επιχειρήσεις.....	52
1.7. Προσπελασιμότητα.....	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ	56
2.1. Διανυκτερεύσεις	56
2.2. Αφίξεις στα νησιά με μεταφορικά μέσα	65
1.3. Εκτίμηση συνολικών διανυκτερεύσεων	67

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

2^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ, ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ..... 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ, ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΝΑ..... 74

3.1. Οικονομικά αποτελέσματα και επιδόσεις..... 74

3.2. Συνολική απασχόληση και επιδόσεις.....80

3.3. Εκτίμηση περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων και επιδόσεων 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ 87

3^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΖΟΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ 95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ 95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΖΟΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ.....101

6.1. Η έννοια της διακυβέρνησης στον τουρισμό 101

6.2. Το σύστημα διακυβέρνησης στην Ελλάδα. Η σημερινή πραγματικότητα και οι τάσεις που αναπτύσσονται 108

6.3 . Ανάλυση του συστήματος διακυβέρνησης στον τουρισμό με βάση την Περιφέρεια Ν. Αιγαίου 113

6.4. Αξιολόγηση του συστήματος διακυβέρνησης στον τουρισμό στην ΠΝΑ. .134

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ..... 1

Πίνακας Π1: Τουριστικές και παραθεριστικές κλίνες (2013) 2

Πίνακας Π2: Τουριστικοί πόροι ανά νησί..... 4

Πίνακας Π3: Τουριστικές Δραστηριότητες ανά κατηγορία..... 13

Πίνακας Π4: Συνεδριακά κέντρα και αίθουσες – Μαρίνες και τουριστικά καταφύγια..... 19

Παράρτημα Π5:..... 23

Παράρτημα Π6 : Αφίξεις – διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα – δείκτες (2012) 29

Παράρτημα 7 Αρμοδιότητες και Δομές αναπτυξιακού και προγραμματικού χαρακτήρα των Αυτοδιοικητικών Περιφερειών. Η θέση του τουρισμού 31

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ότι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έκθεση (που στην τελική της μορφή θα συνοδεύεται και θα συμπληρώνεται από δεδομένα σε επίπεδο νησιού-προορισμού) έχει ως στόχο μέσα από την ανάλυση της κατάστασης της τουριστικής δραστηριότητας στο επίπεδο της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου να δώσει στους εμπλεκόμενους φορείς (κυρίως σε επίπεδο περιφέρειας και λιγότερο σε τοπικό επίπεδο) και στην επιστημονική κοινότητα τα εργαλεία εκείνα που να επιτρέπουν των οργάνων τουριστικής διακυβέρνησης της Περιφέρειας:

- τις άμεσες παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της συγκυρίας
- τον περιφερειακό σχεδιασμό εκείνο που μεσοπρόθεσμα θα βελτιώσει τα αποτελέσματα της και
- την περιφερειακή στρατηγική που μακροπρόθεσμα θα επιτρέψει τη βιώσιμη ανάπτυξη του κλάδου μέσα σε βιώσιμους προορισμούς

Η προσέγγιση που ακολουθεί η έκθεση είναι μακρο-οικονομική αφού αναφέρεται στο σύνολο της περιφέρειας θεωρώντας την ως έναν ενιαίο προορισμό σε σχέση με τους άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς του εσωτερικού και κυρίως του εξωτερικού τους οποίους ανταγωνίζεται στη προσέλκυση τουριστών. Οι αναφορές στα επιμέρους νησιά-προορισμούς θα είναι ενδεικτική ώστε να αναδεικνύει τις υπάρχουσες διαφορές όπου μπορούν να υποστηριχθούν με δεδομένα και θα στοχεύει στην καλύτερη κατανόηση της συνολικής κατάστασης και της οριζόντιας πολιτικής στην οποία θα πρέπει να εστιάσει με τις δράσεις η Περιφέρεια, παρά τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των επιμέρους προορισμών-νησιών. Τα ιδιαίτερα θέματα ανά νησί οφείλει να τα αναδείξει και να δρομολογήσει την υλοποίησή τους ο κάθε Δήμος ξεχωριστά με δική του πρωτοβουλία και τη συνδρομή της Περιφέρειας ή άλλων φορέων.

Η δομή που ακολουθείται στην έκθεση είναι αρθρωτή με στόχο να παρουσιάζονται και να αξιοποιούνται σταδιακά τα ευρήματα αλλά και να είναι ευκολότερη η επικαιροποίησή τους στο μέλλον καθ'όσον το Παρατηρητήριο δημιουργήθηκε ως δομή με στόχο να διαρκέσει στο χρόνο. Η δομή που θα ακολουθηθεί όπως αναφέρεται στο Π1 θα εστιάζεται διαδοχικά στα παρακάτω θέματα-ενότητες που διαρθρώνονται σε δύο παραδοτέα με βάση τη σύμβαση:

Π.2 Έκθεση αποτύπωσης, καταγραφής και αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης και διακυβέρνησης του τουρισμού και το βαθμό βιωσιμότητας του ανά προορισμό που περιλαμβάνει τις παρακάτω ενότητες:

1. Τουριστική προσφορά και ζήτηση
2. Αποτελέσματα, επιδόσεις και αξιολόγηση βιωσιμότητας τουρισμού

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

3. Επιπτώσεις του τουρισμού στη βιωσιμότητα του προορισμού. Τουριστική διακυβέρνηση και αξιολόγηση εφαρμοζόμενων πολιτικών

Π.3 Έκθεση με προτάσεις στρατηγικής και σχέδιο δράσης για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη στους προορισμούς του Νοτίου Αιγαίου και τη τουριστική διακυβέρνηση στη Περιφέρεια Ν. Αιγαίου που περιλαμβάνει την παρακάτω ενότητα

4. Swot Analysis και προτάσεις τουριστικής διακυβέρνησης και πολιτικής

Οι παραπάνω ενότητες δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, αλλά έχουν εσωτερική σύνδεση δεδομένου ότι η καταγραφή και ανάλυση της τουριστικής δραστηριότητας (προσφορά και ζήτηση) είναι προϋπόθεση για την εκτίμηση των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων του τουρισμού και όλα μαζί αποτελούν στοιχεία που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για την επεξεργασία προτάσεων πολιτικής. Οι 3 πρώτες ενότητες αποτελούν αντικείμενο του παρόντος Παραδοτέου 2 (Π2), ενώ η 4^η ενότητα, που αναφέρεται στις προτάσεις πολιτικής, αποτελεί αντικείμενο του Π3.

Η ακολουθούμενη μεθοδολογία έχει εκπονηθεί στη 1^η φάση της δημιουργίας του Παρατηρητηρίου (Π1) και βασίζεται στη προηγούμενη εμπειρία της ομάδας έργου (www.aegean.gr/lid). Βρίσκεται αναρτημένη στην ιστοσελίδα του Τουριστικού Παρατηρητηρίου (tourismobservatory.ba.aegean.gr) που δημιουργήθηκε τόσο για τη δημοσιοποίηση των εκθέσεων όσο και για τη δημιουργία ενός κέντρου ενημέρωσης και διαλόγου συμβάλλοντας στη διάχυση της φιλοσοφίας του ΠΟΤ για τη λειτουργία των Παρατηρητηρίων.

Με βάση την μεθοδολογία, οι εκθέσεις δεν αποτελούν απλή συλλογή στοιχείων, αλλά καταγράφουν την πληροφορία που είναι απαραίτητη για να απαντηθούν συγκεκριμένα ερωτήματα που αφορούν πχ. στο είδος του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος από την ΠΝΑ, από τα χαρακτηριστικά των τουριστών-καταναλωτών, τη συμπεριφορά τους στον προορισμό και το βαθμό ικανοποίησης τους, τα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας σε ότι αφορά το δημιουργούμενο προϊόν και εισόδημα, την απασχόληση αλλά και τις μεταβολές στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον που αποτελεί τη πρώτη ύλη, τους πόρους για τη τουριστική ανάπτυξη. Η πληροφορία αυτή είτε υπάρχει συγκεντρωμένη (και αυτή κυρίως θα χρησιμοποιηθεί σε πρώτη φάση) είτε πρέπει να συγκεντρωθεί μέσα από έρευνες σε τουρίστες, επιχειρήσεις, φορείς ώστε να καλυφθούν τα υπάρχοντα κενά με την ενεργοποίηση των τοπικών φορέων και ενδιαφερόμενων (stakeholders) όπως είναι και η στόχευση του ΠΟΤ. Ετσι η φάση αυτή στοχεύει να αναδείξει και τα κενά πληροφορίας που υπάρχουν ώστε να υπάρξει σταδιακή συμπλήρωση τους τόσο από δευτερογενή πληροφορία που δεν είναι σήμερα διαθέσιμη και από πρωτογενή έρευνα.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

Η ασκούμενη πολιτική, οι στόχοι, οι δράσεις και τα αποτελέσματα της αποτελούν μια άλλη σημαντική ενότητα που θα καταδείξει τα προβλήματα της τουριστικής διακυβέρνησης.

Όλα τα προηγούμενα θα αποτελέσουν στοιχεία για να τεκμηριωθούν οι προτάσεις πολιτικής με βάση τα όσα περιγράφει και η πρόταση που έχει κατατεθεί και αφορά:

α) βελτίωση της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων επιλέγοντας τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών των επιχειρήσεων που εμπλέκονται στην παροχή υπηρεσιών τουρισμού στο Νότιο Αιγαίο αξιοποιώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής μέσα από ένα **σύστημα σήμανσης τοπικής (αιγαιακής) ποιότητας και υπευθυνότητας – «Aegean Quality»** ως κύριο μέσο.

β) βελτίωση των παρεχόμενων δημόσιων (κοινών) υπηρεσιών για τη **διαχείριση του προορισμού (destination management)** με στόχο τη δημιουργία βιώσιμων τουριστικών προορισμών με βάση τις αρχές του ΠΟΤ. Στις παρεχόμενες από τον προορισμό υπηρεσίες εντάσσεται και το σύστημα προώθησης-προβολής-ενημέρωσης των υποψηφίων τουριστών είτε άμεσα είτε μέσω των διακινητών τουρισμού (τουριστικά γραφεία και ΤΟ).

γ) αξιοποίηση των υπάρχουσών δυνατοτήτων για ανάπτυξη ειδικών τουριστικών προϊόντων για την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και πόρων κάθε προορισμού (υλικών και άυλων) με στόχο την διαφοροποίηση των προορισμών με βάση τη **«Νησιωτική Ταυτότητα»**.

δ) βελτίωση του **συστήματος τουριστικής διακυβέρνησης** της Περιφέρειας Ν.Αιγαίου με βάση το Περιφερειακό Συμβούλιο Τουρισμού και τη Διεύθυνση Τουρισμού που με τη χρήση της τεκμηρίωσης του Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού, θα συντονίζει τη λήψη αποφάσεων όλων των εμπλεκόμενων φορέων στον τουριστικό σχεδιασμό (Δήμοι, Επιμελητήρια, Τοπικοί Σύλλογοι, Αναπτυξιακές Εταιρείες, Διαχειριστική Αρχή κλπ) ώστε να προκύψουν οι καλύτερες δυνατές συνέργειες και να προχωρούν οι παρεμβάσεις (επενδύσεις, δράσεις κλπ) που έχουν εντοπιστεί ως απαραίτητες στις τρεις προηγούμενες ενότητες.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

1^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ

Στη 1^η αυτή ενότητα θα καταγραφεί η τουριστική δραστηριότητα στη Περιφέρεια Ν.Αιγαίου σε δύο κεφάλαια: το πρώτο αφορά τη προσφορά και το δεύτερο τη ζήτηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ: ΤΟ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

Με βάση την ήδη κατατεθειμένη μεθοδολογία (Π1) «στην ενότητα αυτή θα πρέπει να καταγραφούν όλα τα στοιχεία που συναπαρτίζουν την προσφορά ιδιωτικών και δημόσιων υπηρεσιών στον προορισμό σχηματίζοντας το τουριστικό προϊόν του. Το παραγόμενο προϊόν μπορεί να είναι μοναδιάστατο (πχ. τουρισμός παραλίας) ή να δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να διαλέξουν μεταξύ διαφορετικών επιλογών, περισσότερο ή λιγότερο διαφορετικών μεταξύ τους.

Το τουριστικό προϊόν περιλαμβάνει τόσο τις πρώτες ύλες (τα θέλγητρα, χωρίς τα οποία δεν νοείται η παραγωγή του), τις βασικές υπηρεσίες και τις δραστηριότητες που παράγονται με βάση τις πρώτες ύλες που συνθέτουν το ή τα τουριστικά προϊόντα, συνθέτουν την τουριστική εικόνα του προορισμού που πρέπει να διακινηθεί μέσω των τυπικών και άτυπων δικτύων διανομής στους εν δυνάμει επισκέπτες με τέτοιο τρόπο που να τους πείσει να το επιλέξουν μεταξύ πολλών ανταγωνιστικών επιλογών.

Με βάση τα παραπάνω είναι απαραίτητο να καταγραφούν:

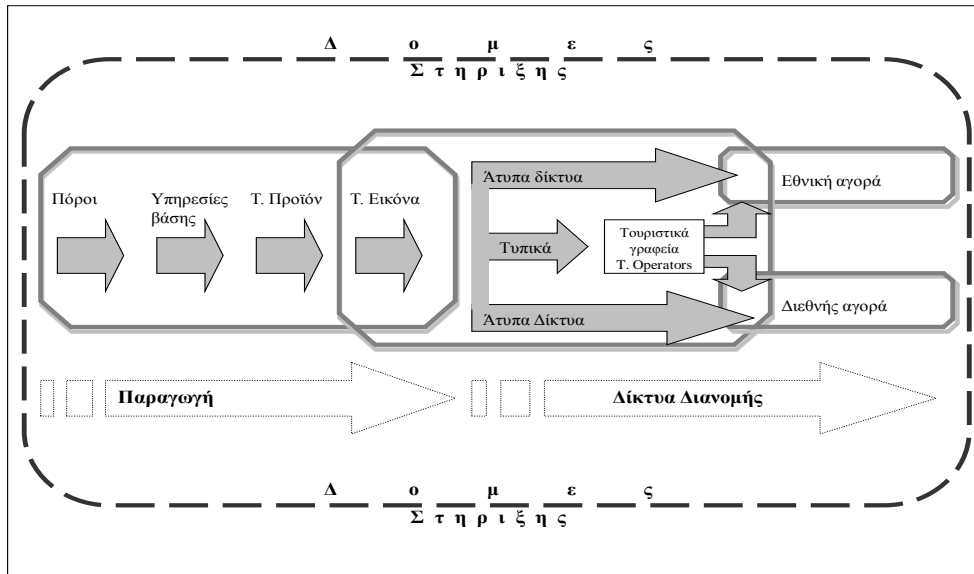
- Τα τουριστικά καταλύματα και τα χαρακτηριστικά τους αλλά και τις δυνατότητες κάθε προορισμού για παραθερισμό (αριθμός παραθεριστικών και προς ενοικίαση κατοικιών)
- Τα τουριστικά θέλγητρα που περιλαμβάνει τόσο τους τουριστικούς πόρους όσο και τις τουριστικές υποδομές, τα χαρακτηριστικά τους και τις υπηρεσίες που παρέχουν
- Τις υπάρχουσες τουριστικές υπηρεσίες, κλασσικές και σύγχρονες, και τα χαρακτηριστικά τους

Τα στοιχεία που θα συγκεντρωθούν με βάση δευτερογενείς πηγές (ΞΕΕ, τοπικές Ενώσεις, Επιμελητήρια, ΕΣΥΕ, έντυπα, ιστοσελίδες κλπ) για κάθε ένα νησί-δήμο

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

ξεχωριστά με βάση συγκεκριμένα πρότυπα (βλ. Παράρτημα 1) και θα αποτελέσουν την πρώτη ύλη όχι μόνο για περιγραφή της κατάστασης σε κάθε προορισμό αλλά και για την ανάλυση των ειδικών τουριστικών προϊόντων. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να επιβεβαιωθούν από τους δήμους.

Τουριστικό προϊόν: από τη παραγωγή στη διάθεση

Για τη συγκρότηση του Παρατηρητηρίου η υποχρεωτική μεταβλητή σε ότι αφορά τη προσφορά είναι:

M.1: αριθμός τουριστικών κλινών ανεξαρτήτως τύπου καταλύματος

Η συγκέντρωση πληροφορίας σχετικά με διάκριση των τουριστικών κλινών σε ξενοδοχειακές, *campings* και βοηθητικά καταλύματα ανάλογα με τη κατηγορία τους όπως και άλλα χαρακτηριστικά που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα 1 συμβάλλει σε πληρέστερη ανάλυση. Επίσης η προσέγγιση του αριθμού των κλινών σε ιδιωτικές κατοικίες που χρησιμοποιούνται ως παραθεριστικές ή ενοικιαζόμενες θα δώσει πληρέστερη εικόνα του προορισμού δεδομένου ότι οι ημεδαποί τουρίστες κάνουν υψηλή χρήση αυτών των καταλυμάτων, ενώ αυξάνει και ο αριθμός των ξένων τουριστών που τις χρησιμοποιεί καθώς αλλάζουν οι προτιμήσεις. Η γνώση του αριθμού των παραθεριστικών κατοικιών είναι επίσης απαραίτητη για τους διαχειριστές προορισμού σε ότι αφορά τη διαχείριση νερού, ενέργειας, αποβλήτων που προστίθενται σε αυτά των μόνιμων κατοίκων και των τουριστών.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Από τη σχέση μεταξύ αριθμού διαθέσιμων κλινών και αριθμού μονίμων κατοίκων προκύπτει η πιθανή μέγιστη ένταση της τουριστικής δραστηριότητας δίνοντας μια πρώτη εικόνα του προορισμού σε ότι αφορά τις αναμενόμενες κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές (οικονομική και κοινωνική φέρουσα ικανότητα), ενώ η αναλογία τους ανά τχ δίνει μια προσέγγιση της μέγιστης πιθανής περιβαλλοντικής πίεσης».

Από τα παραπάνω στοιχεία της τουριστικής προσφοράς συνήθως η καταγραφή περιορίζεται μόνο στα καταλύματα που σωστά θεωρούνται ως το μέγεθος που προσδιορίζει τη παραγωγική ικανότητα του κλάδου (καθώς προσδιορίζουν τον μέγιστο αριθμό διανυκτερεύσεων ανά ημέρα), ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και μια μεταβλητή που καταγράφεται, τουλάχιστον σε ότι αφορά στα ξενοδοχειακά καταλύματα, με ικανοποιητική ακρίβεια λόγω του συστήματος αδειοδότησης. Προβλήματα στην καταγραφή και στην αξιοπιστία των δεδομένων υπάρχει στα μη κύρια καταλύματα.

Η παρούσα έκθεση θα ξεκινήσει με τη προσπάθεια εκτίμησης της υποχρεωτικής μεταβλητής που απαιτεί τη καταγραφή των επαγγελματικών καταλυμάτων (ξενοδοχειακών και μη) όπως προκύπτουν από τα μητρώα των ενώσεων τους αλλά και τις Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Τουρισμού (ΠΥΤ) και την εκτίμηση των κλινών των ιδιωτικών καταλυμάτων (εξοχικές κατοικίες, ενοικιαζόμενα σπίτια κλπ), ενώ στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η καταγραφή των υπολοίπων μη υποχρεωτικών αλλά ιδιαίτερα χρήσιμων μεταβλητών.

Εκτίμηση **M.1: αριθμός τουριστικών κλινών ανεξαρτήτως τύπου καταλύματος**

Με βάση τα στοιχεία του ΞΕΕ για το 2013 η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου διαθέτει 2072 ξενοδοχειακές μονάδες με 192.798 κλίνες που αντιπροσωπεύει το 40,9% των κλινών των νησιωτικών περιφερειών και το 24,9% του συνόλου της χώρας.

Σε ότι αφορά στα campings η ΠΝΑ διαθέτει 33 (3 στα Δωδεκάνησα και 30 στις Κυκλάδες) με 9.056 θέσεις (8.860 στις Κυκλάδες) που αποτελούν το 46% των νησιωτικών campings, αλλά μόλις το 11% της Χώρας (289 και 81549 αντίστοιχα).

Σε ότι αφορά τα μη κύρια καταλύματα με βάση τα στοιχεία της ΣΕΕΔΕ (2013) το Ν.Αιγαίο διαθέτει 6317 μονάδες με 99198 κλίνες (22.768 στα Δωδεκάνησα και 76430 στις Κυκλάδες) που αποτελούν περίπου το 27% των διαθέσιμων αντίστοιχων υποδομών σε επίπεδο Ελλάδας για το 2013 (23.615 και 366.121 αντίστοιχα). Τα στοιχεία που προέρχονται από τις ΠΥΤ για το 2014 -στα οποία περιλαμβάνονται και

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

τα δεδομένα της νέας κατηγορίας τουριστικών κλινών που είναι οι τουριστικές κατοικίες και επαύλεις- αριθμός τους ανέρχεται σε 115.819 από τις οποίες 13.759 ανήκουν στην νέα αυτή κατηγορία που δεν περιλαμβάνονταν στα στοιχεία του 2013, καταγράφοντας μία μικρή αύξηση από το 2013 της τάξεως των 4.000 κλινών.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία **ο συνολικός αριθμός των επίσημων τουριστικών κλινών στη Περιφέρεια Ν.Αιγαίου είναι 315.619 (Μ.1)**

Σε αυτές τις κλίνες θα πρέπει να προστεθεί και ένας εκτιμώμενος αριθμός κλινών σε κενές κατοικίες που υπάρχουν στη Περιφέρεια με βάση την απογραφή του 2011. Η αναγκαιότητα της καταγραφής αυτών των κλινών είναι απαραίτητη τόσο εξ αιτίας της συμπεριφοράς των Ελλήνων τουριστών που με βάση την Έρευνα Τουριστών σε ποσοστό 70% χρησιμοποιούν μη επαγγελματικά καταλύματα, ενώ μεγάλος αριθμός φιλοξενείται σε φίλους και συγγενείς. Παράλληλα αυτό αφορά όλο και περισσότερους αλλοδαπούς τουρίστες που έχουν αποκτήσει κατοικία στα νησιά ή φιλοξενούνται ή τέλος ενοικιάζουν αυτοτελείς κατοικίες που δεν κατατάσσονται στα επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα.

Με βάση τα στοιχεία της απογραφής πληθυσμού 2011, ο αριθμός κενών κατοικιών στη Περιφέρεια Ν.Αιγαίου ήταν 113.384 σε σύνολο 229.667 κατοικιών. Δηλαδή περίπου το 50% του συνόλου των κατοικιών δηλώθηκαν είτε ως δευτερεύουσες (24.550), είτε ως εξοχικές (50.707), είτε προς ενοικίαση (21.142), είτε προς πώληση (3.366) σε ραγδαία αύξηση από το 2001 όταν ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 75.821. Με την υπόθεση εργασίας ότι κάθε κατοικία διαθέτει κατά μέσο όρο 3 κλίνες υπολογίζεται ο αριθμός των κλινών αυτών σε 340.152. Στις κλίνες αυτές θα πρέπει να προστεθεί και ένας αριθμός κλινών σε κατοικούμενες κατοικίες που χρησιμοποιούνται για φιλοξενία συγγενών και φίλων αριθμός που δεν μπορεί να εκτιμηθεί με ασφάλεια σ' αυτή τη φάση.

Επομένως με βάση τις παραπάνω υποθέσεις εργασίας στις επαγγελματικές κλίνες θα πρέπει να προστεθούν επιπλέον τουλάχιστον 340.152 κλίνες, διπλασιάζοντας τον αριθμό των διαθέσιμων κλινών. Αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα τη σημασία που έχει για τον τουρισμό η σωστή εκτίμηση τόσο των μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων όσο και των ιδιωτικών. Παράλληλα αυτός ο τύπος των κλινών και κατά επέκταση των τουριστών πρέπει να συνυπολογιστεί και για την εκτίμηση της πίεσης που ασκείται σε έναν προορισμό από τη χρήση των υποδομών του και των πόρων του (πχ. παραλίες, νερό, αποχετευτικό δίκτυο, σύστημα διαχείρισης στερεών αποβλήτων, ενέργεια, οδικό δίκτυο κλπ) και κατά συνέπεια των έργων και άλλων δράσεων που πρέπει να γίνουν.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

Στους επισκέπτες ενός προορισμού θα πρέπει να προστεθούν και όσοι μετακινούνται με σκάφη αναψυχής και κρουαζιερόπλοια και επισκέπτονται τα νησιά, δαπανούν, καταναλώνουν πόρους, χρησιμοποιούν τις υποδομές τους κλπ έστω και αν δεν διανυκτερεύουν. Σ' αυτή τη φάση της μελέτης δεν μας ενδιαφέρει ο αριθμός των επισκεπτών, αλλά ο λόγος για τον οποίον έρχονται, αφού αυτός σχετίζεται με τη προσφορά του προορισμού.

Στη συνέχεια θα γίνει παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων που αφορούν:

1. Τα καταλύματα
2. Τα τουριστικά θέλγητρα
3. Τις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες

1.1 Τα καταλύματα

Πέρα από τον υπολογισμό του αριθμού των διαθέσιμων κλινών σε έναν προορισμό είτε αυτές είναι επαγγελματικές είτε αυτές είναι ιδιωτικές, θα πρέπει να υπάρξει αναλυτικότερη πληροφόρηση σχετικά με την εξέλιξη του αριθμού τους και των ποιοτικών χαρακτηριστικών τους, ενώ θα πρέπει να εκτιμηθεί η μέγιστη πίεση που μπορεί να ασκηθεί σε έναν προορισμό εφόσον όλα τα καταλύματα είναι πλήρη. Η εξέλιξη των καταλυμάτων¹ αφορά σχεδόν αποκλειστικά τα ξενοδοχειακά καταλύματα, σε ότι αφορά τις μονάδες, τις κλίνες το μέγεθος των μονάδων και τη ταξινόμηση τους σε κατηγορίες.

1.1.1. Τα κύρια καταλύματα

Η εξέλιξη του ξενοδοχειακού δυναμικού στο Ν.Αιγαίο είναι συνεχώς αυξητική σε ότι αφορά τόσο τους απόλυτους αριθμούς όσο και σε ποσοστιαίους στο σύνολο της χώρας, αν και σε επίπεδο μονάδων σημειώνεται μια μικρή κάμψη μετά το 2000.

Πίνακας 1.1: Εξέλιξη αριθμού ξενοδοχειακών μονάδων στις νησιωτικές περιφέρειες και % επί του συνόλου των μονάδων της χώρας (1980-2013)

	1980	1990	2000	2013	1980	1990	2000	2013
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	3958	6713	8294	9676	100	100	100	100

¹ Η χρήση στοιχείων από διαφορετικές πηγές είτε να υπάρξουν χρονοσειρές που θα δείχνουν την εξέλιξη των μεγεθών ή δεδομένα αναλυτικά ανά νησί έχει ως αποτέλεσμα τη μη ταυτότητα των δεδομένων, έστω και αν πρόκειται για σχετικά μικρές αποκλίσεις που δεν επηρεάζουν την ανάλυση και τα συμπεράσματα.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ	240	533	736	916	6,1	7,9	8,9	9,5
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	111	305	401	395	2,8	4,5	4,8	4,1
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	548	1385	1836	2072	13,8	20,6	22,1	21,4
Ν. Δωδεκανήσου	308	765	998	1040	7,8	11,4	12,0	10,7
Ν. Κυκλάδων	240	620	838	1032	6,1	9,2	10,1	10,7
ΚΡΗΤΗ	406	1133	1363	1540	10,3	16,9	16,4	15,9

Πηγή: ΞΕΕ-ΕΛΣΤΑΤ

Όπως φαίνεται στον Π.1.1 ο αριθμός των ξενοδοχειακών μονάδων στο Ν.Αιγαίο αντιστοιχεί στο 21,4% του συνολικού της χώρας (2.072 στις 9.676) με τα δύο συμπλέγματα να μοιράζονται σχεδόν εξ ίσου τον αριθμό αυτό. Σε ότι αφορά τις κλίνες το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 24,9% (192.798 σε σύνολο 773.417 κλινών) με τη διαφορά ότι τα Δωδεκάνησα έχουν περίπου το 75% των κλινών (143.864 έναντι 48.934) (Π.1.2). Με αυτή τη δυναμικότητα η Περιφέρεια έρχεται στη κορυφή των ελληνικών περιφερειών, μπροστά και από τη Κρήτη που έχει 15,9% των μονάδων και το 21,5% των κλινών. Για να υπογραμμίσουμε τη σημασία των νησιών για τον ελληνικό τουρισμό αρκεί να αναφέρουμε ότι οι 4 νησιωτικές περιφέρειες συγκεντρώνουν περίπου το 50,8% των μονάδων και το 60,8% των κλινών της χώρας αποτυπώνοντας την υπεροχή των νησιών ως τουριστικών προορισμών στο πέρασμα του χρόνου δεδομένου ότι το 1980 τα ποσοστά αυτά ήταν 33% και 36,8% αντίστοιχα (13,8% και 16,2% για το Ν.Αιγαίο).

Π.1.2: Εξέλιξη ξενοδοχειακών κλινών στις νησιωτικές περιφέρειες και % στο σύνολο της χώρας (1980-2013)

	1980	1990	2000	2013	1980	1990	2000	2013
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	278045	438382	613636	773.417	100,00	100,00	100,00	100,00
ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ	22945	40960	65.232	89.917	8,21	9,34	10,63	11,63
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3687	13.311	22.326	22273	1,32	3,04	3,64	2,88
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	45331	93832	145.810	192.798	16,21	21,40	23,76	24,93
Ν. Δωδεκανήσου	35669	71386	108416	143.864	12,76	16,28	17,67	18,60
Ν. Κυκλάδων	9662	22446	37394	48.934	3,46	5,12	6,09	6,33
ΚΡΗΤΗ	29314	77678	120.316	166.370	10,49	17,72	19,61	21,51

Πηγή: ΞΕΕ-ΕΛΣΤΑΤ

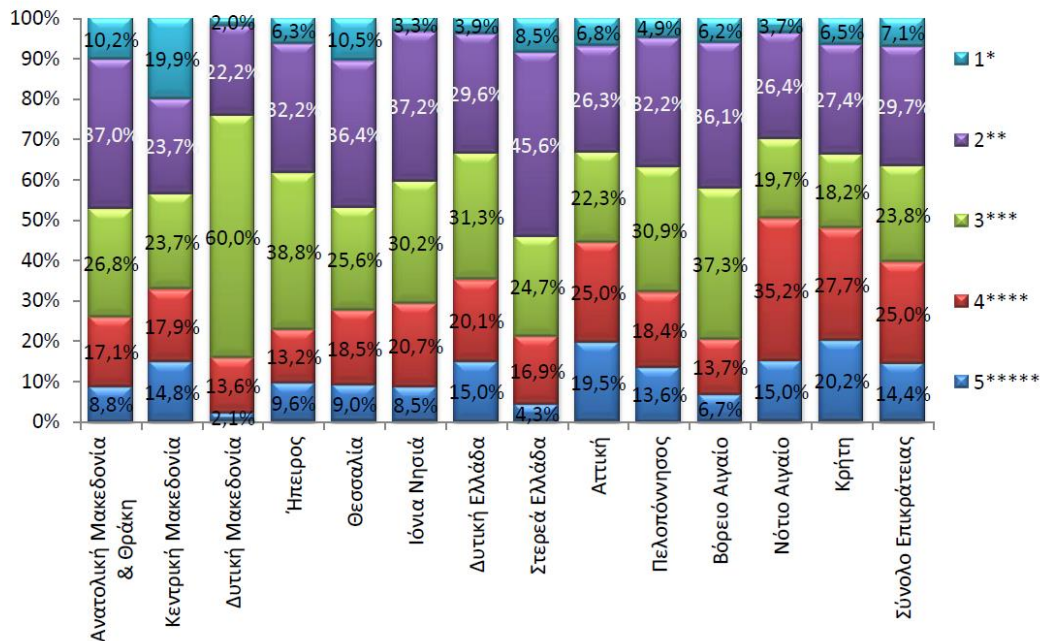
Οι μονάδες δεν κατανέμονται ισομερώς στα νησιά με τη Ρόδο και τη Κω να έχουν το 73% των μονάδων και το 91% των κλινών στα Δωδεκάνησα, ενώ στις Κυκλάδες η διασπορά είναι καλύτερη με τη Σαντορίνη και τη Μύκονο -που θεωρούνται τα

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

πλέον τουριστικά νησιά- να έχουν μικρότερο ποσοστό του συνόλου (44% των μονάδων και το 48% των κλινών) (Παράρτημα Π.1.)².

Από τα παραπάνω δεδομένα γίνεται φανερό ότι στα Δωδεκάνησα βρίσκονται και οι μεγαλύτερες μονάδες της χώρας με μέσο μέγεθος 138 κλίνες ανά μονάδα όταν ο εθνικός μέσος όρος είναι περίπου 80. Οι μεγάλες μονάδες είναι συγκεντρωμένες σε Ρόδο και Κω με μέσο όρο 173 κλίνες ανά μονάδα. Στις Κυκλάδες η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική με μέσο μέγεθος μονάδων κάτω του εθνικού μέσου όρου 47,4 και τις μεγαλύτερες μονάδες να βρίσκονται συγκεντρωμένες στη Μύκονο (63,8 κλ/μονάδα).

Διάγραμμα 1.1: Κατανομή της δυναμικότητας ανά κατηγορία και διοικητική περιφέρεια

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, Δεκέμβριος 2013. Επεξεργασία ΙΤΕΠ.

Σε ότι αφορά τις κατηγορίες των μονάδων η Περιφέρεια συγκεντρώνει 95 μονάδες 5* με 30.986 κλίνες σε σύνολο χώρας 361 και 117.555 μονάδες και κλίνες αντίστοιχα (26,3% των μονάδων και των κλινών), ενώ σημαντική είναι η παρουσία της και στις μονάδες 4*: 27,5% των μονάδων και 34,9% των κλινών. Σε επίπεδο

² Τα αναλυτικά στοιχεία ανά νησί βρίσκονται στο Παράρτημα

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»</p> <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

νησιών Ρόδος και Κως έχουν τις περισσότερες μονάδες υψηλών κατηγοριών και ακολουθούν Σαντορίνη, Μύκονος και σε απόσταση Πάρος, Κάρπαθος, Σύρος.

Σε ότι αφορά στα campings, παρά το γεγονός ότι οι κλιματολογικές συνθήκες είναι ιδιαίτερα θετικές για κατασκήνωση, δεν έχει υπάρξει ανάλογη ανάπτυξη. Ίσως η «ελεύθερη κατασκήνωση», ένας παραδοσιακός τρόπος θερινών διακοπών στα νησιά του Ν.Αιγαίου, να αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για τη δημιουργία οργανωμένων campings. Συνολικά στη Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου υπάρχουν 33 μονάδες σε 18 νησιά με 2706 θέσεις και 242 οικίσκους σε σύνολο 297 μονάδων, 23886 θέσεις και 992 οικίσκους³. Η μεγάλη πλειοψηφία τους βρίσκεται στις Κυκλάδες και είναι 2* και έχουν μέσο μέγεθος ίσο με αυτό σε εθνικό επίπεδο (80 περίπου θέσεις). Το 1980 η Περιφέρεια διέθετε μόλις 5 campings με 268 θέσεις στα 206 με 18.422 θέσεις που είχε η χώρα.

1.1.2. Τα μη κύρια καταλύματα

Η κατάσταση σε ότι αφορά τα μη κύρια καταλύματα είναι λιγότερο ξεκάθαρη για διάφορους λόγους: η ετήσια αδειοδότηση των μονάδων, οι πολλές αλλαγές στις διαδικασίες αδειοδότησης, στις προδιαγραφές και στον τρόπο φορολόγησης έχει οδηγήσει σε σημαντικές αυξομειώσεις του αριθμού τους από χρόνο σε χρόνο.

Το 2013 η ΠΝΑ διέθετε 99.198 κλίνες σε μη κύρια καταλύματα (76430 στις Κυκλάδες και 22.768 στα Δωδεκάνησα) σε σύνολο 366121 κλινών στην επικράτεια (27,1%), ενώ το 1980 τα αντίστοιχα μεγέθη ήταν 17019 (12421-4598) σε σύνολο 82314 κλινών (20,7%). Το 2013 η Ρόδος με 12623 κλίνες και η Κως με 5597 είχαν και στη περίπτωση αυτή τη πλειοψηφία των κλινών στα Δωδεκάνησα (περίπου 73%), ενώ στις Κυκλάδες η Σαντορίνη με 17.504, η Πάρος με 12.121 και η Μύκονος με 7.598 κλίνες διέθεταν τις περισσότερες από τις 76.430 κλίνες των Κυκλάδων. Τα δεδομένα για το 2014 διαφοροποιούνται ελάχιστα, ενώ προστίθενται οι τουριστικές κατοικίες-επαύλειες που συγκεντρώνονται κύρια (κατά 63%) σε 3 νησιά: στη Θήρα (4069 κλίνες σε 218 μονάδες), στη Μύκονο (3106) και στη Ρόδο (1410), ενώ ο συνολικός αριθμός τους για την Περιφέρεια είναι 20.419.

Σε ότι αφορά την κατάταξη τους σε κατηγορίες τα περισσότερα είναι 2 και 3 κλειδιών τόσο στη Περιφέρεια όσο και στην χώρα, ενώ ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων δεν φαίνεται να έχει προσαρμοστεί στις νέες κατηγοριοποιήσεις (δεδομένα από την ΣΕΕΔΔΕ).

³ Τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ και της Ελληνικής Ομοσπονδίας Campings (<http://www.greececamping.gr/>) δεν ταυτίζονται

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

1.1.3. Δευτερεύουσες κατοικίες

Όπως αναφέρθηκε προηγούμενα η εξέλιξη του συνολικού αριθμού των κατοικιών στη Περιφέρεια Ν.Αιγαίου είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή από το 1971 και μετά και σχετίζεται ιδιαίτερα με τη ζήτηση για παραθεριστική κατοικία, παρά με την αύξηση του πληθυσμού. Η εξέλιξη δεν είναι η ίδια σε όλα τα νησιά με σημαντική τη διαφοροποίηση μεταξύ των δύο συμπλεγμάτων της Δωδεκανήσου και των Κυκλάδων: έτσι ενώ ο αριθμός των συνολικών κατοικιών είναι πρακτικά ο ίδιος το 2011 (115.384 στα Δωδεκάνησα και 114.316 στις Κυκλάδες), οι κατοικημένες διαφέρουν κατά πολύ: 69.995 και 46.415 αντίστοιχα, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι κενές κατοικίες διαφόρων κατηγοριών (στις οποίες υπάγονται οι εξοχικές αλλά και όλες οι άλλες που ενοικιάζονται ως εξοχικές) είναι πολύ περισσότερες στις Κυκλάδες (πιθανότατα λόγω μικρότερης απόστασης από την Πρωτεύουσα) και υπερτερούν των κατοικούμενων. Ως εξοχικές και δευτερεύουσες χαρακτηρίζονται 23.937 στα Δωδεκάνησα και 50.363 στις Κυκλάδες, ενώ οι υπόλοιπες ως κενές.

Σε επίπεδο μεσαίων και μεγάλων νησιών η Ρόδος, η Κως, η Σύρος και η Κάλυμνος έχουν περισσότερες κατοικούμενες από κενές κατοικίες, ενώ η Ανδρος, η Νάξος, η Μύκονος και η Τήνος που παρουσιάζουν αντίστροφη εικόνα. Ανάλογη εικόνα παρουσιάζουν και πολλά μεσαία και μικρά νησιά των Κυκλάδων και ορισμένα των Δωδεκανήσων. Ενδιαφέρον έχει να συσχετιστεί ο αριθμός των κενών κατοικιών με την ηλικία των κτιρίων για να φανεί σε ποια νησιά απλά υπήρχε μεγάλο οικιστικό απόθεμα που έμεινε εγκαταλελειμμένο λόγω μετανάστευσης και επισκευάστηκε και χρησιμοποιείται και που η δόμηση είναι σχετικά πρόσφατη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η συσχέτιση των κατοικιών με την εξέλιξη του πληθυσμού. Σε 28 από τα 38 νησιά το απόθεμα κατοικιών υπερδιπλασιάστηκε με την Τήλο να σημειώνει τη μεγαλύτερη αύξηση (4,5 φορές), που πρέπει να συνδυαστεί και με τη μεγάλη αύξηση του μόνιμου πληθυσμού μετά το 1981.

Από τη καταγραφή τουριστικών κλινών και τη σύγκριση τους με τον αριθμό των εκτιμώμενων ιδιωτικών κλινών προκύπτουν οι πρώτες κατηγοριοποιήσεις:

- Τα «**ξενοδοχειακά**» νησιά που έχουν περισσότερες ξενοδοχειακές κλίνες απ' ότι κλίνες σε συμπληρωματικά καταλύματα. Από τα ιδιαίτερα τουριστικά νησιά η Ρόδος έχει σχεδόν εξαπλάσιο αριθμό ξενοδοχειακών κλινών σε σχέση με τον αριθμό των κλινών σε συμπληρωματικά καταλύματα (5,9), η Κως με 4,6, η Κάρπαθος με 3,7, η Φολέγανδρος με 2,1, η Πάτμος με 1,9 αλλά και η Μύκονος (1,4), συνολικά 11 νησιά. Αντίθετα στη πλειοψηφία των νησιών (28 τον αριθμό) επικρατούν τα συμπληρωματικά καταλύματα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται ιδιαίτερα τουριστικά νησιά όπως η Θήρα (1:0,7) και η Πάρος (1:0,5), η Σύρος και

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

η Ιος.

- Τα «**παραθεριστικά**» νησιά, δηλαδή τα νησιά όπου υπάρχει μεγάλη υπεροχή του αριθμού των κλινών σε κενά σπίτια (παραθεριστικές κατοικίες συν ενοικιαζόμενες ιδιωτικές κατοικίες) σε σχέση με τα διαθέσιμα επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα. Στη κατηγορία αυτή βρίσκονται νησιά που δεν θεωρούνται ιδιαίτερα τουριστικά όπως η Κάσος, η Κίμωλος, η Χάλκη, η Νίσυρος, η Κάλυμνος αλλά και τα νησιά που επειδή βρίσκονται κοντά στη Πρωτεύουσα έχουν αποκτήσει πρόσφατα μεγάλο αριθμό παραθεριστικών κατοικιών όπως η Κέα, η Κύθνος, η Σέριφος, η Ανδρος η Τήνος και η Σύρος. Στην ίδια κατηγορία βρίσκονται και νησιά που έχουν μεγάλο απόθεμα κατοικιών λόγω διαχρονικής μείωσης του πληθυσμού.

1.1.4 Η συνολική πίεση από τουρισμό και παραθερισμό

Με βάση τη βιβλιογραφία δύο γενικοί δείκτες καταγράφουν την κοινωνική και τη περιβαλλοντική πίεση και αφορούν στην αναλογία αριθμού τουριστών ανά μόνιμο κάτοικο και ανά έκταση. Με δεδομένη την έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων σε ότι αφορά τον αριθμό τουριστών θα χρησιμοποιήσουμε την δυνητική μέγιστη πίεση που θα ασκηθεί αν όλες οι διαθέσιμες κλίνες είναι κατειλημμένες.

Σε ότι αφορά την αναλογία κλινών ανά κάτοικο διακρίνουμε 2 κατηγορίες νησιών (ΠΠ3):

- **τα νησιά των τουριστικών κλινών:** αν θεωρήσουμε την αναλογία 1:1 ως οριακή πίεση θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχουν 20 νησιά που την υπερβαίνουν. Ιδιαίτερα υψηλές τιμές παρουσιάζουν μικρά νησιά όπως τα Κουφονήσια με 3,7, η Δονούσα με 2,7, η Σχοινούσα και η Θηρασιά με 2,5, αλλά και μερικά ιδιαίτερα τουριστικά νησιά όπως η Ιος με 2,6, η Σαντορίνη με 1,7, η Πάρος με 1,5, η Μύκονος με 1,3 και η Κως 1,2. Μόνο η Ρόδος από τα πολύ τουριστικά νησιά έχει σχετικά χαμηλή αναλογία (0,65), ενώ υπάρχουν και 10 νησιά με αναλογία χαμηλότερη του 1:0,5.
- **τα νησιά των παραθεριστικών κλινών:** με εξαίρεση 6 νησιά (μεταξύ των οποίων Ρόδος και Κως), τα υπόλοιπα έχουν αναλογία ιδιωτικών κλινών/κάτοικο μεγαλύτερη του 1:1, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις (Νίσυρος, Σέριφος, Κύθνος) η αναλογία αυτή ξεπερνά το 4:1.

Σε ότι αφορά στη **περιβαλλοντική πίεση** που ασκεί ο τουρισμός τόσο μέσα από την αλλαγή των χρήσεων γης (δόμηση), όσο και μέσα από την εντατική χρήση των πόρων και παραγωγή αποβλήτων, ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος δείκτης είναι ο αριθμός κατοίκων (τουριστών στη περίπτωση μας) ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Συγκρίνοντας τα στοιχεία μεταξύ της πληθυσμιακής πυκνότητας και της συνολικής πυκνότητας⁴ (όπου πέρα από τους μόνιμους κατοίκους συνυπολογίζουμε και όλες τις άλλες διαθέσιμες κλίνες τουριστικές και ιδιωτικές) διαπιστώνουμε:

- Σε ότι αφορά τη πληθυσμιακή πυκνότητα (κάτοικοι ανά τχ) υπάρχουν μόλις 8 νησιά στα οποία υπερβαίνεται το όριο των 100 κατοίκων ανά τχ: η Σύρος (256,8), η Θήρα (230) και η Μύκονος (166,0) έχουν την υψηλότερη αναλογία. Στην άλλη άκρη της κλίμακας βρίσκονται νησιά όπως η Σίκινος, η Ανάφη και η Ηρακλειά με λιγότερους από 10 κατοίκους ανά τχ.
- Οι τουριστικές κλίνες προσθέτουν τη δική τους πίεση που διαφέρει πολύ από νησί σε νησί: η Θήρα καταγράφει την υψηλότερη αναλογία με 404 κλίνες ανά τχ. Και ακολουθούν Κουφονήσι (268), Μύκονος (222), Κως (189) και Πάρος (105) ξεπερνούν το όριο των 100 κλινών ανά τχ.. Στην άλλη άκρη της κλίμακας βρίσκονται η Κάσος με 1,9 τουριστικές κλίνες ανά τχ, το Αγαθονήσι (2,5), η Νίσυρος (7,1) και η Σίκινος με 8,2.
- Οι παραθεριστικές κλίνες προσθέτουν σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση σε μεγάλο αριθμό νησιών: η Θήρα καταγράφει και εδώ την υψηλότερη αναλογία με 310,9 κλίνες ανά τχ και ακολουθούν Σύρος (259,9) και Μύκονος (202,3) πάνω από το όριο των 200, ενώ άλλα 6 νησιά ξεπερνούν τις 100 κλίνες ανά τχ. Στον αντίποδα βρίσκονται το Αγαθονήσι με 7,8, η Σίκινος με 21,1 και η Ηρακλειά με 21,3.
- Η αθροιστική πίεση από κλίνες όλων των μορφών καταλυμάτων φέρνει η Θήρα επικεφαλής με πυκνότητα μεγάλου αστικού κέντρου (944,8). Ακολουθούν σε μεγάλη σχετικά απόσταση η Σύρος (598,3) και η Μύκονος (591,1), ενώ τα νησιά που ξεπερνούν τους 200 «κατοίκους» ανά τχ. είναι το Κουφονήσι, η Κως, η Λέρος, η Πάρος, η Κάλυμνος, η Πάτμος, η Ρόδος και η Θηρασιά. Όπως φαίνεται στα πλέον πυκνοδομημένα νησιά που συνδυάζουν και τα τρία χαρακτηριστικά (πολλές τουριστικές και παραθεριστικές κλίνες και αυξανόμενους μόνιμους κατοίκους) εμφανίζονται:
  - ο ιδιαίτερα τουριστικά νησιά, οι ναυαρχίδες του τουρισμού της Περιφέρειας όπως είναι η Θήρα, η Κως, η Πάτμος, η Μύκονος και η Ρόδος,

⁴ Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι ο δείκτης κλινών ανά τ.χιλ θεωρεί ότι υπάρχει ομοιόμορφη κατανομή των τουριστών σε όλη την έκταση του νησιού και όχι τη συγκέντρωση του σε μικρές παράκτιες ζώνες και μάλιστα σε σχετικά περιορισμένο τμήμα του κάθε νησιού. Αν ήταν εφικτό να έχουμε εκτίμηση για τη πραγματική τουριστική ζώνη, είναι γεγονός ότι η πίεση που θα υπολογιζόταν με τον τρόπο αυτό θα ήταν πολύ υψηλότερη.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

- ο νησιά με πολλούς μόνιμους κατοίκους σε σχέση με την έκταση τους όπως η Σύρος και η Κάλυμνος
- ο μικρά νησιά της άγονης γραμμής όπως το Κουφονήσι και η Θηρασιά που παρά τον χαμηλό μόνιμο πληθυσμό συγκεντρώνουν όλο και περισσότερο τη προτίμηση τουριστών και παραθεριστών

Τα νησιά με τη μικρότερη συνολική πυκνότητα (μικρότερη από 80 κλίνες ανά τχ.) είναι κυρίως μικρά νησιά όπως το Αγαθονήσι, η Σίκινος, η Ηρακλειά, η Ανάφη η Κάσος, η Τήλος, η Δονούσα μαζί με την κάπως μεγαλύτερη Αστυπάλαια. Όλα τα παραπάνω νησιά έχουν το κοινό χαρακτηριστικό ότι βρίσκονται στην «άγονη γραμμή», έστω και αν η Ηρακλειά απέχει ελάχιστα μίλα από το Κουφονήσι.

1.2 Τα τουριστικά θέλγητρα

Τα τουριστικά θέλγητρα που περιλαμβάνουν τόσο τους πόρους όσο και τις υποδομές που υπάρχουν σε κάθε προορισμό και αποτελούν τη βάση, τη κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη του τουρισμού και τη προσέλκυση επισκεπτών. Σ' αυτήν την ενότητα δεν θα γίνει προσπάθεια για τη καταγραφή όλων των θέλγητρων που υπάρχουν σε κάθε επί μέρους προορισμό (αυτό αποτελεί αντικείμενο των εκθέσεων ανά νησί και θα γίνει σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς), αλλά των σημαντικότερων από αυτά που αποτελούν ήδη ή μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο επίσκεψης της Περιφέρειας και των επιμέρους νησιών είτε στο πλαίσιο του κλασσικού τουρισμού 3S δηλαδή του τουρισμού ξεκούρασης και αναψυχής που ελκύεται από τα γενικά χαρακτηριστικά ενός τόπου (πχ. κλίμα, δυνατότητες χαλάρωσης και αναψυχής, επισκέψιμοι χώροι κλπ), είτε στο πλαίσιο ειδικών μορφών τουρισμού, δηλαδή του τουρισμού ειδικών κινήτρων.

Η τουριστική ελκυστικότητα κάθε περιοχής, εξαρτάται από την ποσότητα, την ποιότητα και την ποικιλία πόρων, υποδομών και υπηρεσιών που διαθέτει, έτσι ώστε οι καταναλωτές – τουρίστες που θα την επιλέξουν ως προορισμό, να μπορούν να ικανοποιήσουν τα ενδιαφέροντα τους⁵, ενώ σημαντικό θέμα αποτελεί η ανάδειξη των πόρων αυτών και η εικόνα που ένας προορισμός έχει καταφέρει να επιβάλει

⁵ Αν και η επιτυχία ενός προορισμού καθορίζεται εκτός των άλλων και από το ποσοστό αυτών που επανέρχονται συστηματικά σε μια περιοχή, σ' αυτήν τη φάση της ανάλυσης δεν αναφερόμαστε στους παραθεριστές. Οι τελευταίοι διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: αυτούς που έχουν δεσμούς καταγωγής και περιουσία στην περιοχή, και εκείνους που αφού για ορισμένα χρόνια υπήρξαν συστηματικοί επισκέπτες της περιοχής, χρησιμοποιώντας τουριστικά καταλύματα, στη συνέχεια αποφάσισαν να αποκτήσουν ιδιοκτησία. Όμως ο συνυπολογισμός των παραθεριστών για τον υπολογισμό της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής υποδοχής είναι απαραίτητος.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

στην αγορά είτε μέσω της “mouth to mouth” προώθησης, είτε (σπανιότερα) της δικής πολιτικής προώθησης, είτε ως συνδυασμός των δύο (συνήθως η πολιτική προώθησης από τις τοπικές αρχές «πατάει» στην ήδη δημιουργημένη φήμη). Όμως, η καταγραφή τους και πολύ περισσότερο η αξιολόγησή τους, προσκρούουν σε σειρά εμποδίων, όπως θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Ο βαθμός σημαντικότητάς τους δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί με μονοσήμαντο τρόπο, δεδομένου ότι η ποικιλία των ενδιαφερόντων των καταναλωτών και κατά συνέπεια των δυνατών «τουριστικών προϊόντων» που μπορούν να παραχθούν, απαιτούν την ύπαρξη διαφορετικών πόρων και υποδομών, αλλά και προσφερόμενων υπηρεσιών και δραστηριοτήτων:

- ο μαζικός ηλιοτροπικός τουρισμός έχει ανάγκη μεγάλης δυναμικότητας αεροδρόμια, πυκνό οδικό δίκτυο, παραλίες μεγάλης χωρητικότητας, κέντρα διασκέδασης, οργανωμένες εκδρομές και γενικά προσφορά συγκεκριμένων υποδομών και υπηρεσιών σε μεγάλη κλίμακα,
- σε ό,τι αφορά στις νέες μορφές τουρισμού, όπως για παράδειγμα ο πολιτιστικός και ο φυσιολατρικός τουρισμός, ελκύονται περισσότερο από τη μικρή κλίμακα της τουριστικής δραστηριότητας, από την ποιότητα, από την ποικιλότητα, αλλά και από την ιδιαιτερότητα των πόρων κάθε περιοχής, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι υποδομές και οι προσφερόμενες δραστηριότητες. Οι ειδικές μορφές, όπως ο ιαματικός, ο θαλάσσιος ή ο συνεδριακός τουρισμός, έχουν ανάγκη-προϋπόθεση από συγκεκριμένους πόρους και ειδικές υποδομές για να αναπτυχθούν που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι μεγάλης κλίμακας (πχ. συνέδρια, μαρίνες).
- Σε ό,τι αφορά τον ατομικό τουρισμό (δηλαδή αυτών που δεν κινούνται οργανωμένα) υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των ξένων που συνήθως επιλέγουν τόπους για «ήσυχες, μη μαζικά οργανωμένες» διακοπές και των ελλήνων που ελάχιστα κινούνται οργανωμένα που κάνουν περισσότερο μεικτές επιλογές.

Ταυτόχρονα, η σημαντικότητα ενός τουριστικού πόρου μεταβάλλεται στο χρόνο, μια και μεταβάλλονται οι προτιμήσεις των καταναλωτών, επηρεαζόμενες από σειρά εξωγενών παραγόντων. Για παράδειγμα, η ευαισθητοποίηση των κατοίκων των αναπτυγμένων χωρών στην προστασία του περιβάλλοντος φαίνεται να δημιουργεί νέους πόλους έλξης με βάση το σύστημα διαχείρισης των φυσικών πόρων (πχ. τους πράσινους προορισμούς), ή προσελκύει τουρίστες σε βιοτόπους και γενικότερα αξιόλογα οικοσυστήματα (πχ. σημαντικές περιοχές για πουλιά, υδροβιότοπους, μονοπάτια στη φύση κλπ), γεγονός που δεν έχει σχέση με τους θεωρούμενους ως «αξιόλογους» μέχρι πρότινος πόρους, ενώ παράλληλα τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού αποκτούν όλο και μεγαλύτερο βάρος σε σχέση με «κλασσικούς»

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

αρχαιολογικούς χώρους που ήταν πόλοι έλξης κατά τη πρώτη φάση της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας εξ αιτίας της κλασικής εκπαίδευσης που είχαν οι κάτοικοι των χωρών της Δ.Ευρώπης μέσα από το εκπαιδευτικό τους σύστημα. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη ροή των τουριστών σε κάποιες περιοχές⁶, χωρίς στις τελευταίες να έχει υπάρξει υποχρεωτικά μεταβολή στην ποιότητα των διαθέσιμων πόρων ή των προσφερόμενων υπηρεσιών. **Επομένως το γεγονός ότι η διατήρηση της ανταγωνιστικότητας μιας περιοχής εξαρτάται ιδιαίτερα από τη αύξηση και τη διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς των άλλων – των ανταγωνιστικών- προορισμών, αλλά και της διαφοροποίησης των προτιμήσεων των καταναλωτών επιβάλλουν τη συνεχή καταγραφή και αξιολόγηση των εξελίξεων της προσφοράς και της ζήτησης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.**

Επίσης, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ύπαρξη ενός πόρου, όσο σημαντικός και αν είναι αυτός, δεν αποτελεί από μόνη της ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη τουριστικού ρεύματος σε μια περιοχή. Η ανάδειξή του και η πλαισίωσή του από τις κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες είναι απαραίτητη ώστε να είναι προσιτός στον επισκέπτη, γεγονός που απαιτεί, εκτός από την ύπαρξη οικονομικών πόρων για την εκτέλεση όλων των αναγκαίων έργων και άλλων παρεμβάσεων, την ύπαρξη κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού για την αξιοποίηση του, τη συνάντηψη των φορέων για το ζητούμενο αποτέλεσμα και την ανάλογη οργάνωσή τους σε τοπικό επίπεδο. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από την παγκόσμια εμπειρία και ιδιαίτερα αυτή των αναπτυσσόμενων χωρών, όπου πόροι αντικειμενικά χωρίς ιδιαίτερη σημασία έχουν αναδειχθεί σε σημαντικούς πόλους έλξης λόγω της σωστής αξιοποίησής τους, ενώ σε άλλες περιοχές -που ανήκουν σε λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες ως επί το πλείστον- πολύ σημαντικότεροι πόροι μένουν ανεκμετάλλευτοι και κατά συνέπεια άγνωστοι στο τουριστικό κοινό. Ενδεικτικό στοιχείο του βαθμού αξιοποίησης δημόσιων πολιτιστικών πόρων είναι ο αριθμός μνημείων και μουσείων εκείνων που έχουν εισιτήριο.

Παράλληλα, ακόμη και αυτή η απλή καταγραφή των κάθε είδους πόρων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη δημιουργία τουριστικών προϊόντων και ροών επισκεπτών, δεν είναι εύκολη. Υπάρχουν κατηγορίες πόρων, όπως πχ. οι αρχαιολογικές περιοχές και τα βυζαντινά μνημεία, που ακόμη και αν δεν έχουν αναδειχθεί, έχουν καταγραφεί συστηματικά και υπάγονται σε ένα καθεστώς προστασίας, υφιστάμενο εδώ και πολλές δεκαετίες. Αντίθετα, πολλά στοιχεία του νεώτερου πολιτισμού, που είτε δεν υπάγονται σε ανάλογο καθεστώς, είτε

⁶ Θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο σε όσους ασχολούνται με τον τουρισμό ότι ο ανταγωνισμός πλέον είναι παγκόσμιος και δεν περιορίζεται στους «παραδοσιακούς» ανταγωνιστικούς προορισμούς της Μεσογείου, της βόρειας κατ' αρχή, της νότιας και της ανατολικής στη συνέχεια όπως ήταν η κατάσταση μέχρι τα τέλη του προηγούμενου αιώνα.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

υπήχθησαν πρόσφατα, παραμένουν άγνωστα στο ευρύ κοινό και αναξιοποίητα (πχ. βιομηχανικά κτίρια). Τέλος, υπάρχουν πόροι που έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον του κοινού, χωρίς να έχουν αποτελέσει αντικείμενο ενασχόλησης της πολιτείας όπως είναι οι άυλοι πόροι (πχ. τοπική κουζίνα, μουσική παράδοση, χειροτεχνία κα) ώστε δεν υπάρχουν οργανωμένοι χώροι καταγραφής και προβολής τους. Ιδιαίτερο παράδειγμα αποτελεί η ανάδειξη της μεσογειακής διατροφής ως στοιχείο της άυλης παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO και η αντιμετώπιση της από τη χώρα μας (πολιτεία, παραγωγούς αγροτικών προϊόντων, εστίατορες, ξενοδόχους).

Ακόμη δυσκολότερη είναι η καταγραφή των υποδομών και των υπηρεσιών που παρέχονται, οι οποίες μεταβάλλονται συνεχώς με παρεμβάσεις που γίνονται από εθνικούς, περιφερειακούς και τοπικούς κρατικούς φορείς, συλλόγους, πολιτιστικά σωματεία, αλλά και ιδιώτες, ενώ δεν υπάρχει κανένα «επίσημο» σύστημα καταγραφής τους. Κατά συνέπεια, η καταγραφή, που θα βασιστεί σε υπάρχουσες μελέτες, έρευνες και υλικό που έχει παραχθεί από διάφορους φορείς, δεν φιλοδοξεί να είναι εξαντλητική και επικαιροποιημένη⁷, ενώ η αξιολόγηση τους δεν είναι εφικτή.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν προηγούμενα, η αξιολόγηση των πόρων με βάση ένα αντικειμενικό σύστημα σημαντικότητάς τους, είναι εξαιρετικά δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Ίσως και να μην έχει και ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι η επιτυχία του σχεδιασμού που επιχειρείται με τη παρούσα μελέτη, δεν θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο ο κεντρικός σχεδιασμός και οι προτάσεις θα είναι εξαντλητικοί, αλλά κυρίως από τη δραστηριοποίηση των τοπικών φορέων, που θα αναδείξει την ιδιαιτερότητα – την ταυτότητα- του κάθε τόπου, μέσα από την αξιοποίηση των πόρων. Ιδιαίτερα μάλιστα σε ένα πολυνησιωτικό σύμπλεγμα, με διαφορετικά ειδικά χαρακτηριστικά και άνιση ένταση τουριστικής ανάπτυξης, η δραστηριοποίηση των τοπικών φορέων, συμπληρωματικά με τον όποιο κεντρικό σχεδιασμό, αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχία του εγχειρήματος. Οι τοπικοί φορείς, με τη γνώση των πόρων και των υποδομών-υπηρεσιών της περιοχής τους, είναι οι πλέον κατάλληλοι για την ανάδειξή τους, ειδικά όσων από αυτούς δεν ανήκουν στην εποπτεία κεντρικών φορέων. Αυτό θα επιχειρηθεί να γίνει σε τις μελέτες ανά νησί σε συνεργασία τόσο με τους τοπικούς που μπορούν να δώσουν έγκυρη και επικαιροποιημένη πληροφορία όσο και με τους ειδικούς που μπορούν να αξιολογήσουν τους πόρους αυτούς. Αντίθετα ο κεντρικός σχεδιασμός θα πρέπει να περιοριστεί σε συγκεκριμένες δράσεις οριζόντιου χαρακτήρα όπως πχ. νομοθεσία, θεσμικό πλαίσιο, σύστημα διακυβέρνησης, χωροταξικά σχέδια, προδιαγραφές, εκπαίδευση,

⁷ Η σωστή και πλήρης καταγραφή των πόρων, των υποδομών και των δραστηριοτήτων θα γίνει σταδιακά από τους stakeholders των επιμέρους προορισμών με βάση το σχετικό αρχείο.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

επενδυτικά κίνητρα, προβολή, μεγάλα events κλπ ενσωματωμένα σε ένα στρατηγικό σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης και διακυβέρνησης που να αφορά το σύνολο της χώρας.

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι πόροι και οι υποδομές-υπηρεσίες ταξινομημένοι σε λειτουργικές κατηγορίες, ώστε να βοηθηθεί η SWOT analysis που θα ακολουθήσει σε επόμενο κεφάλαιο. Οι πόροι θα παρουσιαστούν σε δύο ενότητες, τους φυσικούς και τους πολιτιστικούς, ενώ σ' ό,τι αφορά στις υποδομές - υπηρεσίες θα υπάρξει διάκριση μεταξύ αυτών που αναφέρονται στην προσπελασιμότητα των νησιών και σε εκείνες που προσφέρονται στα νησιά.

1.1. Φυσικοί πόροι

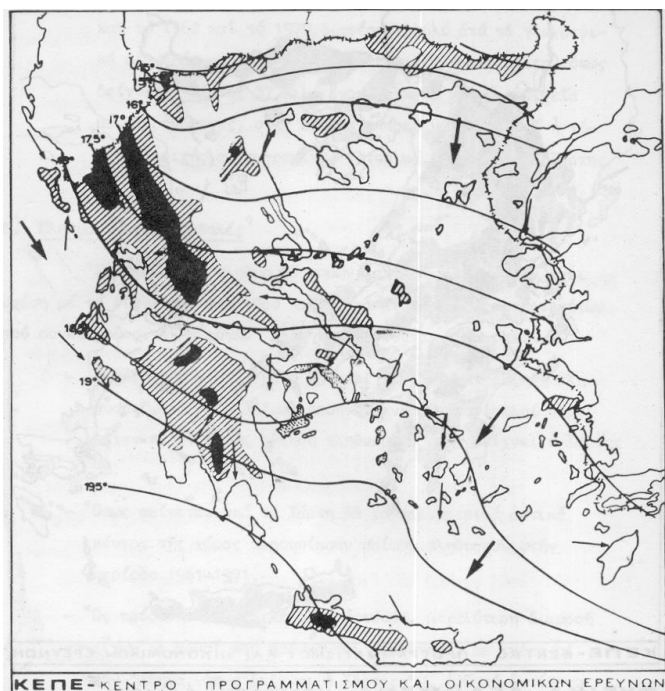
Αυτοί διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες: κλίμα, παραλίες, φυσικό περιβάλλον, γεωλογικούς πόρους, αγροτικά τοπία και θαλάσσιο περιβάλλον.

1.2.1. Το κλίμα

Αν και για μια περιφέρεια όπως το Νότιο Αιγαίο, το κλίμα θεωρείται παραδοσιακά ένας ισχυρός παράγοντας που οδήγησε στη μέχρι σήμερα ανάπτυξη του τουρισμού παραλίας, εξ αιτίας των παρατεταμένων θετικών καιρικών συνθηκών, θεωρήθηκε σκόπιμη μια αναφορά σε ορισμένα βασικά στοιχεία.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Χάρτης 1. Μέση Ετήσια βροχόπτωση και ισόθερμες καμπύλες της Ελλάδας

ΦΥΣΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

- ΜΕΣΗ ΕΤΗΣΙΑ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗ
- < 40 CM.
  - 40-80
  - 80-120
  - > 120 CM.

ΚΛΙΜΑ²⁰

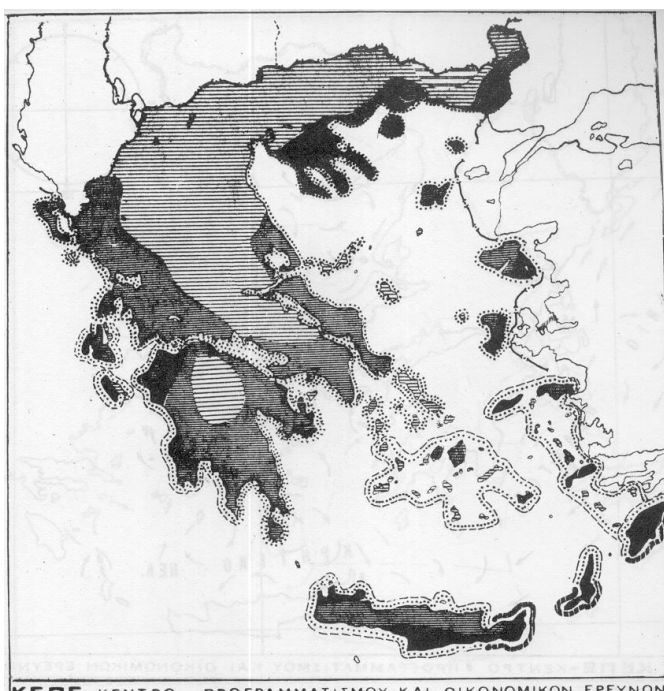
- ΕΤΗΣΙΕΣ ΙΣΟΘΕΡΜΕΣ
- 18.5°
  - ισόθερμη καμπύλη 18.5°
  - βαθμών Κελσίου

ΑΝΕΜΟΙ

- μελέτεια
- επικρατούντες άνεμοι

2

Χάρτης 2. Μέση Ηλιοφάνεια και Μέση Θερμοκρασία Θάλασσας της Ελλάδας

ΦΥΣΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ- ΗΛΙΟΦΑΝΕΙΑ, ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ ΘΑΛΑΣΣΑΣ²³

ΗΛΙΟΦΑΝΕΙΑ
Αριθμός ημερών ετησίως

- 60
- 60-100
- 100-140
- > 140

ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ ΘΑΛΑΣΣΑΣ
διάρκεια μέσης θερμοκρασίας ύδατος άκτῆς άνω τών 18°c

- 5 ΜΗΝΕΣ
- 6 "
- 7 "
- 8 "

2

Πηγή: ΚΕΠΕ (1976) Πρόγραμμα Αναπτύξεως 1976-1980, Αθήνα.

Στους χάρτες 1-4 δίνεται μια συγκριτική εικόνα, σε επίπεδο Ελλάδας, για τα βασικά κλιματολογικά στοιχεία για διαφορετικές χρονικές περιόδους

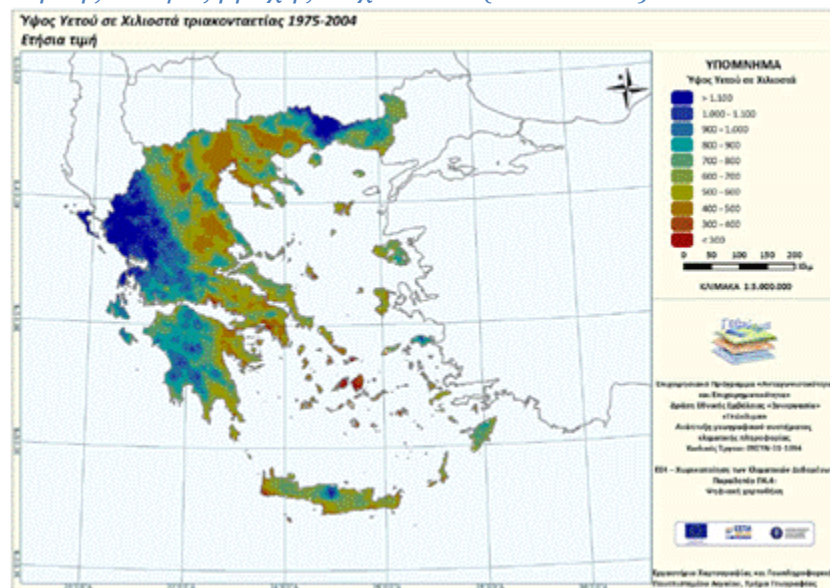
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

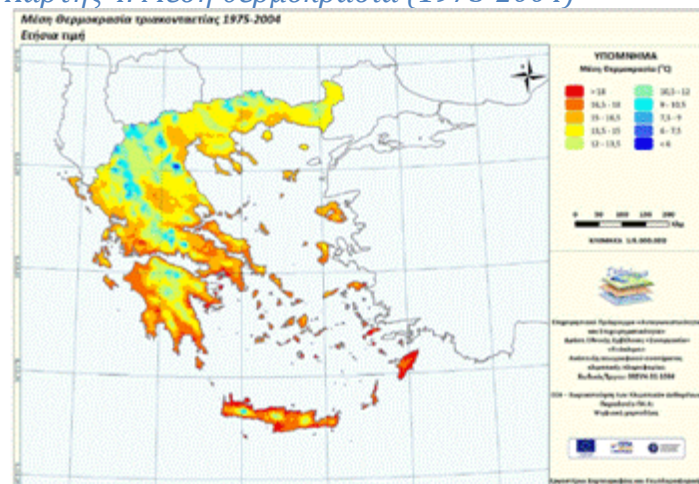
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Χάρτης 3: Ύψος βροχής σε χιλιοστά (1974-2004)

Χάρτης 4. Μέση θερμοκρασία (1975-2004)

Στο σύνολο των νησιών επικρατεί εύκρατο μεσογειακό κλίμα, με ήπιο χειμώνα και δροσερό καλοκαίρι, που διαφοροποιείται από εκείνο της ηπειρωτικής χώρας, ιδιαίτερα ως προς τις ακραίες τιμές. Διαφοροποιήσεις υπάρχουν και στο εσωτερικό της περιφέρειας, με τις Κυκλάδες να εμφανίζουν λιγότερες βροχοπτώσεις. Ενδεικτικά η Νάξος παρουσιάζει μέσο ύψος βροχοπτώσεων γύρω στα 380mm, ενώ στη Ρόδο είναι περίπου 630mm. Οι διαφορές θερμοκρασίας είναι μικρότερες, με χαμηλότερες μέσες θερμοκρασίες τους τρεις χειμερινούς μήνες, μεταξύ των 12 και των 13°C, ενώ η μέση θερμοκρασία είναι χαμηλότερη στις Κυκλάδες το καλοκαίρι,

<p>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

απ' ότι στα Δωδεκάνησα (ενδεικτικά στη Νάξο είναι 24,8° και στη Ρόδο 26,7°), εξ αιτίας των βορειοανατολικών ανέμων (μελέτεια) που επικρατούν στην περιοχή.

1.2.2. Παραλίες

Αποτελούν σε συνδυασμό με το κλίμα, τους βασικότερους πόρους, πάνω στους οποίους έχει στηριχθεί το κυρίαρχο μέχρι σήμερα «τουριστικό προϊόν» της περιοχής, αλλά και της χώρας ολόκληρης, εξ αιτίας του εξαιρετικά μεγάλου μήκους των ακτών των νησιών: ο ηλιοτροπικός τουρισμός παραλίας. (Π1.3)

Οι ακτές των νησιών του Νοτίου Αιγαίου αποτελούνται κατά το μεγαλύτερο μέρος του μήκους τους (~70-80%) από απόκρημνα τμήματα με κλίσεις >30%. Οι απόκρημνες ακτές και ανάλογα με τον τύπο των πετρωμάτων που τις αποτελούν, είναι κατά κανόνα περισσότερο ανθεκτικές στη διάβρωση που υφίστανται από την επίδραση των θαλάσσιων διεργασιών. Σε αυτόν τον τύπο των ακτών παρατηρούνται συχνά παράκτιες γεωμορφές, όπως σπήλαια, αψίδες και στήλες. Συνηθισμένη εικόνα στη μορφολογία των ακτών της Νότιας Ελλάδας και των νησιών του Νοτίου Αιγαίου, είναι η εναλλαγή απόκρημνων ακτών μεγάλου μήκους, με ομαλές ακτές μικρού μήκους, με παράκτια ιζήματα (κροκάλες, άμμοι). Αυτές οι ομαλές ακτές αναπτύσσονται συνήθως σε περιοχές με χειμαρρώδεις αλλουβιακές αποθέσεις μικρών κοιλαδικών συστημάτων, που καταλήγουν στη θάλασσα.

Πίνακας 1.3 Επιφάνεια και Μήκος Ακτών νησιών Νοτίου Αιγαίου

Νησί	Επιφάνεια (km ²)	Μήκος Ακτών (km)	Νησί	Επιφάνεια (km ²)	Μήκος Ακτών (km)
Ρόδος	1401	253	Νάξος	389	133
Κάρπαθος	300	180	Άνδρος	383	176
Κως	288	121	Πάρος	197	111
Κάλυμνος	111	105	Τήνος	197	114
Αστυπάλαια	96	128	Μήλος	158	139
Κάσος	66	59	Κέα	132	88
Τήλος	61	75	Αμοργός	121	126
Σύμη	58	88	Ίος	109	87
Λέρος	54	82	Κύθνος	99	111
Νίσυρος	41	30	Μύκονος	86	89
Πάτμος	34	72	Σύρος	84	84
Χάλκη	27	40	Σίφνος	77	75
Λειψοί	16	39	Θήρα	76	67
Αγαθονήσι	13	35	Σέριφος	74	83
Μεγίστη	9	20	Σίκινος	42	40
Λέβιθα	9	34	Ανάφη	39	38
Αρκοί	7	25	Κίμωλος	37	45
Αλιμιά	7	21	Αντίπαρος	35	49
			Φολέγανδρος	32	42
			Ηράκλεια	18	29

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

			Γιάρος	18	33
			Μακρόνησος	18	37
			Πολύαιγος	18	27
			Κέρος	15	27
			Ρήνεια	14	43
			Δονούσα	14	31
			Θηρασία	9	17
			Δεσποτικό	8	19
			Δήλος	4	14
Σύνολο Νομού	2598	1407	Σύνολο Νομού	2503	1974

Πηγή: ΕΛΛ.ΣΤΑΤ Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος, Αθήνα.

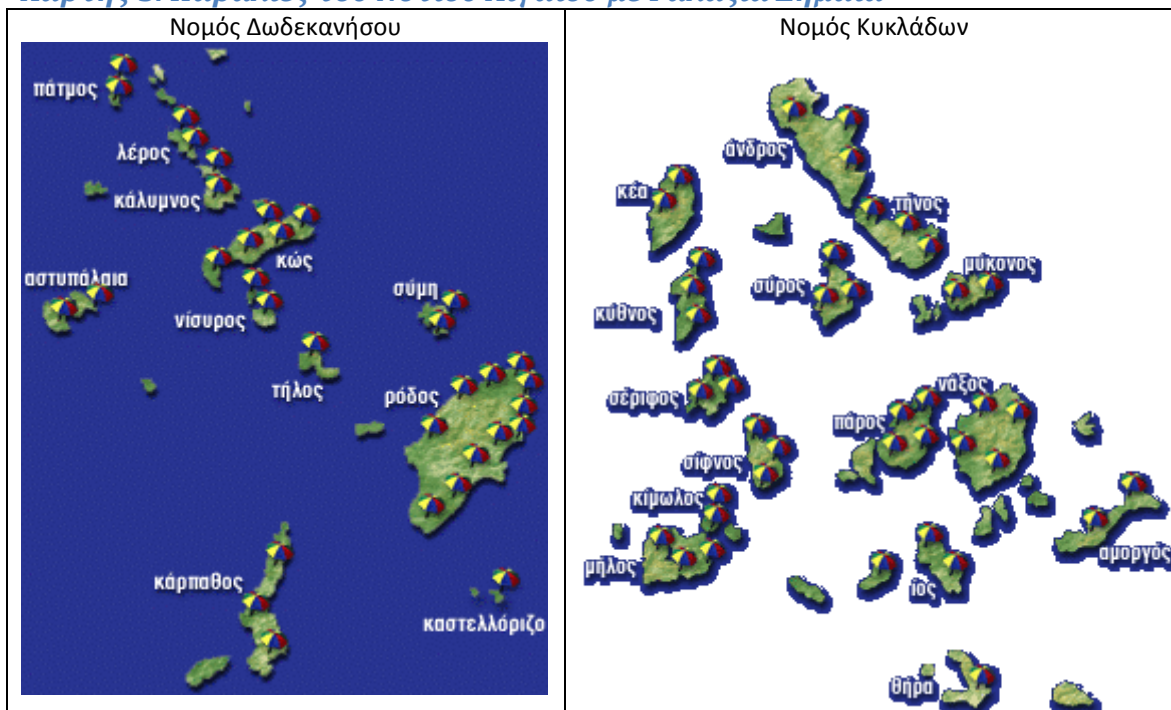
Οι ακτές με μικρές κλίσεις αποτελούνται συνήθως από παράκτια ιζήματα άμμων και κροκάλων, που είναι αποτέλεσμα της διάβρωσης και αποσάθρωσης των πετρωμάτων που εμφανίζονται στην ευρύτερη περιοχή, συνήθως σε περιοχές εκβολών χειμαρρωδών κοιλαδικών συστημάτων με τεταρτογενείς αλλουβιακές αποθέσεις. Στις ομαλές αυτές ακτές εμφανίζονται συνήθως παράκτιες θίνες, ενεργές ή σταθεροποιημένες με βλάστηση.

Σημαντικός αριθμός παραλιών δέχεται σήμερα έντονες πιέσεις από διάφορες χρήσεις, που δεν περιορίζονται μόνο στους υπάρχοντες οικισμούς, αλλά έχει επεκταθεί σημαντικά και εκτός αυτών. Η υποβάθμισή τους οφείλεται τόσο στην αλλοίωση του χερσαίου τμήματος εξ αιτίας των παρεμβάσεων (κτίσματα, καρέκλες, οδοί προσπέλασης, λιμενικά έργα κλπ), όσο και στη ρύπανση της θάλασσας από στερεά και υγρά απόβλητα, συμπεριλαμβανόμενων και αυτών που προέρχονται από τα σκάφη (διερχόμενα πλοία, πλοία ακτοπλοΐας, σκάφη αναψυχής). Όμως υπάρχει μεγάλος αριθμός παραλιών που παραμένουν ακόμη απροσπέλαστες στο ευρύ κοινό (κυρίως όσες δεν διαθέτουν οδική πρόσβαση) και διατηρούνται αναλλοίωτες.

Παρ' όλες τις πιέσεις που δέχονται οι κεντρικότερες παραλίες, η ποιότητα της θάλασσας παραμένει υψηλή όπως φανερώνει ο μεγάλος αριθμός με το διακριτικό σήμα της «γαλάζιας Σημαίας», ενώ καμία παραλία δεν παρουσιάζει ανεπαρκή ποιότητα υδάτων. Βέβαια δεδομένου ότι οι Γαλάζιες Σημαίες δεν αναφέρονται σε όλες τις παραλίες η παραπάνω πληροφορία αποτελεί ισχυρή ένδειξη της κατάστασης και όχι αποτέλεσμα καταγραφής της ποιότητας των θαλάσσιων περιοχών. Στο τομέα αυτόν υπήρχε σημαντική υποχώρηση σε ότι αφορά στον αριθμό των παραλιών: το 2000 οι παραλίες με Γαλάζιες Σημαίες ήταν συνολικά 228, από τις οποίες 110 βρισκόνταν στο Νομό Δωδεκανήσου και 118 στο Νομό Κυκλάδων (Χάρτης 5).

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Χάρτης 5. Παραλίες του Νοτίου Αιγαίου με Γαλάζια Σημαία

Πηγή Υπουργείο ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. 2000, Δικτυακό τόπος www.thalassa.gr

Με βάση τα στοιχεία για το 2014 έχει μειωθεί ιδιαίτερα αφού με βάση την ιστοσελίδα του φορέα που ασχολείται με την διαδικασία απονομής των γαλάζιων σημαιών (<http://eepf.gr/el/content/γαλάζιες-σημαίες-2014-0>) έχει μειωθεί δραματικά: 29 στα Δωδεκάνησα και 17 στις Κυκλάδες (40 και 28 αντίστοιχα το 2008), και 2 μαρίνες, της Κω και της Λέρου. Το γεγονός αυτό που πρέπει να αποδοθεί κύρια στην αυστηροποίηση των κριτηρίων σε ότι αφορά τις χερσαίες υποδομές, αλλά και στην οικονομική στενότητα των Δήμων να συνεχίσουν τις αναγκαίες μετρήσεις ποιότητας των νερών, θα πρέπει να προβληματίσει τους αρμόδιους φορείς.

1.2.3. Οικοσυστήματα

Τα νησιά του Ν. Αιγαίου, ως τμήμα του μεσογειακού οικοσυστήματος, έχουν να επιδείξουν ένα περιβάλλον πλούσιο σε ενδημικά και σπάνια είδη της χλωρίδας και της πανίδας. Όμως εξ αιτίας του μικρού μεγέθους τους, τα νησιωτικά οικοσυστήματα είναι εύθραυστα και ασταθή, γεγονός που σημαίνει ότι οι εξωτερικές πιέσεις (πχ. από οικονομικές δραστηριότητες, από επέκταση της ζώνης κατοικίας, από αλλαγές στις χρήσεις γης), μπορεί γρήγορα να οδηγήσουν στη μεταβολή ενός βιότοπου, στην εξαφάνιση ενός είδους.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Το συντριπτικό ποσοστό των νησιών του Αιγαίου είναι μικρά και δεν παρατηρούνται σ' αυτά ορεινές ζώνες με μεγάλο υψόμετρο. Οι κύριες οικολογικές συνέπειες της γεωγραφικής αυτής πραγματικότητας είναι:

- η περιορισμένη βλάστηση που, αν εξαιρεθούν οι παράκτιες ζώνες και τα μεγάλα νησιά, περιορίζεται σε φρύγανα, μακία και περιορισμένα δάση πεύκης.
- η ποικιλία βιοτόπων και ο αριθμός των φυτών και ζώων που υπάρχουν είναι μικρός, σε σχέση με τα είδη που υπάρχουν σε αντίστοιχη επιφάνεια ξηράς.

Η αριθμητική όμως αυτή «φτώχεια» δεν αντικατοπτρίζει την πραγματική αξία του έμβιου κόσμου των νησιών του Αιγαίου, που εντοπίζεται στον εντονότατο ενδημισμό της χλωρίδας και για μερικά είδη και της πανίδας.

Ο ελλαδικός χώρος μπορεί να ονομαστεί “βοτανικός παράδεισος” με 5.500 είδη φυτών, από τα οποία τα 750 περίπου είναι ενδημικά. Στα νησιά του Αιγαίου υπάρχουν τουλάχιστον 80 από το σύνολο των ενδημικών της ελληνικής χλωρίδας από τα οποία τα 36 βρίσκονται αποκλειστικά στο Αιγαίο. Από αυτά 21 είδη χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό σπανιότητας, ενώ για 5 από αυτά η προοπτική εξαφάνισης τους είναι ιδιαίτερα ισχυρή.

Ένα από τα χαρακτηριστικότερα δέντρα της Μεσογείου είναι η ελιά, η οποία είτε είναι σε άγρια κατάσταση, είτε ως καλλιεργούμενο δέντρο, συνδέεται στενά με το Αιγαίο, την ιστορία του και το πολιτισμό του. Θεωρείται δε το αρχαιότερο και το σπουδαιότερο καλλιεργούμενο φυτό της περιοχής. Η χαρουπιά, η κουμαριά, ο σχίνος, η πικροδάφνη, η κουκουναριά και η τραχεία πεύκη, είναι από τα είδη που αντέχουν στις ιδιόμορφες κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής, όπως και η συκιά και η αμυγδαλιά που αποτέλεσαν μαζί με την ελιά δέντρα που στήριξαν την διατροφή των νησιωτών όπως φαίνεται μέχρι σήμερα και από τις τοπικές συνταγές.

Η ορνιθοπανίδα στα νησιά του Αιγαίου είναι ιδιαίτερα σημαντική. Τα μικρά νησιά, τα ερημονήσια του Αιγαίου, καθώς και οι υγρότοποι και οι παράκτιες περιοχές του, αποτελούν μοναδικούς σταθμούς ανάπαυσης και τροφής κατά την αποδημία μεγάλου αριθμού ειδών πουλιών, από την Αφρική προς τη Βόρεια Ευρώπη, και αντίθετα. Η αποδημία είναι φάση της ζωής των πουλιών πολύ σημαντική για την επιβίωση των ειδών αυτών.

Ο ποιοτικός πλούτος της ορνιθοπανίδας του Αιγαίου οφείλεται στην ευνοϊκή γεωγραφική θέση της περιοχής στο νοτιο-ανατολικό άκρο της Ευρώπης, κοντά στην Ασία και στη Β. Αφρική. Η θέση αυτή, προσφέρει αξιόλογες δυνατότητες εμπλουτισμού της τοπικής ορνιθοπανίδας με είδη από γειτονικές χώρες, ώστε μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε μοναδική σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Παράλληλα, το χαμηλό επίπεδο ανθρώπινης δραστηριότητας (περιορισμένη χρήση φυτοφαρμάκων, χαμηλά επίπεδα ρύπανσης από βιομηχανίες και απόβλητα), επιτρέπει την παρουσία σπάνιων ή απειλούμενων ειδών, σε σημαντικούς πληθυσμούς, όπως πχ. ο αιγαιόγλαρος, ο μαυροπετρίτης και ο τουρκοτσοπανάκος.

Η μεσογειακή φώκια *Monachus monachus*, το γνωστότερο από τα θηλαστικά της Μεσογείου που βρίσκεται υπό εξαφάνιση, συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της στις ακτές του Αιγαίου. Η μεγάλη όμως ανάπτυξη του τουρισμού αφήνει όλο και λιγότερα ήσυχια καταφύγια, όπου μπορούν να ξεκουραστούν και να μεγαλώσουν τα μικρά τους.

Τα ψάρια, τα έντομα και τα ερπετά του Αιγαίου αν και λιγότερο γνωστά, διαδραματίζουν έναν όχι ασήμαντο ρόλο στο σχηματισμό πλουσίων οικοσυστημάτων.

Τέλος, αναρίθμητα είναι τα ίσως όχι ιδιαίτερης οικολογικής αξίας, αλλά υψηλής αισθητικής αρμονίας, τοπία σ' όλα τα νησιά του Αιγαίου, όπως αναδεικνύονται κάτω από το φως του Αιγαίου.

Από το σύνολο του οικοσυστήματος ιδιαίτερη σημασία ως εν δυνάμει τουριστικοί πόροι έχουν οι περιοχές που έχουν ενταχθεί σε ειδικό θεσμικό πλαίσιο και καθεστώς προστασίας, όπως κυρίως το ευρωπαϊκό δίκτυο Φύση 2000 (Π1.4) και το δίκτυο Υγροτόπων Ελλάδας, μεγάλων και 104 μικρών (όπως εγκρίθηκαν με το [ΦΕΚ ΑΑΠ 229/19.06.2012](#)) – Π.1.5. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η παρουσία και η διατήρηση των υγροτόπων είναι χρήσιμη και στη διατήρηση του υδατικού ισοζυγίου που έχει ιδιαίτερη σημασία στα νησιά που δοκιμάζονται από έλλειψη νερού, πέρα από τη συμβολή τους στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, του τοπίου, της κλιματικής ισορροπία κλπ

Πίνακας 1.4. Περιοχές Δικτύου ΦΥΣΗ 2000 στο Νότιο Αιγαίο

Νομός Δωδεκανήσου	
1.	Κάσος και Κασονήσια (Αρμαθιά, Κασονήσι, Καριόφυλλα, Ποριόνι, Μικρό και Μεγάλο Ποντικονήσι και Λύτρα) Έκταση 15.700 Ha
2.	Κεντρική Κάρπαθος (Καλή Λίμνη, Λάσθος, Κυρά Παναγιά) Έκταση 9.350 Ha
3.	Βόρεια Κάρπαθος και Σαρία (Όλυμπος – Διαφάνι) Έκταση 8.300 Ha
4.	Ρόδος Ακραμύτης, Αρμενιστής, Αττάβυρος (φυσικό δάσος Κυπαρισσιού στον Έμπωνα – Μνημείο της Φύσης) Έκταση 17.600 Ha
5.	Ρόδος Προφήτης Ηλίας – Επτά Πηγές – Πεταλούδες (βιότοπος Κουλάδα Πεταλούδων) Έκταση 6.900 Ha
6.	Νίσυρος και Στρογγύλη (Εμπορειός, Μανδράκι, Πάλλοι, Νικιά κηρυγμένοι ιστορικοί τόποι) Έκταση 5.700 Ha
7.	Κως Ακρωτήριο Λούρος – Λίμνη Ψαλίδι – όρος Δικαίου – Αλυκή. Έκταση 9.500 Ha
8.	Αστυπάλαια Ανατολικό τμήμα, γύρω νησίδες (Κουνούπα, Κουτσομύτη, Τηγάνι, Μονή, Φτενό, Χονδρόπουλος, Φωκονήσια, Λιγνό, Χονδρή, Αγ. Κυριακή, Ποντικούσα, Οφιδούσα). Έκταση 9.500 Ha
9.	Αρκοί, Λειψοί, Αγαθονήσι και βραχονησίδες στην ευρύτερη περιοχή των τριών νησιών και της Λέρου και Καλύμνου. Έκταση

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»</p> <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

12.667 Ha

Νομός Κυκλάδων

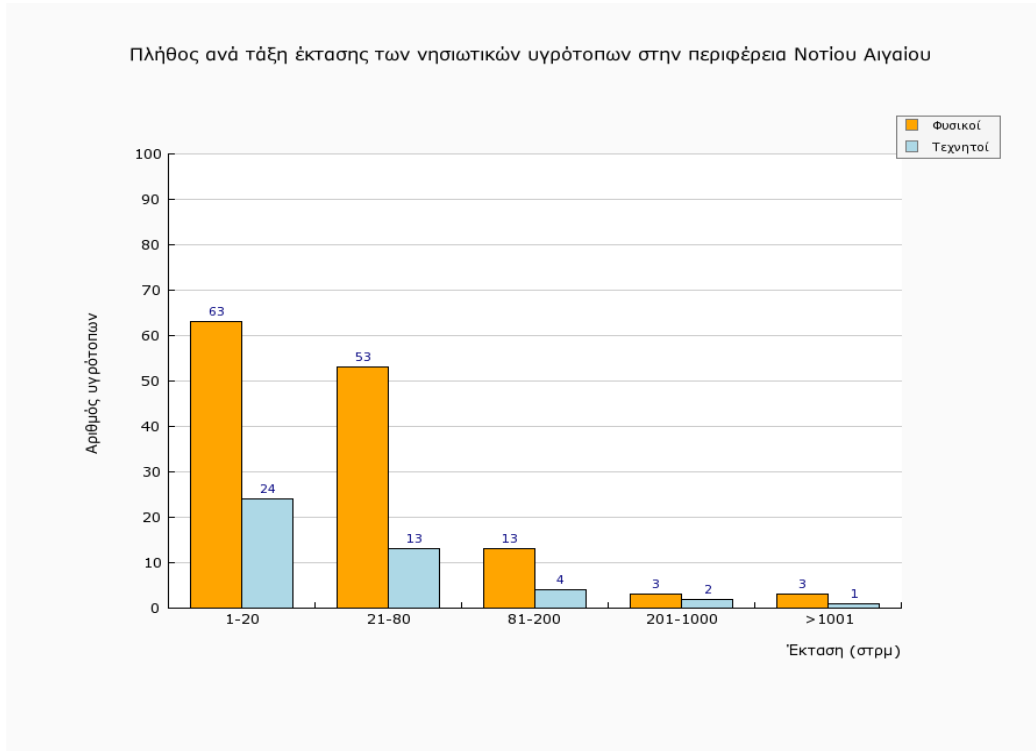
1	Άνδρος: (όρμος Βιταλι και κεντρικός ορεινός όγκος). Έκταση 7240 Ha
2	Τήνος: (Μυρσίνη, ακρωτήριο λιβαδα). Έκταση 1800 Ha
3	Σύρος (όρος Σύριγγας και παραλία). Έκταση 7240 Ha
4	Ανατολική Κέα. Έκταση 6900 Ha
5	Βορειοδυτική Κύθνος (όρος Αθερας και ακρωτήριο Κεφαλος) Έκταση 2100 Ha
6	Νότια Σέριφος Έκταση 3400 Ha
7	Σίφνος (Προφήτης Ηλίας ως Δυτικές ακτές) Έκταση 1700 Ha
8	Νήσος Πολύαιγος – Κίμωλος Έκταση 4400 Ha
9	Νήσος Αντίμηλος Έκταση 2150 Ha
10	Μήλος (Προφήτης Ηλίας) Έκταση 1020 Ha
11	Μήλος (Δυτική Μήλος) Έκταση 13500 Ha
12	Φολέγανδρος ανατολική μέχρι δυτική Σίκινο. Έκταση 6500 ha
13	Νήσοι Δεσποτικό και Στρογγυλό Έκταση 2193 Ha
14	Νήσος Πάρος (πεταλούδες) Έκταση 100 Ha
15	Κεντρική και νότια Νάξος: (Ζευσ και Βίγλα έως μαυροβούνιο) Έκταση 8155 Ha
16	Μικρές Κυκλάδες (από Κέρο ως Ηράκλεια) Έκταση 15690 Ha
17	Βόρεια Αμοργός (Κυναρος, Λεβιθα, Μαυρια) Έκταση 5000 Ha
18	Αστυπάλαια (ανατολικό τμήμα, γύρω νησίδες και Οφιδουσα) Έκταση 9000 Ha
19	Σαντορίνη (Νέα Και Παλιά Καμένη - Προφήτης Ηλίας) Έκταση 1150 Ha
20	Βραχονήσια Νότιου Αιγαίου (Βελοπούλα, Φαλκονερα, Ανανες, Χριστιανα, Παχεια, Φτενο, Μακρα, Αστακιδονησια, Συρνα - Γύρω Νησιά) Έκταση 6350 Ha
21	Ανάφη (Χερσόνησος Κάλαμος –Ρουκουνας) Έκταση 700 Ha

Πηγή Υπουργείο ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. Δικτυακό τόπος www.minenv.gr

Από τις παραπάνω περιοχές, μόνο όσες αποτελούν καταφύγιο θηραμάτων διέπονται σήμερα από κάποιο καθεστώς προστασίας και διαχείρισης. Στις υπόλοιπες περιοχές δεν έχουν εκπονηθεί σχέδια διαχείρισης, έτσι ώστε να ενεργοποιηθεί το νομικό πλαίσιο προστασίας τους, αλλά ούτε έχουν γίνει δράσεις ανάδειξής τους σε πόλους έλξης οικοτουρισμού. Αντίθετα, υφίστανται πιέσεις από τη δόμηση, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται τόσο η οικολογική, όσο και η αισθητική αξία τους.

Πίνακας 1.5 Υγρότοποι Περιφέρειας Ν.Αιγαίου: κατάταξη ανά μέγεθος

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Πηγή: WWF, 2014, <http://www.oikoskopio.gr/ygrotopio/>

1.2.4. Γεωλογικά μνημεία

Ο γεωλογικός πλούτος του Αιγαίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός, τόσο σε απόλυτους αριθμούς (93 γεωλογικά μνημεία συνολικά στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου), όσο και στην ποιότητα των ευρημάτων και των μνημείων. Σε αυτά περιλαμβάνονται τόσο μνημεία ευρύτερου γεωλογικού ενδιαφέροντος (ηφαίστεια, γεωλογικές διαμορφώσεις), όσο και μνημεία παλαιο-αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, όπως είναι τα απολιθώματα φυτών και ζώων και πολλά λατομεία διαφόρων ιστορικών εποχών και πετρωμάτων (Π.1.6).

Πίνακας 1.6. Κατάλογος γεωλογικών μνημείων Νοτίου Αιγαίου

ΚΥΚΛΑΔΕΣ			
Νησί	Είδος Μνημείου	Νησί	Είδος Μνημείου
ΚΑΛΟΓΗΡΟΣ	Ηφαιστειακό κέντρο 5 εκατομμυρίων ετών	ΝΑΞΟΣ	Γεωλογικό Μουσείο Απειράθου
ΑΝΔΡΟΣ	Πτυχωμένα μεταμορφωμένα πετρώματα		Μικρά φράγματα εμπλουτισμού υπόγειων υδροφόρων οριζόντων Απειράθου
	Βραχομορφές διάβρωσης στη θέση Γριάς Πήδημα στο Κορθί		Μεταλλεία σμύριδας
	Κουλάδα Διποτάματα		Μιγματικά πετρώματα στη βόρεια Νάξο
ΤΗΝΟΣ	Σφαιρικές δομές διάβρωσης και γεωμορφές Ταφόνι στο Γρανίτη της Τήνου		Σπήλαιο Διός
ΚΥΘΟΣ	Σπήλαιο Καταφύκι	Απολιθώματα νάνων ελεφάντων	
	Θερμά λουτρά	ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΝΑΞΟΥ	Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

ΣΥΡΟΣ	Αερόλιθοι: Εκλογίτες βόρειας Σύρου		Ηφαιστειακές δομές
ΜΥΚΟΝΟΣ	Γρανίτης Μυκόνου – Μορφές διάβρωσης		Ηφαιστειακοί κρατήρες Φυριπλάκας – Τράχηλα
ΔΗΛΟΣ	Νησίδια Χαπαόδια – Απολιθωμένα ασπόνδυλα		Ηφαιστειακός δόμος Προφήτη Ηλία
ΣΕΡΙΦΟΣ	Σπήλαιο Κουταλά		Αρχαία λατομεία οψιδιανού
	Αρχαία μεταλλεία		Λατομείο οψιδιανού στη θέση «Νύχια»
ΣΙΦΝΟΣ	Αρχαία μεταλλεία αργυρούχων κοιτασμάτων μολύβδου-ψευδάργυρου και χρυσού		Λατομείο οψιδιανού στη θέση «Δεμενεγάκι»
ΠΑΡΟΣ	Λατομεία μαρμάρων		Μεταλλεία - Ορυχεία
	Αρχαία λατομεία λυχνίτη, ονομαστού Παριανού μαρμάρου		Θειορυχεία
	Οι Κολυμπήθρες - Μορφές διάβρωσης		Μεταλλεία σιδήρου-μαγγανίου στην περιοχή Βάνι
ΑΝΤΙΠΑΡΟΣ – Ν. ΔΕΣΠΟΤΙΚΟ – Ν. ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ	Ηφαιστειακοί δόμοι Αντιπάρου – Ηφαιστειακές εμφανίσεις Ν. Δεσποτικού – Ν. Στρογγυλού	ΜΗΛΟΣ	Σπήλαια – Κατακόμβες
	Σπήλαιο Ωλιάρτος		Σπήλαια και θαλάσσιες χαράδρες Παπάφραγκα
	Μεταλλευτικές στοές		Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη – «Σμαραγδένια σπηλιά»
	Μανιταροειδείς μορφές διάβρωσης		Κατακόμβες
	Βραχώδεις ακτές – Γεωλογικές τομές ηφαιστειακών πετρωμάτων		Μορφές διάβρωσης
ΚΙΜΩΛΟΣ	Μορφές διάβρωσης ηφαιστ. πετρωμάτων στην περιοχή Πράσσα		Κλέφτικο
	Μορφές διάβρωσης σε κίσσηρη		Σαρακίτικο
	Σπηλιά της Γερακιάς		Υδροθερμικές εμφανίσεις
	Απολιθωμένα ασπόνδυλα		Φρεατικοί κρατήρες στη θέση Άγιοι Θεόδωροι
	Θερμές πηγές		Ατμίδες Καλάμου
	Το ηφαιστειακό συγκρότημα της Σαντορίνης	ΓΛΑΡΟΝΗΣΙΑ	Μεταλλευτικό Μουσείο Μήλου
	Ηφαιστειακός κρατήρας - Καλδέρα - Φυσικές τομές της καλδέρας	ΑΝΤΙΜΗΛΟΣ	Σηλοειδείς αποχωρισμοί λάβας
ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ (ΘΗΡΑ)	Στρώματα της Μινωϊκής έκρηξης	ΠΟΛΥΑΙΓΟΣ	Εντυπωσιακός ηφαιστειακός κρατήρας
	Ηφαιστειακή φλέβα (dyke) Θηρασιάς	ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ	Βραχομορφές στη θέση Καλόγεροι
	Σύγχρονη ηφαιστειότητα- Καμμένη	ΙΟΣ	Χρυσόσπηλιά
	Τριαδικά απολιθώματα <i>Megalodon</i>	ΑΜΟΡΓΟΣ	Γνευσιωμένος γρανίτης 300 εκατομμυρίων ετών
	Απολιθωμένη χλωρίδα		Ενεργό ρήγμα Αμοργού (σεισμός 1956)

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Νησί	Είδος Μνημείου	Νησί	Είδος Μνημείου
ΠΑΤΜΟΣ	Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη	ΝΙΣΥΡΟΣ - ΓΥΑΛΙ	Καλδέρα Νισύρου
	Σπήλαιο Κεφάλας ή Τρύπα Κεφάλας		Μαξιλαροειδείς λάβες Σηλιανής
	Σπήλαιο Παρθένων ή «Άντρο των Νυμφών»		Στρώματα ηφαιστειακής τέφρας Κυράς - Λάβες Εμπορίου
	Σπήλαιο Σκαλιών ή Δασκαλιό		Μετακαλδερικοί ηφαιστειακοί θόλοι Νικιών
	Σπήλαιο Κολονόστηλο		Υδροθερμικοί κρατήρες
	Απολιθωμένα θηλαστικά Βαθιού		Απολιθωμένη χλωρίδα
ΚΑΛΥΜΝΟΣ	Τεκτονικό κέρασ Τελένδου	ΝΙΣΥΡΟΣ - ΓΥΑΛΙ	Γυαλί - Ηφαιστειακά πετρώματα
ΚΩΣ	Τα αρχαιότερα πετρώματα του ελληνικού χώρου	ΤΗΛΟΣ	Σπήλαιο Χαρκαδιού
ΚΑΡΠΑΘΟΣ	Απολιθωματοφόρες θέσεις	ΡΟΔΟΣ	Απολιθωμένοι νάνοι Ελέφαντες
ΚΑΣΟΣ	Απολιθωματοφόρες θέσεις		Σπήλαιο Κούμελου Αρχάγγελου
ΚΑΣΤΕΛΟΡΙΖΟ	Απολιθωματοφόρες θέσεις		Απολιθωμένα θηλαστικά
	Κυανούν Σπήλαιο		Απολιθωμένα ασπόνδυλα – Θέση Κολύμπια
			Απολιθωμένα κοράλλια
			Φυτικά απολιθώματα

Πηγή: Ζούρος Ν. (επιμ.) *Γεωλογικός Άτλας του Αιγαίου*, Υπουργείο Αιγαίου, 2003

Μια ειδική μορφή γεωλογικών πόρων είναι οι θερμομεταλλικές πηγές, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη του τουρισμού υγείας και ευεξίας. Όμως παρά το γεγονός ότι εξ αιτίας της γεωλογικής κατάστασης της Περιφέρειας έχουν βρεθεί σε πολλά νησιά θερμά νερά, σε ελάχιστες περιπτώσεις υπάρχουν

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»</p> <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

εκμεταλλεύσιμες εγκαταστάσεις. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1.7 με βάση τα στοιχεία του Συνδέσμου Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας μέχρι σήμερα, αρκετές πηγές παραμένουν αναξιοποίητες, ενώ στις πηγές που λειτουργούν δεν έχουν γίνει έργα εκσυγχρονισμού.

Πίνακας 1.7 Θερμομεταλλικές Πηγές Νοτίου Αιγαίου

Νησί όπου βρίσκεται η πηγή	Θέση	Παροχή (m ³ /h) /Θερμοκρασία (°C)	Χαρακτηρισμός	Χρήση
Κύθνος	Κακάβου	52	Υπέρθερμο Cl-Na-K-Fe-Br-Co ₂	Λουτροθεραπεία / 14 λουτήρες
	Αγ.Αναργύρων	38	Θερμό Cl-Na-K-Br-Co ₂	
Νίσυρος	Μανδράκι-(Στέφανος)	48	Υπέρθερμο Cl-Na-K-Br-B	Λουτροθεραπεία / 11 λουτήρες
Ρόδου	Καλλιθέα	19	Ψυχρό Cl-Na	Ποσιθεραπεία
Κως	Αγ.Φωκά	45-46	Υπερθερμο Na-Cl	Ανεκμετάλλευτη-θάλασσα
Κάλυμνος	Πόθια-Θέρμα	38,1	Μεσόθερμο Na-Cl-K-B	Εγκαταλελειμμένο υδροθεραπευτήριο
Μήλος	Αδάμαντας-Λάκκος	38	Θερμό Cl-Na-Ca-K-B	Υδροθεραπευτήριο
Κίμωλος	Πρασαί	46	Υπερθερμο-Υπερτονικό Na-Cl-K-Br	Θεραπευτήριο

Πηγή: Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας

<http://www.thermalsprings.gr/index.php/el/piges/geografiki-anazhtsh> 22/12/2014

Στοιχεία χρήσης των λουτροπηγών δεν υπάρχουν δημοσιευμένα μετά το έτος 1999, ενώ κατά το τελευταίο έτος δημοσίευσης υπάρχουν στοιχεία μόνο γι' αυτή της Κύθνου, όπου για το 1999 668 άτομα χρησιμοποίησαν τη πηγή για 10.651 θεραπευτικές αγωγές. Τόσο η πληρότητα των δεδομένων όσο και η μορφή που δίνονταν τα στοιχεία δείχνει ότι κατ'αρχή το ενδιαφέρον της χώρας για αυτόν τον πόρο είναι περιορισμένη, ενώ ταυτόχρονα η επικρατούσα άποψη για τη χρήση των ιαματικών πηγών παραμένει η κλασική της θεραπείας και ότι δεν έχει ακόμη περάσει η σύγχρονη αντίληψη για τουρισμό υγείας και ευεξίας που έχει αναπτυχθεί στην υπόλοιπη Ευρώπη.

1.2.5. Αγροτικά τοπία

Τα Αγροτικά Τοπία είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος και διαχειριστικών αγροτικών συστημάτων. Η μακριά ιστορική πορεία αυτής της αλληλεπίδρασης στην περιοχή του Νοτίου Αιγαίου, έχει δημιουργήσει μια σειρά από ημι-φυσικά τοπία, τα οποία αν και δεν διακρίνονται για την παραγωγική τους αξία (εξαιτίας των περιορισμένων φυσικών πόρων), εντούτοις χαρακτηρίζονται από μεγάλη οικολογική και αισθητική αξία. Η οικολογική

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

αξία έχει να κάνει με την ίδια τη φύση των παραδοσιακών αγροτικών διαχειριστικών συστημάτων, με τα οποία συντηρούνταν με βιώσιμες πρακτικές η ποιότητα των περιορισμένων φυσικών πόρων. Η αισθητική αξία, από την άλλη, αναφέρεται στη συμβολική δύναμη των αγροτικών αυτών τοπίων, τα οποία αποτελούν έναν αυτοτελή τουριστικό πόρο, με υψηλές δυνατότητες μελλοντικής αξιοποίησης.

Τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τοπίου μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε κατηγορίες:

1. Τις **Αναβαθμίδες**, οι οποίες αποτελούν πολύτιμο μέσο συντήρησης των φυσικών πόρων (έδαφος, νερό). Η εγκατάλειψη της γεωργίας τις τελευταίες δεκαετίες και η απουσία εξειδικευμένων τεχνιτών συντήρησης τους, έχει οδηγήσει σε ευρύτατη υποβάθμιση της ποιότητας τους, όπου αυτές δεν έχουν καταστραφεί πλήρως. Ιδιαίτερα σε περιοχές όπου οι αναβαθμίδες χρησιμοποιούνταν για την καλλιέργεια σιτηρών ή κτηνοτροφικών φυτών, η καταστροφή ενισχύεται από τον εκσυγχρονισμό της αγροτικής παραγωγής.
2. Τις **Περιφράξεις**, οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη διαχείριση των κοπαδιών των αιγοπροβάτων (συνήθως από πέτρες) και την προστασία ευπαθών καλλιεργειών από τους ανέμους, με φυτοφράκτες (συνήθως από καλαμιές). Οι περιφράξεις χρησιμοποιήθηκαν σε πολύπλοκα συστήματα διαχείρισης της βόσκησης και ανανέωσης του βοσκητικού δυναμικού των άγονων βοσκοτόπων.
3. Τα **Μονοπάτια**, τα οποία αποτελούσαν τις οδούς χερσαίας επικοινωνίας μεταξύ των οικισμών των νησιών. Ο συνδυασμός τους με περιφράξεις, προσφέρει τοπία μεγάλου φυσικού κάλλους και δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αν και η εγκατάλειψή τους, σε συνδυασμό με τη διάνοιξη αγροτικών δρόμων, έχει οδηγήσει στην καταστροφή πολύ σημαντικού ποσοστού τους.
4. Οι **Αγροτικές Κατασκευές**, οι οποίες είναι μια ευρύτατη κατηγορία που περιλαμβάνει κατασκευές αποθήκευσης προϊόντων και διανυκτέρευσης στους αγρούς (αποθήκες, οικήματα), κατασκευές στάθμευσης ή σταβλισμού των ζώων (στάνες, στρούγγες), ειδικές κατασκευές για εκτροφή ζώων ή/και πουλιών (περιστερώνες), κατασκευές μεταποίησης προϊόντων στον αγρό (αλώνια, λιχνιστήρια, πατητήρια) ή σε ειδικούς χώρους (ανεμόμυλοι, υδρόμυλοι), κατασκευές άρδευσης ή ύδρευσης των ζώων (πηγάδια, στέρνες). Ο πλούτος και η ποικιλία στην μορφή και στις τεχνικές κατασκευής τους είναι τεράστιος και σε συνδυασμό με το κυρίαρχο υλικό κατασκευής (πέτρα), καθιστούν τις κατασκευές αυτές εξαιρετικά «πολύτιμες» για την αισθητική αξία του τοπίου. Όπως και με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, ο εκσυγχρονισμός της αγροτικής παραγωγής από τη μια με τη χρήση

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

διαφορετικών υλικών στη συντήρησή τους ή την αντικατάστασή τους και η εγκατάλειψη της γεωργίας από την άλλη, έχουν οδηγήσει σε σημαντική υποβάθμιση της ποιότητάς τους.

5. Οι **Υπόλοιπες Κατασκευές της Υπαίθρου**. Οι υπόλοιπες κατασκευές περιλαμβάνουν κυρίως *ιερούς χώρους*, δηλαδή κατασκευές που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν, ή χρησιμοποιούνται ακόμη, για λατρευτικούς – θρησκευτικούς σκοπούς. Ο πλούτος και η ποικιλία των διαφορετικών κατασκευών είναι και εδώ πολύ μεγάλος. Εδώ θα πρέπει να προστεθούν και οι **αρχαιολογικοί χώροι**, για τη σημασία των οποίων στη συμβολική σημασία των νησιών του Νοτίου Αιγαίου και γενικά της Ελλάδας, δεν χρειάζεται να προστεθούν πολλά.

Εκτός από τα παραπάνω ανθρωπογενή όμως χαρακτηριστικά, τα αγροτικά τοπία των νησιών του Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζουν και ενδιαφέροντα *φυσικά* χαρακτηριστικά, τα οποία αναφέρονται στο γεωλογικό τους υπόβαθρο και στις φυσικές χρήσεις γης. Η γεωλογία των νησιών είναι ιδιαίτερη και συχνά σπάνια, με πολλά διαφορετικά υπόβαθρα και σχηματισμούς, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο πλήθος των γεωλογικών μνημείων στην περιοχή (περισσότερες λεπτομέρειες στην προηγούμενη παράγραφο). Οι φυσικές χρήσεις γης (εκτός των καλλιεργειών δηλαδή), είναι επίσης ιδιαίτερα πλούσιες, με τα χαρακτηριστικά φρυγανικά Μεσογειακά οικοσυστήματα χαμηλού ύψους και μακία βλάστηση κατά μήκος των υδρογραφικών γραμμών και πολλά σπάνια, απειλούμενα ή/και ενδημικά είδη, γεγονός που αντικατοπτρίζεται και εδώ από τις πολλές περιοχές που εντάσσονται στο δίκτυο ΦΥΣΗ 2000 (περισσότερες λεπτομέρειες σε προηγούμενη παράγραφο, όπου δίνονται και αναλυτικά οι περιοχές).

Πρέπει, τέλος, να αναφερθούν οι περιοχές που είχαν κατ'αρχή χαρακτηριστεί ως τοπία φυσικού κάλλους και οι οποίες παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.8, ενώ το Υπουργείο Αιγαίου με νομοθετήματα της περιόδου 2002-3 χαρακτήρισε μεγάλο αριθμό νησιών ως περιοχών ιδιαίτερου κάλλους δημιουργώντας ένα νέο ειδικό καθεστώς προστασίας ειδικά σε ότι αφορά την εκτός σχεδίου και εκτός οικισμών δόμηση (ΦΕΚ 237/26-3-2002, 362/8-5-2002, 402/17-5-2002, 803/19-9-2002, 830/26-9-2002, 920/23-10-2002, 930/23-10-2002, 931/24-10-2002, 367/17-4-2003, 961/12-9-2003, 1163/31-10-2003, 1299/4-12-2003), ενώ με το Ν.3201/ΦΕΚ 282/9-12-2003) θεσμοθετήθηκε η δυνατότητα απόσυρσης κτιρίων με στόχο την αποκατάσταση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος των νησιών). Τέλος με δύο νομοθετήματα του 2000 μεγάλος αριθμός ακατοίκητων νησίδων του Ν.Αιγαίου ως ιδιαίτερου κάλλους (1176/22-9-2000, 1323/1-11-2000).

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

Πίνακας 1.8 Περιοχές του Νοτίου Αιγαίου που έχουν χαρακτηριστεί ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους προ του 2000

Νησί	Περιοχή	Χρονολογία χαρακτηρισμού
Θήρα (Νέα και Παλαιά Καμένη)	Νέα και Παλαιά Καμένη	1972
Σίφνος	Όλο το νησί	1976
Πάρος	Όλο το νησί	1975
Αστυπάλαια	Όλο το νησί	1983
Ρόδος	Δάσος Έμπωνα*	1986

Πηγή: ENVIPLAN (1999) Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, Αθήνα

* Μνημείο της Φύσης

Η διατήρηση του αγροτικού τοπίου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένης πολιτικής. Οι υφιστάμενες διατάξεις για την εκτός οικισμών δόμηση που επιτρέπουν τη δόμηση όχι μόνο σε οποιοδήποτε αγροτεμάχιο έχει έκταση μεγαλύτερη των 4 στρεμμάτων, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις σε οικόπεδα μικρότερα (μέχρι 750τμ όταν βρίσκεται επί του εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου), χωρίς ουσιαστικά περιορισμούς στη μορφή των κτιρίων και με ύψος που συχνά ξεπερνά τα επιτρεπόμενα 7,5 μέτρα -είτε καθαρά παράνομα είτε «αξιοποιώντας» τη κλίση του εδάφους-, έχει δημιουργήσει σημαντικές αλλοιώσεις στο τοπίο. Τις αλλοιώσεις αυτές έρχονται να συμπληρώσουν τα δημόσια έργα, οι οχλούσες δραστηριότητες (τσιμεντάδικα, λατομεία, χωματερές, εργοστάσια παραγωγής ενέργειας, κτηνοτροφικά και βιοτεχνικά κτίρια κλπ), οι αποθήκες, τα εμπορικά κέντρα και κάθε είδους κατασκευή που δεν λαμβάνει υπόψη της τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και τη κλίμακα της περιοχής. Η εφαρμογή χωροταξικής πολιτικής σε επίπεδο περιφέρειας ολοκληρώθηκε το 2003 και βρίσκεται εκ νέου σε αναθεώρηση ώστε να λάβει υπόψη τα εθνικά πλαίσια που εκπονήθηκαν στη συνέχεια και για τα οποία υπάρχουν πολλές ενστάσεις. Η εφαρμογή εξειδικευμένης σε επίπεδο νησιού που ξεκίνησε ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '80 με τις χωροταξικές μελέτες δεν έχει ολοκληρωθεί με πολλαπλές συνέπειες, ενώ και η υφιστάμενη γενική νομοθεσία καταστρατηγείται στη πράξη, δεδομένης της ανεπάρκειας των μηχανισμών ελέγχου και καταστολής.

Οι προσπάθειες που έγιναν για την στήριξη των αναβαθμίδων και τη συντήρηση μονοπατιών με χρηματοδοτήσεις είχε μόνο σημειακά αποτελέσματα, δεδομένου ότι προωθήθηκε αποσπασμένα και όχι ως τμήμα μιας ολοκληρωμένης πολιτικής πχ. για ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (περιπατητικού, οικολογικού, πολιτιστικού, αγροτουρισμού κλπ)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

1.2.6. Θαλάσσιο περιβάλλον

Το αρχιπέλαγος, διαθέτοντας μια τεράστια ποικιλία μορφών και ειδών ζωής, αποτελεί ένα απaráμιλλο βιολογικό εργαστήρι. Συγκεντρώνει στο βυθό και στα νερά του περισσότερα από 5000 διαφορετικά είδη ζώων και 1000 περίπου είδη φυτών που διηγούνται την ιστορία της εξέλιξης σε μια διάρκεια πλέον των 120 εκατομμυρίων χρόνων. Μερικά από αυτά κινδυνεύουν να εξαφανιστούν κάτω από τις πιέσεις που δέχεται το θαλάσσιο περιβάλλον και ιδιαίτερα το παράκτιο οικοσύστημα που από τη φύση του είναι το πιο παραγωγικό, το πιο σημαντικό για τη διατήρηση των οικολογικών ισορροπιών.

Όλα αυτά τα είδη, οι βιολογικοί θησαυροί της θάλασσας, που συνθέτουν ένα απaráμιλλο θέαμα με πολλά χρώματα και έντονες αντιθέσεις, αποτελούν πόλο έλξης για όσους απλά λατρεύουν τη θάλασσα και τις καταδύσεις και πολύ περισσότερο για τους «ειδικούς», τους μνημένους στα μυστικά του θαλάσσιου κόσμου. Για τους περισσότερους όμως παραμένει ένας κόσμος άγνωστος που κυριαρχείται από το βαθύ γαλάζιο χρώμα.

Ταυτόχρονα στο βυθό του Αιγαίου υπάρχουν αμέτρητοι θησαυροί. Μερικοί απ' αυτούς είναι μνημεία του ελληνικού πολιτισμού, ενώ κανείς μπορεί να ανακαλύψει απομεινάρια νεώτερων εποχών.

Το Ενυδρείο της Ρόδου αποτελεί τη μόνη οργανωμένη προσπάθεια για ανάδειξη του θαλάσσιου πλούτου του Αιγαίου (μαζί με το αντίστοιχο της Κρήτης), παρότι στις περιοχές Natura 2000 έχουν συμπεριληφθεί και πολλές θαλάσσιες ζώνες.

1.3. Πολιτιστικοί πόροι

Το Αιγαίο, ως κοιτίδα του ελληνικού πολιτισμού και σταυροδρόμι πολιτισμών, από τους αρχαιότατους χρόνους βρίθει από τα αποτυπώματα που άφησαν οι άνθρωποι στο πέρασμά τους και αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της ακμής που γνώρισε η περιοχή. Μνημεία παγκόσμιας ακτινοβολίας (Θήρα, Δήλος, Λίνδος, Ρόδος, Πάτμος, Κως), κατασκευές για τη λατρεία των θεών, για την προστασία από τους εισβολείς, δίπλα σε ταπεινά μνημεία απομεινάρια της καθημερινής ζωής των απλών ανθρώπων. Μνημεία που η δημιουργία τους χάνεται στα βάθη της ιστορίας, αλλά και μνημεία του σύγχρονου πολιτισμού υπάρχουν διασκορπισμένα σε όλα τα νησιά, χωρίς όμως να έχουν συντηρηθεί και αναδειχθεί ανάλογα.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

1.3.1. Αρχαιολογικοί χώροι και νεώτερα μνημεία

Ο Πίνακας 1.9 περιλαμβάνει μνημεία που έχουν υπαχθεί σε κάποιο από τα υφιστάμενα καθεστώτα προστασίας με βάση τη νομοθεσία του υπουργείου Πολιτισμού.

Πίνακας 1.9 Πολιτιστικός Πόρος του Νοτίου Αιγαίου

Νομός	Νησί	Αρχαιολογικοί χώροι	Βυζαντινά Μνημεία	Νεώτερα Μνημεία	Μουσεία, Συλλογές
Κυκλάδων	Θήρα	3	1	1	1
	Αμοργός	2	1		
	Σέριφος		2		1
	Σίφνος	1	1		
	Μήλος		1		1
	Φολέγανδρος	1			1
	Κέα	3			1
	Άνδρος	2			3
	Τήνος				1
	Σύρος			3	1
	Μύκονος			1	1
	Δήλος	1			1
	Πάρος	2		1	1
Νάξος	3		1	1	
Δωδεκανήσου	Τήλος	3	1		
	Ρόδος	27	7	14	3
	Πάτμος	2	1		
	Αρκοί	1			
	Λειψοί	1			
	Λέρος	2	7		
	Κάλυμνος	4	1		1
	Αστυπάλαια	6	1		1
	Κως	6	3		1
	Νίσυρος	2			
	Σύμη	5	1		1
	Μεγίστη	3	1		1
	Κάρπαθος	3			
Κάσος	2				

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού, Δικτυακός Τόπος ΟΔΥΣΣΕΑΣ (www.culture.gr)

Η ροή επισκεπτών στους κυριότερους αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία αν και αποτελεί στοιχείο της ζήτησης αναφέρεται στους Πίνακες 1.9 και 1.10.

Πίνακας 1.9 Επισκέπτες Μουσείων Νοτίου Αιγαίου, 1992, 2000 και 2013

Νομός	Μουσείο	Επισκέπτες 1992	Επισκέπτες 2000	Επισκέπτες 2013
Δωδεκανήσου	Κως	26.445	23.137	0
	Παλατίου Μεγάλου Μαγίστρου	163.536	280.906	217.329
	Παναγίας του Κάστρου	8.808	14.194	0

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

	Κοσμητικής Συλλογής Ρόδου	7.241	4.500	0
	Ρόδου	62.560	79.900	67.985
	Σύμης		3.778	0
	Μουσείο Νικολαΐδη (Πάτμος)			1.077
	Αστυπάλαιας			0
	Καστελορίζου			2.002
	Καστελορίζου λαογραφικό			2.415
	Καλύμνου			2.595
	Καρπάθου			1.216
	Νισύρου			2.081
	Σύνολο Νομού	268.590	406.415	296.700
Ν. Κυκλάδων	Άνδρου	7.088	8.125	3.426
	Θήρας	12.653	12.374	18.395
	Μήλου	5.566	9.212	7.565
	Μυκόνου	5.209	6.979	6.388
	Νάξου	19.357	20.803	12.862
	Τήνου	2.454	2.323	2.706
	Πάρου	6.811	6.484	7.992
	Αρχαιολογική Συλλογή Ανάφης			0
	Αρχαιολογική Συλλογή Αμοργού			1.714
	Θήρας Νέο			50.045
	Ιου			1.160
	Κέας			2.356
	Κιμώλου			1.622
	Αρχαιολογική Συλλογή Σερίφου			391
	Σίφνου			1.813
Σύρου			3.569	
	Σύνολο Νομού	59.138	66.300	122.004
	Σύνολο Νοτίου Αιγαίου	327.728	472.715	418.704

Πηγή: ΕΣΥΕ (2001) Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 2000, Αθήνα – ΕΛΛΣΤΑΤ 2014

Παρά την αύξηση του αριθμού των μουσείων και στους δύο νομούς της Περιφέρειας ο αριθμός των επισκεπτών εξελίσσεται ιδιαίτερα αρνητικά με μοναδική εξαίρεση τα μουσεία της Θήρας, παλιό και νέο που δεν υπήρχε το 2000.

Πίνακας 1.10 Επισκέπτες Αρχαιολογικών Χώρων Νοτίου Αιγαίου, 1992, 2000 & 2013

	Αρχαιολογικοί Χώροι	Επισκέπτες 1992	Επισκέπτες 2000	Επισκέπτες 2013
Ν. Δωδεκανήσου	<i>Ασκληπιείο Κω</i>	<i>101.387</i>	<i>116.617</i>	<i>184.189</i>
	<i>Ιαλυσός</i>	<i>84.456</i>	<i>101.700</i>	<i>116.010</i>
	<i>Κάμειρος</i>	<i>147.239</i>	<i>183.500</i>	<i>163.878</i>
	<i>Αρχ. Χώρος Κάστρου Κω</i>	<i>80.750</i>	<i>83.186</i>	<i>119.541</i>

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

	<i>Λίνδος</i>	402.086	578.531	497.647
	<i>Ρωμαϊκή Οικία Κω</i>	18.608	24.910	0
	<i>Τείχη Ρόδου-Παλάτι Ιπποτών</i>			7.222
		834.526	1.088.444	1.088.487
N. Κυκλάδων	<i>Αρχ.Χώρος Αγ. Ανδρέα Σίφνου</i>			4195
	<i>Αρχ.Χώρος Αγ. Ειρήνης Κέας</i>			167
	<i>Ακρωτήριο Θήρας</i>	131.390	219.900	186560
	<i>Αρχαία Θήρα</i>			41523
	<i>Δήλος</i>	70.097	94.444	95883
	<i>Ιερό Ποσειδώνα & Αμφιτρίτης Τήνου</i>			1063
	<i>Κατακόμβες Μήλου</i>			16984
	<i>Αρχ.Χώρος Σκάρκου Ίου</i>			1076
	<i>Υψηλή Άνδρου</i>			195
	<i>Φυλακωπή Μήλου</i>			3258
			201.487	314.344
	Σύνολο Περιφέρειας Ν.Αιγαίου	1.036.013	1.402.788	1.439.391

Πηγή: ΕΣΥΕ (2001) Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 2000, Αθήνα, ΕΛΛΣΤΑΤ 2014.

Αξιοσημείωτη είναι η διαφορά αριθμού τουριστών που επισκέπτονται τους ανοιχτούς αρχαιολογικούς χώρους σε αντίθεση με τους επισκέπτες των μουσείων και το χαμηλό ποσοστό από το σύνολο των τουριστών Ρόδου και Κω αλλά και των άλλων νησιών που επισκέπτονται τους χώρους αυτούς, αν σκεφτεί κανείς ότι αποτελούν από τους πλέον αξιοποιημένους πόρους των νησιών για τους οποίους ο επισκέπτης πληρώνει εισιτήριο για να τους επισκεφθεί.

Η ύπαρξη πολλών μνημείων και ευρημάτων έχει στρέψει τη προσπάθεια του ελληνικού κράτους στη συντήρηση και ανάδειξη τους. Η μονομέρεια αυτή 'αποκόπτει' τα μνημεία από τη συνολική ιστορία του κάθε τόπου και της ευρύτερης περιοχής, η οποία παραμένει σε μεγάλο βαθμό άγνωστη, ιδιαίτερα όταν δεν συνοδεύεται από σημαντικά ευρήματα. Η αποσπασματικότητα αυτή στην ανάδειξη της ιστορίας που έχει ως συνέπεια να μην αναδεικνύονται πολλά σημαντικά γεγονότα, μειώνει την ελκυστικότητα των μουσείων αλλά κυρίως των νησιών που δεν παρουσιάζουν οργανωμένους επισκέψιμους χώρους που να λειτουργούν ως πόλοι έλξης και ενημέρωσης.

1.3.2. Οικισμοί

Ο οικιστικός πλούτος του Νοτίου Αιγαίου είναι εξαιρετικά μεγάλος. Το δομημένο περιβάλλον του Αιγαίου έχει από πολλά χρόνια αναγνωριστεί μαζί με το νησιωτικό τοπίο ως ένας από τους πόλους έλξης τουριστών και επισκεπτών. Αν και το κάθε νησί παρουσιάζει ιδιαίτερο χαρακτήρα επηρεασμένο τόσο από το ανάγλυφό του,

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

όσο και από την ιστορική του διαδρομή, θα μπορούσε κανείς να διακρίνει δύο διαφορετικά αρχιτεκτονικά στυλ: το κυκλαδίτικο και το «νεοκλασικό», που είναι επηρεασμένο από την ενετική-ιταλική παράδοση.

Μεταξύ όλων των οικιστικών συνόλων της περιφέρειας, ένας μεγάλος αριθμός έχει αξιολογηθεί ως σημαντικού ενδιαφέροντος και έχει υπαχθεί στο καθεστώς των διατηρητέων παραδοσιακών οικισμών. Συνολικά 211 οικισμοί είναι χαρακτηρισμένοι ως παραδοσιακοί, από τους οποίους οι 65 βρίσκονται στον Νομό Δωδεκανήσου και οι υπόλοιποι 146 στον Νομό Κυκλάδων. Αναλυτικά οι παραδοσιακοί οικισμοί παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.11.

Πίνακας 1.11. Παραδοσιακοί οικισμοί Νοτίου Αιγαίου

Νομός Δωδεκανήσου

Νησί	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός	Νησί	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός	Νησί	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός
Λέρος	Δ. Λέρου	Αγ. Μαρίνα	Ρόδος	Κ. Αρνίθας	Αρνίθα	Σύμη	Δ. Σύμης	Εμπορείος
		Αλινδα		Κ. Ασκληπείου	Ασκληπείον			Πανομίτης
		Λακκίον			Κιοτάριον			Πέδιον
		Παρθένιον		Κ. Παραδεισίου	Βάγιες			Σύμη
Αρκοί	Δ. Πάτμου	Αρκοί	Κ. Θεολόγου	Επάνω Καλαμιών	Αγαθονήσι	Κ. Αγαθονησίου	Μικρόν Χωρίον	
Αστυπάλαια	Δ. Αστυπάλαιας	Αστυπάλαια	Κ. Κατταβιάς	Κατταβιά	Κως	Κ. Εμπορειού	Εμπορείος	
		Λιβιάδια	Κ. Κοσκινούς;	Κοσκινού			Δ. Μανδρακίου	Μανδράκιον
Κάλυμνος	Δ. Καλυμνίων	Βαθύς	Κ. Σιάνων	Λακκίον	Χάλκη	Κ. Νικίων	Νικίων	
		Κάλυμνος		Σιάνα			Κ. Αρκάσας	Παλαιόν Πύλιον
Ψέριμος	Δ. Καλυμνίων	Ψέριμος	Κ. Λιβαδίου	Λιβάδια	Χάλκη	Δ. Χάλκης	Αλιμιά	
Τέλενδος	Δ. Καλυμνίων	Τέλενδος	Κ. Λίνδου	Λίνδος			Χάλκη	
Κάρπαθος	Κ. Μεσοχωρίου	Λευκός		Πεύκο	Μεγίστη	Δ. Μεγίστης	Χωρίον	
		Μεσοχώριον	Δ. Μεγάλου Χωρίου	Μεγάλο Χωριό			Μεγίστη	
		Κ. Ολύμπου	Κ. Μεσαναγρού	Μεσαναγρός				
		Τρίστομο	Κ. Σαλάκου	Προφ. Ηλιάς				
		Κ. Αρκάσας	Κ. Προφίλιας	Προφίλια				
		Κ. Ψίνθου	Κ. Ψίνθου	Ψίνθος				

Νομός Κυκλάδων

Νησί	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός	Νησί	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός	Νησί	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός		
Άνδρος	Άνδρου	Άνδρος	Τήνος	Πανόρμου	Πύργος	Νάξος	Απειράνθου	Απειράνθος		
		Παλαιόκαστρο		Μέσα Βουνού	Κάμπου			Κάμπος	Κινιδάρου	Κινίδaros
		Μεσαριάς		Φαλλικά	Στενής			Κεχρος	Χαλκειού	Ακάδημοι
		Λαμύρων		Υψηλά				Στενή	Κεραμωτής	Κεραμωτή
		Παλιόκαστρο		Παλαιόκαστρο	Πανόρμου			Μαρλάς	Χαλκειού	Χαλκειό
				Επισκοπειον				Βεναρδάτος	Φιλοτίου	Φιλότι
		Γαυρίου		Αγ. Πέτρος	Κώμης			Σκαλάδος	Γαλανάδου	Γαλανάδος
		Όρμου Κορθίου		Χωναί				Κρόκος	Δαμαρίωνα	Δαμαρίωνας
				Ρόγο	Κάμπου			Ταραμπάδος	Ποταμιάς	Ανω ποταμιά
				Αλαμαννία	Τρικάρου			Χατζιράδου	Βίβλου	Βίβλος
				Αγ. Μαρίνα	Κάμπου			Λουτρά	Γλινάδου	Γλινάδος
		Στενίων		Στενιές	Στενής			Ποταμιά	Χαλκειού	Κεραμειό
		Παλαιόπολης		Παλαιόπολη	Καλλονής			Κάτω κλεισμα	Ποταμιάς	Κάτω Ποταμιά
Πιτρόφου	Μελίδα		Καρκάδος	Μελάνων	Κουρουχώρι					

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013
Στηρίζει ότι αξίζει

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

	Παλαιοκάστρου	Σταυρόε			Καλλονή		Κορωνίδος	Κορωνίδα
		Εξω Βουνίου			Αρνάδος		Ποταμιάς	Μέση Ποταμιά
	Κορθίου	Πίσω Μεριά		Δύο Χωριών	Δύο χωριά		Σαγκρίου	Ανω Σαγκρίο
	Λαμύρων	Στραπουριές		Αγάτης	Αγαπη		Χαλκειού	Καλόξυλος
	Ανδρός	Λιβιάδια		Τήνου	Καρυά		Σαγκιού	Κάτω Σαγκρίο
	Λαμύρων	Μεσαθούριο		Κάμπου	Σμαρδάκιο		Μονής	Μονή
		Μέσα χωριό		Ιστερνών	Ιστερνά		Κορωνού	Κορωνός
	Αποικιών	Αποικία		Τριαντάρου	Τριαντάρος	Πάρος	Κορωνίδος	Αγιά
		Κατακαλαίοι		Πανόρμου	Πλατιά		Κώστου	Μαράθιο
	Λαμύρων	Λαμύρα		Κώμης	Περάστρα			Ιστερνίο
	Μπατσίου	Μπάτσι		Κάμπου	Ξινερά		Μάρπησας	Μάρπησσα
	Κορθίου	Μουσωνας		Τήνου	Μουντάδος		Αγκαϊριάς	Αγκαϊριά
		Αμονακαίος		Κώμης	Κώμη		Παροικιάς	Παροικία
	Ανδρός	Βραχνός		Στενής	Μέση		Λευκών	Λευκαί
	Κορθίου	Αηδόνια		Καρδιανής	Καρδιανή		Αρχψιλόχου	Πρόδρομος
		Κόρθιο		Στενής	Μυρίνη		Νάουσας	Νάουσα
	Καπταριάς	Πέρα χωριό		Φαλατάδου	Κουμάρος		Κώστου	Κώστος
	Μεσαριάς	Μεσαριά			Βώλαξ		Αρχιλόχου	Μάρμαρα
		Μενήτες			Φαλατάδος	Σέριφος	Σερίφου	Κένταρχος
	Βουρκωτής	Βουρκωτή		Τριαντάρου	Μπερδεμάρο			Παναγιά
Θήρα	Οίας	Όρμος Αμμούδι		Στενής	Τζάδος			Σέριφος
	Φηράς	Φηρά		Κτικιάδου	Κτικιάδος			Γαλανή
	Βόθωνος	Βόθων			Τριπόταμος	Σίφνος	Απολλωνίας	Βαθύ
	Εμπορειού	Εμπορειό	Θηρασία	Θηρασίας	Θηρασία			Φάρος
	Οίας	Οία	Ιος	Ιου	Ιος			Κάτω Πετάλι
	Πύργος Καλλιστής	Πύργος	Κέα	Κορησιιάς	Κορησιιάς			Κάστρον
	Καρτεράδος	Καρτεράδος		Κέα	Κέα			Απολλωνία
	Οίας	Όρμος Αρμένη		Κορησιιάς	Βουρκαριό		Αρτεμώνος	Αρτεμών
	Εξω γωνιάς	Εξω γωνιά		Ιουλίδος	Πλαγιά	Φολέγανδρος	Φολέγανδρου	Φολέγανδρος
	Οίας	Θολός		Κορησιιάς	Μυλοπόταμος			Καραβοστάσης
		Φοινικιά	Κίμωλος	Κιμώλου	Κίμωλος	Μήλος	Μήλου	Μήλος
	Μεσαριά	Μεσαριά	Κύθνος	Κύθνου	Κύθνος		Τρυπητής	Τρυπητή
	Ακρωτηρίου	Ακρωτήρι			Λουτρά		Μήλου	Φουρκοβουνίου
	Ημεροβιγλίου	Ημεροβίγλι		Δρυοπίδος	Δρυοπίς		Τρυπητής	Κλήμα
	Μεγαλοχωρίου	Μεγαλοχώρι	Μύκονος	Μυκόνου	Μύκονος	Σύρος	Ανω Σύρου	Ανω Σύρος
	Επισκ. Γωνιάς	Επισκ. Γωνιας		Ανω Μεράς	Ανω Μερά		Ερμούπολη	Ερμούπολη
Αντίπαρος	Αντίπαρος	Αντίπαρος	Αμοργός	Καταπόλων	Ραχίδιο		Χρυσών	Χρούσα
Ηράκλεια	Ηράκλειας	Αγ. Γεώργιος			Ευλοκρατιδίο		Πάγου	Παρακοπή
Ανάφη	Ανάφης	Ανάφη			Κατάπολα		Ανω Σύρου	Επισκοπειό
Σίκινος	Σίκινου	Σίκινος		Αιγαιάλης	Αιγαιάλη		Ποσειδωνιάς	Ποσειδωνία
					Ποταμός			
				Θολαρίων	Θολάρια			
				Αμοργού	Αμοργός			

Πηγές: ENVIPLAN (1999) Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, Αθήνα
Υπουργείο Αιγαίου (1998) Θεσμικό Πλαίσιο Οικισμών, Αθήνα.

Όμως παρά την ύπαρξη τόσο σημαντικού οικιστικού πλούτου που από μόνος του αποτελεί πόλο έλξης, ελάχιστα έργα συντήρησης και ανάδειξης των οικισμών έχουν γίνει από πλευράς πολιτείας με αποτέλεσμα να υπάρχει σημαντική αλλοίωση τους είτε από νέα κτίσματα, είτε από επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίρια, είτε από τα δίκτυα των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013</p> <p>Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»</p> <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

1.3.3 Παραδοσιακός τρόπος ζωής

Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής, ένδυσης και εργασίας των νησιωτών αποτέλεσε από την αρχή της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής ως ένας ιδιαίτερος πόλος έλξης, μια και διέφερε σημαντικά από αυτόν των επισκεπτών, ελλήνων, αλλά κυρίως των αλλοδαπών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλούσαν οι παραγωγικές δραστηριότητες και τα επαγγέλματα, που ήταν συνδεδεμένα με τη θάλασσα: όπως οι αλυκές, οι ταρσανάδες, η αλιεία, η σπογγαλιεία κλπ. αλλά και η χειροτεχνία, η αγγειοπλαστική, η καλαθοπλεκτική, ο τρύγος, το λίχνισμα, η αρτοποιία, κα.

Σήμερα, που οι περισσότερες από τις δραστηριότητες αυτές έχουν εκλείψει ή έχουν «εκσυγχρονιστεί», βρίσκουμε στοιχεία τους στα λαογραφικά μουσεία που έχουν δημιουργηθεί σε πολλά νησιά. Όμως και στη περίπτωση των λαογραφικών μουσείων, επαναλαμβάνεται η λογική παρουσίασης των εκθεμάτων που έχει επικρατήσει και στα αρχαιολογικά μουσεία, ενώ παραμένουν στατικά και χωρίς τη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων. Σε ελάχιστες περιπτώσεις υπάρχουν θεματικά μουσεία που να εστιάζουν στην ιδιαίτερη παράδοση κάθε νησιού αναδεικνύοντας τη δική του ταυτότητα όπως διαμορφώνεται διαμέσου των αιώνων.

1.3.4. Γαστρονομία

Η αλλαγή στον τρόπο ζωής των νησιών με την επικράτηση νέων διαδικασιών παραγωγής, την εγκατάλειψη πολλών παραδοσιακών καλλιεργειών και άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων, την εισαγωγή πολλών τυποποιημένων προϊόντων, αλλά και την αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, είχε ως αποτέλεσμα πολλά στοιχεία της τοπικής παραγωγής και της τοπικής κουζίνας να έχουν εξαφανιστεί ή περιοριστεί σημαντικά, λόγω της ανεπάρκειας των πρώτων υλών, ή της εξαφάνισης της τεχνογνωσίας παραδοσιακής παραγωγής τους ή ακόμη και της απαγόρευσης της νόμιμης παραγωγής και διακίνησης παραδοσιακών τροφίμων λόγω της μεταβολής της νομοθεσίας σχετικά με την ασφάλεια και την υγιεινή .

Το κρασί, τα τυροκομικά, τα αρωματικά φυτά, το μέλι και περιορισμένος αριθμός άλλων προϊόντων υπάρχει πλέον στο εμπόριο (το οποίο είναι συνήθως άτυπο), γεγονός που περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες διατήρησης των παραδοσιακών γεύσεων και συνταγών και διαφοροποίησης της κουζίνας της περιοχής από εκείνη της υπόλοιπης χώρας.

Η δημιουργία Γυναικείων Συνεταιρισμών, που αποτέλεσε σε πολλές περιοχές το «όχημα» για τη διατήρηση των παραδοσιακών γεύσεων και συνταγών, δεν γνώρισε μέχρι σήμερα αντίστοιχη ανάπτυξη στο Ν. Αιγαίο. Με βάση μελέτη του 1999 στο

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Ν.Αιγαίο λειτουργούσαν 5 μονάδες (Πηγή: Παπαγεωργίου Κ. (επιστ. Υπεύθυνος) (1999) *Οδηγός Συνεταιριστικών Αγροτουριστικών και Αγροβιοτεχνικών Μονάδων*, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Υπουργείο Γεωργίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Αθήνα), ενώ με βάση το Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων σήμερα λειτουργούν 7 (http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/agrotourismos/NOTIO_AIGAIΟΥ_210814.pdf) αν και είναι σίγουρο ότι λειτουργούν και άλλες ομάδες χωρίς απαραίτητα να βρίσκονται κάτω από το συγκεκριμένο νομικό καθεστώς.

Πάντως, στην Ελλάδα δεν υπάρχει κανένα προϊόν που να χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τη νομοθεσία ως Ειδικό Παραδοσιακό Προϊόν Εγγυημένο (ΕΠΠΕ) και οποιαδήποτε παραγωγή στηρίζεται στην εμπιστοσύνη που θα δείξουν οι καταναλωτές.

Σε ό,τι αφορά προϊόντα που παραδοσιακά παράγονταν στην περιφέρεια και λόγω της ποιότητάς τους έχουν αποκτήσει ειδικό σήμα, είτε Προϊόντος Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ), είτε Προϊόντος Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ), είναι επίσης περιορισμένοι: μόνο 3 προϊόντα ανήκουν στην κατηγορία ΠΟΠ ή ΠΓΕ (εκτός από αυτά που μπορούν να παραχθούν από επιχειρήσεις από ολόκληρη την Ελλάδα): το ΠΟΠ τυρί «Γραβιέρα Νάξου», το ΠΓΕ ελαιόλαδο «Ρόδος» και το ΠΟΠ τυρί «Κεφαλογραβιέρα» (για το οποίο αν και δεν αναφέρεται η περιοχή παραγωγής στον τίτλο, οι λεπτομέρειες εφαρμογής δείχνουν ότι πρόκειται για προϊόν των Κυκλάδων, καθώς υπεύθυνη για τον έλεγχο είναι η Δ/ση Αγροτικής Ανάπτυξης).

Ειδική περίπτωση αποτελεί η παραγωγή κρασιού, δεδομένου ότι υπόκειται σε ξεχωριστή νομοθεσία. Όμως ενώ σε πολλά νησιά της Περιφέρειας υπάρχει έντονη παράδοση στην αμπελουργία σε λίγες περιοχές (Ρόδος, Πάρος, Θήρα) εξακολουθεί να υπάρχει συστηματική και τυποποιημένη παραγωγή, ενώ εμφανίζονται και μικροί παραγωγοί σε άλλα νησιά όπως η Σίφνος, η Σέριφος και ατυποποίητο προϊόν σχεδόν σε όλα τα νησιά. Ίσως οι πρόσφατες νομοθεσίες που επιτρέπουν τη δημιουργία μικρών τυποποιητηρίων να βοηθήσουν σε μια αύξηση της νόμιμης διακίνησης των τοπικών προϊόντων και να αποτελέσουν κίνητρο για αύξηση της παραγωγής.

Συνολικά θα μπορούσε να αναφερθεί ότι η σημαντική τοπική παράδοση σε παραγωγή προϊόντων διατροφής και σε «πιάτα» δεν έχει αξιοποιηθεί όπως έχει γίνει σε πολλές άλλες περιοχές της Ευρώπης, οδηγώντας σε ακόμη μεγαλύτερη ομογενοποίηση του τουριστικού προϊόντος της χώρας ειδικά στις περιοχές με έντονη τουριστική κίνηση και τα ξενοδοχεία όπου η συμπίεση των τιμών από τους

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

ΤΟ έχει οδηγήσει σε μεγαλύτερη τυποποίηση των προσφερόμενων γευμάτων και του πρωϊνού για μείωση κόστους.

Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται μια αντιστροφή της κατάστασης και μέσα από τη οργανωμένη προσπάθεια του προγράμματος “Aegean Cuisine” αλλά και του «ελληνικού/τοπικού πρωϊνού», αλλά ο δρόμος είναι ακόμη μακρύς μέχρι να επικρατήσουν αυτές οι απόψεις στους επαγγελματίες της εστίασης και στους ξενοδόχους που επικαλούνται θέματα κόστους και πιέσεις στο κοστολόγιο από τους ΤΟ για να μην ενταχθούν στις ανάλογες δράσεις όπως φαίνεται και από τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα. Σημαντική είναι και η μεταστροφή της ζήτησης που εκφράζεται σε πολλούς προορισμούς με τους τουρίστες, έλληνες και ξένους να αναζητούν τα τοπικά-αυθεντικά προϊόντα και είναι πρόθυμοι να δαπανήσουν υψηλά ποσά για να τα γευθούν ή για να τα αγοράσουν για φίλους. Η αύξηση της ζήτησης πάντως προσκρούει και στην ανεπάρκεια των πρώτων υλών και των «αυθεντικών» τοπικών προϊόντων ποιότητας.

1.3.5. Μουσική - Χορός - Τέχνες - Γράμματα - Ήθη - Έθιμα

Τέλος, ένα σημαντικό κομμάτι του τοπικού πολιτισμού έχει να κάνει με τα ήθη και τα έθιμά του, αλλά και με τις επιδόσεις του στα γράμματα και στις τέχνες. Τα νησιά του Ν. Αιγαίου έχουν να δείξουν πολλά ενδιαφέροντα δείγματα τέτοιου πολιτισμού με γνωστότερα τη μουσική και τους χορούς, για τους οποίους κάθε νησί υπερηφανεύεται για τις δικές του ιδιαιτερότητες και επιδόσεις. Λιγότερο γνωστές στο ευρύτερο κοινό -εκτός κάποιων εξαιρέσεων- είναι οι επιδόσεις των νησιών στη χειροτεχνία, στις εικαστικές τέχνες, στη λογοτεχνία και στην ποίηση.

Μέχρι σήμερα, η αξιοποίηση των στοιχείων αυτών, ιδιαίτερα μέσα από την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού για άτομα με ειδικά ενδιαφέροντα, είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Τις περισσότερες φορές, γίνεται ευκαιριακή και επιφανειακή «εμπλοκή» στο τουριστικό προϊόν, εστιάζοντας στη «φολκλορική» διάσταση των πραγμάτων και όχι στην ουσιαστική γνωριμία των τουριστών με τα στοιχεία του τοπικού πολιτισμού.

Ολοκληρώνοντας την αποτύπωση των πόρων θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να διερευνηθεί και ποια στοιχεία των νησιών, ποια κοινά τους χαρακτηριστικά μπορούν να αποτελέσουν **στοιχεία της κοινής ταυτότητας της Περιφέρειας και κατά πόσο μπορεί να διαφοροποιηθεί η εικόνα της Περιφέρειας από την αντίστοιχη άλλων νησιωτικών προορισμών ή και παράκτιων περιοχών που χρησιμοποιούν τη θάλασσα ως κύριο συστατικό της εικόνας τους.** Θα πρέπει να

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
---	---	---

υπογραμμιστεί ότι το slogan που υιοθέτησε η Περιφέρεια από το 2012 στη διαφημιστική της καμπάνια είναι «Aegean Islands - The endless blue». Τελικά το «Απέραντο Γαλάζιο» είναι το μόνο κοινό στοιχείο του Αιγαίου ή είναι ένα στοιχείο αποκλειστικά του Αιγαίου; Στην ταξινόμηση ανά νησί που θα ακολουθήσει δεν θα υπάρξουν αναφορές σε θέλγητρα που αποτελούν κοινά και εγγενή χαρακτηριστικά όλων των νησιών όπως οι κλιματολογικές συνθήκες και οι παραλίες, αλλά στα ιδιαίτερα εκείνα στοιχεία που διαφοροποιούν τα νησιά μεταξύ τους αλλά και με τους άλλους προορισμούς νησιωτικούς και μη, **είναι ικανά να προκαλέσουν την επίσκεψη τουριστών και μπορούν να αποτελέσουν συστατικά στοιχεία της ιδιαίτερης ταυτότητας του κάθε νησιού και της εικόνας του**. Προφανώς τα περί ταυτότητας και εικόνας θα πρέπει τεθούν ως πρόταση σε συζήτηση με τους εμπλεκόμενους φορείς.

Υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις που προσπαθούν να ομαδοποιήσουν την ελκυστικότητα των νησιών ως προορισμών:

- Από τη μια χρησιμοποιούνται οι αφηρημένες έννοιες όπως φιλοξενία, γλέντι, καθημερινή ζωή, αυθεντικότητα, ασφάλεια, φως, απέραντο γαλάζιο, ιστορία, αναλογία, μέτρο, ανθρώπινη κλίμακα, αρμονία, κα που παραπέμπουν σε καταστάσεις με τις οποίες συνήθως χαρακτηρίζουν (και χαρακτηρίζουμε) συνολικά την Ελλάδα ως προορισμό, που διεγείρουν τις αισθήσεις και τη φαντασία χωρίς να παραπέμπουν σε συγκεκριμένους «πόρους» και «προϊόντα».
- από την άλλη χρησιμοποιούνται ταξινομικές κατηγορίες των πόρων όπως πολιτισμός, φύση, παράδοση, αρχιτεκτονική, μύθος που χαρακτηρίζουν τόσο την Ελλάδα συνολικά όσο και τη συγκεκριμένη περιφέρεια αλλά ταυτόχρονα συνδέουν με συγκεκριμένους υλικούς και άυλους πόρους τους οποίους ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να «αγγίξει» ανάλογα με το βαθμό αξιοποίησης του.

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί μια κατάταξη των πόρων ανά νησί με βάση «κλασσικές» κατηγοριοποιήσεις που χρησιμοποιήθηκαν προηγουμένα αν και δεν ανταποκρίνονται υποχρεωτικά στις σύγχρονες αντιλήψεις και επιθυμίες των τουριστών. Αλλωστε και οι τουριστικές αγορές, οι χώρες προέλευσης των τουριστών έχουν διαφοροποιηθεί μετά από 60 χρόνια τουριστικής ανάπτυξης με την «ωρίμανση» των παραδοσιακών αγορών και την εμφάνιση νέων με διαφορετικές συνήθειες και κουλτούρες. Ταυτόχρονα θα πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι η «υποχώρηση» του «ομοιογενή» τουρίστα-καταναλωτή αποτελεί ταυτόχρονα ένα πρόβλημα και μια ευκαιρία στην οποία η ζήτηση (ο προορισμός και οι επιχειρήσεις που απευθύνονται στους τουρίστες) οφείλει να προσαρμόσει το «προϊόν» που παράγει και τον τρόπο προώθησης του έχοντας πάντα υπόψη της ότι οι δυνατότητες προσαρμογής του «τουριστικού πόρου» στη ζήτηση δεν είναι απεριόριστες, ειδικά αν στόχος είναι να διατηρηθεί η βιωσιμότητα του.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

Οι κατηγορίες που επιλέχθηκαν εκτός από το γεγονός ότι αφορούν τις δύο μεγάλες ομάδες «πόρων» που είναι η φύση και ο πολιτισμός, συνδέονται και με τις ειδικές θεματικές με τις οποίες ασχολείται η συγκεκριμένη μελέτη (πολιτιστικός, φυσιολατρικός-περιγηγικός, θρησκευτικός, συνεδριακός και θαλάσσιος τουρισμός⁸). Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται:

- Φύση: Χλωρίδα –πανίδα- οικότοποι, αγροτικά τοπία και κτίσματα, μονοπάτια θαλάσσιο περιβάλλον, προστατευόμενες περιοχές, γεωλογικά μνημεία
- Μνημεία: Αρχαιολογικοί χώροι, Βυζαντινά και νεώτερα μνημεία,
- Παράδοση: Καρναβάλι Τοπικά προϊόντα και τοπικές σπεσιαλιτέ, μουσική-τραγούδια - χοροί
- Αρχιτεκτονική: Παραδοσιακοί οικισμοί, διατηρητέα κτίρια
- Θρησκευτικά μνημεία: Εκκλησίες και Μοναστήρια, Εξωκλήσια και Πανηγύρια,

Στον Πίνακα Π.2 του Παραρτήματος υπάρχει μια καταγραφή ανά νησί των πόρων όπως συγκεντρώθηκαν από διάφορες πηγές και ταξινομήθηκαν με την παραπάνω λογική.

Ερώτημα παραμένει κατά πόσο οι παραπάνω πόροι είναι αξιοποιημένοι σε τέτοιο βαθμό που να αποτελούν κομμάτι του τουριστικού προϊόντος. Στη προσπάθεια για άντληση πληροφοριών από διάφορες πηγές, συχνά ήρθαμε αντιμέτωποι με περιγραφές και καταγραφές πόρων που είτε δεν ήταν προσβάσιμοι στους τουρίστες ή ακόμη και όταν ήταν προσβάσιμοι, η επαφή είτε περιοριζόταν στη δημιουργία ενός γενικού συναισθήματος μέσα από την απλή παρατήρηση είτε δεν μπορούσε να δημιουργήσει τίποτα γιατί ο τουρίστας δεν είχε επαρκή πληροφόρηση για να αντιληφθεί την αξία του συγκεκριμένου πόρου. Την κατάσταση αυτής της έλλειψης πληροφόρησης καλύπτουν σε ένα βαθμό οι οργανωμένες επισκέψεις – ξεναγήσεις όπου επαγγελματίες ξεναγοί (αλλά και ιδιαίτερα συχνά tour-leaders ή ακόμη και οδηγοί τουριστικών λεωφορείων) δίνουν πληροφορίες προσπαθώντας να διεγείρουν αισθήσεις και συναισθήματα. Όμως σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις οι τουρίστες παραμένουν «παθητικοί» δέκτες εικόνων και ακουσμάτων.

Σε περιορισμένες περιπτώσεις οι πόροι αυτοί έχουν δημιουργήσει ένα προϊόν ή έχουν ενταχθεί σε ένα προϊόν ή υπηρεσία δίνοντας ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία σ'αυτή τη πρώτη ύλη (που συνήθως είναι ένας δημόσιος πόρος ελεύθερης πρόσβασης, είτε ένας πόρος ελεγχόμενης πρόσβασης) που χρησιμοποιείται και συχνά καταναλώνεται χωρίς να δίνει θέσεις εργασίας, εισοδήματα και κυρίως χωρίς

⁸ Τα θέματα των υποδομών όπως συνεδριακά κέντρα, λιμενικές υποδομές κλπ θα τεθούν στη

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

να αναγνωρίζεται η αξία του από τον επισκέπτη. Αυτή η τοποθέτηση γίνεται σε αντίθεση με άλλες χώρες όπου αντίστοιχοι ή πολύ χαμηλότερης αξίας πόροι έχουν αξιοποιηθεί και προσδίδουν σημαντικά οφέλη στους προορισμούς όπου βρίσκονται.

1.4. Τουριστικές Υποδομές

Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε δύο ειδών υποδομές: τις λιμενικές και τα συνεδριακά κέντρα. Οι πρώτες αφορούν τις λιμενικές εγκαταστάσεις που μπορούν να υποδεχθούν κρουαζιερόπλοια και σκάφη αναψυχής, ενώ οι δεύτερες αφορούν ύπαρξη εξειδικευμένων χώρων για οργάνωση συνεδρίων και άλλων συναντήσεων μικρότερου μεγέθους. Στους Πίνακα Π4 του Παραρτήματος υπάρχει μια πρώτη καταγραφή σχετικής πληροφορίας που θα πρέπει να επιβεβαιωθεί και να συμπληρωθεί από τις ομάδες σε επίπεδο Δήμου.

Να σημειωθεί εδώ ότι οι δύο αυτές μορφές τουρισμού –στις οποίες θα αναφερθούμε διεξοδικά στις ειδικές μελέτες- μπορούν να αναπτυχθούν σε διάφορα επίπεδα από την πολύ μεγάλη κλίμακα όταν υπάρχουν οι αντίστοιχες δημόσιες και ιδιωτικές υποδομές (μαρίνες και συνεδριακά κέντρα) ή σε μικρότερο επίπεδο αξιοποιώντας κατάλληλα χώρους που προσφέρονται γι' αυτό αρκεί να υπάρξει μια σχετική οργάνωση. Γνωρίζουμε ότι έχουν διεξαχθεί συνέδρια μεσαίου και μικρού μεγέθους σε αίθουσες διδασκαλίας πανεπιστημίων, σε σχολεία, σε αίθουσες πολλαπλών εκδηλώσεων κλπ με αρκετή επιτυχία, ενώ υπάρχουν προσεγγίσεις κρουαζιεροπλοίων και σκαφών αναψυχής εδώ και δεκαετίες σε νησιά που δεν διαθέτουν τις κατάλληλες λιμενικές εγκαταστάσεις. Αυτό οφείλεται στη ζήτηση που υπάρχει για τους προορισμούς αυτούς που οφείλουμε να την αξιοποιήσουμε.

1.5. Δραστηριότητες

Παρά την ύπαρξη σημαντικών και πολλές φορές μοναδικών πόρων στα νησιά, περιορισμένες είναι οι επαγγελματικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται με στόχο την αξιοποίηση τους μέσα από την ενεργή συμμετοχή των επισκεπτών, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις αφορά την απλή ξενάγηση τους σ' αυτές στο πλαίσιο οργανωμένων ή μη επισκέψεων.

Ο θαλάσσιος τουρισμός φαίνεται να αποτελεί την κύρια επαγγελματική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στα νησιά με τα θαλάσσια σπορ που συνδέονται

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

με οργανωμένες παραλίες να κατέχουν τη κύρια θέση. Πολύ μικρότερη σημασία έχουν η ενοικίαση σκαφών αναψυχής που επικεντρώνεται σε λίγες μαρίνες ή τουριστικά καταφύγια, οι καταδύσεις, τα μαθήματα ιστιοπλοΐας κλπ. Η έλλειψη υποδομών, εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού αλλά και των κατάλληλων επενδυτικών δραστηριοτήτων (που οφείλεται τόσο στο αρνητικό επιχειρηματικό περιβάλλον όσο και στην απροθυμία ανάληψης επιχειρηματικού κινδύνου) αποτελούν βασικές αιτίες.

Οι δραστηριότητες σε σχέση με τη φύση είναι πολλές και μπορούν να έχουν διαφορετικές πτυχές-στόχους: μπορεί να αφορούν αθλητικές δραστηριότητες στη φύση με κύριο στόχο την άθληση (πχ. αναρρίχηση, ποδηλασία), μπορεί να αφορά γνωριμία με το «περιβάλλον» (φυσικό, πολιτιστικό, δομημένο) όπως έχει προκύψει από την αλληλεπίδραση αιώνων μέσα από περπάτημα, μπορεί να αφορά πιο συγκεκριμένη αναγνώριση της χλωρίδας και της πανίδας, μπορεί .....αξιοποιώντας με φαντασία τα υπάρχοντα στοιχεία-πόρους του κάθε προορισμού.

Οι πολιτιστικές δραστηριότητες αποτελούν τη δεύτερη μεγάλη ενότητα. Στη χώρα μας με τη μεγάλη πολιτιστική παράδοση, ως πολιτιστικός τουρισμός συνήθως αναφέρεται η επαφή-γνωριμία του επισκέπτη-τουρίστα με τον υλικό πολιτισμό δηλ. μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και δευτερευόντως με την «παράδοση», υλική (πχ. λαογραφικές συλλογές) και άυλη (πχ. μουσική, κουζίνα). Στην συγκεκριμένη ενότητα εστιάζουμε σε δραστηριότητες που βασίζονται σε αυτές τις μορφές πολιτισμού. Αναφερόμαστε κυρίως:

- σε δραστηριότητες που συνδέονται με τη φύση και τη θάλασσα (αλιεία, ναυτοσύνη),
- σε γιορτές και φεστιβάλ που συνήθως αναλαμβάνονται από συλλόγους και την τοπική αυτοδιοίκηση για τη προβολή τοπικών πολιτιστικών στοιχείων (συνήθως χωρίς εισιτήριο), είτε για λόγους ψυχαγωγίας (συνήθως με εισιτήριο). Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις όπου οι δραστηριότητες αυτές έχουν επιχειρηματικό περιεχόμενο, ενώ δεν καταγράφονται δραστηριότητες όπου οι επισκέπτες αποκτούν συμμετοχική εμπειρία μέσα από εκπαίδευση και δράση (πχ. μαθήματα μαγειρικής, χορού, γλώσσας, μουσικής),
- σε τέχνες, με έμφαση κυρίως σε «μοντέρνες τέχνες» και όχι αφορά την αναβίωση της παράδοσης που κατά την άποψη μας εντάσσεται στη προηγούμενη κατηγορία.

Προφανώς δεν υπάρχουν στεγανά μεταξύ των όσων αναφέραμε προηγούμενα, αλλά εξαρτάται τόσο από τους οργανωτές-επιχειρηματίες όσο και από τους τουρίστες. Η ταξινόμηση σε κατηγορίες έχει ως στόχο να βοηθήσει στην καταγραφή και στην ανάλυση.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

Στο Παράρτημα Πίνακας 3 υπάρχει μια πρώτη καταγραφή δραστηριοτήτων όπως ήταν δυνατόν να καταγραφούν με τη χρήση διαφορετικών πηγών. Ο Πίνακας θα πρέπει να διορθωθεί κυρίως με τη παρέμβαση τοπικών φορέων που γνωρίζουν τη πραγματική κατάσταση που επικρατεί κυρίως με τη λειτουργία επιχειρήσεων που προσφέρουν ένα διαφορετικό προϊόν.

1.6. Τουριστικές επιχειρήσεις

Η καταγραφή των επιχειρήσεων που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα αποτελεί πολύπλοκη υπόθεση για διάφορους λόγους:

- Υπάρχουν βασικές τουριστικές δραστηριότητες (καταλύματα, υπηρεσίες εστίασης, ταξιδιωτικών πρακτορείων), δραστηριότητες που έχουν υψηλή συνάφεια με τον τουρισμό ειδικά στα νησιά (υπηρεσίες πλωτών μεταφορών και αεροπορικές), αλλά και δραστηριότητες όπου ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό τμήμα τους (δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης)
- Ο βαθμός ανάλυσης των δεδομένων μεταβάλλεται αν τα δεδομένα αναφέρονται σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας, νομού ή δήμου με αποτέλεσμα σε χαμηλό χωρικό επίπεδο που ενδιαφέρει τη παρούσα μελέτη να είναι διαθέσιμα περιορισμένα δεδομένα
- Οι αλλαγές κωδικοποίησης των δραστηριοτήτων που έχουν υπάρξει διαχρονικά δεν επιτρέπουν ασφαλείς συγκρίσεις.

Με βάση τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων 2010 της ΕΛΣΤΑΤ ως επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό μπορούν να καταταγούν οι κυρίως τουριστικές όπως τα καταλύματα, οι δραστηριότητες εστίασης και αναψυχής, ταξιδιωτικών γραφείων, μεταφορών και εμπορίου. Με βάση αυτή την υπόθεση διαπιστώνουμε (Πίνακας 1.12) ότι το άνω του 50% των επιχειρήσεων στους δυο αυτούς νομούς και το 75% του τζίρου του συνόλου των επιχειρήσεων συνδέονται με τον τουρισμό.

Πίνακας 1.12: Αριθμός και τζίρος επιχειρήσεων σε κλάδους που συνδέονται με τον τουρισμό

		Δωδεκάνησα		Κυκλάδες	
Καταλύματα		1849	609601282,5	3373	274020069
Δραστηριότητες εστίασης	υπηρεσιών	3066	197137535,8	2555	244609325

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	182	73873232,81	158	48608516,2
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	159	2152157,34	144	1985650,5
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	520	86723354,94	294	39867123,1
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	1183	809553101,9	688	374502074
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	4474	834796304	3270	742386124
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	934	44582153,57	705	59983921,9
Πλωτές μεταφορές	209	35393077,76	175	26709188
Σύνολο τουριστικών κλάδων	12576	2693812201	11362	1812671991
Γενικό σύνολο	21411	3471915337	18549	2301003961
% των τουριστικών κλάδων / συνόλου	58,7	77,6	61,3	78,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο επιχειρήσεων 2010

Αν στους παραπάνω κλάδους προστεθεί και αυτός των κατασκευών, η ανάπτυξη του οποίου οφείλεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη τουριστική ανάπτυξη και στον παραθερισμό, τότε αντιλαμβανόμαστε πόσο μεγάλη είναι η εξάρτηση της Περιφέρειας από τον τουρισμό.

1.7. Προσπελασιμότητα

Το θέμα της προσπελασιμότητας των προορισμών αποτελεί ένα κρίσιμο στοιχείο που επιτρέπει στον καταναλωτή-τουρίστα να επιλέξει έναν συγκεκριμένο προορισμό. Η προσπελασιμότητα αφορά τόσο το χρόνο που χρειάζεται να φτάσει κάποιος στον προορισμό, τη δυσκολία του ταξιδιού (πχ. μετεπιβιβάσεις) και φυσικά το συνολικό του κόστος. Αν και γνωρίζουμε από εμπειρία ότι αν το προσφερόμενο προϊόν είναι ιδιαίτερα ελκυστικό (το παράδειγμα των Κυκλάδων αποτελεί για πολλά χρόνια το σχετικό παράδειγμα) ο τουρίστας θα καταβάλει την επιπλέον προσπάθεια για να το «αποκτήσει», όμως στόχος από πλευράς του κάθε προορισμού ξεχωριστά δεν μπορεί παρά να είναι η διευκόλυνση των τουριστών να φτάσουν στο συγκεκριμένο νησί.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

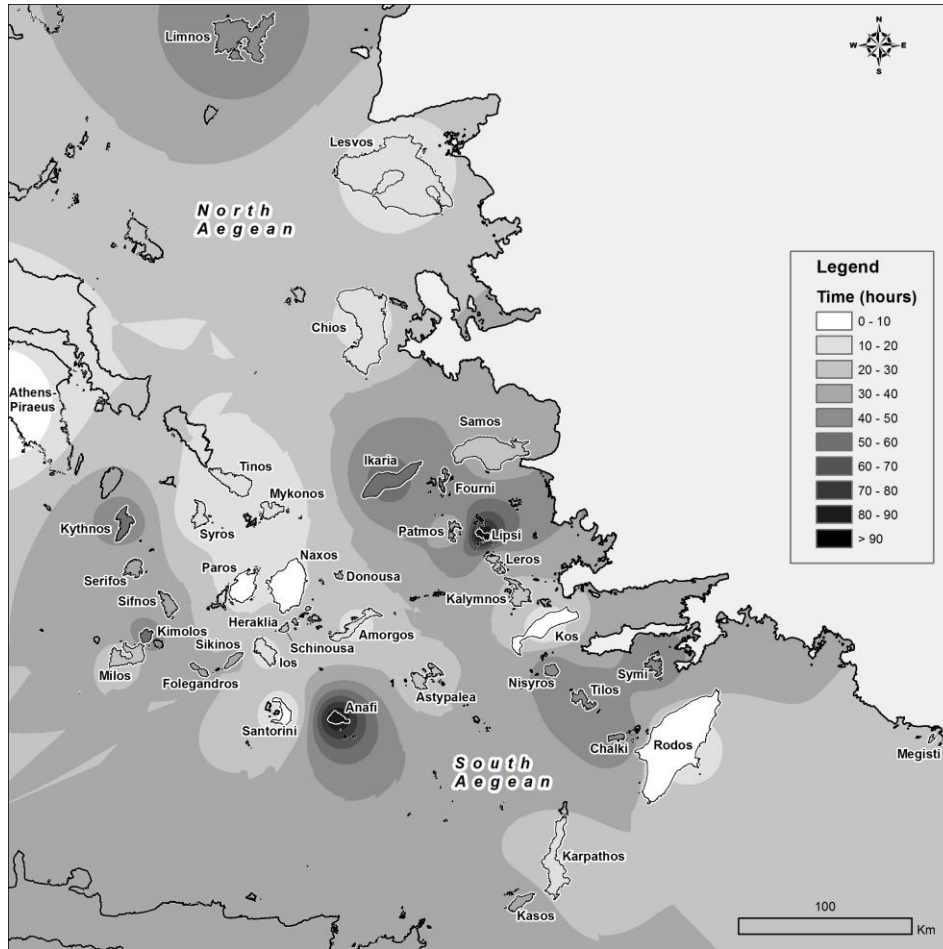
Τα νησιά της Περιφέρειας Ν.Αιγαίου βρίσκονται σε μια έντονη ανισότητα μεταξύ τους σε ότι αφορά στη προσπελασιμότητα με δεδομένη τη σύνδεση τους με τις διάφορες αγορές:

- 1) Υπάρχουν τα νησιά που διαθέτουν διεθνές αεροδρόμιο ή αεροδρόμιου που δέχεται πτήσεις εξωτερικού τακτικές ή έκτακτες (charter): η Ρόδος, η Κως, η Μύκονος, η Σαντορίνη και η Κάρπαθος ανήκουν στη κατηγορία αυτή
- 2) Υπάρχουν νησιά που διαθέτουν αεροδρόμιο, μικρών διαστάσεων συνήθως, που δέχεται μόνο πτήσεις εσωτερικού και μάλιστα με αεροσκάφη μικρής χωρητικότητας: Πάρος, Νάξος, Μήλος, Σύρος στις Κυκλάδες και Μεγίστη, Κάσος, Αστυπάλαια, Λέρος, Κάλυμνος στα Δωδεκάνησα
- 3) Υπάρχουν νησιά που δεν διαθέτουν αεροδρόμια αλλά συνδέονται με την Πρωτεύουσα μόνο με ακτοπλοΐα. Και στη περίπτωση αυτή υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των νησιών αφού υπάρχουν νησιά με τακτική συγκοινωνία και άλλα με περιορισμένη συχνότητα ή μέσω άλλου νησιού. Πολλά δρομολόγια ταχυπλόων τη καλοκαιρινή περίοδο μεταβάλουν τον χρονο-χάρτη της περιοχής αφού νησιά σε μεγάλη απόσταση και με προβληματική συγκοινωνία με συμβατικό πλοίο, ξαφνικά βρίσκονται να έχουν υψηλή προσπελασιμότητα
- 4) Υπάρχει ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός νησιών που συνδέεται τους καλοκαιρινούς μήνες με ταχύπλοα με ενδοπεριφερειακές και διαπεριφερειακές συνδέσεις. Αυτές οι συνδέσεις μεταβάλλονται πολύ από χρόνο σε χρόνο
- 5) Σε εξέλιξη βρίσκεται η δημιουργία υδατοδρομιών που θα επιτρέψει τη δρομολόγηση υδροπλάνων που θα συμβάλουν σε κάποιο βαθμό (λόγω του μικρού τους μεγέθους δεν αποτελούν ουσιαστική λύση) στον απεγκλωβισμό ορισμένων νησιών και κυρίως σε πρόσθετες ενδονησιωτικές συνδέσεις.

Η προσπελασιμότητα του συνόλου των νησιών του Αιγαίου από την πρωτεύουσα παρουσιάζεται στον παρακάτω χάρτη, ενώ η πλήρης μεθοδολογία και τα δεδομένα όπου φαίνεται και ο συνολικός αριθμός αφίξεων σε κάθε νησί βρίσκονται στο Παράρτημα.

Χάρτης 4: Προσβασιμότητα των νησιών του από την Αθήνα Αιγαίου σε ισόχρονες γραμμές (ώρες).

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Πηγή: Karampela S., Kizos Th., Spilanis I., 2014, Accessibility of islands: towards a new geography based on transportation modes and Choices, *Island Studies Journal*, Vol. 9, No. 2, 2014, pp. 293-306

**ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ
ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ
ΤΑΜΕΙΟ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013
Στηρίζει ότι αξίζει

**ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ**

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

**ΕΣΠΑ
2007-2013**
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ

Με βάση την ήδη κατατεθειμένη μεθοδολογία (Π1) στην ενότητα αυτή θα πρέπει να γίνει «η καταγραφή της τουριστικής ζήτησης μέσω του συνολικού αριθμού διανυκτερεύσεων χρησιμεύει για να αποτυπώσει την πραγματική παραγωγή του τουριστικού προϊόντος με βάση την δυναμικότητα της περιοχής που καταγράφεται με τον αριθμό των διαθέσιμων κλινών. Η μεταβλητή αυτή αποτελεί μεταβλητή κλειδί για όλες τις εκτιμήσεις, συγκρίσεις και αξιολογήσεις. Η εκτίμηση του αριθμού των διανυκτερεύσεων σε έναν προορισμό (και ειδικά όταν η πληροφορία είναι διαθέσιμη ανά μήνα) επιτρέπει τη καλύτερη προσέγγιση των πραγματικών πιέσεων που ασκεί η τουριστική δραστηριότητα.

Μ.2: αριθμός διανυκτερεύσεων ανεξαρτήτως τύπου καταλύματος (μηνιαία στοιχεία)

Η συστηματική καταγραφή και άλλων πληροφοριών όπως ο αριθμός αφίξεων ακτοποϊκά και αεροπορικά (μηνιαία στοιχεία), ο αριθμός αφίξεων στα καταλύματα (μηνιαία στοιχεία) και οι εθνικότητες των τουριστών (βασική διάκριση μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών και η περαιτέρω ανάλυση ανά εθνικότητα)».

2.1. Διανυκτερεύσεις

Η εκτίμηση των διανυκτερεύσεων σε όλους τους τύπους των καταλυμάτων (επαγγελματικών και ιδιωτικών), με βάση το δεδομένο ότι οι μόνες διανυκτερεύσεις που καταγράφονται είναι αυτές των ξενοδοχειακών καταλυμάτων και των campings, αποτελεί μια πολύπλοκη εργασία με πολλές αβεβαιότητες. Με βάση μια προσεγγιστική μέθοδο που αναπτύξαμε στο Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξη - που μπορεί να υλοποιηθεί με σχετική ακρίβεια μόνο σε επίπεδο νησιού και βασίζεται σε μια σειρά υποθέσεων εργασίας που συνδυάζουν τις αφίξεις στο νησί με τα διαφορετικά μέσα μεταφοράς ανά μήνα, τις αφίξεις-διανυκτερεύσεις ανά μήνα στα ξενοδοχεία (και αν είναι διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τις εθνικότητες και τη ΜΔΠ τους), τις κλίνες στα ενοικιαζόμενα δωμάτια & διαμερίσματα καθώς και τον αριθμό μη κατοκούμενων κατοικιών ανά νησί⁹ αλλά και την πραγματικότητα του κάθε νησιού. Στο επίπεδο της Περιφέρειας θα μετά από την αναφορά σε ότι αφορά τις αφίξεις στα ξενοδοχεία αλλά και τις αφίξεις που

⁹ Η βελτίωση των εκτιμήσεων και η ανάλυση ανά νησί δεν μπορεί παρά να βασιστεί σε αποτελέσματα ερευνών που θα γίνουν ανά νησί και θα αφορούν τόσο τις τουριστικές επιχειρήσεις όσο και τους τουρίστες, ενώ πρέπει να συνοδεύονται και από αναλυτικά δεδομένα μετακινήσεων που δεν θα συνυπολογίζουν ημερήσιες εκδρομές κλπ.

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
---	---	---

καταγράφονται από την έρευνα συνόρων θα γίνει μια προσπάθεια πρώτης εκτίμησης των συνολικών διανυκτερεύσεων με χρήση υποθέσεων εργασίας.

Με βάση τα στοιχεία της ΕΛΛΣΤΑΤ (Πίνακας 2.1) η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αποτελεί τον υπ' αριθμό 3 προορισμό της χώρας, μετά από τη πολύ μεγαλύτερη Περιφέρεια της Κρήτης που πήρε τα σκήπτρα πριν μια δεκαετία περίπου και την Αττική. Τα Δωδεκάνησα όμως παραμένουν σε επίπεδο νομών ο πρώτος προορισμός με διαφορά. Τη θέση αυτή την οφείλει όπως αναμένεται στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Πίνακας 2.1 Αφίξεις τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα και καμπινγκ ανά περιφέρεια (2012-2013)

	2012				2013				% μεταβολής συνόλου αφίξεων 2013/2012
	Σύνολο	Κατολύματα ξενοδοχειακού τύπου	Κάμπινγκ	% επί του συνόλου	Σύνολο	Κατολύματα ξενοδοχειακού τύπου	Κάμπινγκ	% επί του συνόλου	
Γενικό Σύνολο	14.790.696	14.501.209	289.487	100,0	16.332.329	16.016.487	315.842	100,0	10,4
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	446.384	427.561	18.823	3,0	543.273	524.379	18.894	3,3	21,7
Κεντρική Μακεδονία	1.954.631	1.868.467	86.164	13,2	2.136.763	2.038.739	98.024	13,1	9,3
Δυτική Μακεδονία	120.900	120.900	0	0,8	132.265	132.265	0	0,8	9,4
Θεσσαλία	707.837	686.047	21.790	4,8	763.919	741.677	22.242	4,7	7,9
Ήπειρος	360.257	349.365	10.892	2,4	380.809	369.837	10.972	2,3	5,7
Ιόνια νησιά	1.083.373	1.067.562	15.811	7,3	1.166.842	1.147.070	19.772	7,1	7,7
Δυτική Ελλάδα	594.123	567.882	26.241	4,0	613.028	590.574	22.454	3,8	3,2
Στερεά Ελλάδα	437.054	418.931	18.123	3,0	477.583	467.480	20.103	2,9	9,3
Πελοπόννησος	839.334	790.521	48.813	5,7	897.286	840.756	56.530	5,5	6,9
Αττική	2.703.122	2.693.280	9.842	18,3	3.050.091	3.038.918	11.173	18,7	12,8
Βόρειο Αιγαίο	259.919	259.919	0	1,8	300.132	300.132	0	1,8	15,5
Νότιο Αιγαίο	2.544.425	2.519.573	24.852	17,2	2.794.225	2.767.706	26.519	17,1	9,8
Κρήτη	2.739.337	2.731.201	8.136	18,5	3.076.113	3.066.954	9.159	18,8	12,3

Πηγή: ΕΛΛΣΤΑΤ

Σε ότι αφορά στην εξέλιξη του αριθμού των διανυκτερεύσεων είναι ενδιαφέρον να υπογραμμιστεί ότι οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ξεπέρασαν τα 16 εκ τις χρονιές 1999 και 2000 και για ακολουθήσει μία σοβαρή κάμψη τα επόμενα χρόνια που ήταν ανάλογη με ότι συνέβη σε ολόκληρη τη χώρα και αποτυπώνεται ως κρίση του ελληνικού τουρισμού (Π.2.3). Η κάμψη αυτή εντάθηκε μέχρι το 2005 για να αρχίσει σιγά-σιγά η αύξηση που όμως ήταν αργή εξ αιτίας της διεθνούς οικονομικής κρίσης και μόλις το 2013 έφτασε στο ίδιο επίπεδο, για να το ξεπεράσει κατά τα φαινόμενα το 2014 και το 2015 χρονιές για τις οποίες δεν υπάρχουν ακόμη επίσημα δεδομένα.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

Πίνακας 2.2 Διανυκτερεύσεις τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα και καμπικ ανά περιφέρεια (2012-2013)

	2012				2013				% μεταβολής συνόλου διανυκτερεύσεων 2013/2012
	Σύνολο	Κατολύματα ξενοδοχειακού τύπου	Κάμπινγκ	% επί του συνόλου	Σύνολο	Κατολύματα ξενοδοχειακού τύπου	Κάμπινγκ	% επί του συνόλου	
Γενικό Σύνολο	64.384.429	63.054.739	1.329.690	100,0	71.491.458	70.089.017	1.402.441	100,0	11,0
Βορειοδυτική Μακεδονία και Θράκη	1.532.316	1.446.077	86.239	2,4	1.821.696	1.696.632	126.064	2,5	18,9
Κεντρική Μακεδονία	7.707.423	7.133.780	573.643	12,0	8.000.668	7.476.166	525.502	11,2	3,8
Δυτική Μακεδονία	284.180	284.180	0	0,4	316.904	316.904	0	0,4	11,5
Θεσσαλία	1.768.353	1.698.696	69.657	2,7	1.886.401	1.810.248	76.153	2,6	6,7
Ήπειρος	839.562	790.996	48.566	1,3	898.698	848.809	49.889	1,3	7,0
Ιόνια νησιά	7.174.090	7.091.655	82.435	11,1	7.817.683	7.723.344	94.339	10,9	9,0
Δυτική Ελλάδα	1.477.508	1.376.501	101.007	2,3	1.551.921	1.467.381	84.540	2,2	5,0
Στερεά Ελλάδα	1.195.638	1.142.349	53.289	1,9	1.238.844	1.180.995	57.849	1,7	3,6
Πελοπόννησος	2.166.010	1.974.291	191.719	3,4	2.444.352	2.213.720	230.632	3,4	12,9
Αττική	5.787.831	5.762.294	25.537	9,0	6.479.636	6.460.620	29.016	9,1	12,0
Βόρειο Αιγαίο	1.271.432	1.271.432	0	2,0	1.492.523	1.492.523	0	2,1	17,4
Νότιο Αιγαίο	15.472.740	15.398.897	73.843	24,0	17.409.901	17.319.632	90.269	24,4	12,5
Κρήτη	17.707.466	17.883.591	23.865	27,5	20.132.241	20.104.053	28.188	28,2	13,7

Πηγή: ΕΛΛΣΤΑΤ

Πίνακας 2.3 Εξέλιξη συνολικού αριθμού διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα των νησιωτικών περιφερειών 1975-2013

	1975	1980	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2013
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	25016580	40354154	48130490	62562937	54.017.256	65.059.095	69.138.050	63.054.739	70.089.017
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	1.964.780	3.851.797	4.046.070	6.762.201	6.962.815	7.165.641	7.546.707	7.091.655	7.723.344
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	237.425	479.026	909.891	1.942.811	1.568.615	1.499.728	1.531.059	1.271.432	1.492.523
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3696816	7425311	11694434	17561192	12.720.928	15.795.390	17.204.558	15.398.897	17.319.632
Ν. Δωδεκανήσου	3331252	6716481	10744205	16001463	11.451.592	13.939.377	15.276.098	13.740.999	15.334.440
Ν. Κυκλάδων	365564	708830	950229	1559729	1.269.336	1.856.013	1.928.460	1.657.898	1.985.192
ΚΡΗΤΗ	1982119	5453785	9486352	12476671	12.490.327	16.420.477	18.342.021	17.683.591	20.104.053

Πηγή: ΕΛΛΣΤΑΤ

Σε ότι αφορά τις διανυκτερεύσεις των ημεδαπών η ανοδική πορεία τους διήρκεσε μέχρι το 2009 (1,7 εκ. εκ των οποίων το 1εκ στα Δωδεκάνησα), για να υποστεί σημαντική κάμψη στη συνέχεια μέχρι και το 2012 (1,1 εκ) λόγω της ελληνικής κρίσης.

Πίνακας 2.4 Εξέλιξη αριθμού διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών σε ξενοδοχειακά καταλύματα στη ΠΝΑ 1975-2013

		1975	1980	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2013
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	Η	425145	495729	876176	1543331	1442633	1556056	1357756	1100573	1127643
Ν. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ		262335	301787	590828	926530	962090	901596	769501	641993	628991
ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ		162810	193942	285348	616801	480543	654460	588255	458580	498652
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	Α	3271671	6929582	10818258	16.017.861	11.278.295	14.239.334	15.846.802	14.298.324	16.191.989
Ν.ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ		3068917	6414694	10153377	15074933	10.489.502	13.037.781	14.506.597	13.099.006	14.705.449

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ	202754	514888	664881	942928	788.793	1.201.553	1.340.205	1.199.318	1.486.540
----------------	--------	--------	--------	--------	---------	-----------	-----------	-----------	-----------

Πηγή: ΕΛΛΣΤΑΤ

Η μείωση του αριθμού των διανυκτερεύσεων με τη παράλληλη αύξηση των κλινών έχει οδηγήσει σε μία σημαντική μείωση στη πληρότητα των μονάδων με καλύτερη χρονιά να είναι το 2006 όπου η πληρότητα στη Περιφέρεια ήταν 76,9% (79,6% στα Δωδεκάνησα και 57,8% στις Κυκλάδες), ενώ το 2013 ήταν μόλις 53,8 (56,7 και 36,8% αντίστοιχα). Τις ίδιες χρονιές σε επίπεδο χώρας οι πληρότητες ήταν 59,8 και 45,2%, στη Κρήτη 78% και 60,7%, στα Ιόνια 75,5 και 57,6% και στη Χαλκιδική 69,6 και 53,7% σημειώνοντας ανάλογη εξέλιξη (Στοιχεία ΕΛΛΣΤΑΤ).

Η διαφορά στη πληρότητα μεταξύ Μαΐου και Αυγούστου (δηλαδή μεταξύ υψηλής και χαμηλής τουριστικής περιόδου) για τα έτη 2011-13 ανά περιοχή δίνεται από τον Π.2.5. Από τον πίνακα αυτόν φαίνεται ότι η πληρότητα στις 3 νησιωτικές περιφέρειες (Ιόνια Νησιά, Κρήτη, Ν.Αιγαίο) είναι παρεμφερής και υψηλότερη από τον μ.ο της χώρας.

Από την έρευνα ξενοδοχείων του ΙΤΕΠ προκύπτει ότι η πληρότητα των μονάδων επηρεάζεται θετικά ανάλογα με τη κατηγορία και το μέγεθος της μονάδας. Η διαφορά αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική στη χαμηλή σαιζόν ενώ φαίνεται να μειώνεται στη κορύφωση της περιόδου (ΣΕΤΕ, 2014, σ. 85).

Μερικές επισημάνσεις σχετικά με τις διανυκτερεύσεις ανά νησί (τα δεδομένα βρίσκονται στο Παράρτημα Π.5):

- Η άνιση κατανομή των διανυκτερεύσεων που ακολουθεί σε σημαντικό βαθμό την κατανομή των κλινών
- Η υψηλή εποχικότητα αφού στη συντριπτική πλειοψηφία των νησιών στο τετράμηνο Ιούνιος – Σεπτέμβριος συγκεντρώνεται πάνω από το 75% των διανυκτερεύσεων, σε πολλές περιπτώσεις πάνω και από 90%.
- Η «επικράτηση» των αλλοδαπών είναι συντριπτική συνολικά αφού οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών είναι περίπου 10% των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών (αφορά ξενοδοχειακά καταλύματα)

Π.2.5: Πληρότητα ξενοδοχειακών μονάδων στη χαμηλή και υψηλή περίοδο ανά περιφέρεια (2011-13)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Μάιος			Δ%		Αύγουστος			Δ%	
	2011	2012	2013	12/11	13/12	2011	2012	2013	12/11	13/12
Αττική	70,89	54,32	57,51	-23,38	5,89	55,40	54,40	58,24	-1,81	7,07
Κεντρική Ελλάδα (χωρίς Αττική)	28,93	25,82	33,79	-10,76	30,89	60,40	59,35	68,26	-1,74	15,01
Ήπειρος - Θεσσαλία	36,10	29,39	35,77	-18,60	21,72	60,43	58,31	60,26	-3,51	3,35
Μακεδονία - Θράκη	39,66	44,89	44,07	13,20	-1,84	66,09	69,41	68,96	5,02	-0,64
Πελοπόννησος	34,15	29,25	35,73	-14,34	22,15	75,00	72,98	73,94	-2,69	1,31
Νησιά Αιγαίου	38,95	30,75	33,94	-21,05	10,38	74,34	70,23	76,49	-5,52	8,91
Κρήτη	50,46	51,54	64,77	2,14	25,67	87,65	88,92	94,68	1,45	6,48
Κυκλάδες - Δωδεκάνησα	50,31	46,31	52,09	-7,94	12,48	89,87	86,93	90,44	-3,27	4,04
Νησιά Ιονίου	47,66	48,29	49,23	1,32	1,94	87,99	90,91	94,48	3,32	3,93
Σύνολο Χώρας	48,28	45,29	50,87	-6,20	12,32	77,78	77,86	81,49	0,10	4,67

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

- Η διάκριση των νησιών σε εκείνα των «αλλοδαπών» και σε εκείνα των Ελλήνων: με ελάχιστες εξαιρέσεις τα μεγάλα τουριστικά νησιά (Ρόδος, Κως, Μύκονος, Θήρα, Κάρπαθος) κυριαρχούνται από τους αλλοδαπούς. Βέβαια στη πραγματικότητα η «κυριαρχία» αυτή είναι μικρότερη αν μπορούσαν να υπολογιστούν με σχετική ακρίβεια οι διανυκτερεύσεις στα μη κύρια καταλύματα και στις παραθεριστικές κατοικίες
- Η Μέση Διάρκεια Παραμονής (ΜΔΠ):
  - Είναι πολύ υψηλότερη για τους αλλοδαπούς (6,7 ημέρες κατά μέσο όρο) απ' ότι για τους Έλληνες (3,2)
  - Είναι υψηλότερη κατά την υψηλή τουριστική περίοδο παρά τους εκτός εποχής μήνες
  - Είναι υψηλή στα νησιά που χαρακτηρίζονται από μαζικό τουρισμό παραλίας και οι αλλοδαποί τουρίστες διακινούνται με οργανωμένες πτήσεις και παραμένουν για μια εβδομάδα στο ίδιο κατάλυμα (και νησί). Χαρακτηριστικά παραδείγματα η Ρόδος, η Κως, η Κάρπαθος, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο σε νησιά όπως η Μύκονος, η Πάρος, η Θήρα και γενικότερα στα νησιά των Κυκλάδων όπου οι επισκέπτες μένουν σε ένα νησί κατά μέσο όρο 3 ημέρες και στη συνέχεια επισκέπτονται ένα ή και δύο ακόμη νησιά.
- Η «διαρροή» τουριστών σε καταλύματα εκτός των ξενοδοχειακών είναι σημαντική και άνιση μεταξύ των νησιών: είναι μικρότερη σε νησιά όπως η Ρόδος και σε μικρότερο βαθμό η Κως, ενώ είναι ιδιαίτερα υψηλή στα νησιά

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

που έχουν μικρότερη εμπλοκή των ΤΟ και των πτήσεων charter στη συνολική διακίνηση.

Από τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνεται ότι μεταξύ Δωδεκανήσου και Κυκλάδων υπάρχουν σημαντικές διαφορές σε ότι αφορά στην προσφορά, τη ζήτηση και την οργάνωση του τουρισμού. Ειδικά όταν Ρόδος - Κως και δευτερευόντως η Κάρπαθος καθορίζουν τα χαρακτηριστικά του δωδεκανησιακού τουρισμού με τον καθοριστικό ρόλο του οργανωμένου τουρισμού, ενώ τα άλλα νησιά του συμπλέγματος έχουν αρκετά κοινά σημεία με τον τουρισμό των Κυκλάδων που είναι λιγότερο εξαρτημένοι από ΤΟ με εντονότερα τα χαρακτηριστικά της περιήγησης.

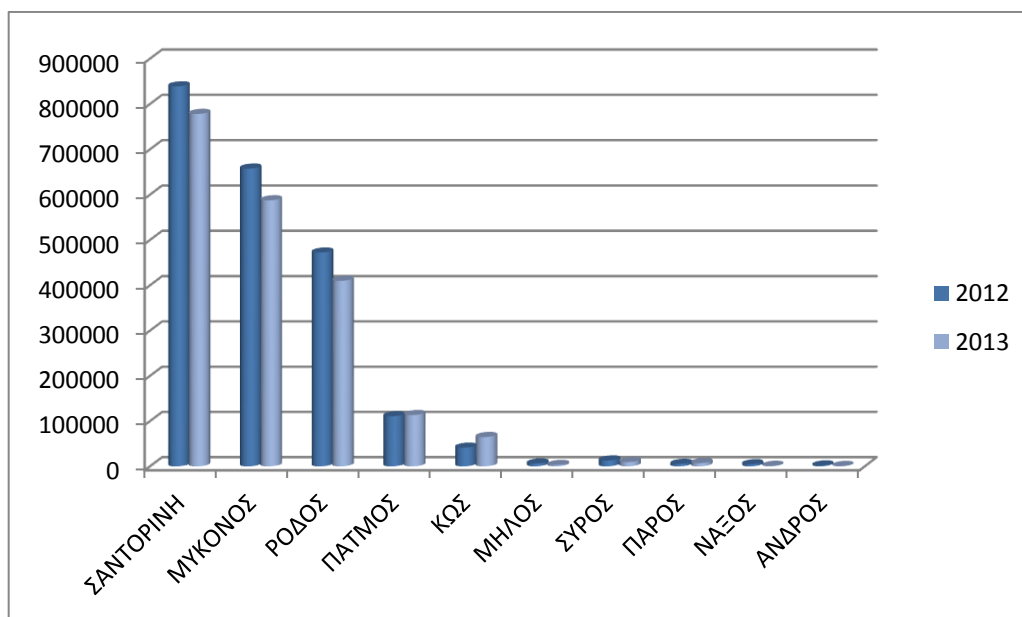
Η ζήτηση ενός προορισμού για να είναι πλήρης θα πρέπει να συμπεριλάβει και τα άτομα εκείνα που επισκέπτονται το νησί αλλά δεν διανυκτερεύουν σε αυτό. Η ζήτηση αυτή είναι διαφόρων ειδών:

- Επισκέπτες με σκάφη αναψυχής (που μπορεί να παραμένουν σ'αυτό αλλά δεν διανυκτερεύουν σε κάποιο κατάλυμα αλλά στο σκάφος τους)
- Επισκέπτες με κρουαζιερόπλοια
- Επισκέπτες με ημερόπλοια (καταγράφονται ως διανυκτερεύσεις στον τόπο προέλευσης τους εφόσον είναι εντός της Περιφέρειας).

Τα μόνα στοιχεία που καταγράφονται από τα παραπάνω είναι αυτά των αφίξεων με κρουαζιερόπλοια: όπως φαίνεται από το σχεδιάγραμμα 2.1 είναι οι σημαντικοί προορισμοί στο Ν.Αιγαίο: Σαντορίνη, Μύκονος και Ρόδος, ενώ σε μεγάλη απόσταση ακολουθούν Πάτμος και Κως.

Διάγραμμα 2.1: Αφίξεις επιβατών κρουαζιέρας σε λιμάνια της ΠΝΑ (2012-2013)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Πηγή: Ένωση Ελληνικών Λιμένων

Σε ότι αφορά στα σκάφη αναψυχής η καταγραφή που γίνεται από τα λιμεναρχεία δεν είναι λεπτομερής (και δεν αφορά τα σκάφη που δεν προσορμίζονται στο κύριο λιμάνι του νησιού), ενώ με πρόσφατη ρύθμιση τα σκάφη αυτά δεν έχουν πλέον την υποχρέωση δήλωση κατάπλου και απόπλου.

Σε ότι αφορά τα ημερόπλοια, υπάρχουν νησιά που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από σημαντικούς προορισμούς και το φαινόμενο αυτό έχει μεγάλη σημασία όπως πχ. Σύμη-Ρόδος, Νίσυρος-Κως, Καστελόριζο-Κας, Αιβαλί-Μυτιλήνη κλπ

Ενδιαφέρον έχει η ανάλυση των στοιχείων αφίξεων-διανυκτερεύσεων του ΙΤΕΠ που βασίζονται στην έρευνα συνόρων που πραγματοποιεί η Τράπεζα της Ελλάδας ¹⁰

Πίνακας 2.6: Περιφερειακά Στατιστικά εισερχόμενου τουρισμού

¹⁰ Η έρευνα αυτή έχει άλλη μεθοδολογία (έρευνα συνόρων που καταγράφει τη συνολική συμπεριφορά των τουριστών στη χώρα μας συμπεριλαμβάνοντας και τη παραμονή σε συμπληρωματικά καταλύματα) και επομένως τα αποτελέσματα της δεν είναι συγκρίσιμα με αυτά που προκύπτουν από την ΕΛΛΣΤΑΤ που βασίζεται στη συλλογή δεδομένων από τα ξενοδοχεία.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Περιφέρεια	Αφίξεις	% Αφίξεων	Διανυκτερεύσεις	% Διανυκτερεύσεων	Δαπάνες (δισ. €)	% Δαπανών
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	1.154.977	6,4%	8.200.196	5,1%	0,45	3,9%
Κεντρ. Μακεδονία	4.351.570	24,3%	28.902.883	18,0%	1,46	12,5%
Δυτ. Μακεδονία	187.159	1,0%	2.159.987	1,3%	0,09	0,8%
Ήπειρος	519.242	2,9%	2.260.319	1,4%	0,19	1,6%
Θεσσαλία	384.487	2,1%	2.928.679	1,8%	0,15	1,3%
Ιόνια Νησιά	1.787.563	10,0%	17.090.069	10,7%	1,18	10,1%
Δυτική Ελλάδα	291.057	1,6%	1.841.765	1,1%	0,11	0,9%
Στερεά Ελλάδα	266.620	1,5%	1.414.083	0,9%	0,11	0,9%
Πελοπόννησος	453.391	2,5%	3.899.772	2,4%	0,24	2,0%
Αττική	2.453.361	13,7%	15.013.627	9,4%	1,28	10,9%
Βόρεια Αιγαία	101.829	0,6%	1.300.806	0,8%	0,07	0,6%
Νότια Αιγαία	4.137.050	23,1%	39.535.988	24,7%	3,49	29,8%
Κρήτη	3.606.442	20,1%	35.702.526	22,3%	2,89	24,7%
Σύνολο Επικράτειας	17.919.581	100,0%	160.250.701	100,0%	11,71	100,0%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία ΙΤΕΠ.

Με βάση αυτή την έρευνα η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου ξεπερνά την Κρήτη τόσο σε αφίξεις όσο και σε διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών συγκεντρώνοντας το 23,1 και το 24,7% αντίστοιχα, έναντι του 20,1 και 22,3% για τη Κρήτη (Πίνακας 2.6.). Η Κεντρική Μακεδονία με 24,3 και 18%, η Αττική με 13,7 και 9,4% και τα Ιόνια με 10 και 10,7% συγκεντρώνουν το 85% των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών της χώρας. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι καταγράφεται μεγάλη διαφορά σε ότι αφορά τον εκτιμώμενο αριθμό αφίξεων και διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών από την έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδας σε σχέση με αυτή της ΕΛΛΣΤΑΤ όπου καταγράφονται μόνο οι δηλώσεις των ξενοδοχείων. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι η πρώτη αφορά αλλοδαπούς επισκέπτες στη χώρα μας ανεξαρτήτως του καταλύματος στο οποίο διαμένουν ενώ η δεύτερη τους διαμένοντες μόνο σε ξενοδοχεία και δηλώνονται από αυτά.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αποτύπωση της εποχικότητας με βάση την ίδια έρευνα, αφού σε ότι αφορά τις διανυκτερεύσεις οι 3 μεγάλοι νησιωτικοί προορισμοί (Ιόνια, Ν.Αιγαίο και Κρήτη) παρουσιάζουν υψηλή εποχικότητα με τιμές υψηλότερες του μ.ο της χώρας (Π.2.7). Σε μια χώρα με υψηλή εποχικότητα που τους μήνες Ιούνιο-Σεπτέμβριο (CR4) γίνεται το 73,9% των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών και τους μήνες Μάιο-Οκτώβριο (CR6) το 89,56%, οι 3 βασικότερες τουριστικές περιφέρειες (Ιόνια, Ν.Αιγαίο και Κρήτη) παρουσιάζουν ακόμη υψηλότερες συγκεντρώσεις: 85,3, 78,8 και 76,2% για το τετράμηνο και 95,9, 94,3 και 94,7% για το εξάμηνο, ανεβάζοντας σημαντικά και τον εθνικό μ.ο.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Πίνακας 2.7 : Εποχικότητα διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών ανα Περιφέρεια (2013)

Περιφέρεια	CR4	CR6	GINI
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	76,07%	87,00%	51,39%
Κεντρ. Μακεδονία	72,84%	86,10%	48,20%
Δυτ. Μακεδονία	79,82%	91,29%	55,66%
Ήπειρος	67,25%	81,27%	43,11%
Θεσσαλία	69,37%	83,77%	45,76%
Ιόνια Νησιά	85,31%	95,94%	61,39%
Δυτική Ελλάδα	64,17%	80,61%	40,55%
Στερεά Ελλάδα	62,70%	82,09%	39,71%
Πελοπόννησος	64,27%	81,90%	41,70%
Αττική	50,42%	71,66%	27,64%
Βόρειο Αιγαίο	65,92%	85,67%	43,84%
Νότιο Αιγαίο	78,82%	94,33%	55,78%
Κρήτη	76,20%	94,79%	54,14%
Σύνολο Επικράτειας	73,96%	89,56%	50,27%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος. Επεξεργασία Π.Ε.Π.

Εφόσον τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα είναι σχετικά ακριβή και με βάση το γεγονός ότι η καταγραφή των διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα της ΕΛΣΤΑΤ που δίνει τον αριθμό 16.192 χιλιάδων, τότε από τις 39.535 χιλιάδες διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών στη Περιφέρεια οι 23.347 χιλιάδες γίνονται σε συμπληρωματικά καταλύματα και ιδιωτικές κατοικίες. Τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να επιβεβαιωθούν με άλλα στοιχεία της έρευνας ή με τοπικές έρευνες.

Τα δεδομένα αυτά επιβεβαιώνονται και από την εποχικότητα των δαπανών: Ιόνια νησιά, Κρήτη και Ν.Αιγαίο καταγράφουν συγκέντρωση πρακτικά όλων δαπανών αλλοδαπών τουριστών σε ένα εξάμηνο γεγονός που σημαίνει ότι οι προορισμοί αυτοί λειτουργούν μόνο το μισό χρόνο για ότι αυτό συνεπάγεται για τη λειτουργία της τοπικής οικονομίας, της απασχόλησης αλλά και της περιβαλλοντικής πίεσης, με συγκέντρωση πάνω από το μ.ο. της χώρας. Στον αντίποδα βρίσκεται η περιοχή της Πρωτεύουσας αλλά και η Ήπειρος (με πολύ μικρότερους αριθμούς επισκεπτών) έχοντας καλύτερη ισοκατανομή τουριστών. (Π.2.8)

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
---	---	--

Πίνακας 2.8 : Εποχικότητα δαπανών αλλοδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια (2013)

Περιφέρεια	CR4	CR6	GINI
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	73,11%	84,22%	47,84%
Κεντρ. Μακεδονία	73,19%	87,04%	48,32%
Δυτ. Μακεδονία	73,81%	90,14%	51,20%
Ήπειρος	59,56%	73,74%	33,03%
Θεσσαλία	72,81%	86,30%	49,19%
Ιόνια Νησιά	86,01%	96,72%	62,05%
Δυτική Ελλάδα	66,36%	84,50%	43,92%
Στερεά Ελλάδα	65,60%	86,97%	44,17%
Πελοπόννησος	67,37%	86,25%	45,73%
Αττική	52,46%	75,53%	31,17%
Βόρειο Αιγαίο	70,57%	89,84%	50,34%
Νότιο Αιγαίο	80,33%	95,60%	57,68%
Κρήτη	77,99%	96,23%	56,33%
Σύνολο Επικράτειας	75,04%	91,24%	51,86%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία ΠΤΕΠ.

Τα αποτελέσματα αυτά είναι συνέπεια τόσο του είδους του τουρισμού που προσφέρουν οι νησιωτικοί προορισμοί της χώρας (3S), όσο και την εξάρτησή τους από τους Τ.Ο.

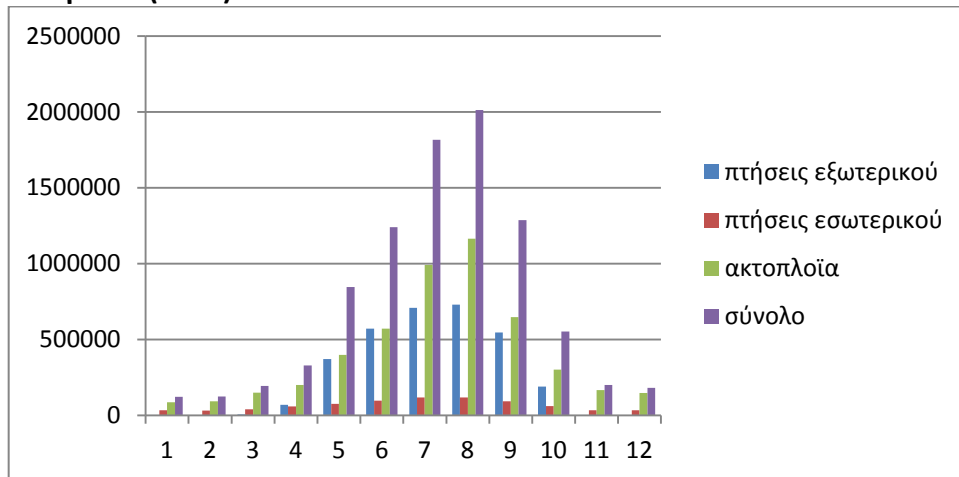
2.2. Αφίξεις στα νησιά με μεταφορικά μέσα

Τα στοιχεία των αφίξεων στα λιμάνια και στα αεροδρόμια των νησιών επιβεβαιώνουν τις παραπάνω υποθέσεις. Στο Δ.2.2 αποτυπώνεται η υψηλή εποχικότητα του τουρισμού στα νησιά της ΠΝΑ σε ότι αφορά όλα τα μέσα μεταφορών. Σε ότι αφορά τις αφίξεις με αεροπορικού πτήσεις εξωτερικού αυτές αφορούν σε συντριπτικό ποσοστό αφίξεις αλλοδαπών τουριστών παρά την αύξηση του αριθμού των εταιρειών χαμηλού κόστους και την δυνατότητα των ημεδαπών να χρησιμοποιούν πτήσεις charter. Τα πράγματα είναι λιγότερο ξεκάθαρα με τις πτήσεις εσωτερικού και τα ακτοπλοϊκά δρομολόγια όπου δεν υπάρχουν δεδομένα που διαχωρίζουν τους αλλοδαπούς ταξιδιώτες από τους Έλληνες. Στους τελευταίους εκτός από τους επισκέπτες των νησιών θα πρέπει να συνυπολογιστούν και οι μετακινήσεις των μόνιμων κατοίκων των νησιών. Η εκτίμηση του Προέδρου του ΣΕΕΝ κ.Μ.Σακέλλη είναι ότι «Το 65% των επιβατών της ακτοπλοΐας (εκτός

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

πορθμείων), δηλαδή περίπου 8.7 εκ. επιβάτες Έλληνες και αλλοδαποί ταξίδεψαν το 2014 για τουρισμό. Από αυτούς τα 5,2 εκ. είναι Έλληνες και τα 3,4 εκ. αλλοδαποί.» Αυτό μας οδηγεί σε μια χονδρική εκτίμηση ότι το 35% των επιβατών αφορά μονίμους κατοίκους, το 39% Έλληνες και το 26% αλλοδαποί επισκέπτες.

Διάγραμμα 2.2: Μηνιαίες αφίξεις σε λιμάνια και αεροδρόμια των νησιών του Ν.Αιγαίου (2013)

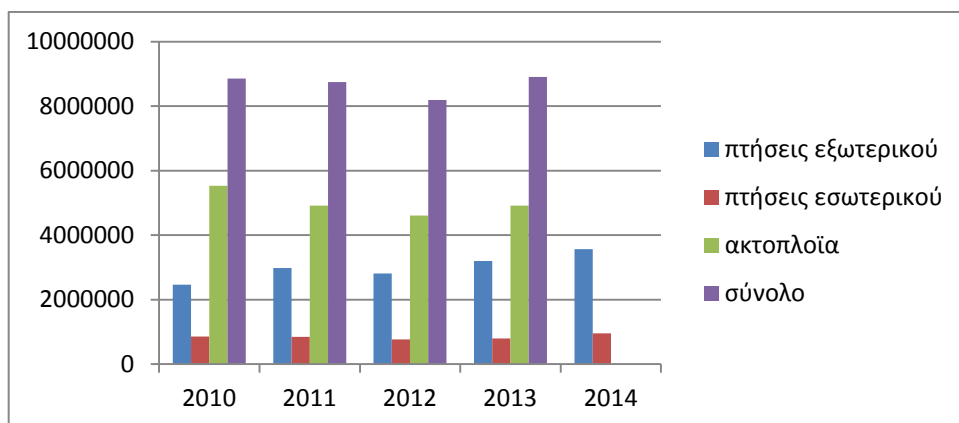
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, κίνηση λιμένων - ΥΠΑ, κίνηση αεροδρομίων

Από το διάγραμμα 2.3 φαίνεται:

- Ότι οι πτήσεις εσωτερικού δεν καλύπτουν παρά μόνο ένα μικρό τμήμα των συνολικών αεροπορικών αφίξεων έστω και αν αφορούν περισσότερα αεροδρόμια δεδομένου ότι τα μικρά αεροδρόμια που υπάρχουν στη πλειοψηφία των νησιών δεν δέχονται πτήσεις εξωτερικού. Πράγματι 5 από τα 13 αεροδρόμια που υπάρχουν στα νησιά της ΠΝΑ (Ρόδου, Κω, Μυκόνου, Σαντορίνης και Καρπάθου) δέχονται πτήσεις εξωτερικού.
- Ότι από το 2010 και μετά υπάρχει αύξηση των αφίξεων με πτήσεις εξωτερικού (εκτός από το 2012),
- Ότι οι διακινηθέντες επιβάτες ακτοπλοΐας μειώθηκαν μέχρι το 2012 και ανέκαμψαν το 2013 και 2014 για το οποίο δεν υπάρχουν ακόμη ολοκληρωμένα δεδομένα.

Διάγραμμα 2.3: Αφίξεις σε λιμάνια και αεροδρόμια των νησιών του Ν.Αιγαίου (2010-13)

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, κίνηση λιμένων - ΥΠΑ, κίνηση αεροδρομίων

1.3. Εκτίμηση συνολικών διανυκτερεύσεων

Από τα δεδομένα των αφίξεων στα νησιά επιχειρούμε να εκτιμήσουμε τον αριθμό των τουριστών και των διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούν είτε σε τουριστικά είτε σε ιδιωτικά καταλύματα. Για το λόγο αυτό βασιζόμενοι στην υπόθεση εργασίας ότι οι μετακινούμενοι τον μήνα με τη χαμηλότερη κίνηση (στη περίπτωση μας ο Γενάρης ή μπορεί να είναι ο μέσος όρος των μηνών Νοέμβριου-Φεβρουαρίου) αποτελούν αποκλειστικά κατοίκους των νησιών. Πράγματι βλέποντας τα στοιχεία αφίξεων στα ξενοδοχεία για τους μήνες Γενάρη - Φλεβάρη και Νοέμβριο - Δεκέμβριο οι αφίξεις είναι πρακτικά μηδενικές σε ότι αφορά αλλοδαπούς επισκέπτες και ιδιαίτερα χαμηλές σε ότι αφορά έλληνες και αφορά σχεδόν αποκλειστικά μετακινούμενους για επαγγελματικούς λόγους. Αφαιρώντας τον αριθμό αυτόν από τις μετακινήσεις κάθε μήνα προκύπτει μια εκτίμηση αφίξεων τουριστών και παραθεριστών.¹¹ Με βάση την υπόθεση αυτή υπολογίζουμε ότι οι αφίξεις τουριστών και παραθεριστών στα νησιά του Ν.Αιγαίου είναι συνολικά περίπου 7,5 εκ.

Με βάση τα δεδομένα μας:

- από την έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδας ότι τη ΠΝΑ επισκέπτονται 4.137,0 χιλιάδες αλλοδαποί που πραγματοποιούν 39.536 χιλ. διανυκτερεύσεις (9,55 ημέρες μέσης διάρκειας ταξιδιού)
- από τα στοιχεία αφίξεων με πτήσεις εξωτερικού σε αεροδρόμια της ΠΝΑ

¹¹ Με δεδομένη τη μηδενική κίνηση στα ξενοδοχεία θα μπορούσαμε να αφαιρέσουμε όλους τους μετακινούμενους των 4 αυτών μηνών αντί του χαμηλότερου αριθμού μετακινούμενων, αλλά υποθέτουμε ότι υπάρχουν και κάποιοι που μετακινούνται σε ιδιόκτητα σπίτια ή φιλοξενούνται από φίλους και συγγενείς.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

έχουμε 3,2 εκ αλλοδαπούς επισκέπτες

Πίνακας 2.9: επιβάτες με τα διάφορα μέσα μεταφορών στα νησιά της ΠΝΑ ανά μήνα (2013)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	ΣΥΝΟΛΟ
πτήσεις εξωτερικού	474	170	5570	70188	370462	572311	707475	730385	546380	188959	1015	827	3194216
πτήσεις εσωτερικού	33881	32259	40539	58886	76681	97037	118390	117679	92301	61356	33073	34263	796345
ακτοπλοΐα	87030	91621	148630	200471	397877	571042	990393	1164430	648016	301526	165806	146871	4913713
σύνολο	121385	124050	194739	329545	845020	1240390	1816258	2012494	1286697	551841	199894	181961	8904274
Εκτίμηση επισκεπτών	0	2665	73354	208160	723635	1119005	1694873	1891109	1165312	430456	78509	60576	7447654

- από τη δήλωση του προέδρου του ΣΕΕΝ ότι από τους επιβάτες ακτοπλοΐας 26% των επιβατών ήταν ξένοι και το 39% έλληνες επισκέπτες προκύπτει ότι από τους 4,9 εκ επιβάτες προς τα νησιά της Περιφέρειας το 1,7 είναι μόνιμοι κάτοικοι, το 1,9 είναι έλληνες επισκέπτες και το 1,2 αλλοδαποί.
- Αν υποθέσουμε ότι οι ίδιες αναλογίες ισχύουν και για τις πτήσεις εσωτερικού τότε από τους 796 χιλ επιβάτες εσωτερικού οι 278 χιλ είναι μόνιμοι κάτοικοι, οι 310 χιλ Έλληνες και οι 207 αλλοδαποί επισκέπτες.

Οι παραπάνω υποθέσεις μας οδηγούν σε μια συνολική εκτίμηση μετακινούμενων όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.10

Πίνακας 2.10: Εκτίμηση του αριθμού μετακινούμενων ανά κατηγορία (2013) (σε χιλιάδες)

	Μόνιμοι κάτοικοι	Έλληνες επισκέπτες	Αλλοδαποί επισκέπτες
Πτήσεις εξωτερικού	0,0	0,0	3194,0
Πτήσεις εσωτερικού	278,7	310,6	207,1
Ακτοπλοΐα	1720,0	1916,0	1277,0
σύνολο	1998,7	2226,6	4678,4

Πηγή: ΕΛΛΣΤΑΤ-ΥΠΑ και υπολογισμοί συγγραφέα

Οι εκτιμήσεις αυτές μας φέρνουν σε ένα αριθμό επιβατών-τουριστών, ελλήνων και αλλοδαπών σχετικά κοντά με την εκτίμηση του πίνακα 2.9: 6.905,0 χιλιάδες έναντι 7,447 που υπολογίστηκαν στον παραπάνω πίνακα.

Η σχετική αυτή επιβεβαίωση των εκτιμήσεων αφορά και τον αριθμό αλλοδαπών τουριστών. Με δεδομένο ότι κατά μέσο όρο ένας αλλοδαπός επισκέπτης νησιών με

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

πλοίο πηγαίνει σε 2 νησιά κατά μέσο όρο (αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι στα νησιά που δεν έχουν charter ο μέσος όρος παραμονής των αλλοδαπών επισκεπτών είναι μεταξύ 4 και 5 ημερών δηλαδή ο μισός από ότι η συνολική διάρκεια ταξιδιού τους στη περιφέρεια (9,9), προκύπτει ότι ο συνολικός αριθμός αλλοδαπών επισκεπτών στα νησιά της ΠΝΑ με βάση τη δική μας προσέγγιση είναι περίπου 4039,5 χιλιάδες έναντι 4137 χιλιάδες που είναι η εκτίμηση της ΤτΕ.

Σε ότι αφορά στους ημεδαπούς τουρίστες οι ανάλογες εκτιμήσεις του αριθμού διανυκτερεύσεων είναι ακόμη περισσότερο πολύπλοκες. Τα δεδομένα που έχουμε διαθέσιμα είναι ότι οι αφίξεις σε ξενοδοχεία της ΠΝΑ είναι 315 χιλ και οι διανυκτερεύσεις 1127 χιλιάδες με μέση διάρκεια παραμονής 3,6 ημέρες. Κατά συνέπεια με βάση αυτήν την υπόθεση 1911 χιλιάδες αφίξεις (222,6-315) αφορούν συμπληρωματικά καταλύματα και ιδιωτικές κατοικίες.

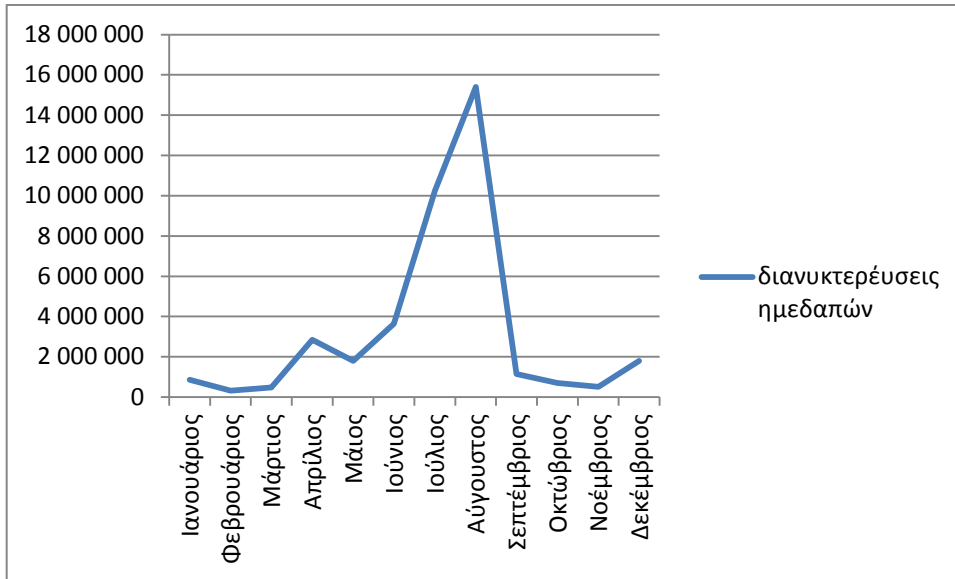
Από τη έρευνα ημεδαπών τουριστών προκύπτει η υπερβολική συγκέντρωση των διανυκτερεύσεων πάνω από 4 ημέρες σε δύο μήνες, ενώ κάποια κίνηση υπάρχει και τον Απρίλιο λόγω Πάσχα. Τα δύο διαγράμματα έρχονται σε κάποια αναντιστοιχία γιατί στο διάγραμμα των διανυκτερεύσεων ημεδαπών δεν περιλαμβάνονται τα τριήμερα που αποτελούν συνήθη πρακτική τουλάχιστον όσων έχουν παραθεριστικές κατοικίες και μάλιστα κοντά στην πρωτεύουσα από Μάιο μέχρι και Οκτώβριο όπως καταγράφει το Διάγραμμα 2.5.

Αν και οι συμπεριφορές των τουριστών και παραθεριστών διαφέρουν πολύ από νησί σε νησί με βάση τα χαρακτηριστικά του και την απόσταση του από τα κέντρα διακίνησης τους (πχ. η Σύμη έχει πολλούς ημερήσιους επισκέπτες από Ρόδο, τα νησιά των Κυκλάδων –ειδικά αυτά που βρίσκονται σε απόσταση μέχρι 5 ώρες από τον Πειραιά πολλούς επισκέπτες Σαββατοκύριακου ή τριήμερων όπως του Αγ. Πνεύματος) θα επιχειρήσουμε μια προσέγγιση ποσοτικοποίησης των διανυκτερεύσεων¹².

Διάγραμμα 2.4: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών ανά μήνα (2012)

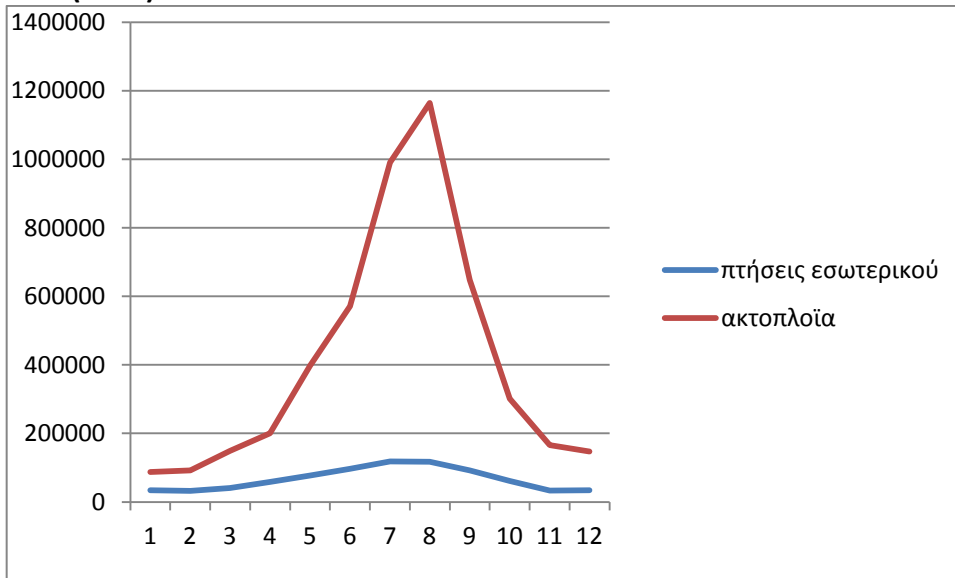
¹² Οι προσεγγίσεις αυτές πρέπει να επανεξεταστούν με βάση τα αποτελέσματα των ερευνών ανά νησί.

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
---	---	---

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα ημεδαπών τουριστών

Διάγραμμα 2.5: Μηνιαίες αφίξεις με πτήσεις εσωτερικού και πλοία στα νησιά της ΠΝΑ (2013)

Η πρώτη υπόθεση αφορά τους έλληνες παραθεριστές: με βάση τις καταγεγραμμένες παραθεριστικές κατοικίες και κλίνες (κατά μέσο όρο υπάρχουν 3 κλίνες/ανά κατοικία), υποθέτουμε ότι χρησιμοποιούνται 30 ημέρες το χρόνο και ότι οι ένοικοι τους έρχονται στα νησιά 4 φορές το χρόνο. Αυτές οι υποθέσεις μας

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

οδηγούν ότι οι 339.870 παραθεριστικές κλίνες, έχουν 1.359,5 χιλ αφίξεις με πλοίο ή αεροπλάνο και συνολικά 10.196.000 διανυκτερεύσεις.

Η δεύτερη αφορά τους έλληνες τουρίστες: με βάση τις υποθέσεις που έχουν γίνει μέχρι τώρα υπάρχουν 2.226,6 χιλιάδες ταξίδια από ημεδαπούς τα οποία τα 1.359,5 γίνονται από παραθεριστές, τα 321.180 από όσους πηγαίνουν σε ξενοδοχεία και campings (με βάση τον επίσημο αριθμό αφίξεων) τότε τα υπόλοιπα 545,9 χιλ ταξίδια γίνονται από ημεδαπούς τουρίστες που πραγματοποιούν με βάση έναν μ.ο. 4,5 διανυκτερεύσεων ανά άφιξη¹³ δηλαδή 2456,5 χιλ. διανυκτερεύσεις.

Συμπερασματικά (και λαμβάνοντας υπόψη τις υποθέσεις εργασίας που έχουν γίνει ώστε να αντιμετωπιστεί η έλλειψη δεδομένων):

- Ο αριθμός διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών και παραθεριστών είναι 39.536,0 χιλιάδες με βάση την εκτίμηση της Τράπεζας της Ελλάδας
- Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών και παραθεριστών είναι (σε χιλιάδες) 1.127,6 στα ξενοδοχεία, 10.196 σε ιδιωτικές κατοικίες και 2456,5 σε συμπληρωματικά καταλύματα, δηλαδή 13.780,2 χιλιάδες.

Επομένως το σύνολο των διανυκτερεύσεων (M2) στη Περιφέρεια Ν. Αιγαίου εκτιμάται σε 53.316,2 χιλιάδες

¹³ Ο μ.ο. αυτός είναι αυτός που εμφανίζεται ως μ.ο. παραμονής σε ξενοδοχεία των ημεδαπών τουριστών κατά την υψηλή τουριστική περίοδο που είναι η περίοδος χρήσης των μη κύριων καταλυμάτων.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

2^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ, ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Με βάση την προταθείσα μεθοδολογία «η καταγραφή των αποτελεσμάτων της δραστηριότητας αποτελεί το επόμενο βήμα μετά από εκείνο των χαρακτηριστικών της ζήτησης και αναφέρεται τόσο στα οικονομικά αποτελέσματα (δηλαδή τα έσοδα των τουριστικών επιχειρήσεων που μπορούν να προκύψουν από ερωτηματολόγια προς τις επιχειρήσεις είτε προς τους τουρίστες σχετικά με τη δαπάνη τους ή από δευτερογενή δεδομένα), στα αποτελέσματα της απασχόλησης (δηλαδή του αριθμού και των χαρακτηριστικών της απασχόλησης είτε μέσω των στοιχείων του ΙΚΑ είτε από ερωτηματολόγιο προς τις επιχειρήσεις είτε από δευτερογενή δεδομένα) καθώς και την χρήση των περιβαλλοντικών πόρων (μέσω ερωτηματολογίου στις επιχειρήσεις). Παρακάτω παρατίθενται οι βασικές πληροφορίες αποτελέσματος που πρέπει να συγκεντρωθούν.

Μεταβλητές Αποτελέσματος:

A.1: συνολική τουριστική δαπάνη (ή συνολικά έσοδα τουριστικών επιχειρήσεων) (σε ευρώ)

A.2: συνολική τουριστική απασχόληση (αριθμός απασχολούμενων)

A.3: συνολική έκταση εδάφους που καλύπτουν οι τουριστικές επιχειρήσεις (ή εκτιμώμενη έκταση που έχει δομηθεί εξ αιτίας του τουρισμού) (σε τχ)

A.4: συνολική κατανάλωση νερού από τουριστικές επιχειρήσεις (σε κμ)

A.5: συνολική κατανάλωση ενέργειας από τουριστικές επιχειρήσεις (σε kw)

A.6: συνολική παραγωγή στερεών αποβλήτων από τουριστικές επιχειρήσεις (σε τόνους)

Τα παραπάνω στοιχεία προκύπτουν από την ανάλυση των ερωτηματολογίων τουριστικών επιχειρήσεων ή από δευτερογενή δεδομένα.

Όταν υπάρχουν δεδομένα που αφορούν τους χρήστες ιδιωτικών καταλυμάτων (2^{ης} κατοικίας, φιλοξενία από φίλους και συγγενείς) είναι σημαντικό να καταγράφονται διακριτά δεδομένου ότι σημειώνουν σημαντικές αποκλίσεις από εκείνα των υπολοίπων τουριστών όπως πχ. η τουριστική δαπάνη αφού δεν περιλαμβάνει δαπάνη για κατάλυμα.

Οι δείκτες επίδοσης χρησιμεύουν για να μπορούν να γίνουν συγκρίσεις τόσο μεταξύ επιχειρήσεων όσο και μεταξύ προορισμών στο χώρο και στο χρόνο και αποτελούν βασικούς δείκτες εκτίμησης της βιωσιμότητας ενός προορισμού αλλά και των

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

επιχειρήσεων του και στις τρεις διαστάσεις. Οι δείκτες προκύπτουν με βάση τα δεδομένα αποτελέσματος και δεν χρειάζονται ειδική έρευνα. Προφανώς εφόσον τα δεδομένα που έχουν προκύψει από την έρευνα είναι αναλυτικά μπορούν να προκύψουν και πρόσθετοι δείκτες επίδοσης (πχ. ανά εθνικότητα, ανά τύπο καταλύματος) που είναι ιδιαίτερα χρήσιμοι για τον φορέα άσκησης πολιτικής.

Δείκτες Επίδοσης:

- E.1: Αριθμός διανυκτερεύσεων ανά κλίνη**
- E.2: Δαπάνη (Εσοδα) ανά διανυκτέρευση**
- E.3: Εσοδα ανά κλίνη**
- E.4: Αμεση απασχόληση ανά κλίνη (ανά διανυκτέρευση)**
- E.5: Συνολική απασχόληση ανά κλίνη**
- E.6: Μέση δομημένη τουριστική επιφάνεια ανά κλίνη**
- E.7: Μέση κατανάλωση νερού ανά διανυκτέρευση**
- E.8: Μέση κατανάλωση ενέργειας ανά διανυκτέρευση**
- E.9: Μέση παραγωγή στερεών αποβλήτων ανά διανυκτέρευση**

Η αδυναμία διεξαγωγής πρωτογενούς έρευνας στα νησιά, τουλάχιστον σε αυτή την πρώτη φάση λειτουργίας του Παρατηρητηρίου αφού δεν ήταν εφικτό κινητοποίησης των τοπικών φορέων που θα το αναλάμβαναν, υποχρεώνει να γίνουν εκτιμήσεις των αποτελεσμάτων του τουρισμού με βάση τα δημοσιευμένα αποτελέσματα και δικούς μας υπολογισμούς.

Η ενότητα αυτή θα αναπτυχθεί σε δύο κεφάλαια:

- το Κεφάλαιο 3 που αφορά στα αποτελέσματα και τις επιδόσεις του τουρισμού
- το Κεφάλαιο 4 που αφορά στην αξιολόγηση της βιωσιμότητας του προορισμού

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ, ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΝΑ

Τα αποτελέσματα του τουρισμού προκύπτουν από την συνδυασμένη ανάλυση των δεδομένων της ζήτησης (αριθμός διανυκτερεύσεων και την χρονική κατανομή τους) και της λειτουργίας των επιχειρήσεων που αποτυπώνουν τα οικονομικά τους αποτελέσματα, την απασχόληση και την χρήση των πόρων.

3.1. Οικονομικά αποτελέσματα και επιδόσεις

Με δεδομένη την πολυπλοκότητα της τουριστικής δραστηριότητας δηλαδή ότι αφορά πολλούς οικονομικούς κλάδους, κάποιους κατά 100% όπως τα καταλύματα και τα γραφεία ταξιδιών, άλλους όπως τις υπηρεσίες μεταφορών κατά πολύ μεγάλο ποσοστό (αφού οι μεταφορές εκτός νησιού μετατρέπουν τον επιβάτη αυτόματα σε επισκέπτη –αν γυρίσει αυθημερόν- ή τουρίστα αν διανυκτερεύσει μακριά από τον συνήθη τόπο κατοικίας του) και άλλους όπως τα εστιατόρια-μπαρ, εμπόριο κλπ ανάλογα με την βαρύτητα του τουρισμού στη περιοχή μελέτης, είναι δύσκολος ο προσδιορισμός από τα εθνικολογιστικά μεγέθη της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του τουρισμού.

Εναλλακτικός τρόπος υπολογισμού του οικονομικού αποτελέσματος είναι η εκτίμηση της τουριστικής δαπάνης. Σε ότι αφορά στην τελευταία υπάρχουν τα δεδομένα της ΤτΕ που αφορά στους τουρίστες εξωτερικού, ανά Περιφέρεια για τα έτη 2012 και 2013 που παρουσιάστηκαν ήδη στο 2^ο κεφάλαιο σε συνδυασμό με τους πίνακες που ακολουθούν. Εχει ενδιαφέρον να παρουσιαστεί η θέση της Περιφέρειας Ν.Αιγαίου σε σχέση με τις άλλες νησιωτικές περιφέρειες της χώρας.

- **Οι αφίξεις ήταν 4,1εκ για την Π. Α. Αιγαίου (ή 23,1% του εθνικού συνόλου) στην 2^η θέση, 3,6 εκ για την Π. Κρήτης (ή 20,1%) στην 3^η θέση, 1,8 εκ για την Π. Ιονίου (10%) στην 5^η θέση και 0,1 εκ για την Π. Β.Αιγαίου (0,6%) στην 13^η και τελευταία θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών, δηλαδή 53,8% του εθνικού συνόλου. Τα αντίστοιχα ποσοστά επί των συνολικών διανυκτερεύσεων ήταν 24,7%, 22,3%, 10,7% και 0,8% δηλαδή 58,5% του συνόλου και επί των δαπανών 29,8%, 24,7%, 10,1% και 0,6% δηλαδή 65,2% επί του συνόλου με τις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου και Κρήτης να ανεβαίνουν στην 1^η και 2^η θέση αντίστοιχα, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό την υψηλότερη απόδοση των δύο περιφερειών όπως φαίνεται και από τα στοιχεία που ακολουθούν**

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

- Η μέση δαπάνη ανά ταξίδι των αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα ήταν 653,3 € όταν το 2008 ήταν 730€ και 639,5 το 2011. **Μεταξύ των περιφερειών υπάρχουν σημαντικές διαφορές με την Περιφέρεια Ν.Αιγαίου να έχει την υψηλότερη απόδοση ανά ταξίδι (842,9€) πανελλήνια, την Π. Κρήτης να ακολουθεί με 801,9€ στη 2^η θέση, την Π. Β.Αιγαίου με 671,9€ στην 3^η και την Π. Ιονίων με 659,8€ στην 4^η.**
- Η δαπάνη ανά διανυκτέρευση ήταν 73,1€ σε αύξηση σε σχέση με το 2010 (68,6), αλλά χαμηλότερη από τα 76,3€ το 2008. **Η Π. Ν.Αιγαίου κατέχει και πάλι τα σκήπτρα με 88,2€, η Κρήτη με 81,0** βρίσκεται στην 3^η θέση, τα Ιόνια με 69,0€ στην 6^η θέση και το Β.Αιγαίο με 52,6€ στην 10^η.
- Η μέση διάρκεια παραμονής στη χώρα¹⁴ ήταν 8,9 ημέρες σε σύγκριση με 9,6 το 2008. Στο Β.Αιγαίο έχουμε τη μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής σε εθνικό επίπεδο με 12,8 ημέρες, η Κρήτη με 9,9 ημέρες βρίσκεται στην 3^η θέση **και Ν.Αιγαίο και Ιόνια με 9,6 στην 4^η.**
- Η εποχικότητα που όπως έχουμε αναφέρει είναι υψηλή στην Ελλάδα με το 73,96% των διανυκτερεύσεων να γίνεται στο τετράμηνο Ιουνίου-Σεπτεμβρίου, με το Ιόνιο να συγκεντρώνει στη περίοδο αυτή το 85,1% των διανυκτερεύσεων, **το Ν. Αιγαίο το 78,8%**, η Κρήτη το 76,2% και μόνο το Β.Αιγαίο να βρίσκεται κάτω από τον μέσο όρο με 65,9%.
- Η υψηλή εποχικότητα καθορίζει και το μέσο έσοδο ανά δωμάτιο με την Αττική (όπου οι μονάδες λειτουργούν όλο τον χρόνο) να έχει επίδοση μέχρι και διπλάσια του μέσου όρου (12.626,8€) και τις νησιωτικές περιφέρειες να έχουν επιδόσεις 13.943,3€ για τη Κρήτη, **11.605,7€ για το Ν.Αιγαίο**, 9.838,8€ για το Ιόνιο και 7.591€ για το Β.Αιγαίο.
- Η πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων που βρισκόταν σε ελεύθερη πτώση από το 2008 (56,7%) μέχρι το 2012 (43,2%) φαίνεται να βελτιώνεται έστω οριακά το 2013 (45,2%). Σε ότι αφορά την πληρότητα σε επίπεδο νομών, ο Ν. Ηρακλείου με 64,2% (έναντι 72,6% το 2008) έχει το υψηλότερο ποσοστό πανελλήνια και ακολουθείται από τον Ν. Ζακύνθου (61,9% και 73,3% αντίστοιχα), τον Ν. Ρεθύμνης (60,2% και 72,6%), τον Ν. Κερκύρας (59,6% και 71,8%) τον Ν. Χανίων (59,0% και 66,4%) και τον **Ν. Δωδεκανήσου (58,5% έναντι 71,9%)**. Στον αντίποδα βρίσκονται ο Ν. Χίου με (24,8% και 43,2%), **ο Ν. Κυκλάδων (38,5% και 50,1%)** και ο Ν. Λευκάδας (39,9% και 51,1%).

Πίνακας 3.1: Δαπάνες αλλοδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια (2013)

¹⁴ Πρέπει να σημειωθεί ότι η ΜΔΠ στη χώρα είναι διαφορετική από τη ΜΔΠ σε ένα κατάλυμα

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Περιφέρεια	Δαπάνες ανά επί κεψη (€)	%	Δαπάνες ανά Διασπορά	%	Ημέρες διαμονής	%
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	390,3	-40,26%	55,0	-24,75%	7,1	-20,61%
Κεντρ. Μακεδονία	336,4	-48,51%	50,6	-30,67%	6,6	-25,73%
Δυτ. Μακεδονία	493,9	-24,41%	42,8	-41,42%	11,5	29,05%
Ήπειρος	369,9	-43,37%	85,0	16,33%	4,4	-51,32%
Θεσσαλία	387,6	-40,67%	50,9	-30,34%	7,6	-14,82%
Ιόνια Νησιά	659,8	0,99%	69,0	-5,54%	9,6	6,91%
Δυτική Ελλάδα	380,5	-41,75%	60,1	-17,68%	6,3	-29,24%
Στερεά Ελλάδα	406,7	-37,74%	76,7	4,97%	5,3	-40,69%
Πελοπόννησος	523,1	-19,92%	60,8	-16,74%	8,6	-3,82%
Αττική	519,8	-20,43%	84,9	16,28%	6,1	-31,57%
Βόρεια Αιγαία	671,9	2,85%	52,6	-28,00%	12,8	42,85%
Νότια Αιγαία	842,9	29,03%	88,2	20,74%	9,6	6,86%
Κρήτη	801,9	22,75%	81,0	10,88%	9,9	10,70%
Σύνολο Επικράτειας	653,3	0,00%	73,1	0,00%	8,9	0,00%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία ΙΤΕΠ.

Από τη διάρθρωση της δαπάνης (Πίνακας 3.2) προκύπτει ότι στην ΠΝΑ το 62% περίπου των δαπανών των αλλοδαπών πηγαινούν στο τρίπτυχο διαμονή (το υψηλότερο στη χώρα), εστιατόρια-μπαρ και μετακινήσεις και τα υπόλοιπα σε άλλες δραστηριότητες επιβεβαιώνοντας το μονοδιάστατο του προσφερόμενου προϊόντος.

Πίνακας 3.2: Περιφερειακή διάρθρωση δαπανών ανά κατηγορία (2013)

Περιφέρεια	Σύνολο Δαπάνης	Διαμονή	Εστιατόρια και Μπαρ	Μετακινήσεις	Αγορές και Άλλες Δαπάνες	Ψυχαγωγία	Άγνωστο
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	37 3522.493,2	16,61%	19,35%	20,07%	30,93%	3,92%	9,12%
Κεντρ. Μακεδονία	1 18 3.793.200,5	17,25%	19,74%	11,07%	34,17%	3,27%	14,50%
Δυτ. Μακεδονία	7 3.430.286,3	11,40%	15,59%	14,26%	45,21%	4,22%	9,32%
Ήπειρος	165.656.684,1	12,75%	14,57%	16,87%	46,27%	2,36%	7,18%
Θεσσαλία	11 3.181.275,8	21,55%	22,30%	13,69%	27,04%	4,11%	11,31%
Ιόνια Νησιά	745.345.801,6	26,82%	25,91%	9,38%	19,23%	5,42%	13,25%
Δυτική Ελλάδα	8 2.447.452,7	22,42%	20,84%	14,30%	25,31%	4,98%	12,16%
Στερεά Ελλάδα	71.604.411,2	22,56%	21,29%	12,45%	23,97%	5,78%	13,96%
Πελοπόννησος	164.160.688,3	25,64%	23,01%	13,32%	20,88%	4,66%	12,50%
Αττική	937.612.168,5	22,75%	22,18%	15,44%	23,56%	5,06%	10,98%
Βόρεια Αιγαία	49.344.788,2	26,24%	22,62%	14,23%	20,26%	4,59%	12,07%
Νότια Αιγαία	2.058.338.682,1	28,48%	23,42%	10,01%	18,18%	5,82%	14,09%
Κρήτη	1.899.325.640,7	27,01%	22,19%	10,18%	19,31%	6,32%	14,99%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία ΙΤΕΠ.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Ο Πίνακας 3.3 υπογραμμίζει ότι η ΠΝΑ όπως και η Κρήτη βασίζονται σε ότι αφορά τον τουρισμό αλλοδαπών κυρίως στα ξενοδοχεία.

Πίνακας 3.3: Περιφερειακή διάρθρωση δαπανών ανά τύπο καταλύματος (2013)

Περιφέρεια	Σύνολο Δαπάνης	Ξενοδοχείο	Ενοικιαζόμενα	Άλλο
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	373.522.493,2	31,53%	8,44%	60,03%
Κεντρ. Μακεδονία	1.183.793.200,5	34,14%	12,57%	53,30%
Δυτ. Μακεδονία	73.430.286,3	34,33%	3,99%	61,67%
Ήπειρος	165.656.684,1	21,57%	9,50%	68,94%
Θεσσαλία	113.181.275,8	40,66%	12,86%	46,47%
Ιόνια Νησιά	745.345.801,6	58,24%	19,20%	22,55%
Δυτική Ελλάδα	82.447.452,7	41,82%	11,94%	46,24%
Στερεά Ελλάδα	71.604.411,2	50,55%	9,57%	39,89%
Πελοπόννησος	164.160.688,3	47,94%	10,97%	41,10%
Αττική	937.612.168,5	48,84%	8,52%	42,65%
Βόρειο Αιγαίο	49.344.788,2	45,71%	11,57%	42,73%
Νότιο Αιγαίο	2.058.338.682,1	71,85%	11,45%	16,70%
Κρήτη	1.699.325.640,7	71,27%	13,01%	15,72%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος. Επεξεργασία ΙΤΕΠ.

Στα στοιχεία που αφορούν τον εισερχόμενο τουρισμό θα πρέπει να προστεθούν και εκείνα που αφορούν στον ημεδαπό τουρισμό που όπως δυστυχώς δεν έχουν περιφερειακή ανάλυση:

1. Σύμφωνα με τον World Travel and Tourism Council (WTTC) η τουριστική δαπάνη των ημεδαπών τουριστών ήταν για το 2014 το 43% της συνολικής τουριστικής δαπάνης ή 7,9δισ ευρώ, ενώ πριν την κρίση ξεπερνούσε το 50% της συνολικής τουριστικής δαπάνης (πχ. το 2009 ήταν 10,8 δις έναντι 10,2 δις της δαπάνης των αλλοδαπών)
2. Η ημερήσια δαπάνη των ημεδαπών ήταν το 2012 59,1€ σε ότι αφορά τους χρήστες επιχειρηματικών καταλυμάτων έναντι 18,6€ των χρηστών ιδιωτικών καταλυμάτων σε σημαντική υποχώρηση από το 2008 λόγω της κρίσης όπως άλλωστε και ο αριθμός διανυκτερεύσεων Πίνακας 3.4). Να σημειωθεί ότι η μέση δαπάνη των αλλοδαπών στη χώρα για τις ίδιες χρονιές ήταν 76,3€ και 73,3€ αντίστοιχα.

Πίνακας 1 «Δαπάνη ανά Διανυκτέρευση βάσει επιλογής καταλύματος»

Δαπάνη ανά Διανυκτέρευση με κριτήριο την επιλογή καταλύματος (ταξίδια από 4 και άνω διανυκτερεύσεις)			
	2004	2008	2012
• Επιχειρηματικά	45,5	66,8	59,1

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

Τουριστικά Καταλύματα			
• Ιδιόκτητοι χώροι	18,9	29,5	18,6
ΣΥΝΟΛΟ	25,6	38,4	28,6

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., επεξεργασία στοιχείων «Έρευνα Διακοπών»

Ιδιαίτερη σημασία σχετικά τα οικονομικά αποτελέσματα και τις αποδόσεις του τουρισμού, αφορά στην απόδοση των τουριστικών επιχειρήσεων και συγκεκριμένα των ξενοδοχείων για τα οποία υπάρχει πληροφορία από την έρευνα που διεξάγει το ΙΤΕΠ. Με βάση τους Πίνακες 3.5-3.7 η ΠΝΑ έχει στην αρχή της τουριστικής περιόδου(Μάιο) μέση ημερήσια τιμή δωματίου στα 60,27€ χαμηλότερη το μ.ο. της χώρας και υστερώντας άλλων 4 Περιφερειών, ενώ στην υψηλή περίοδο κατέχει την 3^η θέση με 111,86€ με μέσο εθνικό όρο τα 102,16€. Η σημαντική αύξηση των τιμών μεταξύ Μαΐου και Αυγούστου σε όλη τη χώρα και ειδικά στις νησιωτικές περιφέρειες πλην Β.Αιγαίου επιβεβαιώνει την υψηλή εποχικότητα του τουρισμού στη χώρα και ειδικά στις νησιωτικές περιοχές. Αντίθετα οι τιμές στην Αθήνα σημειώνουν μικρή μείωση το καλοκαίρι.

Πίνακας 3.5: Μέση τιμή δωματίου ανά περιφέρεια (€)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Μάιος			Δ%		Αύγουστος			Δ%	
	2011	2012	2013	12/11	13/12	2011	2012	2013	12/11	13/12
Αττική	98,54	87,08	86,65	-11,63	-0,50	98,83	82,90	85,97	-16,11	3,70
Κεντρ. Ελλάδα (χωρίς Αττική)	52,04	57,20	46,11	9,91	-19,38	65,67	73,78	56,61	12,35	-23,28
Ήπειρος - Θεσσαλία	56,11	50,91	51,12	-9,27	0,41	65,35	65,94	64,97	0,90	-1,47
Μακεδονία - Θράκη	68,73	62,02	63,76	-9,77	2,80	102,36	106,04	113,60	3,60	7,13
Πελοπόννησος	68,26	68,21	67,86	-0,07	-0,52	95,17	88,63	95,76	-6,87	8,04
Νησιά Αιγαίου	51,65	52,04	51,54	0,76	-0,97	70,63	72,81	77,36	3,09	6,25
Κρήτη	66,35	70,45	66,66	6,18	-5,38	106,55	122,12	114,58	14,62	-6,18
Κυκλάδες - Δωδεκάνησα	61,32	62,62	60,27	2,12	-3,75	109,55	111,42	111,86	1,70	0,40
Νησιά Ιονίου	55,07	57,82	56,17	4,99	-2,85	107,41	96,50	93,06	-10,16	-3,57
Σύνολο Χώρας	65,28	66,02	63,72	1,14	-3,48	100,16	102,13	102,16	1,97	0,03

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Σε ότι αφορά στο μέσο ετήσιο έσοδο ανά δωμάτιο η ΠΝΑ βρίσκεται με 12.285€ στη 3^η θέση και υστερεί της Αττικής που έχει ιδιαίτερα υψηλά έσοδα (28.095€) και της Κρήτης 12.837€ καταγράφοντας έναν σχετικά καλό συνδυασμό ημερήσιων εσόδων

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

και πληρότητας σε επίπεδο χώρας. Οι άλλες δύο νησιωτικές περιφέρειες Ιόνια και Β.Αιγαίο βρίσκονται στη 5^η και 9^η θέση αντίστοιχα (σε 9 γεωγραφικές περιφέρειες στις οποίες γίνεται η ανάλυση).

Πίνακας 3.6. Μέσο έσοδο ανά δωμάτιο και κατηγορία ανά περιφέρεια, 2010-12

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	5****	4****	3***	2**	1*	Μ.Ο. 2012	Μ.Ο. 2011	Μ.Ο. 2010	Δ% 2012/11	Δ% 2011/10
Αττική (χωρίς νησιά)	38.301,3	20.431,3	9.429,2	7.573,9	5.723,6	22.134,8	27.517,8	28.095,1	-19,6%	-2,1%
Κεντρ. Ελλάδα (χωρίς Αττική)	15.708,0	9.901,5	5.829,0	2.733,4	1.860,9	5.498,6	8.815,8	8.661,9	-37,6%	1,8%
Ήπειρος- Θεσσαλία	19.450,8	8.581,2	6.951,3	4.350,7	3.327,6	7.684,5	8.958,4	9.848,6	-14,2%	-9,0%
Μακεδονία- Θράκη	27.678,3	17.206,3	7.601,6	5.007,9	3.562,1	13.505,2	13.869,1	11.132,6	-2,6%	24,6%
Πελοπόννησος	15.314,8	12.124,8	6.383,1	9.024,9	736,9	10.186,0	10.223,8	10.495,8	-0,4%	-2,6%
Νησιά Αιγαίου	17.705,8	6.800,2	6.777,3	3.198,3	1.680,8	7.591,6	7.931,0	7.800,8	-4,3%	1,7%
Κρήτη	20.655,5	12.309,4	11.469,1	6.351,4	2.859,7	13.943,3	15.111,9	12.837,4	-7,7%	17,7%
Κυκλάδες- Δωδεκάνησα	21.109,9	13.505,4	6.726,9	4.986,9	4.414,3	11.605,7	13.755,9	12.285,9	-15,6%	12,0%
Νησιά Ιονίου	20.255,7	11.405,4	8.582,2	4.964,5	4.036,3	9.838,8	10.275,1	10.109,7	-4,2%	1,6%
Σύνολο Χώρας	23.707,1	13.739,8	8.199,8	5.567,1	3.239,6	12.626,9	14.491,2	13.274,4	-12,9%	9,2%

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Τα αποτελέσματα ανά κατηγορία ξενοδοχείου καταγράφουν το αναμενόμενο: τα καταλύματα 5* έχουν μέσα έσοδα πολύ υψηλά σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Εντυπωσιάζει η διαφορά τιμών μεταξύ ξενοδοχείων 5* και 4* σε όλη τη χώρα που αποτυπώνει σε σημαντικό βαθμό την επίπτωση των ΤΟ και των διαφόρων τύπων συμβολαίων (όπως All Inclusive που συχνά αφορά ξενοδοχεία 4*) στα έσοδα και επομένως στη βιωσιμότητα τους.

Λιγότερο έντονες και γενικευμένες είναι οι διαφορές μεταξύ καταλυμάτων διαφορετικών μεγεθών. Οι μεγάλες μονάδες (άνω των 100 δωματίων που είναι 4 και 5* συνήθως) δεν έχουν παντού μεγάλες διαφορές τιμών από τις μεσαίες (50-100 δωματίων) εκτός Αττικής. Αντίστοιχα οι οικογενειακές μονάδες με λιγότερα από 20 δωμάτια δεν έχουν χειρότερες επιδόσεις από τις μικρές μονάδες (21-50 δωματίων) και ειδικά στην ΠΝΑ.

Πίνακας 3.7 Μέσο έσοδο ανά δωμάτιο ανά μέγεθος μονάδας και ανα περιφέρεια

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στήριζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Οικογενειακό (1-20 δωμ.)	Μικρό (21-50 δωμ.)	Μεσαίο (51-100 δωμ.)	Μεγάλο (>101 δωμ.)
Αττική (χωρίς νησιά)	8.509,30	9.698,84	14.532,98	30.250,84
Κεντρ. Ελλάδα (χωρίς Αττική)	3.825,69	3.596,35	8.832,28	5.308,70
Ήπειρος-Θεσσαλία	4.470,31	5.867,75	9.894,58	10.885,53
Μακεδονία-Θράκη	4.832,31	6.576,40	10.134,00	21.372,25
Πελοπόννησος	5.385,49	6.576,40	9.412,97	11.821,23
Νησιά Αιγαίου	3.375,34	6.509,93	5.464,64	11.967,64
Κρήτη	4.249,47	6.508,61	11.325,34	16.419,19
Κυκλάδες- Δωδεκάνησα	6.623,69	6.502,66	9.122,60	14.554,25
Νησιά Ιονίου	4.504,69	5.814,20	6.929,48	12.785,60
Σύνολο Χώρας	5.227,51	6.903,44	10.085,07	17.020,81

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν και αφορούν τη συνεχή μείωση της ημερήσιας δαπάνης σε επίπεδο χώρας (έστω και αν η ΠΝΑ έχει την υψηλότερη που όμως θα πρέπει να βρίσκεται σε μείωση) σε συνδυασμό με την μείωση της πληρότητας των μονάδων, δίνει μια εικόνα μη θετική. Δυστυχώς η έλλειψη μεγαλύτερων χρονολογικών σειρών ανά περιφέρεια δεν επιτρέπει σωστή απεικόνιση των εξελίξεων. Παρ'όλα αυτά η μείωση των εσόδων ανά κλίνη που καταγράφεται στον Π.3.6 τόσο συνολικά όσο και για την ΠΝΑ μεταξύ 2010 και 2012 δίνει μια ένδειξη.

Οι παραπάνω ενδείξεις επιβεβαιώνονται από πρόσφατες (Σεπτέμβριος 2015) δηλώσεις του Προέδρου του ΠΟΞ Ι.Ρέτσου που δήλωσε ότι «Ενώ οι αφίξεις φτάνουν σε επίπεδο ρεκόρ για τη φετινή χρονιά, οι εισπράξεις των ξενοδοχείων έχουν μειωθεί με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αντιμετωπίσουν τις υποχρεώσεις τους στις τράπεζες και πολλές επιχειρήσεις να βρίσκονται “στο κόκκινο» (<http://traveldailynews.gr/news/article/60645>).

3.2. Συνολική απασχόληση και επιδόσεις

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

Η απασχόληση στον τουρισμό προσεγγίζεται ακόμη δυσκολότερα απ'ότι η δαπάνη λόγω της πολυπλοκότητας της τουριστικής δραστηριότητας, την υψηλής εποχικότητας και της υψηλής οικογενειακής και αδήλωτης εργασίας, ενώ η απασχόληση αλλοδαπών μη μόνιμων κατοίκων της χώρας περιπλέκει ακόμη περισσότερο την κατάσταση.

Με βάση την έρευνα του ΙΤΕΠ (Πίνακες 3.8 & 3.9) η απασχόληση στις ξενοδοχειακές μονάδες βρίσκεται σε αναλογία με τις υπάρχουσες κλίνες ενώ επηρεάζεται και από την κατηγορία της μονάδας. Έτσι η ΠΝΑ μαζί με τη Κρήτη καταγράφουν την υψηλότερη απασχόληση και οι υψηλής κατηγορίας μονάδες μέχρι και 5πλάσια απασχόληση ανά κλίνη από ότι οι χαμηλής κατηγορίας, ενώ καταγράφεται διακύμανση μέσα στη τουριστική περίοδο από την εποχή που ουσιαστικά ανοίγουν οι μονάδες (Μαΐο) μέχρι τη κορύφωση της περιόδου (Αύγουστος).

Πίνακας 3.8: Εκτίμηση συνολικής απασχόλησης στα ξενοδοχεία ανά περιφέρεια

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Απασχό- ληση Μάι. 12	Απασχό- ληση Μάι. 13	Δ% Μάι.13/ Μάι. 12	Απασχό- ληση Αύγ. 12	Απασχό- ληση Αύγ. 13	Δ% Αύγ.13/ Αύγ.12
Αττική	10.236	9.626	-6,0%	10.374	10.004	-3,6%
Κεντρική Ελλάδα (χωρίς Αττική)	2.608	2.686	3,0%	3.731	3.925	5,2%
Ήπειρος - Θεσσαλία	3.786	3.208	-15,2%	4.887	4.548	-6,9%
Μακεδονία - Θράκη	12.677	12.247	-3,4%	16.438	16.530	0,6%
Πελοπόννησος	7.148	7.523	5,2%	9.613	10.284	7,0%
Νησιά Αιγαίου	1.854	2.068	11,6%	2.818	3.012	6,9%
Κρήτη	22.043	24.466	11,0%	27.569	30.267	9,8%
Κυκλάδες - Δωδεκάνησα	23.855	21.839	-8,4%	30.854	29.644	-3,9%
Νησιά Ιονίου	10.155	9.859	-2,9%	13.707	13.344	-2,7%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	94.361	93.523	-0,9%	119.992	121.557	1,3%

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Η μέση απασχόληση ανά κλίνη σύμφωνα με το ΙΤΕΠ για όλα τα ξενοδοχεία της χώρας ανεξάρτητα κατηγορίας εκτιμάται ότι είναι 0,28 εργαζόμενοι τον Μάιο και 0,36 τον Αύγουστο. Με βάση τους δικούς μας υπολογισμούς τόσο για το σύνολο της χώρας όσο και για την ΠΝΑ που βασίζονται στα ίδια τα στοιχεία του ΙΤΕΠ σε ότι αφορά τις ξενοδοχειακές κλίνες και τους απασχολούμενους προκύπτουν δείκτες σαφώς μικρότεροι: 0,11 για τον Μάιο και 0,15 για τον Αύγουστο.

Πίνακας 3.9: Αριθμός απασχολούμενων στα ξενοδοχεία ανά κλίνη (2013)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Κατηγορία	Μάιος	Αύγουστος
5*	0,52	0,62
4*	0,30	0,38
3*	0,20	0,25
2*	0,13	0,18
1*	0,08	0,12

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Οι Πίνακες 3.10 και 3.11 επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η παρουσία των γυναικών είναι υψηλή στα ξενοδοχεία και μάλιστα είναι υψηλότερη όταν η μονάδα είναι χαμηλής κατηγορίας ή / και μικρού μεγέθους ξεπερνώντας και το 70%. Αυτό είναι φυσιολογικό γιατί τότε η κύρια απασχόληση είναι ο καθαρισμός που αποτελεί πρακτικά 100% γυναικεία απασχόληση, ενώ όσο αυξάνουν οι υπηρεσίες των ξενοδοχείων τόσο περισσότεροι άνδρες εργάζονται με αποτέλεσμα σε κάποιες περιφέρειες όπως η Αττική και το Ιόνιο να υπερτερούν. Στην ΠΝΑ οι γυναίκες καταλαμβάνουν περίπου το 58% των θέσεων εργασίας με διακύμανση που ξεκινά από το 51% μέχρι το 80% στις μονάδες 1* και 70% στις οικογενειακές μονάδες.

Πίνακας 3.10: Απασχόληση γυναικών στα ξενοδοχεία (%)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	5*		4*		3*		2*		1*		Σύνολο	
	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13
Αττική	45,3	44,8	47,9	46,9	53,7	51,6	62,7	64,5	73,0	69,9	51,3	50,9
Κεντρ. Ελλάδα (χωρίς Αττική)	56,6	61,5	66,8	66,7	64,7	70,1	59,5	67,5	100,0	100,0	62,9	68,4
Ήπειρος - Θεσσαλία	51,8	50,6	53,1	63,7	56,1	58,3	62,2	64,7	65,4	76,5	57,5	62,4
Μακεδονία - Θράκη	53,0	53,2	57,1	57,3	59,7	58,2	66,7	67,2	73,4	76,6	59,4	59,6
Πελοπόννησος	46,1	45,2	61,1	58,2	64,5	70,5	58,3	65,0	85,0	89,2	57,5	61,1
Νησιά Αιγαίου	62,0	57,5	58,3	55,4	60,4	58,4	65,7	68,6	50,0	81,5	61,3	61,1
Κρήτη	54,5	55,1	57,8	55,4	63,7	65,3	68,2	68,2	67,0	75,1	59,4	59,5
Κυκλάδες - Δωδεκάνησα	51,2	50,5	51,8	52,5	61,1	60,3	70,5	70,3	73,0	79,9	57,7	58,1
Νησιά Ιονίου	48,5	47,0	52,8	53,2	55,8	58,0	60,9	66,2	48,8	59,3	55,1	57,5
Σύνολο Χώρας	51,8	51,7	54,8	54,5	60,1	60,8	65,1	67,3	70,0	76,7	57,8	58,9

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Πίνακας 3.11 Απασχόληση γυναικών στα ξενοδοχεία ανά τάξη μεγέθους μονάδας (%)

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
---	--	--

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Οικογενειακό (1-20 δωμ.)		Μικρό (21-50 δωμ.)		Μεσαίο (51-100 δωμ.)		Μεγάλο (>101 δωμ.)		Σύνολο	
	Μάι.13	Αυγ.13	Μάι.13	Αυγ.13	Μάι.13	Αυγ.13	Μάι.13	Αυγ.13	Μάι.13	Αυγ.13
Αττική	67,28	69,07	61,59	61,68	54,07	53,49	45,43	44,98	51,33	50,88
Κεντρ.Ελλάδα (χωρίς Αττική)	71,22	72,86	59,28	67,70	62,22	64,93	64,30	72,40	62,89	68,37
Ήπειρος - Θεσσαλία	70,22	68,75	65,69	69,61	45,67	55,14	55,76	55,76	57,48	62,42
Μακεδονία - Θράκη	68,04	73,90	64,95	67,72	59,08	56,43	55,51	54,67	59,36	59,59
Πελοπόννησος	68,37	77,12	64,09	67,82	57,12	63,21	49,21	47,83	57,54	61,13
Νησιά Αιγαίου	54,92	53,71	68,37	67,20	53,98	57,54	61,72	58,13	61,32	61,10
Κρήτη	68,41	69,36	65,03	68,72	64,15	64,12	56,96	56,27	59,35	59,48
Κυκλάδες - Δωδεκάνησα	70,37	70,06	63,26	63,49	64,43	64,83	52,58	52,62	57,73	58,15
Νησιά Ιονίου	56,70	62,88	59,56	64,81	57,30	59,63	52,72	52,90	55,14	57,49
Σύνολο Χώρας	68,09	70,79	63,64	66,47	59,06	60,05	54,04	53,61	57,85	58,86

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

Σχετικά υψηλή είναι η εργασία αλλοδαπών στα ξενοδοχεία της χώρας έχοντας φτάσει στο 20% του συνολικού αριθμού απασχολούμενων (Πίνακας 3.12), χωρίς να διευκρινίζεται αν αφορά μόνο στους μόνιμους κάτοικους της χώρας ή και εποχικούς που έρχονται με διαφορετικά καθεστώτα και κυρίως ως χαμηλόμισθοι εκπαιδευόμενοι. Η κατανομή τους με βάση την κατηγορία ακολουθεί αυτή των γυναικών, επιβεβαιώνοντας την αντίληψη ότι κυρίως απασχολούνται στην καθαριότητα των μονάδων.

Σε ότι αφορά στη ΠΝΑ η απασχόληση των αλλοδαπών είναι πολύ υψηλότερη από τον μ.ο. της χώρας (32,16% έναντι 20,76%) και κυμαίνεται από 27,64% στα ξενοδοχεία 5* μέχρι 54,47% στα ξενοδοχεία 1*.

Όμως η απασχόληση στον τουρισμό δεν αφορά μόνο τα ξενοδοχεία που αποτελούν μόνο ένα τμήμα της τουριστικής δραστηριότητας. Εδώ οι προσεγγίσεις γίνονται ακόμη περισσότερο πολύπλοκες δεδομένης της ασάφειας των ορίων της, αλλά και της διαφορετικότητας των πηγών.

Πίνακας 3.12 Απασχόληση αλλοδαπών ανά κατηγορία ξενοδοχείων και ανά περιφέρεια (%)

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	5*		4*		3*		2*		1*		Σύνολο	
	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13	Μάι. 13	Αυγ. 13
Αττική	8,55	8,56	17,01	17,49	16,21	16,94	28,82	30,54	35,64	34,10	16,46	17,08
Κεντρ. Ελλάδα (χωρίς Αττική)	13,23	20,48	19,08	19,85	9,53	19,03	9,17	11,63	0,00	0,00	10,87	16,18
Ήπειρος - Θεσσαλία	20,23	14,37	3,49	11,44	17,67	13,74	15,45	14,68	5,94	3,92	12,69	13,03
Μακεδονία - Θράκη	22,00	22,63	18,11	19,69	10,08	14,05	17,90	19,93	28,02	26,87	16,97	19,20
Πελοπόννησος	5,02	8,05	15,50	15,78	12,65	17,54	11,25	14,58	35,00	8,87	11,16	13,87
Νησιά Αιγαίου	10,56	16,00	7,51	8,88	11,71	15,58	17,44	20,19	0,00	15,07	11,99	15,92
Κρήτη	11,29	12,68	16,94	20,94	23,57	22,39	25,58	24,79	22,72	32,76	17,37	19,11
Κυκλάδες - Δωδεκάνησα	29,81	27,64	29,39	33,88	27,12	28,91	32,23	33,11	47,48	54,57	29,96	32,16
Νησιά Ιονίου	7,49	9,12	10,14	10,91	15,87	15,69	25,28	30,35	25,71	43,81	15,46	17,58
Σύνολο Χώρας	15,19	15,89	19,73	22,87	17,31	19,04	22,76	24,10	27,82	30,39	18,79	20,76

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2013.

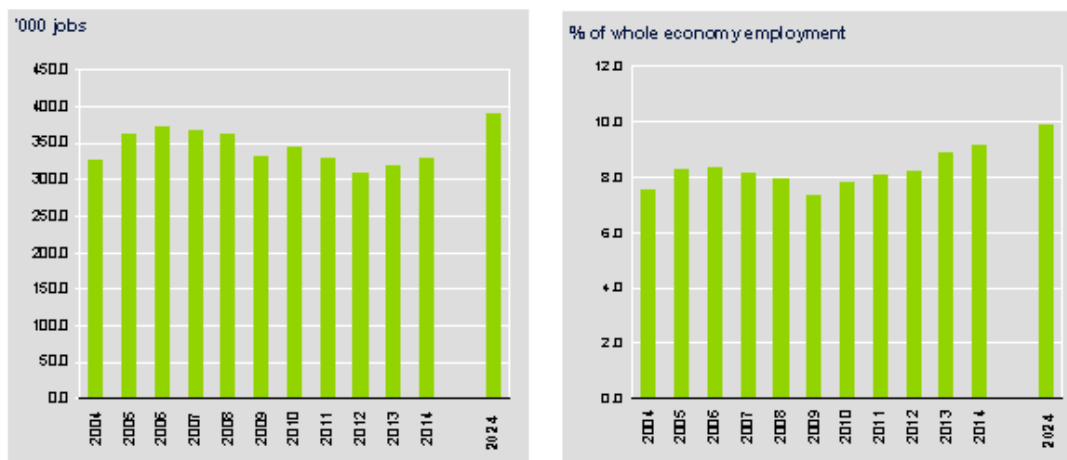
Με βάση τα στοιχεία του WTTC ο οποίος «κατασκευάζει» τους δορυφόρους λογαριασμούς τουρισμού για όλες τις χώρες του κόσμου η συνολική απασχόληση στη τουριστική δραστηριότητα ήταν για το 2013 319.500 άμεσα απασχολούμενοι δηλαδή τριπλάσιοι περίπου από την εκτίμηση του ΙΤΕΠ για τους απασχολούμενους στα ξενοδοχεία. Η εξέλιξη της απασχόλησης στον τουρισμό εμφανίζει διακυμάνσεις από το 2004 και μετά και το 2013-14 ξαναφτάνει στη απασχόληση του 2004, ενώ ως ποσοστό επί της συνολικής απασχόλησης βρίσκεται για τα ίδια έτη περισσότερο από μία ποσοστιαία μονάδα υψηλότερα (8,9% έναντι 7,6%) λόγω της υψηλής μείωσης της συνολικής απασχόλησης στη χώρα λόγω της κρίσης (Γράφημα 3.1).

Από τον συνολικό αριθμό εργαζόμενων στον τουρισμό και τον αριθμό των τουριστικών κλινών της χώρας (1.139.566) προκύπτει ότι η μέση συνολική απασχόληση ανά επαγγελματική τουριστική κλίνη είναι 0,28 εργαζόμενοι. Δηλαδή κάθε φορά που δημιουργούνται 3,5 τουριστικές κλίνες δημιουργείται σχεδόν και μία νέα θέση εργασίας που κατανέμεται σε όλες τις σχετικές με τον τουρισμό δραστηριότητες (διαμονή, εστίαση, αναψυχή, μεταφορές κλπ)¹⁵. Αν ο δείκτης αυτός ισχύει και για την ΠΝΑ ο συνολικός αριθμός εργαζόμενων στον τουρισμό θα έπρεπε να ανέρχεται σε 81.758 εργαζόμενοι.

¹⁵ Προφανώς αυτή η αναλογία ισχύει όταν οι νέες κλίνες που δημιουργούνται αντιστοιχούν στις υπάρχουσες αναλογίες μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών και τάξεων μονάδων.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

Γράφημα 3.1.Εξέλιξη απασχόλησης στον τουριστικό τομέα στην Ελλάδα 2004-2014 (σε χιλ. θέσεις εργασίας και % επί του συνόλου)

Πηγή: WTTC, Greece report 2014

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας απασχόλησης και με συνεχώς μειούμενο τον συνολικό αριθμό απασχολούμενων στην ΠΝΑ, το 2013 στον τουρισμό καταγράφονται να απασχολούνται 53.189 άτομα σε διάφορους κλάδους όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.13

Πίνακας 3.12: Απασχολούμενοι σε κλάδους σχετικούς με τον τουρισμό (2013)

Κλάδοι	Απασχολούμενοι
Καταλύματα	11941
Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	11593
Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	1304
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	398
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	1980
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	3563
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	16410
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	2967
Πλωτές μεταφορές	433
Αεροπορικές μεταφορές	456
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	705
Βιβλιοθήκες-αρχαιοφυλάκεια-μουσεία-πολιτιστικές δραστ.	849
Δραστηριότητες οργανώσεων	590

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

Σύνολο τουριστικών κλάδων	53.189
Γενικό σύνολο	122.786
% των τουριστικών κλάδων / συνόλου	43,3%

Πηγή, ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Απασχόλησης

Ο αριθμός των απασχολούμενων που καταγράφεται από την έρευνα απασχόλησης στις δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό είναι σαφώς μικρότερος αυτού που υπολογίστηκε με βάση τον δείκτη του WTTC γεγονός που καταδεικνύει τη δυσκολία προσέγγισης του αριθμού εργαζόμενων, αλλά και την ανάγκη για ύπαρξη περισσότερο αξιόπιστης προσέγγισης.

3.3. Εκτίμηση περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων και επιδόσεων

Τα περιβαλλοντικά αποτελέσματα του τουρισμού είναι δύο ειδών:

- Τα μόνιμα που αφορούν τις αλλαγές χρήσεων γης ως αποτέλεσμα της δόμησης που προκαλεί ο τουρισμός για την κατασκευή κάθε είδους εγκαταστάσεων αλλά και υποδομών για τουριστική χρήση όπως καταλύματα, μαρίνες, συνεδριακά κέντρα, συγκοινωνιακά δίκτυα κλπ Είναι αλλαγές που αλλοιώνουν οριστικά το περιβάλλον χωρίς τη δυνατότητα να υπάρξει επιστροφή στη προηγούμενη κατάσταση ακόμη και σε περίπτωση κατεδάφισης της κατασκευής
- Τα περιοδικά που έχουν να κάνουν με την λειτουργία των τουριστικών εγκαταστάσεων και είναι ανάλογα πχ με τη χρήση που γίνεται νερού ή ενέργειας και τη παραγωγή στερεών, υγρών και αέριων αποβλήτων, ή ακόμη και θορύβου.

Στοιχεία σχετικά με την αύξηση της δόμησης από τον τουρισμό δεν είναι άμεσα διαθέσιμα. Εμμεσα όμως μπορούμε να υποθέσουμε βάσιμα ότι νησιά με μεγάλο αριθμό τουριστικών κλινών και παραθεριστικών οικιών και ειδικά με υψηλό συντελεστή συνολικών κλινών ανά τχ (ΠΠ1), θα έχουν υψηλό ποσοστό δομημένης έκτασης που οφείλεται στον τουρισμό. Με βάση τα στοιχεία της European Environmental Agency η Μύκονος εμφανίζεται με το υψηλότερο ποσοστό δομημένης έκτασης που καλύπτει το 11,25% της συνολικής της επιφάνειας και ακολουθούν η Σαντορίνη με 6,15%, η Κως με 2,3%, η Σύρος με 2,25% και η Πάρος με 1,47%.¹⁶

¹⁶ Τα αντίστοιχα στοιχεία που προέρχονται από τον υπολογισμό των χρήσεων γης της απογραφής 2001, δίνουν τη Σαντορίνη με 9,8% της έκτασης του νησιού ως δομημένη, τη Κω με 4,2%, τη Σύρο με 2,7% και Μύκονο, Νάξο και Πάρο με 2,2%

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

Σε ότι αφορά στην κατανάλωση πόρων όπως νερό και ενέργεια και παραγωγή στερεών και υγρών αποβλήτων δεν υπάρχουν δεδομένα. Επομένως καμία άμεση εκτίμηση της περιβαλλοντικής πίεσης δεν μπορεί να προκύψει με βάση πραγματικά δεδομένα και θα περιοριστούμε στην έμμεση εκτίμηση της με βάση τον δείκτη κλίνας/τχ που έχει ήδη παρουσιαστεί στο Κεφάλαιο 1 και στον Πίνακα Π7. Ειδικά σε ότι αφορά στο περιβάλλον νόημα έχει να υπάρχουν στοιχεία σε τοπικό επίπεδο γιατί τα όποια προβλήματα που πιθανά θα δεν μπορούν παρά να είναι τοπικά, ανάλογα με τη πίεση που δέχεται ένας προορισμός και τα χαρακτηριστικά του.

Σε ότι αφορά τα περιβαλλοντικά standards υπάρχουν δύο ειδών τουλάχιστον:

- Τα «θεσμικά» standards: δηλαδή αυτά που προβλέπει η νομοθεσία ως ανώτατα για κάθε τύπου τουριστική επιχείρηση με βάση τα χαρακτηριστικά της και οφείλουν να αποτυπώνονται στα έγγραφα που καταθέτει η κάθε επιχείρηση κατά τη διάρκεια της αδειοδότησης της και οφείλουν να τηρούνται κατά τη λειτουργία της. Σημαντικό στοιχείο της διαδικασίας αδειοδότησης αποτελεί και η έγκριση χωροθέτησης γιατί αφορά στις αλλαγές των χρήσεων γης που είναι μόνιμες και επηρεάζουν κυρίως την βιοποικιλότητα της περιοχής και τα υπόγεια ύδατα.
- Τα «ιδανικά»: υπάρχουν πολλές επιστημονικές προσεγγίσεις για το ποιες θεωρούνται οι «ιδανικές» καταναλώσεις πόρων και παραγωγής αποβλήτων ειδικά ενέργειας, νερού, υγρών και στερεών αποβλήτων.

Συνήθως οι προδιαγραφές αυτές καλύπτουν τις επιχειρήσεις διαμονής και τις άλλες τουριστικές επενδύσεις (πχ. συνεδριακά κέντρα, τουριστικοί λιμένες και μαρίνες, κέντρα θαλασσοθεραπείας) και ελάχιστες φορές τις άλλες τυπικές τουριστικές επιχειρήσεις όπως εστιατόρια, μπαρ κλπ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Η αξιολόγηση της συνολικής βιωσιμότητας της τουριστικής δραστηριότητας οφείλει να συνδυάσει οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά δεδομένα, αποτελέσματα και δείκτες απόδοσης, ώστε (α) με διαχρονικές συγκρίσεις και (β) με διαχωρικές συγκρίσεις να εκτιμηθεί κατά πόσο η δραστηριότητα αποδίδει, είναι βιώσιμη και μπορεί να επιβιώσει στο μέλλον.

Η έλλειψη δεδομένων δεν επιτρέπει την τυπική εφαρμογή της μεθοδολογίας, αλλά θα γίνει προσπάθεια να καλυφθούν κενά και να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων που θα επιτρέπει και την αξιολόγηση και τη χάραξη πολιτικής.

Σημαντικό θέμα για την αξιολόγηση ενός προορισμού είναι ο κύκλος ζωής του που σε συνδυασμό με το κύκλο ζωής των προϊόντων που προσφέρει ένας προορισμός γεγονός που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη του, την επισκέψιμότητα του, τα έσοδα του, τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και των χαρακτηριστικών τους, την επάρκεια πόρων. Στη περίπτωση μας για να αξιολογήσουμε τη κατάσταση και τις προοπτικές του προορισμού πρέπει να λάβουμε υπόψη μας:

- Τις γενικότερες τάσεις του τουριστικού φαινομένου παγκόσμια και ειδικά στις ανταγωνιστικές μας αγορές. Με βάση τα στοιχεία του UNWTO η αύξηση των μετακινήσεων συνεχίζεται (της τάξεως 4-5%) με την διευρυμένη πλέον Ευρώπη να διατηρεί το προβάδισμα. Η Μεσόγειος που φαινόταν να χάνει τμήμα της αγοράς από άλλους μακρινούς προορισμούς, υφίσταται αυτή τη περίοδο σημαντικές ανακατατάξεις λόγω των πολιτικών προβλημάτων στις ανταγωνίστριες χώρες Β.Αφρικής και Μέσης Ανατολής που έχουν επηρεάσει θετικά τη ροή τουριστών προς τη χώρα μας
- Την παγκόσμια οικονομική κρίση και κυρίως των βασικών χωρών που αποτελούν τις χώρες προέλευσης των τουριστών μας. Η κρίση αυτή αποτυπώθηκε ειδικά τα έτη 2008-9 με μείωση των αφίξεων, ενώ φαίνεται να επηρεάζει σε κάποιο βαθμό την καταναλωτική τους δαπάνη. Η θέση Γερμανών, Βρετανών και Γάλλων στη πρώτη πεντάδα των εθνικοτήτων που ταξιδεύουν περισσότερο μαζί νέες αγορές όπως των Πολωνών δημιουργεί ισχυρό εισερχόμενο ρεύμα στη χώρα.
- Την οικονομική κρίση της χώρας: η μείωση του εσωτερικού τουρισμού σε ότι αφορά μετακινήσεις, αφίξεις και διανυκτερεύσεις, αλλά και της καταναλωτικής δαπάνης είναι προφανής.

Όπως έχουν αναφερθεί στα προηγούμενα κεφάλαια τα κρίσιμα δεδομένα είναι:

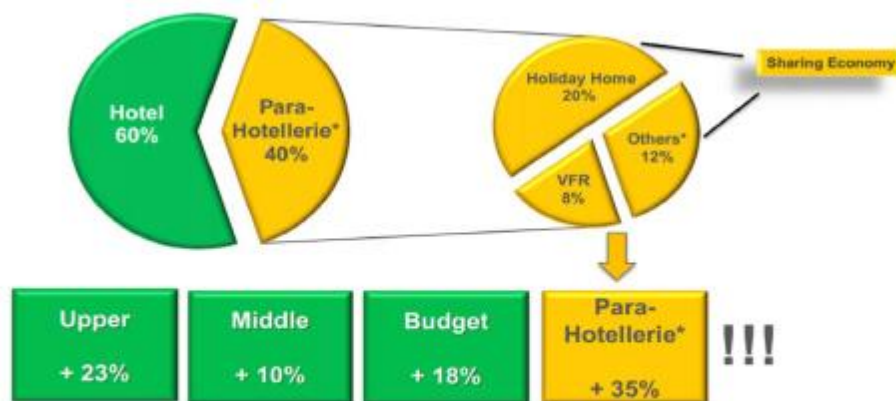
- Η **εξέλιξη των επενδύσεων** και του τύπου τους (πχ. η αύξηση ενοικιαζομένων δωματίων σε σχέση με ξενοδοχεία ή παραθεριστικές κατοικίες). Η κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά τις νέες επενδύσεις σε

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

τουριστικά καταλύματα όπως φαίνεται και από την εξέλιξη τους, αλλά θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η εξέλιξη της ζήτησης που στρέφεται όλο και περισσότερο σε μη ξενοδοχειακά καταλύματα και μάλιστα σε ενοικίαση σπιτιών (επομένως μακριά από τον οργανωμένο τουρισμό).

Σε παγκόσμιο επίπεδο (Διάγραμμα 4.1.) το 60% κατευθύνεται σε ξενοδοχεία (με αύξηση των «ακριβών» και των «φτηνών» σε σχέση με τις μεσαίες κατηγορίες), το 20% σε ενοικιάσεις σπιτιών, το 8% σε φίλους και συγγενείς και το υπόλοιπο 12% στις άλλες κατηγορίες (ενοικιαζόμενα δωμάτια, σκηνές, τροχόσπιτα, γιωτ, κρουαζιέρα, ξενώνας). Επίσης ραγδαία αύξηση παρουσιάζει και η φιλοξενία σε ιδιωτικές κατοικίες μέσω εταιρειών όπως η AIRBNB, Homeaway κλπ γεγονός που δυσκολεύει επιπλέον την καταγραφή των τουριστικών ροών με τις κλασικές μεθόδους.

Διάγραμμα 4.1. Παγκόσμια ζήτηση σε ξενοδοχειακά και μη ξενοδοχειακά καταλύματα

Πηγή: IPK International

Στην ΠΝΑ η ραγδαία αύξηση των κατοικιών φαίνεται να ανταποκρίνεται σε αυτού του είδους τη ζήτηση ειδικά στα μικρά νησιά και σε νέο-αναπαυσιζόμενους προορισμούς, ενώ οι προορισμοί μαζικού οργανωμένου τουρισμού όπως η Ρόδος και η Κως φαίνονται να υστερούν. Σε κάθε περίπτωση επειδή η προσαρμογή των υφιστάμενων καταλυμάτων στην νέα ζήτηση δεν είναι πάντα εφικτή για πολεοδομικούς, περιβαλλοντικούς και οικονομικούς λόγους θα πρέπει οι προορισμοί να προσπαθούν να διαμορφώνουν το προϊόν που ανταποκρίνεται καλύτερα στα χαρακτηριστικά τους (κλίμακα, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά στοιχεία κλπ) και να απευθύνονται στις ανάλογες αγορές.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η «υποχώρηση» του κλασικού τύπου τουρίστα,

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

οργανωμένου ή μη, ενισχύεται και από την ανάπτυξη των εταιρειών χαμηλού κόστους και την αύξηση του αριθμού παραθεριστικών κατοικιών. Ειδικά μεταξύ χωρών που η πτήση διαρκεί περίπου 2 ώρες (πχ. Μ.Βρετανία και Γερμανία προς Ισπανία) είναι συχνό το φαινόμενο της μετακίνησης για «3ήμερο στον ήλιο».

- Η διαφοροποίηση των προσφερόμενων προϊόντων. Σε ότι αφορά τα **προσφερόμενα τουριστικά προϊόντα** παρά τις όποιες προσπάθειες έχουν γίνει σε εθνικό και περιφερειακό-τοπικό επίπεδο από την ανάλυση των στοιχείων των επί μέρους προορισμών προκύπτει ότι κυριαρχεί απόλυτα ο τουρισμός των 3S. Με βάση το IPK International (Πηγή ΣΕΤΕ, Newsletter) ο τουρισμός αναψυχής που αποτελεί κυρίαρχη μορφή στη χώρα μας, αφορά μόνο κατά 29% τουρισμό ήλιου και θάλασσας που στη περίπτωση της ΠΝΑ είναι η κυρίαρχη, κατά 21% τις περιηγήσεις, κατά 21% τις διακοπές πόλης, κατά 11% την εξοχή και κατά 16% άλλες μορφές τουρισμού.
- Η **εξέλιξη των αφίξεων – διανυκτερεύσεων**. Η εξέλιξη τους σε συνδυασμό με την εξέλιξη της ημερήσιας δαπάνης καταγράφει σε σημαντικό βαθμό και την ικανοποίηση των τουριστών. Η Ελλάδα συνολικά βρίσκεται στην 7^η θέση των προτιμήσεων των Ευρωπαίων με 4% πίσω από τις μεγάλες χώρες και την Τουρκία. Στην ΠΝΑ η ικανοποίηση φαίνεται να είναι υψηλή στις Κυκλάδες (2^η σε επίπεδο χώρας και 1^η μεταξύ των μεγάλων προορισμών με Μύκονο και Σαντορίνη να ξεχωρίζουν) και υψηλότερη από τους άλλους ανταγωνιστικούς νησιωτικούς προορισμούς συμπεριλαμβανόμενης και της Δωδεκανήσου που καταγράφει τη χαμηλότερη ικανοποίηση τουριστών μεταξύ όλων των σημαντικών εθνικών προορισμών.
- Η εξέλιξη της **εποχικότητας – πληρότητας**. Οι εξελίξεις και στους δύο τομείς είναι αρνητικές τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και σε επίπεδο ΠΝΑ, ενώ σε επιμέρους προορισμούς εμφανίζεται η σεζόν να είναι πρακτικά 45 ημέρες (ΠΠ6). Η εξέλιξη αυτή δεν συνδέεται με τη κρίση αν και επιδεινώνεται από αυτή, δεδομένου ότι έχει ξεκινήσει από τη δεκαετία του '90. Η μείωση της εποχικότητας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε ανάπτυξη προορισμών με καλύτερες κλιματολογικές συνθήκες στη περίοδο Μαρτίου-Μαΐου απ'ότι στη χώρα μας και ειδικά στην περιοχή του Ισημερινού και στο νότιο ημισφαίριο. Αυτό είχε ισχυρό αντίκτυπο σε προορισμούς όπως η Ρόδος όπου η σεζόν ξεκινούσε πολύ νωρίς τον Μάρτιο και ολοκληρώνονταν αρχές Νοέμβρη. Τα θέματα πληρότητας είναι συνδυασμός των παραπάνω, της αύξησης των διαθέσιμων κλινών σε κάθε τύπου καταλύματα και της κρίσης που περιόρισε τη ζήτηση. Η μείωση της πληρότητας είναι ισχυρότερη σε προορισμούς με

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

ιδιαίτερα προβλήματα στο παραγόμενο τουριστικό τους προϊόν (ποιότητα υπηρεσιών ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, παρωχημένο τουριστικό προϊόν).

- Η εξέλιξη της **ημερήσιας τουριστικής δαπάνης** . Η εξέλιξη της είναι αρνητική τα τελευταία χρόνια σε ότι αφορά τους εισερχόμενους τουρίστες γεγονός που δηλώνει εκτός από τις οικονομικές δυσκολίες όσων επισκέπτονται την χώρα σε συνδυασμό με την σχετική υποβάθμιση του προορισμού όπως αποτυπώνεται και από τη μείωση των τιμών των καταλυμάτων ειδικά σε ότι αφορά τα πακέτα. Πάντως το γεγονός ότι μέσος όρος δαπάνης των Ευρωπαίων ανέρχεται στα € 858 ανά ταξίδι παρουσιάζοντας αύξηση 10% ενώ η αντίστοιχη μέση δαπάνη διανυκτέρευσης ανέρχεται στα € 108 παρουσιάζοντας μικρή αύξηση 2% σε σχέση με τις εξελίξεις στη χώρα μάλλον δείχνει ότι ο ελληνικός τουρισμός διέρχεται κρίση ποιότητας και προϊόντος.

Στην συνολική αρνητική εξέλιξη που καταγράφεται στη χώρα, η ΠΝΑ καταγράφει ιδιαίτερα υψηλή ημερήσια δαπάνη. Αυτό φαίνεται από παλαιότερες μελέτες του ΙΤΕΠ αλλά και μεμονωμένες δημοσιεύσεις για τις μέσες τιμές ξενοδοχείων να οφείλεται περισσότερο στις Κυκλάδες (και όχι μόνο σε νησιά όπως η Μύκονος και η Σαντορίνη όπου οι τιμές πολλές φορές φαίνονται εξωπραγματικές) όπου κυριαρχεί ο μεμονωμένος τουρισμός παρά από τα Δωδεκάνησα όπου κυριαρχεί ο μαζικός οργανωμένος τουρισμός (Ρόδος, Κως, Κάρπαθος).

- Η **εξέλιξη των εσόδων των τουριστικών επιχειρήσεων**: η μείωση της ημερήσιας δαπάνης των αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών όπως επιβεβαιώνεται από όλες τις μετρήσεις, σε συνδυασμό με την αύξηση της εποχικότητας και τη μείωση της πληρότητας, δεν μπορεί παρά να έχει αρνητική επίπτωση στα έσοδα της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων του κλάδου. Σε ότι αφορά τις εισπράξεις ανά κλίνη καταγράφηκε μείωση για το 2012 σε σχέση με το 2010.
- Η **εξέλιξη της απασχόλησης για το τουρισμό** σε επίπεδο χώρας βρίσκεται σε υποχώρηση όλη τη προηγούμενη περίοδο και πριν τη περίοδο της κρίσης εξ αιτίας των ειδικών προβλημάτων του τουρισμού
- Η **εξέλιξη της δόμησης** δείχνει άνοδο με την αύξηση τόσο του αριθμού των τουριστικών καταλυμάτων (ξενοδοχειακών και μη), όσο και των ιδιωτικών παραθεριστικών και ενοικιαζόμενων κατοικιών. Ακόμη και σε περιπτώσεις που «κλείνουν» ξενοδοχεία (και αυτό συμβαίνει με βάση τα στοιχεία του ΞΕ, του ΠΟΞ και του ΣΕΤΕ), αυτό δεν σημαίνει ότι απελευθερώνεται δομημένος χώρος αφού τα κτίσματα σε κατεδαφίζονται. Επομένως το ποσοστό της

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

δομημένης έκτασης, της αστικοποίησης, που προκαλεί ο τουρισμός συνεχώς αυξάνει. Όπως αναφέρθηκε νησιά όπως η Σαντορίνη, η Μύκονος η Πάρος και η Κως καταγράφουν υψηλά ποσοστά δομημένων εκτάσεων που οφείλονται κυρίως στον τουρισμό και τον παραθερισμό. Ειδικά σε ότι αφορά στον παραθερισμό, ενώ το οικονομικό –κοινωνικό αποτύπωμα είναι ιδιαίτερα μικρό (χαμηλότερη δαπάνη και πολύ μικρή δημιουργία απασχόλησης) το περιβαλλοντικό αποτύπωμα είναι μεγάλο και διαρκές αφού η έκταση που «τσιμεντοποιείται» για μία κλίνη είναι πολλαπλάσια απ’ότι σε ένα τουριστικό κατάλυμα και χρησιμοποιείται πολύ λιγότερο με αποτέλεσμα η ετήσια δαπάνη και η ετήσια απασχόληση ανά κλίνη να είναι πολύ χαμηλές. Ο μόνος κλάδος που επωφελείται από την ανάπτυξη παραθεριστικών κατοικιών είναι ο κλάδος των κατασκευών και το ευρύτερο κύκλωμα του real estate, που όμως για να επιβιώσουν «απαιτούν» συνεχή εξάπλωση του φαινομένου.

- **Η εξέλιξη της κατανάλωσης πόρων και παραγωγής-διαχείρισης αποβλήτων.**

Παρά την αύξηση της ενημέρωσης των καταναλωτών-τουριστών για τα θέματα περιβάλλοντος οι συνολικές περιβαλλοντικές εξελίξεις είναι αρνητικές εξ αιτίας της αυξημένης πίεσης (κλίνες/τχ) ανεξαιρέτως σε όλα τα νησιά της ΠΝΑ, τις αλλαγές καταναλωτικών συνηθειών (πχ. χρήση εμφιαλωμένου νερού, χρήση κλιματιστικού και κατασκευή πισίνας ως κριτήριο ποιότητας των καταλυμάτων ακόμη και των ενοικιαζομένων δωματίων, περιορισμένη εισαγωγή τεχνολογιών εξοικονόμησης πόρων που εστιάζονται κύρια στην ενέργεια, μειωμένη τοπική παραγωγή που επιβάλλει μεταφορά προϊόντων από την ηπειρωτική χώρα και κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων), ενώ και η κατά κεφαλή κατανάλωση δεν φαίνεται να μειώνεται.

Σε ότι αφορά στα απόβλητα τα προβλήματα είναι τόσο σε επίπεδο επιχείρησης αλλά κυρίως σε επίπεδο δημόσιων αρχών. Τις επιχειρήσεις αφορούν κυρίως η μη ή η πλημμελής λειτουργία των βιολογικών καθαρισμών (που αφορά τις μονάδες που είναι χωροθετημένες εκτός οικισμού και έχουν την σχετική υποχρέωση), στη περιορισμένη χρήση βιολογικών προϊόντων καθαρισμού και προϊόντων χωρίς συσκευασία κλπ πρακτικές που θα μείωναν τον όγκο και την τοξικότητα των αποβλήτων. Στο επίπεδο επιχείρησης διαπιστώνεται η ιδιαίτερα χαμηλή συμμετοχή τους σε συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης που θα επέτρεπαν τη μείωση του οικολογικού τους αποτυπώματος. Από την άλλη αρκετές επιχειρήσεις έχουν κάνει επενδύσεις για τη μείωση κατανάλωση ενέργειας και λιγότερες έχουν επενδύσει στη μείωση της κατανάλωσης νερού.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Σε επίπεδο προορισμών η κατάσταση είναι λιγότερο ενθαρρυντική παρά την αυξημένη συμμετοχή δήμων σε προγράμματα, πρωτοβουλίες και δίκτυα που ασχολούνται με την βελτίωση των περιβαλλοντικών τους επιδόσεων. Τα βασικότερα προβλήματα συνοψίζονται:

- Στην παλαιότητα των δικτύων ύδρευσης με αποτέλεσμα να υπάρχουν διαρροές υψηλότερες των διεθνών standards
- Στο υψηλό ποσοστό χρήσης νερού από αφαλάτωση και από υδατοδεξαμενές γεγονός που αυξάνει το κόστος παραγωγής του νερού (συμπεριλαμβανόμενων και των επενδύσεων που απαιτούνται) που σπάνια επιβαρύνει τους χρήστες.
- Η προβληματική λειτουργία πολλών Μονάδων Διαχείρισης Αποβλήτων (ΜΕΑ) με αποτέλεσμα οι εκροές του συστήματος να είναι να μην ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές. Ας σημειωθεί η πρακτικά μηδενική ανακύκλωση των επεξεργασμένων λυμάτων για ενίσχυση του υδροφόρου ορίζοντα σε μια περιοχή που έχει πρόβλημα επάρκειας του πόρου.
- Η έλλειψη πολιτικής για μείωση και διαχείριση των στερεών αποβλήτων μέσα στις προδιαγραφές που επιβάλλουν υποχρεώσεις της χώρας σε ότι αφορά την ανακύκλωση, την κομποστοποίηση και την λειτουργία των ΧΥΤΥ, με αποτέλεσμα πολλοί Δήμοι της ΠΝΑ να βρίσκονται στο στόχαστρο της ΕΕ για επιβολή προστίμων.
- Η κατά κεφαλή κατανάλωση ενέργειας είναι η υψηλότερη στη χώρα εξ αιτίας της υψηλής εμπορικής χρήσης (λογικό αφού εδώ εντάσσεται ο τουριστικός κλάδος), της υψηλής οικιακής και της υψηλής δημοτικής κατανάλωσης. Η χρήση των air-conditions που θα αυξηθεί τα επόμενα χρόνια εφόσον επιβεβαιωθεί η τάση αύξησης της θερμοκρασίας εξ αιτίας της κλιματικής αλλαγής με ταυτόχρονη πύκνωση της δόμησης και έλλειψη ουσιαστικών μέτρων εφαρμογής βιοκλιματικών λύσεων (προσανατολισμός και σχέδιο κτιρίων, αποτελεσματική μόνωση, πράσινες ταράτσες και γενικότερα φυσικός δροσισμός κλπ).

Βασικό συμπέρασμα της ενότητας αυτής είναι ότι το πρόβλημα βιωσιμότητας του τουρισμού είναι γενικά ένα εθνικό πρόβλημα που συμπαρασύρει και την ΠΝΑ έστω και αν αυτή βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση από πολλές πλευρές. Τα βασικά προβλήματα φαίνεται να είναι:

- Η μονοδιάστατη προσφορά σε τουριστικό προϊόν 3S με βάση παρωχημένα στερεότυπα σε ότι αφορά τις προτιμήσεις των τουριστών
- Η υψηλή εποχικότητα που σε συνδυασμό με τη χαμηλή κατά κεφαλή δαπάνη οδηγούν σε προβλήματα τις επιχειρήσεις του κλάδου και ειδικά τα ξενοδοχειακά

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

καταλύματα

- Η υψηλή εξάρτηση από περιορισμένες αγορές και οργανωμένο τουρισμό από μικρό αριθμό Τ.Ο.
- Ο χαμηλός βαθμός εκπαίδευσης - κατάρτισης των εργαζόμενων στον τουρισμό και η συγκέντρωση του σε κλασσικές δραστηριότητες που δεν επιτρέπει ούτε τη βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών, ούτε την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων
- Η άναρχη τουριστική ανάπτυξη που υποβαθμίζει τόσο το δομημένο περιβάλλον όσο και το αγροτικό τοπίο, ενώ δημιουργούν προβλήματα σε κρίσιμους για τα νησιά πόρους όπως το νερό
- Η αδυναμία των τοπικών αρχών να διαχειριστούν ορθολογικά τους περιορισμένους περιβαλλοντικούς πόρους υποβαθμίζουν τη ποιότητα του τουριστικού προϊόντος ενώ ταυτόχρονα αυξάνουν το κόστος λειτουργίας για το κοινωνικό σύνολο.
- Η αδυναμία των εθνικών και περιφερειακών/τοπικών αρχών για την εκπόνηση ολοκληρωμένου σχεδίου βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που να λαμβάνει υπόψη τόσο τις αποφάσεις του UNWTO και των άλλων παγκόσμιων οργανισμών (πχ. προώθηση της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης), αλλά και της ΕΕ που είναι υποχρεωτικά εφαρμόσιμες στη χώρα μας, όσο και τις τάσεις της αγοράς για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του παραγόμενου προϊόντος.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στήριζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

3^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΖΟΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Η ενότητα αυτή διαρθρώνεται σε δύο κεφάλαια:

- Το κεφάλαιο 5 που επικεντρώνεται στην διερεύνηση και αποτύπωση των επιπτώσεων του τουρισμού στη βιωσιμότητα του προορισμού
- Το κεφάλαιο 6 που επικεντρώνεται στην τουριστική διακυβέρνηση και στην αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Όπως αναφέρεται στο Π1 «Στην ενότητα αυτή γίνεται προσπάθεια καταγραφής του βαθμού επηρεασμού του προορισμού από την τουριστική δραστηριότητα. Από τη πληροφορία αυτή προκύπτει κατά πόσο οι οικονομικές, δημογραφικές-κοινωνικές και περιβαλλοντικές αλλαγές που καταγράφονται σε έναν προορισμό οφείλονται στον τουρισμό και όχι σε άλλες εξελίξεις που συμβαίνουν παράλληλα. Για τον υπολογισμό των δεικτών επίπτωσης είναι απαραίτητο να υπάρχουν τόσο τα δεδομένα αποτελέσματος της τουριστικής δραστηριότητας όπως περιγράφηκαν στη προηγούμενη ενότητα όσο και τα στοιχεία της συνολικής κατάστασης της περιοχής.

Δείκτες επίπτωσης:

E.1: ποσοστό ΑΕΠ από τουρισμό στο σύνολο του ΑΕΠ του προορισμού

E.2: ποσοστό τουριστικής απασχόλησης στο σύνολο της απασχόλησης

E.3: ποσοστό κάλυψης εδάφους από τουριστικές επιχειρήσεις και υποδομές στο σύνολο της τεχνητής επιφάνειας του προορισμού

E.4: ποσοστό κατανάλωσης νερού από τουριστικές επιχειρήσεις σε σύνολο κατανάλωσης νερού

E.5: ποσοστό κατανάλωσης ενέργειας από τουριστικές επιχειρήσεις σε σύνολο κατανάλωσης

E.6: ποσοστό παραγωγής στερεών αποβλήτων από τουριστικές επιχειρήσεις

E.7: ισοδύναμος πληθυσμός τουριστικών επιχειρήσεων που καλύπτεται από σύστημα διαχείρισης υγρών αποβλήτων (ιδιωτικό ή συλλογικό) σε σχέση με το ισοδύναμο συνολικού πληθυσμού που καλύπτεται από συλλογικό σύστημα διαχείρισης)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στήριξη ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

Από τα παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία που προέρχονται από την έρευνα προορισμού (πχ. Σύστημα διαχείρισης στερεών αποβλήτων, ποσοστό ανακύκλωσης κλπ) θα προκύψει κατά πόσο η κατάσταση που παρατηρείται σε έναν προορισμό πχ. η υποβάθμιση της ποιότητας του πόσιμου νερού και η δημιουργία κατάστασης ανεπάρκειας, η υποβάθμιση της βιοποικιλότητας, η υποβάθμιση του εδάφους κλπ οφείλονται στον τουρισμό ή σε άλλες δραστηριότητες».

5.1 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικονομία της Περιφέρειας

Σε ότι αφορά στην οικονομία της ΠΝΑ συνολικά και την εξέλιξη της σε ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο είναι προφανές ότι έχει επηρεαστεί καθ' ολοκληρία από την τουριστική ανάπτυξη. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο 3^ο Κεφάλαιο το 45% του τζίρου των επιχειρήσεων της Περιφέρειας οφείλεται σε επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου. Με βάση τα δεδομένα του 2010 όπου ο κλάδος των «Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης» είναι διακριτός αποτυπώνεται καθαρά ο ρόλος του στη Περιφέρεια αφού από αυτόν προέρχεται το 27,4% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (27,1% στα Δωδεκάνησα και 27,7% στις Κυκλάδες), ενώ για το σύνολο της χώρας το ποσοστό είναι μόλις 6,8%. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στα Ιόνια είναι 24,8%, στη Κρήτη 16,3% και στο Β.Αιγαίο 11,7%. Αν στον παραπάνω κλάδο προσθέσουμε τους κλάδους των μεταφορών (15,2% έναντι 6,6% στο σύνολο χώρας), του χονδρικού και λιανικού εμπορίου (10,1% και 12,2% αντίστοιχα), της διαχείρισης ακινήτων (10,3% και 14,0% αντίστοιχα) και των κατασκευών (3,5% και 4,4% αντίστοιχα), αντιλαμβανόμαστε ότι ο τουρισμός κυριαρχεί στην οικονομία της Περιφέρειας και έχει επηρεάσει καθοριστικά στην αύξηση του συνολικού και του κατά κεφαλή ΑΕΠ¹⁷ σε υψηλά για τη χώρα επίπεδα.

Η υψηλή αυτή εξειδίκευση ενώ έχει αποδώσει σημαντικά οικονομικά οφέλη στην ΠΝΑ, δημιουργεί ισχυρή ευθραυστότητα στην οικονομία της που εξαρτάται από έναν και μόνο κλάδο. Ένα δεύτερο αρνητικό στοιχείο είναι ότι μεγάλο τμήμα της τουριστικής δαπάνης διαρρέει εκτός των νησιών (α) για προμήθειες αγαθών και υπηρεσιών που δεν παράγονται στα νησιά λόγω της μονοκαλλιέργειας και (β) εξ αιτίας εισοδηματικών διαρροών μη μόνιμων κατοίκων.

¹⁷ Το ιδιαίτερα υψηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ της ΠΝΑ οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στο γεγονός ότι η δημιουργία του οφείλεται σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα νησιά και επομένως καταγράφονται σε αυτά, ενώ ένα σημαντικό τμήμα των ιδιοκτητών και των εργαζόμενων σ'αυτές δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι των νησιών και (α) δεν απογράφονται σε αυτά με αποτέλεσμα να μεγαλώνει το κκΑΕΠ και (β) μεταφέρουν το εισόδημα τους εκτός των νησιών

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στήριζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Ένα θετικό στοιχείο που παρατηρείται με την αλλαγή των προτιμήσεων των τουριστών-καταναλωτών είναι η αυξημένη ζήτηση για τοπικά προϊόντα που αντανακλάται κυρίως στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής και της παραγωγής στον κλάδο τροφίμων και ποτών (πχ. τυριά, μέλι, κρασί, αρωματικά φυτά, κάπαρι κλπ), έστω και αν αυτή η παραγωγή δεν είναι νόμιμη με βάση την ισχύουσα αυστηρή διαδικασία. Από την άλλη πλευρά η αυξημένη ζήτηση οδηγεί σε εισαγωγές των αντίστοιχων προϊόντων από την υπόλοιπη χώρα (σχετικά μικρό το κακό) ή από τρίτες χώρες που συχνά είναι χαμηλότερης ποιότητας που «βαφτίζονται» ως τοπικά με μακροχρόνιες συνέπειες, αφού η αγροτική παραγωγή δεν φαίνεται να προσελκύει νέους στο επάγγελμα παρά την κρίση.

5.2 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην δημογραφία και γενικά στην κοινωνική ανάπτυξη της Περιφέρειας

Η εξέλιξη των δημογραφικών μεγεθών συνολικά στην Ελλάδα και ειδικά στην νησιωτική χώρα από το 1951 και μετά καταγράφει μια εντελώς διαφορετική εξέλιξη μεταξύ τουριστικών και μη τουριστικών νησιών και γενικότερα μεταξύ μιας περιφέρειας με ειδικά χαρακτηριστικά όπως η ΠΝΑ και όποιας άλλης Περιφέρειας της Χώρας: η Ρόδος και γενικότερα ο νομός Δωδεκανήσου έχει τα καλύτερα δημογραφικά χαρακτηριστικά από όλες τις περιοχές της χώρας σε ότι αφορά τη μεταβολή πληθυσμού (διπλασίασε τον πληθυσμό της από 58.946 σε 115490 στο διάστημα 1951-2011), την γεννητικότητα, τη μέση ηλικία των κατοίκων, τη φυσική κίνηση. Ανάλογη εξέλιξη καταγράφεται και στα άλλα τουριστικά νησιά (Κώς, Μύκονος, Σαντορίνη, Πάρος). Μια προσεκτική ανάλυση δείχνει ότι η αναστροφή της πληθυσμιακής εξέλιξης στα νησιά ξεκίνησε χρονικά από τη Ρόδο (ήδη από τη δεκαετία 1950), και επεκτάθηκε στα άλλα νησιά στη δεκαετία του '80 όταν άρχισαν να έχουν σημαντική τουριστική δραστηριότητα και επομένως θέσεις εργασίας και εισοδήματα που μπορούσαν πρώτα να σταματήσουν τη μετανάστευση και στη συνέχεια να προσελκύσουν νέους κατοίκους.

Το μόνο αρνητικό δημογραφικό στοιχείο που καταγράφεται στη Περιφέρεια είναι το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού: μόλις το 10,99% των κατοίκων έχει δίπλωμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όταν το ποσοστό της χώρας είναι 15,89% κατατάσσοντας την στην τελευταία θέση. Ανάλογα χαμηλό ποσοστό έχουν και η Π. Ιονίων Νήσων (αλλά και οι Βαλεαρίδες όπως προκύπτει από σχετική ανάλυση στοιχείων¹⁸) γεγονός που επιβεβαιώνει την «μομφή» που συνήθως

¹⁸ Για ευρύτερη στατιστική τεκμηρίωση και ανάλυση της κατάστασης των νησιών βλ. Σπιλάνης Γ. (2102), Ευρωπαϊκά Νησιά και Πολιτική Συνοχής και Σπιλάνης Γ. – Κίζος Θ (2015 – υπό έκδοση), Ο

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

αποδίδεται στον τουρισμό για χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης εργαζόμενων όπως άλλωστε έχουμε ήδη επισημάνει. Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαίτερα αρνητικά γιατί το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης δρα ανασταλτικά στην εισαγωγή καινοτομιών σε μια δραστηριότητα που βρίσκεται σε πλήρη μετεξέλιξη όπως ο τουρισμός γεγονός που απαιτεί σημαντικές αλλαγές σε όλες τις φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας (από την επένδυση μέχρι τη προώθηση του προϊόντος), τη χρήση νέων τεχνολογιών, αντιμετώπιση ανταγωνισμού κλπ. Επιπλέον δημιουργεί δυσκολίες επαγγελματικής κινητικότητας: άτομα που πέρασαν από τον αγροτικό τομέα στον τουρισμό χωρίς να έχουν εκπαιδευτεί γενικά ή ειδικά στον κλάδο, επωφελούμενοι της ραγδαίας αύξησης της ζήτησης, δεν μπορούν να βρουν δουλειά όταν υπάρχει πρόβλημα. Αυτό παρατηρείται ειδικά σε νησιά όπως η Ρόδος όπου η κρίση στον τουρισμό και η μείωση της απασχόλησης που περιγράψαμε νωρίτερα «μεταφράζεται» σε ανεργία και χαμηλά μεροκάματα, αφού δεν υπάρχουν προσόντα για κάποια άλλη απασχόληση.

5.3. Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον της περιφέρειας

Οι δυσκολίες της προσέγγισης είναι ότι δεν υπάρχουν επαρκή δεδομένα σε ότι αφορά τα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας όπως αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Όπως έχουμε αναφέρει από την αρχή μια πρώτη προσέγγιση του ρόλου του τουρισμού στον προορισμό προκύπτει από τον δείκτη κλίνες/τχ που δείχνει την μέγιστη επιβάρυνση που δέχεται ένας προορισμός.

Σε ότι αφορά τα επιμέρους στοιχεία του περιβάλλοντος:

- **Διαθεσιμότητα και ποιότητα πόσιμου νερού:** ίσως να αποτελεί και το σημαντικότερο πρόβλημα με δεδομένη την έλλειψη νερού και την υφαλμύρνηση του υδροφόρου ορίζοντα σε πολλά νησιά. Ο τουρισμός δεν αποτελεί τον μόνο καταναλωτή νερού, αλλά η τουριστική κατανάλωση προστίθεται στην αγροτική κατανάλωση (που είναι συνήθως υψηλή έστω και αν η γεωργία-κτηνοτροφία στα νησιά έχει σαφώς υποχωρήσει) και στην κατανάλωση των μόνιμων κατοίκων. Η πρόσθετη πίεση που ασκεί ο τουρισμός φαίνεται από τον δείκτη των κλινών/κάτοικο. Αποτέλεσμα αυτής της πίεσης είναι η κατασκευή αφαλατώσεων και η μεταφορά νερού σε μεγάλο αριθμό νησιών της ΠΝΑ που αυξάνει σε υψηλό βαθμό το κόστος που καλείται να πληρώσει το κοινωνικό σύνολο (συνήθως ο εθνικός προϋπολογισμός ή οι προϋπολογισμοί δήμων και Περιφέρειας). Τέλος δεν είναι χωρίς κόστος οικονομικό και περιβαλλοντικό το γεγονός ότι το

Ατланτας των Ελληνικών Νησιών

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

μεγαλύτερο μέρος των τουριστών και των επισκεπτών καταναλώνει μόνο εμφιαλωμένο νερό για την ασφάλεια του.

Η εξέλιξη αυτή είναι συνέπεια προφανώς της αυξημένης άντλησης νερού, αλλά και της μείωσης της κατείδυσης νερού στον περιορισμένο υδροφόρο ορίζοντα των νησιών από την μείωση των φυσικών εκτάσεων, τη καταστροφή των αναβαθμίδων, την ερημοποίηση, την υποβάθμιση των υδροβιοτόπων και όλα τα φαινόμενα εκείνα που από τη μία μειώνουν τις βροχές και από την άλλη επιταχύνουν την απορροή των επιφανειακών νερών στη θάλασσα.

- **Αλλοίωση τοπίου** αναφερόμενοι στα στοιχεία του φυσικού εξωαστικού περιβάλλοντος που αλλοιώνονται από τη διάσπαρτη δόμηση, τις οχλούσες δραστηριότητες, τα εμπορικά κέντρα, την κατάρρευση των αναβαθμίδων, την υποβάθμιση παραλιών και την καταστροφή μονοπατιών για να ανοιχτούν δρόμοι ή να γίνουν άλλες εγκαταστάσεις, την καταστροφή ή αλλοίωση των γεωργικών κτισμάτων και άλλων των άλλων στοιχείων που αποτελούν τμήμα του προϊόντος που έρχονται να καταναλώσουν οι τουρίστες στα νησιά του Αιγαίου
- **Αλλοίωση δομημένου περιβάλλοντος και υποβάθμιση ποιότητας ζωής σε αστικές-κατοικημένες περιοχές:** οι παρεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίσματα και η νέα δόμηση που γίνονται μέσα και κυρίως γύρω από τους οικισμούς, ανεξάρτητα αν είναι προστατευόμενοι ή όχι, αλλοιώνει το δομημένο-πολιτιστικό περιβάλλον, ενώ η έλλειψη κυκλοφοριακών παρεμβάσεων και ελέγχων στη λειτουργία των επιχειρήσεων αυξάνει τον θόρυβο επιδεινώνοντας τη κατάσταση σε ότι αφορά τη ποιότητα ζωής τόσο των επισκεπτών όσο και των κατοίκων.
- **Απώλεια Βιοποικιλότητας:** οι αλλαγές στις χρήσεις γης κυρίως εξ αιτίας της αύξησης της δόμησης και των άλλων ανθρώπινων παρεμβάσεων έχει μειώσει την βιοποικιλότητα των νησιών. Παρόλα αυτά υπάρχουν ακόμη πολλές περιοχές που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο NATURA και σε άλλα καθεστώτα προστασίας (πχ. μικροί υδροβιότοποι) που μπορούν με τις κατάλληλες παρεμβάσεις όχι απλά να διατηρηθούν αλλά να αποτελέσουν και πόλο έλξης για διαφορετικής μορφής τουρισμό (πχ. αλυκές Κω).

Δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στα θέματα περιβάλλοντος όχι μόνο για να περιγράψουμε την υποβάθμιση του στο πλαίσιο της προσέγγισης βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά για να υπογραμμίσουμε τον κίνδυνο υποβάθμισης του ίδιου του τουριστικού προϊόντος, ειδικά σε μια περίοδο που τόσο η έννοια του «πράσινου» και «υπεύθυνου» τουρισμού, όσο και του τουρισμού φύσης (περιπατητικού, οικολογικού, παρατήρησης πουλιών κλπ) αποκτά όλο και περισσότερους οπαδούς-καταναλωτές. Τουρίστες που είναι διατεθειμένοι ή και πληρώνουν περισσότερο για

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

ένα περισσότερο ποιοτικό ή/και ειδικό προϊόν όπως φαίνεται από τις τιμές στις οποίες πωλούν οι ΤΟ τα αντίστοιχα προϊόντα.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΖΟΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ¹⁹

Το θέμα της τουριστικής διακυβέρνησης σε περιφερειακό/τοπικό επίπεδο αποτελεί κρίσιμο θέμα για τον UNWTO σε ότι αφορά στο όλο εγχείρημα των τουριστικών παρατηρητηρίων. Η δημιουργία του παρατηρητηρίου έχει ως στόχο τη παροχή τεκμηριωμένης ανάλυσης με χρήση ποσοτικών δεδομένων και δεικτών βιώσιμου τουρισμού στους φορείς λήψης αποφάσεων ώστε να βοηθηθούν στον σχεδιασμό πολιτικής και τις διαδικασίες διαχείρισης των προορισμών. Η έμφαση του UNWTO στο θέμα της διακυβέρνησης καταδεικνύεται και από το ειδικό ερωτηματολόγιο το οποίο επεξεργάστηκε με στόχο τη συγκέντρωση πληροφοριών σε ότι αφορά την πολιτική που ασκείται σε τοπικό επίπεδο.

Το διακύβευμα της τουριστικής διακυβέρνησης στη ΠΝΑ είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο με δεδομένη την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των τριών²⁰ επιπέδων διοίκησης και αυτοδιοίκησης και του ιδιαίτερου ρόλου των Δήμων στον νησιωτικό χώρο, αφού κάθε νησί αποτελεί ιδιαίτερο προορισμό.

6.1. Η έννοια της διακυβέρνησης στον τουρισμό

Σύμφωνα με τον ΟΗΕ (UNDP), η διακυβέρνηση ορίζεται ως «οι κανόνες του πολιτικού συστήματος για επίλυση συγκρούσεων και υιοθέτηση αποφάσεων (νομιμότητα) και ως η ορθή λειτουργία των θεσμών και η αποδοχή τους από το κοινό (νομιμοποίηση). Είναι μια έννοια ευρύτερη της «κυβέρνησης» γιατί αναγνωρίζει ότι η πολιτική δύναμη κατανέμεται μεταξύ πολλών κοινωνικών δρώντων και συστημάτων. Περιλαμβάνει φορείς της κεντρικής και της τοπικής διοίκησης, του ιδιωτικού και του ευρύτερου κοινωνικού τομέα από όλα τα χωρικά-

¹⁹ Το κείμενο αυτό βασίζεται στην συνεισφορά της Ε.Σαραντάκου «Ανάλυση και αξιολόγηση του συστήματος διακυβέρνησης στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και προτάσεις βελτίωσης στη κατεύθυνση της καινοτόμου τουριστικής διακυβέρνησης» που εκπονήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης παραδίδεται ως αυτούσιο κείμενο για χρήση από τους ενδιαφερόμενους

²⁰ Θα μπορούσε να προστεθεί και η Αποκεντρωμένη Διοίκηση ως ένα τέταρτο επίπεδο που ενώ δεν έχει αρμοδιότητες τουρισμού (αν και έγινε προσπάθεια οι ΠΥΤ να λειτουργούν σε επίπεδο ΑΔ που δεν υιοθετήθηκε στην ΠΝΑ λόγω της νησιωτικότητας), έχει όμως αρμοδιότητες σε θέματα που άπτονται του τουρισμού όπως Χωροταξικής και Περιβαλλοντικής Πολιτικής

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

οργανωτικά επίπεδα²¹. Κύρια συστατικά στοιχεία κάθε συστήματος διακυβέρνησης είναι:

- Η στοχοθεσία- το όραμα και τα επιθυμητά αποτελέσματα
- Οι δρώντες/ συμμετέχοντες –άτομα και ομάδες
- Οι δομές και διαδικασίες απόφασης, συντονισμού και δράσης με βάση τις αρμοδιότητες που δίνει η ισχύουσα σε κάθε φορά νομοθεσία
- Τα εργαλεία άσκησης πολιτικής (οικονομικοί πόροι, ανθρωπίνι πόροι, νομοθεσία κλπ)
- Η υλοποίηση της πολιτικής και τα αποτελέσματα της
- Η αξιολόγηση της υλοποιηθείσας πολιτικής, η ερμηνεία της απόκλισης σε ότι αφορά το φυσικό αντικείμενο και τα αποτελέσμα της, ο επανασχεδιασμός της

Η διακυβέρνηση είναι μια έννοια δυναμική, καθότι η διαδικασία που τη διέπει υπαγορεύεται από τις εκάστοτε κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, που επικρατούν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Σύμφωνα με τον πολιτικό επιστήμονα Roderick Rhodes, η σύγχρονη έννοια της διακυβέρνησης «φαίνεται να προσλαμβάνει τουλάχιστον έξι διαφορετικές παραμέτρους²²: το ελάχιστο κράτος, την εταιρική διακυβέρνηση, τη νέα δημόσια διοίκηση, τη χρηστή διακυβέρνηση, και τα κοινωνικο-κυβερνητικά συστήματα και τα αυτό-οργανωμένα δίκτυα». Οι παραπάνω παράμετροι που παραπέμπουν σε ένα πιο ευέλικτο αποτελεσματικό και αποκεντρωμένο διοικητικό σύστημα διοίκησης, με τη συμμετοχή της αγοράς και της συμμετοχής των πολιτών σ' αυτήν τη διαδικασία και στο πλαίσιο ενός δικτύου.

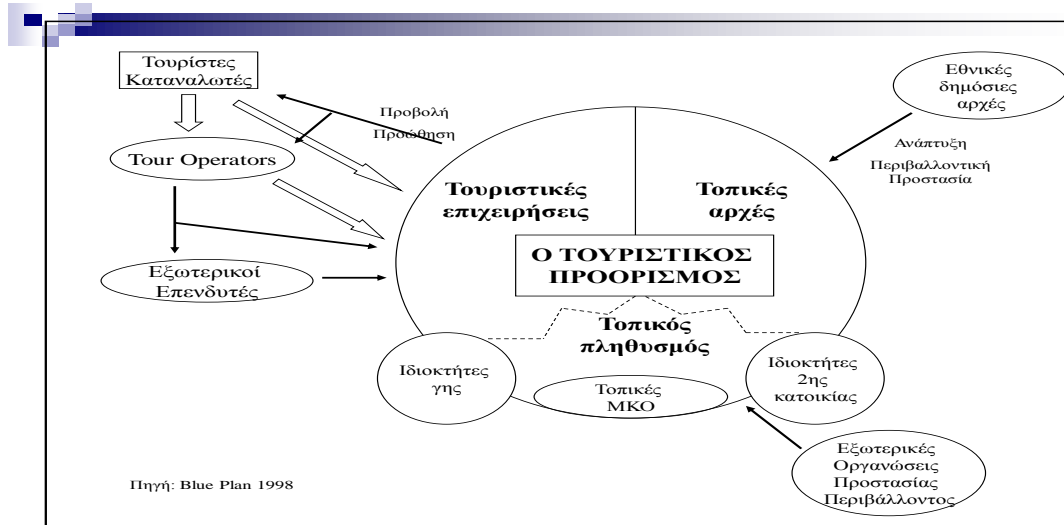
Με βάση το Σχήμα 6.1. του MAP/Blue Plan η διακυβέρνηση σε επίπεδο προορισμού πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τόσο την δυναμική των stakeholders που υπάρχουν τοπικά (ανεξάρτητα από το επίπεδο ενεργοποίησης τους) όπως τις επιχειρήσεις, τις αρχές, τον τοπικό πληθυσμό, τους ιδιοκτήτες γης, αλλά και τους ιδιοκτήτες 2^{ης} κατοικίας, τις τοπικές ΜΚΟ (περιβαλλοντικές και πολιτιστικές) που έχουν συχνά αντιτιθέμενα συμφέροντα, καθώς και το εξωτερικό περιβάλλον που είτε καθορίζουν σημαντικά ή επηρεάζουν τις εξελίξεις στον προορισμό όπως είναι η κεντρική κυβέρνηση, οι εξωτερικοί επενδυτές, οι ΤΟ και φυσικά οι τουρίστες με τις καταναλωτικές συνήθειες.

Σχήμα 6.1.: Τουριστική διακυβέρνηση και τουριστικός προορισμός

²¹ Μπριασούλη 2008

²² R.A.W Rhodes, 1996, "The New Governance: Governing without Governance", Political Studies, XLIV, pp. 625-667.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Η διακυβέρνηση στο τοπικό επίπεδο καλείται να αναπτύξει μηχανισμούς ρύθμισης που συνδέουν 5 εμπλεκόμενους μηχανισμούς: το κράτος, την κοινότητα, τους συλλογικούς οργανισμούς (associations), την αγορά και τις επιχειρήσεις. Ο τουρισμός επηρεάζει και επηρεάζεται από ένα πλέγμα δραστηριοτήτων ειδικών (τουριστικών) ή γενικών σε όλα τα επίπεδα του χώρου. Σε τοπικό επίπεδο – επίπεδο προορισμού- η τουριστική ανάπτυξη στηρίζεται, και χρησιμοποιεί την πλειοψηφία των τοπικών πόρων και υποδομών και εμπλέκεται σε όλους τους τομείς της τοπικής οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η διακυβέρνηση για τον τουρισμό αναφέρεται στη δημιουργία των κατάλληλων θεσμικών ρυθμίσεων (δομές και διαδικασίες) για τη διαχείριση του τουρισμού και των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων του. Ως εκ τούτου, συνεπάγεται τη διαμόρφωση οργανωτικών σχέσεων μεταξύ ενός σημαντικού αριθμού εμπλεκόμενων δημόσιων και ιδιωτικού τομέα που έχουν συμφέρον στον τομέα του τουρισμού. Τα ολοκληρωμένα προγράμματα τουριστικής ανάπτυξης ενός προορισμού πρέπει να περιλαμβάνουν πολυεπίπεδες επεμβάσεις, από την ανάπτυξη ενός στρατηγικού σχεδίου και την εξέταση του τρόπου χρηματοδότησης, τις χρήσεις γης, την υποδομή και, επίσης τη διαχείριση των σχέσεων μεταξύ της τουριστικής βιομηχανίας, των επιπέδων διοίκησης και της τοπικής κοινότητας.

Ένα καθοριστικό πλέον χαρακτηριστικό του σύγχρονου τουρισμού είναι η ισχυροποίηση της σημασίας του *Τουριστικού Προορισμού* στις διαδικασίες σχεδιασμού αλλά και στην πολιτική της τουριστικής ανάπτυξης. Το γεγονός αυτό ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 80 συνδέθηκε με καθοριστικές εξελίξεις οι οποίες άλλαξαν τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου τουρισμού, ο οποίος έως τότε

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

επηρεαζόταν σχεδόν αποκλειστικά από τη ζήτηση για οργανωμένου τύπου ταξίδια διακοπών με μαζικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, ο σχεδιασμός και η πολιτική της ανάπτυξης των τουριστικών χωρών συνδέονταν με εξωγενείς επιλογές της διεθνούς ζήτησης (με κυρίαρχο εδώ τον ρόλο των Τουρ Οπερέιτορς) και συχνότατα οδηγούσαν σε μία ομογενοποιημένη και με κοινά τυπολογικά χαρακτηριστικά ανάπτυξη του τουρισμού σε διαφορετικές χώρες και προορισμούς, αλλά και σε προβληματικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και την κοινωνικοοικονομική δομή των τουριστικών περιοχών λόγω της αδυναμίας ελέγχου σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο των κεντρικών επιλογών στον σχεδιασμό.

Η κατάσταση αλλάζει λόγω των εξελίξεων που αναφέραμε με πρώτη και κυριότερη την συζήτηση αρχικά και κατόπιν την πολιτική της *Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης*, μία πολιτική - μία δέσμη ουσιαστικά πολιτικών - η οποία ιδιαίτερα την τελευταία εικοσαετία αποτελεί, πλέον ένα ισχυρό πλαίσιο του σχεδιασμού και της ανάπτυξης του Τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο κάτω από την αιγίδα του UNWTO και άλλων διεθνών οργανισμών και φορέων. Στο σύνολο τους οι βασικές αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης του Τουρισμού διαπνέονται από δύο κοινά για όλες δεδομένα: Το ένα είναι οι *συμμετοχικές διαδικασίες* στις οποίες εμπλέκονται το σύνολο των ομάδων συμφερόντων οι οποίες σχετίζονται με την ανάπτυξη του τουρισμού, το δεύτερο είναι η προώθηση μέτρων και πολιτικών οι οποίες αναδεικνύουν την σημασία της *τοπικότητας* στον σχεδιασμό με σεβασμό στην προστασία του περιβάλλοντος, την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων και την ισόρροπη ανάπτυξη και λειτουργία της παραγωγικής δομής των τουριστικών περιοχών²³. Ας σημειωθεί εδώ η τεράστια σημασία που έχει το γεγονός ότι πλέον οι παραπάνω αρχές καθοριστικά πλέον επηρεάζουν την πολιτική και τον σχεδιασμό του συνόλου των Τουριστικά αναπτυσσόμενων χωρών και μάλιστα αυτών που βρίσκονται στην Ευρώπη και ειδικότερα στην ΕΕ. Στην τελευταία άλλωστε οφείλεται και η συστηματική προσπάθεια να προωθηθεί θεσμικά η βιωσιμότητα ως ένα νέο περισσότερο ισόρροπο πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης, προς όφελος του διαρκώς αυξανόμενου αριθμού των περιοχών που μετά το 80 επιλέγουν τον Τουρισμό ως βασικό τομέα της ανάπτυξής τους και «μετατρέπονται» σε τουριστικούς προορισμούς, έστω και αν οι αρμοδιότητες στον τουρισμό σε επίπεδο ΕΕ είναι ιδιαίτερα περιορισμένες.

Η δεύτερη σημαντική εξέλιξη είναι ότι η *τοπικότητα* αναδεικνύεται ως βασική παράμετρος του βιώσιμου σχεδιασμού συνδέεται πλέον με την ανατροπή κάποιων στερεότυπων απόψεων για τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχουν οι τουριστικοί προορισμοί (αναφερόμαστε στο ηλιοτροπικό μοντέλο και σε αυτό του

²³ Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., (2001) *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σσ. 80-83.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

οργανωμένου μαζικού τουρισμού σε χειμερινά η καλοκαιρινά θέρετρα που έχουν κοινά χαρακτηριστικά και κυριαρχούν στην ζήτηση). Πολλοί από τους νέους προορισμούς δεν στηρίζονται στον ήλιο και την θάλασσα ούτε στα χιονοδρομικά κέντρα αλλά στους πόρους των δυναμικότητα αναπτυσσόμενων Προϊόντων του Ειδικού και Εναλλακτικού Τουρισμού. Η ύπαρξη ή και η κατασκευή κάποιων τέτοιων πόρων οδηγεί στη διαμόρφωση τουριστικών προορισμών σε πολύ διαφορετικές από άποψη γεωμορφολογίας και γεωγραφικής θέσης περιοχών. Ουσιαστικά όμως μπορούμε πλέον βάσιμα να ισχυρισθούμε ότι η ίδια η έννοια του τουριστικού προορισμού έχει αλλάξει αφού απαιτείται να εμπεριέχει υψηλής ποιότητας περιβαλλοντικούς η πολιτισμικούς πόρους, γεγονός που απαιτεί τη διαχείριση του προορισμού. Όλα αυτά τα προϊόντα όμως έχουν ιδιαιτερότητες και ειδικά χαρακτηριστικά στον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την λειτουργία τους και το κυριότερο συνδέονται με τις αρχές της βιωσιμότητας οι οποίες απαιτούν μία ενεργότερη συμμετοχή των τοπικών ομάδων συμφερόντων στις διαδικασίες συγκρότησης και κυρίως διαχείρισης του τοπικού Τουριστικού Προϊόντος.

Η τρίτη και κομβικής σημασίας εξέλιξη συνίσταται ακριβώς στην σταδιακή εμπέδωση των *Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού* (EEMT) ως καθοριστικής σημασίας προϊόντων του σύγχρονου τουρισμού και των προορισμών του τα οποία επηρεάζουν καθοριστικά τον σχεδιασμό και την καινοτόμο διακυβέρνηση σε τρεις διακριτές περιπτώσεις. Συγκεκριμένα:

1. Υπάρχουν τουριστικοί προορισμοί όπου ένας αριθμός τέτοιων προϊόντων εμπλουτίζουν το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού επιδιώκοντας την αναβάθμιση του υπαρκτού προτύπου προς μία νέα περισσότερο βιώσιμη ανάπτυξη
2. Υπάρχουν προορισμοί οι οποίοι ουσιαστικά δημιουργούνται στηριζόμενοι αποκλειστικά στην συνδυασμένη ζήτηση μίας ομάδας τέτοιων προϊόντων²⁴ με κάποια κοινά χαρακτηριστικά αναφορικά με τους διαθέσιμους πόρους και τη διαχείριση τους
3. Τέλος υπάρχουν αρκετοί πλέον προορισμοί οι οποίοι δημιουργήθηκαν στη βάση των πλούσιων και δυναμικών πόρων ενός τέτοιου προϊόντος πχ Οικοτουρισμός, Αστικός, Πολιτιστικός, Φυσιολατρικός, Θεματικά Πάρκα ή Μουσεία

Και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις ο σχεδιασμός απαιτείται να λάβει υπόψη συμμετοχικές διαδικασίες, θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και ανάδειξης των πολιτιστικών πόρων, ειδικό πλαίσιο σχεδιασμού ανταποκρινόμενο στα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης και τα προϊόντα στα οποία στηρίζονται. Βάσιμα άρα μπορεί να υποστηριχθεί ότι αυτή η νέα και ισχυρή αναφορικά με τη ζήτηση της

²⁴ Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., (2001) σσ. 84-86.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

ομάδα προϊόντων συνέβαλε καθοριστικά στην μετατροπή του παγιωμένου προτύπου του Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού (OMT) σε μία ομάδα πλέον προτύπων ανάπτυξης όπου με βασικό άξονα τις ΕΕΜΤ επιδιώκεται η Βιωσιμότητα και απαιτείται η καινοτόμος διακυβέρνηση Ουσιαστικά - τόσο ως ζήτηση όσο και ως πρότυπο ανάπτυξης - ο «Τουρισμός» γίνεται «Τουρισμοί» με ότι αυτό συνεπάγεται για την πολιτική διοίκησης και διαχείρισης των τουριστικών προορισμών.

Η τέταρτη εξέλιξη συνίσταται στο ότι ενώ με βάση τον συμβατικό κεντρικό σχεδιασμό η συμμετοχική διάσταση δεν έχει ιδιαίτερη σημασία εφόσον η σχέση ζήτησης και προσφοράς καθορίζει τα χαρακτηριστικά των τουριστικών προορισμών στην νέα κατάσταση πραγμάτων -όπως την περιγράψαμε- που δημιουργείται μετά την δεκαετία του 80'-τα δεδομένα πλέον απαιτούν συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού και ενισχύουν τις πρακτικές μιας καινοτόμου διακυβέρνησης. Ουσιώδη σε αυτό το σημείο είναι τα ζητήματα αφενός της συλλογικής και αποκεντρωμένης διακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο και αφετέρου της καινοτομίας ως στοιχείου ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας του Τουριστικού Προορισμού (εφόσον ο αριθμός τους άλλωστε σε εθνικό και διεθνές επίπεδο πολλαπλασιάζεται την τελευταία εικοσιπενταετία). Ειδικά στην περίπτωση της τουριστικής ανάπτυξης είναι πλέον βάσιμο να συζητάμε για τουριστικούς προορισμούς και όχι για περιοχές η περιφέρειες τουρισμού γεγονός που υπογραμμίζει την σημασία αλλά και την ανάγκη πλέον ειδικότερα στα πλαίσια του διαρκώς εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού να υπάρχει πλέον μία θεσμικά προσδιορισμένη καινοτόμος τοπική διακυβέρνηση. Πέραν των συμμετοχικών διαδικασιών απαιτείται άρα και ένα ισχυρό και μακροχρόνια σταθερό πλαίσιο μίας πολιτικής αποκέντρωσης η οποία χωρίς να αγνοεί τις κεντρικές επιλογές στον σχεδιασμό επιτρέπει μία μερική αυτονομία σε τοπικό επίπεδο (τουριστικός προορισμός). Είναι προφανές ότι εδώ έχει τεράστια σημασία η μακροχρόνια -πετυχημένη ή μη -παράδοση μιας χώρας στον σχεδιασμό και την εφαρμογή του ,και εδώ οι χώρες του Νότου της Ευρώπης αλλά και αυτές της Ασίας και της Αφρικής υστερούν. Άρα απαιτείται - επειδή σε πολλές από αυτές αυξάνεται δυναμικά η τουριστική ζήτηση - να υπάρχει πολιτική βούληση και συνέργειες.

Η πέμπτη εξέλιξη συνδέεται με τον εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό και την ανάγκη να χρησιμοποιούνται νέα εργαλεία στη διαδικασία σχεδιασμού και ενίσχυσης της τοπικής διακυβέρνησης. Πρόκειται ουσιαστικά για μία πολιτική η οποία αποδέχεται την ανάγκη να είναι μακροπρόθεσμη η τοπική τουριστική ανάπτυξη και να μην εξαρτάται μόνον από την συχνά απατηλή και βραχυπρόθεσμη ανάπτυξη η οποία στηρίζεται στην ταχύτατη και εξαντλητική εκμετάλλευση των -πολλές φορές πλούσιων- πόρων ενός προορισμού. Αντίθετα προτείνεται ένας τύπος ανάπτυξης

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

όπου ο Τουρισμός θα είναι λειτουργικά συνδεδεμένος με τους υπόλοιπους τομείς της τοπικής οικονομίας και ο σχεδιασμός θα στηρίζεται στην συμμετοχή, τον έλεγχο και την εφαρμογή των αρχών μίας βιώσιμης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό εργαλεία όπως τα ποιοτικά πρότυπα (για επιχειρήσεις και προορισμούς), ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός, το μάρκετινγκ προορισμών, οι Οργανισμοί Διοίκησης και προβολής Τουριστικών Προορισμών (DMO), τα Τουριστικά παρατηρητήρια και η Προώθηση πολιτικών σχεδιασμού με βάση τις αρχές της Ατζέντας 21 οι οποίες ενσωματώνουν πολλά από τα δεδομένα μίας πετυχημένης και καινοτόμου τοπικής διακυβέρνησης ενός Τουριστικού Προορισμού²⁵.

Η έκτη εξέλιξη και σχετική με τις αλλαγές στην ζήτηση των τουριστών σχετίζεται με την αναζήτηση από αυτούς προορισμών με έντονο το περιβαλλοντικό «αποτύπωμα» στον σχεδιασμό και τις παρεχόμενες υπηρεσίες αλλά και προορισμών οι οποίοι να εξασφαλίζουν μια «βιωματική» σχέση του τουρίστα με τον προορισμό και τους πόρους που αυτός διαθέτει. Ουσιαστικά επανατοποθετείται η διαδικασία σχεδιασμού της τοπικής ανάπτυξης- άσχετα με τους πόρους που διαθέτει η περιοχή - σε ένα πλαίσιο δυναμικό όπου η συμμετοχή των τοπικών ομάδων συμφερόντων πρέπει να συνεχής. Στόχος είναι να ανατροφοδοτούνται τα χαρακτηριστικά του προϊόντος και των πόρων του τουριστικού προορισμού ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει στα δεδομένα του διαρκώς εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού. Στο πλαίσιο αυτό η καινοτόμος τοπική διακυβέρνηση αποτελεί ένα βασικό πλαίσιο στον σχεδιασμό και την ασκούμενη τουριστική πολιτική σε μια νέα πραγματικότητα όπου οι προορισμοί έχουν προεξάρχοντα ρόλο έναντι των διοικητικών περιφερειών οιοδήποτε τύπου στην πολιτική ανάπτυξης και προβολής του Τουρισμού.

²⁵ Οδηγός Πολιτικής για την Καινοτόμο Διακυβέρνηση και την Τοπική Ατζέντα 21, ΙΣΤΟΣ, Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων Α.Ε., σσ. 184-296 & Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., (2001) σσ. 229-249.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

6.2. Το σύστημα διακυβέρνησης στην Ελλάδα. Η σημερινή πραγματικότητα και οι τάσεις που αναπτύσσονται

Με τον νόμο 3852 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης» (ΦΕΚ Α 87/7-6-2010) τέθηκε σε εφαρμογή το Πρόγραμμα Καλλικράτης²⁶, βάσει του οποίου μεταρρυθμίστηκε η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας το 2011 και επανακαθορίστηκαν τα όρια των αυτοδιοικητικών μονάδων. Ο στόχος της αναδιάρθρωσης μεταξύ άλλων ήταν η ανάγκη άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής όπου απαιτείται η ύπαρξη ευρύτερων διοικητικών μονάδων και επιπλέον για την αποτελεσματική συμμετοχή στα ευρωπαϊκά όργανα. Η αναδιάρθρωση συνοδεύτηκε από μεταφορά αρμοδιοτήτων (δες παράρτημα 7) και προσωπικού από την περιφερειακή κρατική διοίκηση στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση και την εισαγωγή νέων θεσμών και ρυθμίσεων διαφάνειας, εξυπηρέτησης του πολίτη, συμμετοχής (αναρτήσεις αποφάσεων, δημοτική αποκέντρωση, συνελεύσεις, διαβούλευση). Η νέα διοικητική δομή αφορά την αποκεντρωμένη διοίκηση και τους δύο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.

Πίνακας 6.1 :Swot ανάλυση για τη τοπική διακυβέρνηση στην Ελλάδα

ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ
<ul style="list-style-type: none"> Μικρός αριθμός δήμων με λειτουργικό μέγεθος Ενίσχυση αρμοδιοτήτων Νέοι θεσμοί διαβούλευσης Σημαντικοί νέοι θεσμοί διαφάνειας Σταδιακή υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων και εργαλείων του νέου δημόσιου μανάτζμεντ 	<ul style="list-style-type: none"> Συγκεντρωτική παράδοση ελληνικού κράτους Υποστελέχωση οργανισμών Τ.Α. Πελατειακές σχέσεις. Προβλήματα διαφθοράς Οικονομικά εξαρτώμενη από κεντρικό κράτος Χαμηλός ποσοστό συνεργασιών με ιδιωτικό τομέα
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> Ευνοϊκό ευρωπαϊκό και εθνικό περιβάλλον για την ανάπτυξη της τοπικής αυτοδιοίκησης Νέα χρηματοδοτικά εργαλεία Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του 	<ul style="list-style-type: none"> Οικονομική ύφεση στην Ευρώπη και διεθνής χρηματο-πιστωτική κρίση Σημαντικά προβλήματα ως προς την ενσωμάτωση των ξένων μεταναστών

²⁶ Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση αποτέλεσε συνέχεια του σχεδίου 'Καποδίστριας', που έλαβε χώρα το 1997-1998.

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

ανθρώπινου δυναμικού	<ul style="list-style-type: none"> • Ασφικτικοί έλεγχοι και δημοσιονομική ασφυξία • Οικονομική κρίση στην Ελλάδα ανέτρεψε τις παραδοχές του Καλλικράτη
----------------------	--

Πηγή: Μελέτη για την τοπική διακυβέρνηση στις χώρες της Ε.Ε και ανάδειξη καλών πρακτικών 2012 (επεξεργασία Ε. Σαραντάκου)

Σύμφωνα με τα πορίσματα συγκριτικής μελέτης για την τοπική διακυβέρνηση στις χώρες της Ε.Ε²⁷, η Ελλάδα συγκαταλέγεται σε μια ομάδα χωρών με τους χαμηλότερους δείκτες επιδόσεων διακυβέρνησης. Στην ομάδα περιλαμβάνονται δύο βαλκανικές χώρες που έζησαν μια μακρά περίοδο καθεστώτων χωρίς οικονομία της αγοράς (Ρουμανία και Βουλγαρία), αλλά και δύο χώρες που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση εδώ και δεκαετίες, δηλ. η Ιταλία και η Ελλάδα που έχουν δεκαετίες δημοκρατικής ομαλότητας και συμμετοχής στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, τα προβλήματα διακυβέρνησης φαίνεται ότι έχουν βαθιές ρίζες και θα είναι ιδιαίτερα δύσκολη η αντιμετώπισή τους.

Δυνατά Σημεία:

- Μικρός αριθμός δήμων με λειτουργικό μέγεθος.
Η Ελλάδα βρίσκεται στην 6η θέση με βάση το μέσο πληθυσμιακό μέγεθος των ΟΤΑ, αρκετά υψηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Αυτό καταδεικνύει τη δημιουργία μεγάλων πρωτοβάθμιων φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ικανών να αναλάβουν σημαντικότερο ρόλο από τον αντίστοιχο των «Καποδιστριακών» Δήμων
- Ενίσχυση αρμοδιοτήτων
- Νέοι θεσμοί διαβούλευσης και διαφάνειας:
  - Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης
  - Συμπαραστάτης του Δημότη και της Επιχείρησης
  - Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών
  - Συνέλευση κατοίκων τοπικής κοινότητας
  - Υποχρεωτική ανάρτηση αποφάσεων στο διαδίκτυο.

Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης προσπαθεί να αποτελέσει ένα νέο τυποποιημένο όχημα συμμετοχής της κοινωνίας στις διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, χωρίς αποκλεισμούς και αδιαφάνεια. Ορίζεται ρητά ότι το Συμβούλιο που είναι υπεύθυνο για τις διαδικασίες διαβούλευσης πρέπει να απαρτίζεται από μέλη “του τόπου” τα οποία επιλέγονται με την αυξημένη

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

πλειοψηφία των 2/3 του Δημοτικού Συμβουλίου. Επιπλέον, το 1/3 των μελών του Συμβουλίου της Επιτροπής Διαβούλευσης επιλέγονται με κλήρο από τους εγγεγραμμένους δημότες. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης συνεδριάζει δημόσια, μετά από πρόσκληση του προέδρου της, υποχρεωτικά μια φορά το χρόνο, πριν από τη σύνταξη των προσχεδίων του προϋπολογισμού και του ετήσιου προγράμματος δράσης και τουλάχιστον μία φορά κάθε τρεις μήνες για άλλα θέματα που εισάγονται προς συζήτηση". Η Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης διέπεται από ακριβώς τους ίδιους κανόνες και χαρακτηριστικά με τη Δημοτική Επιτροπή. Αλλάζει φυσικά η κλίμακα, που γίνεται πλέον η Περιφέρεια στη θέση του Δήμου, και το γεγονός ότι η θητεία της επιτροπής διαβούλευσης ακολουθεί τη θητεία των περιφερειακών αρχών.

Ως προς τη συμμετοχή των πολιτών, σημειώνεται ότι ο θεσμός του τοπικού δημοψηφίσματος προβλέπεται νομοθετικά από το 2006, ωστόσο δεν έχει ενεργοποιηθεί ακόμη.

Επίσης θεσμοθετήθηκε και εφαρμόζεται και στην χώρα μας η ηλεκτρονική διαβούλευση, που κατ' αρχήν διευκολύνει την άμεση πρόσβαση σε πολλές και διαφορετικές απόψεις. Στο βαθμό όμως που μια διαβούλευση διεξάγεται αποκλειστικά διαδικτυακά, παρουσιάζει ορισμένους σημαντικούς περιορισμούς. Εάν όμως συνδυασθεί με μεθόδους δημιουργίας συναντίληψης ή/και με άλλες μορφές δημοσκόπησης, μπορεί να παράσχει χρήσιμες ενδείξεις σχετικά με την στάση της τοπικής κοινωνίας γύρω από κάποιο συγκεκριμένο ζήτημα.

- Σταδιακή υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων και εργαλείων του νέου δημόσιου μανάτζμεντ
 Ως προς την υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων και εργαλείων του νέου δημόσιου μανάτζμεντ διαφαίνονται καλές πρακτικές στη δημιουργία υπηρεσιών μιας στάσης. Οι υπηρεσίες μίας στάσης (one stop shops) αποτελούν καλή πρακτική, καθώς συγκεντρώνουν μια σειρά από υπηρεσίες σε ένα και μοναδικό σημείο, διευκολύνοντας τη διεκπεραίωσή τους τόσο για τους πολίτες όσο και για τις επιχειρήσεις.. Κάτω από το πλαίσιο της τα σημεία επαφής μπορεί να είναι είτε φυσικά είτε ηλεκτρονικά.. Αντίστοιχα καλή πρακτική συνιστά η σταδιακή ολοκλήρωση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στην Τ.Α Τα οφέλη από τις συγκεκριμένες υπηρεσίες περιλαμβάνουν τόσο τη σημαντική βελτίωση του προσφερόμενου επιπέδου εξυπηρέτησης στον πολίτη, όσο και την άνοδο του επιπέδου ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας για τις επιχειρήσεις και τους επενδυτές.

Αδύνατα σημεία:

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

- Συγκεντρωτική παράδοση ελληνικού κράτους. Τ.Α οικονομικά εξαρτώμενη από κεντρικό κράτος
Σημαντική αδυναμία στο ελληνικό σύστημα είναι και ο βαθμός οικονομικής εξάρτησης από την κεντρική χρηματοδότηση. Η Ελλάδα κατατάσσεται τελευταία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, καθώς αποδίδει μόλις το 9,4% των συνολικών φορολογικών εσόδων στην τοπική αυτοδιοίκηση, σε αντίθεση με τις σκανδιναβικές χώρες που αποδίδουν πάνω από το 20% των συνολικών φορολογικών εσόδων στην τοπική αυτοδιοίκηση. Συνολικά, η τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα δαπανά μόλις το 2,8% του ΑΕΠ και συγκεντρώνει το 5,6% των δημοσίων δαπανών. Ως προς τα έσοδα, οι δήμοι διαθέτουν ίδιους πόρους σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 30%, ενώ το σύνολο σχεδόν των εσόδων των περιφερειών προέρχεται από κρατικές επιχορηγήσεις.
- Προβλήματα διαφθοράς. Πελατειακές σχέσεις
Το ζήτημα της διαφθοράς και των πελατειακών σχέσεων στη σχέση Τ.Α. και πολίτη ή επιχειρηματία έχει απασχολήσει μια σειρά πορισμάτων από ανεξάρτητες αρχές όπως ο Συνήγορος του Πολίτη²⁸ και το ΣΤΕ²⁹. Στη μελέτη που προαναφέρθηκε και οι τέσσερις χώρες με χαμηλούς δείκτες στην Τ.Δ. αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα ισχυρό το πρόβλημα της διαφθοράς, ως προς το οποίο θα πρέπει να αναπτυχθούν στοχευμένα μέτρα και δράσεις.
- Χαμηλός ποσοστό συνεργασιών με ιδιωτικό τομέα
Οι συνεργασίες με τον ιδιωτικό τομέα συνιστούν μοχλό ανάπτυξης της τοπικής Αυτοδιοίκησης και συνεισφέρουν σημαντικά στη βελτίωση του επιπέδου κάλυψης των αναγκών των πολιτών. Οι δήμοι στην Ελλάδα μπορούν να ασκούν τις αρμοδιότητές τους με:
  - Συμβάσεις διαδημοτικής και διαβαθμιδικής συνεργασίας (άρθρο 99 ν.3852/2010)
  - Συμβάσεις συνεργασίας φορέων ΤΑ ειδικά για εκτέλεση έργων, προμηθειών και υπηρεσιών, επίσης για βεβαίωση και είσπραξη τελών, δικαιωμάτων, εισφορών και προστίμων (223 ΔΚΚ)
  - Συμπράξεις με τον ιδιωτικό τομέα για την εκτέλεση έργων και την παροχή υπηρεσιών (224 ΔΚΚ)
  - Προγραμματικές Συμβάσεις
  - Σύσταση δημοτικού συνδέσμου
  - Διοικητική υποστήριξη (άρθρο 95 παρ. 2 ν.3852/2010) από άλλο μεγαλύτερο δήμο

http://www.synigoros.gr/?i=dimotis.el.upotheseis_elegxos

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Σημειώνεται ότι από τις παραπάνω μορφές, οι πλέον διαδεδομένες είναι εκείνες των προγραμματικών συμβάσεων και της διοικητικής υποστήριξης (από το 2011), ενώ αντίθετα η διάδοση των άλλων μορφών παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη.

Απειλές:

Οικονομική κρίση στην Ελλάδα ανέτρεψε τις παραδοχές του Καλλικράτη και όξυνε το πρόβλημα της υποστελέχωσης των υπηρεσιών

Ευκαιρίες:

Ευνοϊκό ευρωπαϊκό και εθνικό περιβάλλον για την ανάπτυξη της τοπικής αυτοδιοίκησης

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

6.3 . Ανάλυση του συστήματος διακυβέρνησης στον τουρισμό με βάση την Περιφέρεια Ν. Αιγαίου

6.3.1. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία ανάλυσης και αξιολόγησης του συστήματος διακυβέρνησης περιλαμβάνει τα παρακάτω βήματα:

Α) Καθορισμός των αρχών –κριτηρίων.:

- Πρώτο) Ολιστικός, ενημερωμένος, ακριβής και εφαρμόσιμος σχεδιασμός με βασική παράμετρο την τουριστική ανάπτυξη
- Δεύτερο) Κουλτούρα θετικής συνεργασίας σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης
- Τρίτο) Ηγεσία σε τοπικό επίπεδο. Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- Τέταρτο) Κάθετος συντονισμός μεταξύ των επιπέδων διοίκησης για τα θέματα του τουρισμού
- Πέμπτο) Οριζόντιος συντονισμός σε θέματα τουρισμού
- Έκτο) Δομές συμμετοχικής διαδικασίας για τα θέματα του τουρισμού.
- Έβδομο) Αποκέντρωση και δυνατότητες «εκ των κάτω» αναπτυξιακών πρωτοβουλιών
- Όγδοο) Δομές τροφοδότησης με στοιχεία, παρακολούθησης και προσαρμογής-ανατροφοδότησης

Β) Ανάλυση του συστήματος ΤΔ στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Καθορισμός των αξόνων της τουριστικής ανάπτυξης στη βάση των οποίων θα γίνει η ανάλυση. Εντοπισμός των συμμετεχόντων στο σύστημα τοπική διακυβέρνησης στους επιλεγμένους άξονες και των ρόλων που έχουν.

Γ) Διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων (αφορά μόνο εκπροσώπους των Δήμων)

Δ) Αξιολόγηση του υφιστάμενου συστήματος ΤΔ. Ανάλυση SWOT.

Πέρα από την αξιολόγηση της πολιτικής με βάση την παραπάνω προσέγγιση, θα επιχειρηθεί και η αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης με βάση το ερωτηματολόγιο του UNWTO που απευθύνεται στους φορείς της αυτοδιοίκησης των Περιφερειών που συμμετέχουν στη δημιουργία των Τουριστικών Παρατηρητηρίων για να καταγράψει ανά τομέα τις πολιτικές που ασκούν

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

6.3.2 Ανάλυση του συστήματος περιφερειακής διακυβέρνησης στον τουρισμό

Σε μια χώρα με ιδιαίτερα συγκεντρωτικό σύστημα όπως είναι η Ελλάδα, η αξιολόγηση του περιφερειακού και τοπικού συστήματος διακυβέρνησης δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη από τη διακυβέρνηση σε εθνικό επίπεδο. Ειδικά σε ότι αφορά τον τουρισμό ως μια δραστηριότητα που «διαχέεται» σε πολλούς οικονομικούς κλάδους που διέπονται από διακριτό μηχανισμό διακυβέρνησης (χερσαίες και θαλάσσιες μεταφορές, εμπόριο, περιβάλλον, πολιτισμός, απασχόληση κλπ) το πρόβλημα είναι ακόμη συνθετότερο. Πολύ σχηματικά αναφέρουμε:

Οι φορείς άσκησης τουριστικής πολιτικής είναι ο ΕΟΤ και το Υπουργείο Τουρισμού που ιδρύθηκε τη δεκαετία του '80, αλλά καταργήθηκε σε ενδιάμεσα διαστήματα για να «επανιδρυθεί» οριστικά (;) το 2004. Από τότε και μέχρι σήμερα γίνεται προσπάθεια για εσωτερικό συντονισμό της λειτουργίας των δύο φορέων μέσα από τη μεταφορά «κλασικών» διοικητικών αρμοδιοτήτων από τον ΕΟΤ στο Υπουργείο (αφορά και τη μεταφορά των ΠΥΤ από τον ΕΟΤ στο Υπουργείο) και την μετεξέλιξη του ΕΟΤ σε φορέα τουριστικής προβολής. Ολη αυτή η αλλαγή στο σύστημα εθνικής τουριστικής διακυβέρνησης έχει δημιουργήσει πρόσθετα προβλήματα και σε περιφερειακό επίπεδο.

«Το Υπουργείο Τουρισμού έχει ως κύρια αποστολή την χάραξη της τουριστικής πολιτικής και τον επιτελικό σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης της Χώρας στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής.

Το έργο αυτό υλοποιεί με την κατάρτιση βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων προγραμμάτων ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, στήριξης των επενδύσεων, προώθησης της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης αλλά και συντονισμένης επικοινωνιακής προβολής της εικόνας της Ελλάδας στο εξωτερικό.

- Εισηγείται προς τα αρμόδια κυβερνητικά όργανα τα αναγκαία μέτρα και ενέργειες για την αποτελεσματική λειτουργία του τουριστικού τομέα.
- Παρεμβαίνει για την εναρμόνιση των πολιτικών που επηρεάζουν τον Τουρισμό.
- Ασκεί επιτελικό και συντονιστικό ρόλο σε θέματα Τουρισμού και συνεργάζεται και υποστηρίζει αρχές της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλους φορείς με αρμοδιότητες στον τομέα του Τουρισμού.» (<http://www.mintour.gov.gr/el/Ministry/VisionMission/>)

Με βάση και όσα έχουν αναφερθεί προηγούμενα τα εργαλεία που έχει στη διάθεση του για την άσκηση ολοκληρωμένης πολιτικής είναι:

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

- Νομοθετικές πρωτοβουλίες σε ότι αφορά τη λειτουργία του κλάδου που είτε αφορούν αμιγώς τον τουρισμό (πχ. ξενοδοχεία), είτε τομείς που είναι καθ' ύλη αρμόδια άλλα Υπουργεία (πχ. εργασιακά θέματα)
- Χωροταξικός σχεδιασμός
- Εκπαίδευση
- Χρηματοδότηση επενδύσεων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα
- Προώθηση εθελοντικών εργαλείων για την αναβάθμιση, την διαφοροποίηση και την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος
- Έλεγχος της εφαρμογής της τουριστικής νομοθεσίας
- Προώθηση – προβολή του τουρισμού στο Εξωτερικό
- Συνεργασία με την Αυτοδιοίκηση για προώθηση θεμάτων τουριστικής ανάπτυξης και προβολής

Θα αναφερθούμε σε κάποια από αυτά τα εργαλεία στη συνέχεια σε σχέση με το πώς λειτουργεί η τουριστική διακυβέρνηση σε επίπεδο περιφέρειας.

Χωρίς να υπάρχει πρόθεση για αξιολόγηση του έργου της κεντρικής διοίκησης για τον τουρισμό θα πρέπει να υπογραμμιστούν δύο τουλάχιστον σημεία που επηρεάζουν τη δράση και την αποτελεσματικότητα της αυτοδιοίκησης:

- Δεν υπήρξε ποτέ ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο με βάση τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο που να βασίζεται σε ανάλυση στοιχείων. Αντίθετα οι πολιτικές που κατά καιρούς ασκήθηκαν ήταν προσπάθειες αντιμετώπισης «επειγόντων προβλημάτων», μεμονωμένες και ασύνδετες με βραχυπρόθεσμο ορίζοντα χωρίς προοπτική και μακροπρόθεσμους στόχους. Αυτό δεν είναι πρόβλημα αποκλειστικά του τουρισμού αλλά του συνόλου της δημόσιας διοίκησης της χώρας
- Δεν υπήρχε από πλευράς Υπουργείου και ΕΟΤ ουσιαστική περιφερειακή τουριστική διακυβέρνηση. Για πολλά χρόνια δεν υπήρχαν περιφερειακές υπηρεσίες που να καλύπτουν όλη τη χώρα. Όταν συστάθηκαν ως περιφερειακές υπηρεσίες του ΕΟΤ είχαν ως βασική αρμοδιότητα τον έλεγχο των αδειοδοτήσεων και τους ελέγχους τήρησης νομιμότητας των επιχειρήσεων τουρισμού και επικουρικά την προβολή (συλλογή υλικού, ξενάγηση δημοσιογράφων που έστελναν από κεντρικά ή από τα γραφεία εξωτερικού του ΕΟΤ, συμμετοχή στη Νομαρχιακή Επιτροπή Τουρισμού). Με την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της αυτοδιοίκησης η προβολή πέρασε σε Δήμους και Περιφέρειες, ενώ ο τουριστικός σχεδιασμός εξακολουθεί να παραμένει «μετέωρος» και πρακτικά ανύπαρκτος.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

A.. Καθορισμός των αξόνων της τουριστικής ανάπτυξης στη βάση των οποίων θα γίνει η ανάλυση

Για την κατάρτιση του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος της ΠΝΑ λαμβάνονται απαραίτητα υπ' όψη «οι κατευθύνσεις του αναπτυξιακού σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ο υφιστάμενος χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, η μακροπεριφερειακή στρατηγική, οι προτεραιότητες που απορρέουν από θεσμοθετημένα χρηματοδοτικά μέσα, τα Πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα των Δήμων καθώς και άλλα γενικά ή ειδικά αναπτυξιακά προγράμματα, πολιτικές και στρατηγικές που επηρεάζουν τη διάρθρωση και ανάπτυξη του χώρου της περιφέρειας³⁰»

Με βάση και την παραπάνω δέσμευση θα εξετάσουμε θέματα διακυβέρνησης για τον τουρισμό στους παρακάτω άξονες

1. Αναπτυξιακός προγραμματικός
2. Χωρική ανάπτυξη τουρισμού
3. Τουριστική προβολή

A. 1 Περιφερειακός στρατηγικός αναπτυξιακός σχεδιασμός για τον τουρισμό

Την τρέχουσα περίοδο ο στρατηγικός σχεδιασμός αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις διαδικασίες προγραμματισμού σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Στην Ελλάδα, η παραδοσιακά ισχυρή συγκεντρωτική διοικητική δομή, φαίνεται να αντικαθίσταται σταδιακά από πιο αποκεντρωμένες δομές διοίκησης και προγραμματισμού. Ωστόσο δεν υπάρχουν πρωτοβουλίες ολοκληρωμένου σχεδιασμού σε επίπεδο περιφέρειας με κεντρικό άξονα τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη για πλαίσια ενός προγράμματος «Τοπική Ατζέντα 21» όπως αναλύθηκε στο κεφ.Α. ή άλλα παρόμοια προγράμματα.

Εξετάζοντας τρεις άξονες που επιλέχθηκαν, έχουν εκπονηθεί με πρωτοβουλία των αρμόδιων κεντρικών φορέων Υπ. Ανάπτυξης, Υπ. Τουρισμού, ΥΠΕΚΑ, και ΕΟΤ Σχέδια Στρατηγικού Χαρακτήρα (πίνακας III.1.). Όπως προκύπτει από την ανάλυση, η τουριστική πολιτική που θα ασκηθεί από τους φορείς Τ.Α. της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου στους συγκεκριμένους, οφείλει αναγκαστικά να ενταχθεί στους άξονες του νέου ΕΣΠΑ, στις κατευθύνσεις του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου (ΕΠΧΣΑΑ) και στους άξονες της «Στρατηγική Προώθησης και Προβολής» του ΕΟΤ. Αντίθετα η δεν υπάρχει δέσμευση στο να ακολουθηθεί η Στρατηγική του Υπ. Τουρισμού.

³⁰ ΦΕΚ: 3970/Β/2014

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Πίνακας 6.1.: Στρατηγικά Σχεδιασμός, Τουρισμού, Προβολής. Διαδικασία και ρόλος εμπλεκόμενων φορέων

ΑΞΟΝΕΣ	Στρατηγικός Σχεδιασμός ανά άξονα	Αρμόδιος φορέας	Διαδικασία κατάρτισης, διαβούλευσης και έγκρισης	Δεσμευτικότητα για την Περιφέρεια και τους Δήμους
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ	Συνολικός στρατηγικός αναπτυξιακός σχεδιασμός, ενταγμένος στην κοινή στρατηγική των κρατών μελών της Ε.Ε «Ε 2020» ³¹ Νέο ΕΣΠΑ	Υπ. Ανάπτυξης.	Η συμμετοχή στο σχεδιασμό τόσο των κοινωνικοοικονομικών εταιρών των Περιφερειών όσο και σημαντικών δυνάμεων του επιστημονικού κόσμου αποτελεί συστατικό στοιχείο αυτής της διαδικασίας.	Δεσμευτικός
	« Σχέδιο Κατευθύνσεων Εθνικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής 2014-2020 στον τομέα του Τουρισμού» ³²	Υπ. Τουρισμού	Προϊόν μεγάλο βαθμό της συνεργασίας του Υπουργείου με τον ΣΕΤΕ και την McKinsey & Company	Απλό κείμενο κατευθύνσεων. Δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα για τις Περιφέρειες και τους Δήμους
ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο (ΕΠΧΣΑΑ) για τον Τουρισμό ³³	ΥΠΕΚΑ	Γνωμοδοτεί το Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και μπαίνει σε διαβούλευση	Στρατηγικού χαρακτήρα αλλά δεσμευτικός για τον κατώτερο σχεδιασμό και με κανονιστικές ρυθμίσεις
ΠΡΟΒΟΛΗ	«Στρατηγική Προώθησης και Προβολής» ³⁴	ΕΟΤ	Από τον ΕΟΤ	Δεσμευτικοί άξονες της στρατηγικής της επικοινωνίας του Ελληνικού Τουρισμού ³⁵

Πηγή: Επεξεργασία Σαραντάκου Εφη

³¹ Βλ.: http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm

³² <http://www.mintour.gov.gr/userfiles/de145b9b-fc1f-4650-91eb-b6315a192e52/%CE%A5%CE%A4%CE%9F%CE%A5%CE%A1%20%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%9F%20%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%95%CE%A5%CE%98%CE%A5%CE%9D%CE%A3%CE%95%CE%A9%CE%9D%202014-2020.pdf>

³³ ΦΕΚ 3155/Β/2013

³⁴ Το εν λόγω κείμενο υπάρχει αναρτημένο στην εταιρική σελίδα του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, www.gnto.gov.gr, στην ενότητα marketing.

³⁵ Όπως περιγράφεται από τον ν 4276/14 αρ.46

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Σύστημα διακυβέρνησης στον άξονα του αναπτυξιακού προγραμματισμού

Σε ότι αφορά την Προγραμματική Περίοδο 2014-20, βασικό εργαλείο ανάπτυξης σε Περιφερειακό επίπεδο αποτελεί το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της ΠΝΑ. Σε τοπικό επίπεδο, η τάση αποκέντρωσης ενδυναμώνεται με την πρόσφατη διαμόρφωση Επιχειρησιακών Σχεδίων σε επίπεδο Δήμου, αποτελώντας μία πρόκληση που θα πρέπει να αξιοποιηθεί από τους τοπικούς φορείς.

Επιχειρησιακά προγράμματα Περιφέρειας

Αρμοδιότητα: Τα Πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα συνιστούν ολοκληρωμένα προγράμματα περιφερειακής και οργανωτικής – λειτουργικής ανάπτυξης Ο.Τ.Α. β' βαθμού. Η κατάρτιση του Πενταετούς Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας πραγματοποιείται μέσα στους πρώτους εννέα μήνες της περιφερειακής περιόδου από την Εκτελεστική Επιτροπή.

Περιεχόμενο – σύνδεση με ανώτερο και κατώτερο σχεδιασμό: Για την κατάρτισή των ΠΕΠ λαμβάνονται απαραίτητα υπόψη οι κατευθύνσεις του ανώτερου σχεδιασμού σε αναπτυξιακό και χωροταξικό επίπεδο αλλά και του κατώτερου αναπτυξιακού σχεδιασμού των Δήμων. Ωστόσο δεσμευτικότερα εκ τω πραγμάτων υπάρχει κατά κύριο λόγο στις προτεραιότητες που απορρέουν από θεσμοθετημένα χρηματοδοτικά μέσα του ΕΣΠΑ

Άξονες – θέση του τουρισμού: Οι άξονες των Πενταετών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων καθορίζονται ως εξής:

- α. «Περιβάλλον και ποιότητα ζωής.
- β. «Κοινωνική πολιτική, υγεία, παιδεία, πολιτισμός και αθλητισμός».
- γ. «Τοπική οικονομία και απασχόληση».
- δ. «Βελτίωση διοικητικής ικανότητας

Κάθε άξονας εξειδικεύεται περαιτέρω σε μέτρα. Η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να αφορά ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα μέτρα. Κάθε μέτρο εξειδικεύεται σε στόχους. Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του κάθε μέτρου, κάθε υπηρεσία καταρτίζει αρμοδίως σχέδια δράσης. Οι δράσεις είναι δυνατό να είναι κατηγορίες έργων ή μεγάλα έργα ή επαναλαμβανόμενες λειτουργίες των υπηρεσιών και των οργάνων διοίκησης

Η Διαδικασία έγκρισης, διαβούλευσης και ελέγχου περιγράφεται στα παρακάτω βήματα (πίνακας III.2):

1. Συγκέντρωση στοιχείων από τη Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, Συνεργασία της εκτελεστικής επιτροπής με τους Δήμους

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

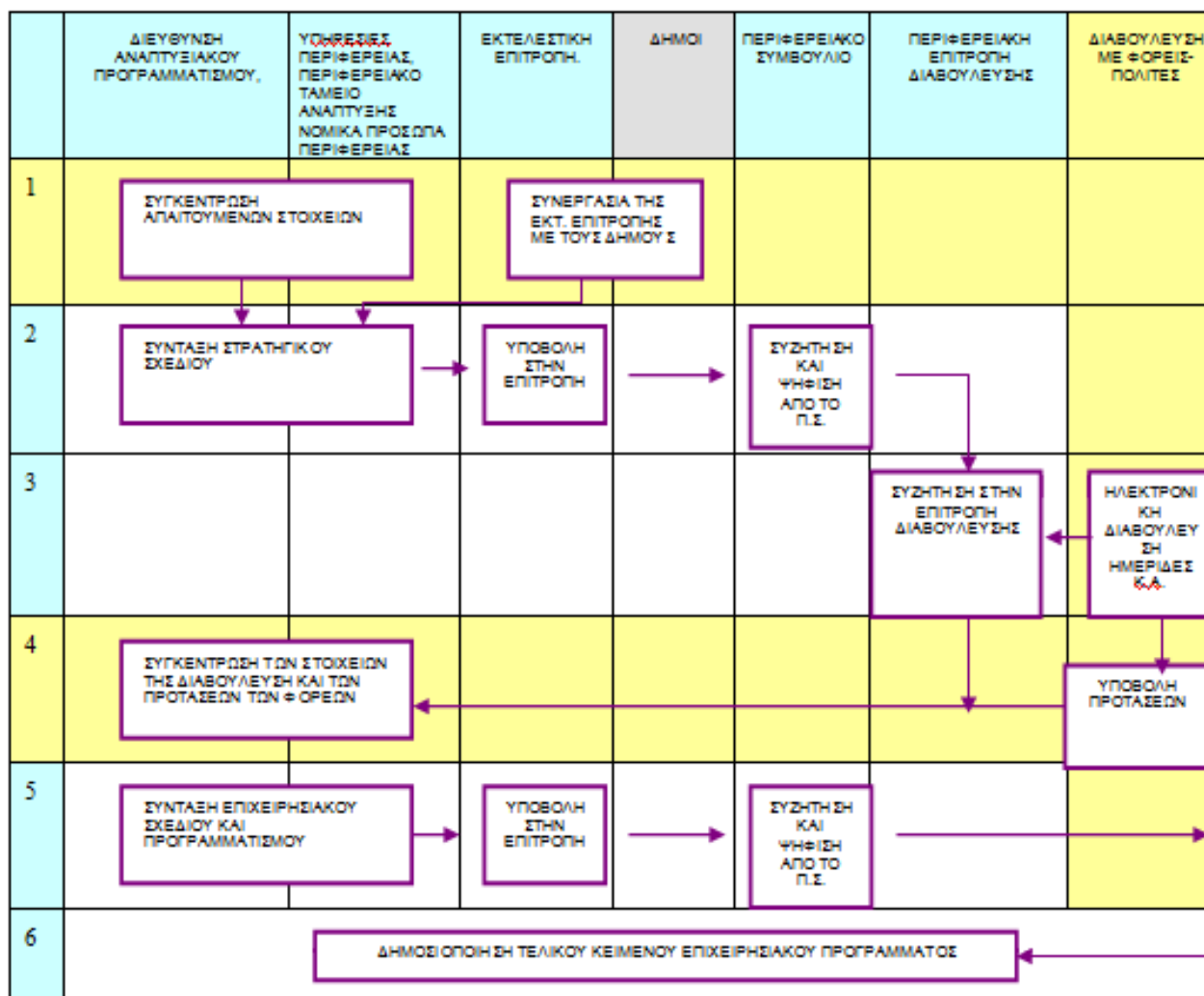
στη βάση των Πενταετών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων τους για τη διασφάλιση του συντονισμού του σχεδιασμού.

2. Σύνταξη Στρατηγικού Σχεδίου Περιφέρειας από τη Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, σε συνεργασία με τα όργανα της διοίκησης, τις υπηρεσίες της Περιφέρειας, το Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης (Π.Τ.Α.) και τα Νομικά Πρόσωπα της Περιφέρειας και υποβολή του στην εκτελεστική επιτροπή. Συζήτηση και ψήφιση του σχεδίου από το Περιφερειακό Συμβούλιο.
3. Συζήτηση στην Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης και παράλληλα δημοσιοποίηση για διαβούλευση, τουλάχιστον επί δύο (2) εβδομάδες, στην ιστοσελίδα της Περιφέρειας. Με απόφαση του Περιφερειάρχη μπορεί να οργανωθεί ημερίδα, θεματικές συναντήσεις, δημόσια συζήτηση και όποια άλλη ενέργεια διαβούλευσης κρίνεται αναγκαία.
4. Επεξεργασία των συμπερασμάτων των διαδικασιών διαβούλευσης και ενημέρωση της Εκτελεστικής Επιτροπής και των αρμόδιων υπηρεσιών. Εφόσον κρίνεται απαραίτητο από την Εκτελεστική Επιτροπή, με βάση τα συμπεράσματα της διαβούλευσης, αναθεώρηση σημείων του Στρατηγικού Σχεδίου.

Πίνακας 6.2: Διαδικασία σχεδιασμού διαβούλευσης και έγκρισης των Επιχειρησιακών Περιφερειακών Προγραμμάτων

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Πηγή ΥΠΕΣ 41179/2014 Επεξεργασία Ε. Σαρογιάννη

5. Κατάρτιση και έγκριση Επιχειρησιακού Σχεδίου του Πενταετούς προγραμματισμού δράσεων και οικονομικού προγραμματισμού του Ε.Π. από από το Περιφερειακό Συμβούλιο και Έλεγχος της νομιμότητας της διαδικασίας κατάρτισης του προγράμματος από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Αυτοτελής Υπηρεσία Εποπτείας ΟΤΑ). Ο θεσμός της Αυτοτελούς Υπηρεσίας Εποπτείας ΟΤΑ δεν έχει ακόμη λειτουργήσει. Ο σχετικός έλεγχος ασκείται από τον Γενικό Γραμματέα της οικείας Αποκεντρωμένης Διοίκησης και τις Ειδικές Επιτροπές του άρθρου 152 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, καθώς και τις Επιτροπές Ελέγχου των Πράξεων του άρθρου 68 του Κώδικα Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

6. Δημοσιοποίηση του προγράμματος από την Περιφέρεια.

Εποπτεία: Το Υπουργείο Εσωτερικών συγκεντρώνει ηλεκτρονικά σε ειδικά διαμορφωμένη βάση δεδομένων επιλεγμένα στοιχεία των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων με σκοπό την επεξεργασία τους για τη χάραξη εθνικής πολιτικής μέσα από την εποπτεία και παρακολούθηση της αναπτυξιακής και λειτουργικής πορείας των δήμων

Επιχειρησιακά προγράμματα Δήμων

Αρμοδιότητα: Με τα άρθρα 203-207 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/2006), θεσπίστηκε για πρώτη φορά, η υποχρέωση κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων από τους πρωτοβάθμιους Ο.Τ.Α. Με το άρθρο 266 Ν. 3852/2010 (Πρόγραμμα Καλλικράτης) επιβεβαιώνεται η υποχρέωση κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων από τους Ο.Τ.Α. α βαθμού.

Περιεχόμενο – σύνδεση με ανώτερο σχεδιασμό: Σε ότι αφορά την δημοτική περίοδο 2014-2019 σύμφωνα με τον ΥΑ Υπ. Εσωτερικών Αριθμ. 41179/23.10.2014³⁶, «Προσδιορισμός των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και των Στόχων», σύμφωνα με τις οποίες θα διαρθρωθεί το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, λαμβάνοντας απαραίτητα υπόψη τις κατευθύνσεις του αναπτυξιακού σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, τον υφιστάμενο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμός καθώς και οι προτεραιότητες που απορρέουν από θεσμοθετημένα χρηματοδοτικά μέσα, αναδεικνύοντας την τοπική τους διάσταση.

Άξονες – θέση του τουρισμού: Οι άξονες των Πενταετών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των Δήμων ακολουθούν τους αντίστοιχους άξονες των Ε.Π. των Δήμων
Κάθε άξονας εξειδικεύονται περαιτέρω σε μέτρα. Ο τουρισμός μπορεί να αφορά ένα περισσότερα συγκεκριμένο μέτρο.

Η διαδικασία κατάρτισης, έγκρισης, διαβούλευσης και ελέγχου περιγράφεται στα παρακάτω βήματα

1. Συγκέντρωση στοιχείων από τις Υπηρεσίες Προγραμματισμού και Ανάπτυξης

³⁶ Περιεχόμενο, δομή και τρόπος υποβολής των Πενταετών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) α' βαθμού για τη δημοτική περίοδο 2014-2019 ΦΕΚ Β' 2970/04.11.2014

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

2. Προσδιορισμός των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και των Στόχων, από τις Υπηρεσίες Προγραμματισμού και Ανάπτυξης και την ομάδα έργου, εφόσον υφίσταται, σε συνεργασία με την Εκτελεστική Επιτροπή και έγκριση του Στρατηγικού Σχεδίου από το Δημοτικό Συμβούλιο μετά από εισήγηση της Εκτελεστικής Επιτροπής.
3. Διαδικασία Διαβούλευσης. Παρουσίαση του Στρατηγικού Σχεδίου στη Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης, και παράλληλα δημοσιοποίηση για διαβούλευση, ηλεκτρονική διαβούλευση, διοργάνωση δημόσιων εκδηλώσεων-Διαβούλευση κ.α.
4. Σύνοψη των συμπερασμάτων των διαδικασιών διαβούλευσης και ενημέρωση της Εκτελεστικής Επιτροπής και των αρμόδιων υπηρεσιών. Εφόσον κρίνεται απαραίτητο από την Εκτελεστική Επιτροπή, με βάση τα συμπεράσματα της διαβούλευσης, αναθεώρηση σημείων του Στρατηγικού Σχεδίου.
5. Κατάρτιση³⁷ και έγκριση Επιχειρησιακού Σχεδίου του Πενταετούς προγραμματισμού δράσεων και οικονομικού προγραμματισμού του Ε.Π. από το Δημοτικό Συμβούλιο.
6. Έλεγχος της νομιμότητας της διαδικασίας κατάρτισης του προγράμματος από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Αυτοτελής Υπηρεσία Εποπτείας ΟΤΑ). Ο θεσμός της Αυτοτελούς Υπηρεσίας Εποπτείας ΟΤΑ δεν έχει ακόμη λειτουργήσει. Ο σχετικός έλεγχος ασκείται από τον Γενικό Γραμματέα της οικείας Αποκεντρωμένης Διοίκησης και τις Ειδικές Επιτροπές του άρθρου 152 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, καθώς και τις Επιτροπές Ελέγχου των Πράξεων του άρθρου 68 του Κώδικα Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης
7. Δημοσιοποίηση του προγράμματος από το Δήμο.

Εποπτεία: Το Υπουργείο Εσωτερικών συγκεντρώνει ηλεκτρονικά σε ειδικά διαμορφωμένη βάση δεδομένων επιλεγμένα στοιχεία των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων με σκοπό την επεξεργασία τους για τη χάραξη εθνικής πολιτικής μέσα από την εποπτεία και παρακολούθηση της αναπτυξιακής και λειτουργικής πορείας των δήμων. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με την σχετική ιστοσελίδα για την

³⁷ Οι μικροί πληθυσμιακά δήμοι που είναι υποστελεχωμένοι (όπως αρκετοί νησιωτικοί Δήμοι της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου) και στερούνται της αναγκαίας υλικοτεχνικής υποδομής, μπορούν να καταθέτουν επιχειρησιακό πρόγραμμα απλοποιημένης μορφής.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

πρόοδο των επιχειρησιακών σχεδίων³⁸ την περίοδο 2015-19 μόνο οι Δήμοι Κω και Καρπάθου είχαν προχωρήσει ή ολοκληρώσει τα Πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα της περιόδου 2015-19, ενώ για την περίοδο 2010-14 Επιχειρησιακά Προγράμματα είχαν καταθέσει οι Δήμοι Κάσου, Καρπάθου, Ρόδου, Ήρακλειάς, Τήλου, Αστυπάλαιας, Θήρας, Φολεγάνδρου, Νάξου και μικρών Κυκλάδων, Πάρου, Σίφνου, Κιμώλου, Σερίφου, Κύθνου και Τήνου. Βέβαια καμία αξιολόγηση της υλοποίησης των προγραμμάτων αυτών δεν έγινε ούτε από τους ίδιους τους δήμους, ούτε από το Υπουργείο, ενώ διάχυτη είναι η εντύπωση ότι αποτελούσε μια τυπική διαδικασία που έγινε όχι από την υπηρεσία αλλά από εξωτερικούς μελετητές ως τυπική υποχρέωση και όχι ως ουσιαστική αυτοδέσμευση.

A.2. Σύστημα διακυβέρνησης στον άξονα της τουριστικής προβολής

Αρμοδιότητες: «Στις αρμοδιότητες των Περιφερειών και των ΟΤΑ ανήκει η εκπόνηση, υλοποίηση και η συμμετοχή σε προγράμματα για την τουριστική ανάπτυξη των περιοχών τους». Άρθρ. 75 παρ. 8 του Ν. 3463/2006.

Περιεχόμενο – σύνδεση με την Εθνική Στρατηγική για τον Τουρισμό : Σύμφωνα με την ισχύουσα διαδικασία³⁹ η τουριστική προβολή που πραγματοποιείται από οποιαδήποτε φορέα της Τοπικής αυτοδιοίκησης οφείλει αφενός να εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις που δίνει ο κεντρικός φορέας για τη χάραξη της εθνικής στρατηγικής για την τουριστική προβολή, που είναι ο ΕΟΤ και αφετέρου να εγκρίνεται από αυτόν⁴⁰.

³⁸ http://epota.ypes.gr/?page_id=502

³⁹ Όπως περιγράφεται από τον ν 4276/14 αρ.46 «Διαφημιστικά προγράμματα και γενικά ενέργειες, που αφορούν την τουριστική προβολή και διαφήμιση της χώρας ή περιοχών αυτής στο εσωτερικό και εξωτερικό, ιδίως με συμμετοχή σε εκθέσεις, ή διαφημίσεις σε μέσα μαζικής ενημέρωσης ή καταχωρήσεις σε έντυπα ή εκδόσεις τους ως και με οποιονδήποτε άλλον τρόπο και τα οποία καταρτίζονται ή υλοποιούνται από οποιονδήποτε φορέα του Δημοσίου, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και γενικά του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως κάθε φορά αυτός προσδιορίζεται, ανεξάρτητα αν εκτελούνται με χρηματοδότηση από πόρους εθνικούς ή ευρωπαϊκούς ή ίδιους πόρους του φορέα υλοποίησής τους, πρέπει να τελούν σε πλήρη εναρμόνιση προς το γενικό σχεδιασμό και την εξυπηρέτηση των στόχων του προγράμματος τουριστικής προβολής της χώρας ή των περιοχών αυτής, που καταρτίζει το Υπουργείο Τουρισμού. Για την υλοποίηση των παραπάνω προγραμμάτων και τη σύναψη των σχετικών συμβάσεων που αφορούν σε προμήθεια προϊόντων, παροχή υπηρεσιών ή εκτέλεση έργων απαιτείται η προηγούμενη σύμφωνη γνώμη του Ε.Ο.Τ.. »

⁴⁰ η υποχρέωση συμμόρφωσης με την ανωτέρω διάταξη, όπως ρητά αναγράφεται στο κείμενο αυτής, είναι ανεξάρτητη από την πηγή χρηματοδότησης των ενεργειών (ΕΣΠΑ, Περιφερειακά Ταμεία κ.α.- ή από ίδιους πόρους του φορέα). Επιπλέον, η προηγούμενη παροχή σύμφωνης γνώμης από τον κεντρικό φορέα αποτελεί προαπαιτούμενο για τη νόμιμη υλοποίηση οποιασδήποτε ενέργειας ή δράσης τουριστικής προβολής

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

Διαδικασίες. Αναλυτικά τα βήματα⁴¹ είναι:

1. Ο κεντρικός εθνικός φορέας (εν προκειμένου ο ΕΟΤ) εκπονεί τριετή «Στρατηγική Προώθησης και Προβολής»⁴², την οποία κοινοποιεί μέσα από την ιστοσελίδα του⁴³. Στο σχετικό κείμενο, καταγράφονται με λεπτομέρεια, οι άξονες της στρατηγικής της επικοινωνίας του Ελληνικού Τουρισμού, οι επιλέξιμες δράσεις, το ιδανικό μείγμα μέσων και όλα τα απαραίτητα στοιχεία και παραδοχές για την ολοκληρωμένη εφαρμογή του.
2. Οι Περιφερειακές Διοικήσεις της Χώρας, οι ΟΤΑ, οι πάσης φύσεως Οργανισμοί οι οποίοι υλοποιούν προγράμματα δράσεων τουριστικής προβολής, καλούνται σε συγκεκριμένο χρόνο, να υποβάλλουν ετησίως, σχέδιο προγράμματος στον ΕΟΤ, προκειμένου μετά από διάλογο και συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΕΟΤ, να καταλήξουν στην κατάρτιση μίας ολοκληρωμένης πρότασης. Το σχέδιο πρότασης).
3. Ο φορέας συντάσσει το σχέδιο προγράμματος λαμβάνοντας υπόψη του την «Στρατηγική Προώθησης και Προβολής για την τρέχουσα τριετία» όπως αυτή εγκρίθηκε. Ακολουθεί η (ηλεκτρονική) διαβούλευση και η έγκριση του σχεδίου από το δημοτικό/περιφερειακό συμβούλιο
4. Ο φορέας υποβάλλει ηλεκτρονικά στην Δ/ση : regional_promo@gnto.gr (Regional Promotional Programs το αίτημα του, την απόφαση του δημοτικού/περιφερειακού συμβουλίου καθώς και από τις τελικές μακέτες του σχετικού υλικού οποιασδήποτε μορφής
5. Ο φορέας λαμβάνει την έγγραφη παροχή της σύμφωνης γνώμης και επανέρχεται στις αρμόδιες υπηρεσίες του ΕΟΤ για τυχόν διευκρινήσεις ή πληροφόρηση σχετικά με την υλοποίηση διαφόρων δράσεων, εφόσον το κρίνει αναγκαίο.

Α.3. Σύστημα διακυβέρνησης στον άξονα της χωρικής ανάπτυξης του τουρισμού

⁴¹ Η τρέχουσα διαδικασία αρμοδιότητας παροχής σύμφωνης γνώμης σε προγράμματα και ενέργειες τουριστικής προβολής των Περιφερειών και των Δήμων περιγράφονται στην με ΑΔΑ ΩΥΟ9469ΗΙΖ-Ε08 514666/24-12-14 εγκύκλιο του ΕΟΤ

⁴²/ «Η Στρατηγική Προώθησης και Προβολής του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού για την τριετία - 2014-2015-2016» εγκρίθηκε με τις αποφάσεις 176/25η συν./09-09-2013 ΔΣ και 514876/24-10-2013 (ΑΔΑ:ΒΛΛΤ469ΗΙΖ-ΩΔΒ) Γενικού Γραμματέα ΕΟΤ.

⁴³ Το εν λόγω κείμενο υπάρχει αναρτημένο στην εταιρική σελίδα του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, www.gnto.gov.gr, στην ενότητα marketing.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

Θα αναλυθεί το σύστημα διακυβέρνησης με βάση τον μέχρι πρόσφατα⁴⁴ ισχύοντα νόμο 2742/99 (πίνακας III.4.), με τον οποίο διαμορφώθηκε ο υφιστάμενος χωρικός σχεδιασμός σε ένα ιεραρχημένο σύστημα σχεδιασμού 3 διακεκριμένων επιπέδων:

1. τον στρατηγικό χωροταξικό σχεδιασμό, εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας, που περιλαμβάνει την κατάρτιση πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού (γενικό, ειδικά και περιφερειακά πλαίσια),
2. τον τοπικό χωρικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό διαδημοτικής και τοπικής εμβέλειας που περιλαμβάνει τα Ρυθμιστικά Σχέδια και τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια και ΣΧΟΟΑΠ, και
3. τον πολεοδομικό σχεδιασμό στο επίπεδο του οικισμού που περιλαμβάνει κυρίως, τις πολεοδομικές μελέτες επέκτασης-αναθεώρησης, τις πράξεις εφαρμογής και τις αναπλάσεις κρίσιμων ή υποβαθμισμένων περιοχών.

Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο, αλλά και τις Συνταγματικές επιταγές, η αρμοδιότητα του χωρικού σχεδιασμού παραμένει σε μεγάλο βαθμό σε επίπεδο Κεντρικής και Αποκεντρωμένης Διοίκησης (πίνακας 6.3.). Ειδικότερα ο χωρικός σχεδιασμός του τουρισμού στην Περιφέρεια Ν. Αιγαίου ελέγχεται σε σημαντικό βαθμό κεντρικά, όπως προκύπτει από τα παρακάτω:

Πίνακας 6.3. : Επίπεδα χωρικού σχεδιασμού (νόμος 2742/99)

ΕΠΙΠΕΔΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ		ΕΚΠΟΝΗΣΗ	ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ	ΈΓΚΡΙΣΗ
ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	ΥΠΕΚΑ	ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ	ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
	ΕΙΔΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ, ΤΙΣ ΥΔΑΤΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ Κ.Α.	ΥΠΕΚΑ	ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ	ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

⁴⁴ Πρόσφατα θεσπίστηκε νέο πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού με τον Ν. 4269 /2014 «Χωροταξική και πολεοδομική μεταρρύθμιση – Βιώσιμη ανάπτυξη» με στόχους μεταξύ άλλων την μείωση του χρόνου έγκρισης των σχεδίων χωροταξικής και πολεοδομικής οργάνωσης και την διάκριση και αποφυγή συγκρούσεων και αλληλοεπικαλύψεων των επιπέδων σχεδιασμού

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ	ΥΠΕΚΑ	ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΜΠΕ)	ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΕΚΑ
ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΣΧΟΟΑΠ	ΔΗΜΟΣ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΜΠΕ)	ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Πηγή: νόμος 2742/99, επεξεργασία Σαραντάκου Εφη

- Το βασικό εργαλείο χωρικής ανάπτυξης είναι το Ειδικό Χωροταξικό πλαισίου (ΕΠΧΣΑΑ) για τον Τουρισμό όπως τροποποιήθηκε με το ΦΕΚ 3155/Β/2013. Σύμφωνα με το ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό που εκτός από τις γενικές κατευθύνσεις, δίνει αρκετά δεσμευτικές κατευθύνσεις για τη χωροθέτηση των τουριστικών εγκαταστάσεων (όπως είναι ο καθορισμός των τουριστικών εγκαταστάσεων που επιτρέπεται να χωροθετηθούν ανά περιοχή αλλά και μέγεθος αρτιότητας οικοπέδων και πυκνότητα κλινών /στρέμμα ανάλογα με την κατηγορία του καταλύματος).
- Η Περιφέρεια Ν. Αιγαίου έχει σημαντικές σε έκταση περιοχές με ειδικά καθεστώς προστασίας (Natura⁴⁵, αρχαιολογικοί χώροι κ.α.)
- Το νέο θεσμικό πλαίσιο όπως διαμορφώθηκε σε συνθήκες οικονομικής κρίσης την περίοδο 2010-2014 προωθεί μια «εκ των άνω ανάπτυξη» νέων

⁴⁵. Καταγράφονται 62 ζώνες NATURA 2000 (30 στα Δωδεκάνησα και 32 στις Κυκλάδες) με συνολική έκταση 357 χιλ. εκτάρια. Από το σύνολο των 279 νησιών και νησίδων του Νοτίου Αιγαίου, τα 162 καλύπτονται στο σύνολο της έκτασής τους από ζώνες NATURA 2000 και άλλα 22 σε μέρος της έκτασής τους. Επίσης σε 26 από αυτά καταγράφονται και 95 υγροβιότοποι. Οι 62 ζώνες NATURA 2000, ισομοιράζονται ως προς το χαρακτηρισμό τους (Ν.3937/2011 «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις») σε Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) και Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ). Για την προστασία και ανάδειξη των περιοχών NATURA 2000, απαιτούνται Ολοκληρωμένα Σχέδια Διαχείρισης και επισημαίνεται ότι, μέχρι την έγκρισή τους, υπάρχει περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης. Σημειώνεται ότι στην ΠΝΑ έχει συσταθεί μόνο ένας Φορέας Διαχείρισης (Καρπάθου-Σαριάς), ο οποίος προβλέπεται να συγχωνευθεί με αυτόν του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς, και συνιστούν πλέον τον «Φορέα Διαχείρισης Οικοσυστημάτων Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης».

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

τουριστικών προϊόντων, με ειδικές διαδικασίες χωροθέτησης και αδειοδότησης επενδυτικών σχεδίων, προτάσσοντας νέα, ολοκληρωμένα και δυναμικά, πρότυπα χωρικού σχεδιασμού για τη δημιουργία μεγάλων τουριστικών επενδύσεων (τα *Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Δημόσιων Ακινήτων-ΕΣΧΑΔΑ* (Ν. 3986/2011) και τα *Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικών Επενδύσεων* επί ιδιωτικών ακινήτων ΕΣΧΑΣΕ (Ν. 4146/2013)), και ταχείες διαδικασίες (fast track) αδειοδότησης των λεγόμενων «στρατηγικών επενδύσεων» (Ν. 3894/2010)

Αυτή τη περίοδο βρίσκεται σε εξέλιξη η μελέτη «Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» που είχε εκπονηθεί το 2003. Έχει παραδοθεί το Στάδιο Α2, της Α΄Φάσης και εκκρεμεί το κύριο μέρος του με τις προτάσεις.

Στη Περιφέρεια έχουν εκπονηθεί μόνο 3 ΓΠΣ/ΣΧΟΑΑΠ και βρίσκονται υπό εκπόνηση άλλα 19 γεγονός που μαρτυρά ότι ελάχιστα έχει προχωρήσει ο χωροταξικός σχεδιασμός ώστε να περιοριστούν οι πιέσεις που δέχονται τα νησιά από τις οικονομικές δραστηριότητες και τη δόμηση γενικότερα και από την γρήγορη τουριστικά ανάπτυξη ειδικότερα.

A.4. Η τουριστική διακυβέρνηση στην ΠΝΑ

Η ΠΝΑ στο πλαίσιο της τουριστικής διακυβέρνησης και στη προσπάθεια της για έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό είχε προχωρήσει σε δύο κρίσιμες δράσεις:

- τη σύσταση Περιφερειακού Συμβουλίου Τουρισμού με τη συμμετοχή Δημάρχων και φορέων του Τουρισμού. Σκοπός του Συμβουλίου ήταν η διαβούλευση σε θέματα τουρισμού και ειδικά πάνω στο πρόγραμμα τουριστικής προβολής και ανάπτυξης που σχεδίαζε η ΠΝΑ πριν το εισάγει στο Περιφερειακό Συμβούλιο για ψήφιση
- την εκπόνηση ολοκληρωμένου σχεδίου για τον τουρισμό με τίτλο «Στρατηγική της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τον Τουρισμό και παρουσίαση του Επιχειρησιακού Σχεδίου Δράσης της Τουριστικής Προβολής για το 2013-2014» που αφού εγκρίθηκε από το Περιφερειακό Συμβούλιο Τουρισμού προχώρησε προς υλοποίηση με βάση τις υπάρχουσες διαδικασίες. Τμήμα αυτού του Σχεδίου Δράσης είναι και η δημιουργία Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού το οποίο υλοποιείται από την παρούσα μελέτη.

Πρόβλημα παραμένει η «ατελής» σύνδεση της Στρατηγικής της ΠΝΑ για τον τουρισμό με το ΠΕΠ Ν.Αιγαίου που αποτελεί και το βασικό μοχλό υλοποίησης του

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

όποιου αναπτυξιακού σχεδιασμού. Η δυσκολία αυτή προκύπτει τόσο από το γεγονός ότι η σύνταξη των δύο κειμένων δεν έγινε την ίδια περίοδο (το ΠΕΠ συντάχθηκε το 2007), ενώ ο τρόπος σύνταξης του ΠΕΠ (και αυτού της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου 2014-20) δεν διευκολύνει την αποτύπωση ολοκληρωμένης στρατηγικής αφού είναι δομημένο πάνω σε 11 Θεματικούς Στόχους που ισχύουν για όλη τη χώρα με αποτέλεσμα οι επιλεγμένες Στρατηγικές Προτεραιότητες όπως η ΣΠ1.: «Έξυπνη Ανταγωνιστική Διαφοροποιημένη Περιφερειακή Οικονομία» να είναι γενική και οριζόντια (αφορά μόνο επιχειρήσεις) με αποτέλεσμα να μην μπορεί να καλύψει μια ολοκληρωμένη τουριστική στρατηγική.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

Β. Εντοπισμός των συμμετεχόντων και αξιολόγηση του ρόλου τους στο σύστημα ΤΔ (πίνακας 6.4)

Πίνακας 6.4. :Εντοπισμός των συμμετεχόντων και του ρόλου τους στο σύστημα τοπική διακυβέρνησης στους επιλεγμένους άξονες του τουρισμού

ΑΞΟΝΕΣ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΒΟΛΗ	ΧΩΡΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ				
ΥΠ. ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ			
ΥΠΕΚΑ	ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ		ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	
ΥΠ. ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ	ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ	
ΕΟΤ		ΈΓΚΡΙΣΗ		
ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ			ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΈΓΚΡΙΣΗ	
ΠΝΑ	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΈΓΚΡΙΣΗ ΕΠΙΧ. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	ΈΓΚΡΙΣΗ	ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ
ΔΗΜΟΙ	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΈΓΚΡΙΣΗ ΕΠΙΧ. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	ΈΓΚΡΙΣΗ	ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΈΓΚΡΙΣΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ, ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ, ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ, ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ,	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	
ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΑ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	
ΜΚΟ, ΤΥΠΙΚΑ ΚΑΙ ΑΤΥΠΑ ΔΙΚΤΥΑ,	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Πηγή: νόμος 2742/99, επεξεργασία Σαραντάκου Εφη

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

Γ. Διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων

Αφορά στην ανάλυση των ερωτηματολογίων του UNWTO που στάλθηκαν από την ομάδα έργου στη Περιφέρεια και στους Δήμους της ΠΝΑ (Παράρτημα Παραδοτέου Π1). Το ερωτηματολόγιο του UNWTO ήταν ιδιαίτερα αναλυτικό και αποτυπώνει το πώς ο Οργανισμός αυτός βλέπει τη την ολοκληρωμένη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Ποιο συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε 4 μεγάλες ενότητες:

- 1η Ενότητα - Σύστημα βιώσιμης διαχείρισης προορισμού: Γίνεται διερεύνηση του κατά πόσο υπάρχει στρατηγική και πως εκπονήθηκε, αν υπάρχει φορέας διαχείρισης προορισμού και πως λειτουργεί, αν υπάρχει σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων από την τουριστική δραστηριότητα στον προορισμό, ενώ ζητά πληροφορίες για κρίσιμα θέματα όπως η διαχείριση εποχικότητας, η στρατηγική αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, η γνώση για τους τουριστικούς πόρους, η διαχείριση κρίσεων κλπ
- 2η Ενότητα - Μεγιστοποίηση οικονομικών ωφελειών για την τοπική κοινωνία και ελαχιστοποίηση αρνητικών επιπτώσεων: Η παρακολούθηση των οικονομικών αποτελεσμάτων και επιπτώσεων, η διερεύνηση των ευκαιριών για απασχόληση και καριέρα τοπικά, η εκπαίδευση εργοδοτών και εργαζομένων στις επιχειρήσεις και η άποψη της τοπικής κοινωνίας για τη διαχείριση του προορισμού αποτελούν τα βασικά ερωτήματα της ενότητας
- 3η Ενότητα - Μεγιστοποίηση ωφελειών για τις τοπικές κοινωνίες και τους επισκέπτες: Αφορά θέματα προστασίας των τοπικών θελγέτρων και τη πρόσβαση του τοπικού πληθυσμού σ'αυτά, τη προστασία και την ανάδειξη τους, τη διαχείριση και τη συμπεριφορά των επισκεπτών, την ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση του τοπικού πληθυσμού, τη προστασία του από την εκμετάλλευση κλπ
- 4η Ενότητα - Μεγιστοποίηση ωφελειών για το περιβάλλον και ελαχιστοποίηση αρνητικών επιπτώσεων: αφορά τον εντοπισμό και την αξιολόγηση περιβαλλοντικών κινδύνων, την προστασία οικοσυστημάτων και ειδών, την κατανάλωση αερίων του θερμοκηπίου, τη διαχείριση νερού, υγρών και στερεών αποβλήτων, τις μεταφορές και τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις, τη ρύπανση από θόρυβο κλπ

Γ.1. Ανάλυση υλικού ερωτηματολογίων

Η ανάλυση ακολουθεί τα εξής βήματα :

1. Κεντρικές τάσεις στο σύνολο τού Ερευνητικού Υλικού (ΕΥ) : 16 νησιά (7 από Κυκλάδες και 9 από Δωδεκάνησα)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

2. Ειδικότερες τάσεις με βάση τις 4 θεματικές του Ερωτηματολογίου σε ομάδες νησιών
3. Αναφορά στα ειδικότερα ζητήματα που αφορούν την ΚΤΔ
  - Η ανάλυση βασίζεται στη δομή του Ερωτηματολογίου (βλ παράρτημα) ώστε να διευκολύνεται η ανάλυση
  - Η ανάλυση βασίζεται στο ΕΥ όπως αυτό απαντήθηκε από τους εκπροσώπους
  - Επισημαίνεται ως βάσιμη υπόθεση εργασίας ότι η δομή του ερωτηματολογίου και κάποιες θεματικές πιθανόν να δυσκόλεψαν τις απαντήσεις
  - Σε πολλές περιπτώσεις επίσης τέλος παρατηρείται άγνοια του θεσμικού πλαισίου και αρνητική διάθεση στην εμπλοκή στη διαβούλευση (επιβεβαιώθηκε και από τις διά ζώσης συναντήσεις)
  - Ο αριθμός των ΟΤΑ (και τα αναπτυξιακά τους χαρακτηριστικά) που απάντησαν πάντως μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικός της κατάστασης στην περιφέρεια
  - Το γεγονός ότι νησιά ιδιαίτερα αναπτυγμένα (Ρόδος, Κως, Μύκονος, Νάξος, Σαντορίνη δεν απάντησαν είναι φαινόμενο δομικό στις τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές και ενδεικτικό των δυσκολιών να προωθηθεί και εφαρμοσθεί η ΚΤΔ

Γ.2. Κεντρικές Τάσεις

- Σαφείς διαφορές από νησί σε νησί σχετιζόμενες προφανώς με τοπικά δεδομένα
- Οι θεματικές 1 και 3 έχουν την πλέον σημαντική σε θετικές απαντήσεις και ακολουθούν η 4 και η 2
- Η ουσιαστική όμως εμπλοκή είναι (με βάση τις απαντήσεις) μικρή η δεν επεξηγείται επαρκώς επιβεβαιώνοντας ότι κυρίαρχο ρόλο παίζει η τοπική εμπλοκή- η μη -δυναμικών εκπροσώπων των ΟΤΑ και Ομάδων Συμφερόντων.
- Τα χαρακτηριστικά και το στάδιο ανάπτυξης του τουρισμού δεν φαίνεται να επηρεάζει το βαθμό εμπλοκής (τουριστικά και λιγότερο τουριστικά νησιά εμφανίζονται τόσο στα περισσότερο η λιγότερο εμπλεγμένα σε διαδικασίες διαβούλευσης και βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης)
- Είναι φανερό η έλλειψη επιστημονικής υποστήριξης και συνεργιών ανάμεσα σε νησιά (το νησί αποτελεί τον απομονωμένο γεωγραφικά " κόσμο ")

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

- Η προβολή ,η διαχείριση των επισκεπτών και κάποια έργα και πρωτοβουλίες ενίσχυσης δραστηριοτήτων ΕΕΜΤ αποτελούν τα κυριότερα θέματα ενδιαφέροντος
- Αντίθετα δεν προκύπτει ουσιαστική και δεσμευτική παράδοση σε συμμετοχικές διαδικασίες αν και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο όχι μόνο το επιτρέπει αλλά και το επιβάλλει

Γ.3. Ειδικότερες τάσεις

- Υπάρχουν νησιά πού απαντούν συνολικά η σε υψηλό ποσοστό αρνητικά (1,8,13,14) και αλλά στα οποία οι απαντήσεις είναι ενδεικτικές σημαντικών προσπαθειών σε ζητήματα τής ΚΤΔ (2,4,5,8,9,11,15,16)
- Πιθανότατα η ύπαρξη δυναμικής αναπτυξιακής εταιρείας ή η παράδοση στην αναζήτηση και ουσιαστική εκμετάλλευση ευρωπαϊκών πόρων αλλά και η αναζήτηση λύσεων σε ζητήματα τουριστικής ανάπτυξης συνδέονται με τα πετυχημένα παραδείγματα
- Το μέγεθος και η " περιφεριακότητα" έναντι άλλων γειτονικών νηπίων μπορεί να θεωρηθούν ότι αποτελούν στοιχεία πού συνδέονται με τούς περισσότερο αδιάφορους η αρνητικούς

Γ.4. Ειδικότερα ζητήματα πού συνδέονται με την ΚΤΔ

- Σε αυτό το ζήτημα εστιάζουμε κυρίως στις απαντήσεις σε ερωτήματα των Θεματικών 1,2και3
- Επιβεβαιώνονται οι τάσεις όπως καταγράφηκαν (ως κεντρικές) και συγκεκριμένα: 1.3,1.4,1.5 ,1.6 ,1,7
- Οι περισσότερο θετικές και ουσιαστικές (αναφορικά με την ουσιαστική συμμετοχή) σχετίζονται με τα νησιά πού συναποτελούν την ομάδα όσων εμπλέκονται και απαντούν θετικά οπότε ισχύουν τα όσα καταγράφονται στο 1.1 και 1.2 (στις Ειδικότερες Τάσεις)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

6.4. Αξιολόγηση του συστήματος διακυβέρνησης στον τουρισμό στην ΠΝΑ.

Η αξιολόγηση του συστήματος διακυβέρνησης γίνεται με βάση τα κριτήρια που είχαν τεθεί στην αρχή του κεφαλαίου. Η αξιολόγηση έχει καθαρά ποιοτικό χαρακτήρα και αποτυπώνεται με (+) όταν είναι θετική και με (-) όταν είναι αρνητική.

6.4.1. Το κριτήριο της ύπαρξης ολοκληρωμένου σχεδιασμού για τον τουρισμό.

Σε ότι αφορά το κριτήριο της ύπαρξης ολοκληρωμένου ενημερωμένου και εφαρμόσιμου σχεδιασμού με βασική παράμετρο την τουριστική ανάπτυξη και το κριτήριο του κάθετου συντονισμού μεταξύ των επιπέδων διοίκησης:

- + Υπάρχει μεγαλύτερος βαθμός συνοχής στον εθνικό στρατηγικό σχεδιασμό μεταξύ των κεντρικών φορέων, κάτω από την ομπρέλα των αξόνων της κοινής στρατηγικής των κρατών μελών της Ε.Ε «Ε 2020»⁴⁶.
- Καθώς η στρατηγική του κεντρικού φορέα για τον τουρισμό (Υπ. Τουρισμού) δεν είναι δεσμευτική για τον υποκείμενο σχεδιασμό, υπάρχει μεγαλύτερη δυσκολία στη διαμόρφωση συγκροτημένων τουριστικών πολιτικών και υλοποίηση δράσεων με προστιθέμενη αξία. Σε αυτό το πλαίσιο απαιτούνται σημαντικές ικανότητες οριζόντιου και κάθετου συντονισμού μιας ποικιλίας φορέων και δράσεων, δεδομένα που από μόνα τους αποτελούν πρόκληση για το ελληνικό σύστημα τοπικής διακυβέρνησης.

6.4.2. Το βαθμό της αποκέντρωσης.

Σε ότι αφορά το κριτήριο της αποκέντρωσης και δυνατότητες «εκ των κάτω» αναπτυξιακών πρωτοβουλιών (πίνακας 6.4):

- + Ο Στρατηγικός αναπτυξιακός σχεδιασμός είναι αρμοδιότητα των κεντρικών φορέων και ο Επιχειρησιακός σχεδιασμός έχει αποκεντρωθεί στους ΟΤΑ. Ωστόσο όπως επισημάναμε ότι σημαντικός βαθμός της αναπτυξιακής τουριστικής διαδικασίας στην χωρική επικράτεια της ΠΝΑ ελέγχεται κατά κύριο λόγο κεντρικά. Αυτό αφορά αφενός σε περιοχές που έχουν καθεστώς ειδικής προστασίας (αρχαιολογικούς τόπους, NATURA) και αφετέρου τις περιπτώσεις μεγάλων και στρατηγικών τουριστικών επενδύσεων. Οι τελευταίες συνιστούν ένα παράλληλο σύστημα «εκ των άνω ανάπτυξης» νέων τουριστικών προϊόντων.

⁴⁶Βλ.: http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

- Παρά την αποκέντρωση των αναπτυξιακών αρμοδιοτήτων δεν έχει επιτευχθεί ακόμη ο στόχος της «εκ των κάτω» ανάπτυξης, δηλαδή της ανάπτυξης με πρωτοβουλία της Τ.Α και των εμπλεκόμενων σε τοπικό επίπεδο.
- Το εργαλείο της Τοπικής Ανάπτυξης με την Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων δεν ενεργοποιείται στο εγκεκριμένο Επιχειρησιακό Σχέδιο της ΠΝΑ. Η ΑΠΤΚ είναι μια καθαρά «από κάτω προς τα πάνω» αναπτυξιακή προσέγγιση που απαιτεί τη συνεργασία της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα (δες κεφ Β) με την τοπική ομάδα δράσης να προσδιορίζει το περιεχόμενο της στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης και τις χρηματοδοτούμενες λειτουργίες στο πλαίσιο αυτής.
- Οι μικροί δήμοι των νησιών με πληθυσμό κάτω των 4.000 κατοίκων, δηλαδή το 62% περίπου του συνόλου των δήμων της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου (το 76% των δήμων έχουν πληθυσμό κάτω των 10.000 κατοίκων) δεν διαθέτουν το αναγκαίο προσωπικό για την άσκηση των αρμοδιοτήτων που το άρθρο 94 του ν.3852/2010 κατανέμει στους δήμους όλης της χώρας. Επίσης δεν έχει υπάρξει καμία νομοθετική μέριμνα για την νησιώτικη διαδημοτική συνεργασία η οποία λόγω των ειδικών συνθηκών και του μεγέθους των νησιωτικών δήμων είναι απολύτως αναγκαία.⁴⁷

6.4.3. Το είδος της ηγεσίας σε τοπικό επίπεδο.

Σε ότι αφορά το κριτήριο της ηγεσίας σε τοπικό επίπεδο και το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

- + Το διοικητικό πλαίσιο του «Καποδίστριας» δίνει αυξημένες δυνατότητες στους φορείς της Τ.Α. να καθορίσουν την αναπτυξιακή πορεία στη χωρική αρμοδιότητα τους. Βασικός αναπτυξιακός φορέας είναι η ΠΝΑ που διαθέτει τις δομές και τα χρηματοδοτικά εργαλεία.
- Η θέση του τουρισμού μέσα στο οργανωτικό πλαίσιο των φορέων και την πολιτική σημασία στα επιμέρους συστήματα διοίκησης έχει σημαντικές συνέπειες για τη διαχείριση του τουρισμού σε περιφερειακό επίπεδο. Από την εξέταση των οργανογραμμάτων σε Περιφέρεια και Δήμους και των ενεργοποιημένων δομών που δίνει ως δυνατότητα το ισχύον πλαίσιο (αναλυτικά στο παράτημα 1) και το μέγεθος του Δήμου⁴⁸ τουρισμός δεν

⁴⁷ «Οι επιτακτικού περιεχομένου διατάξεις για την διοικητική υποστήριξη του άρθρου 206 του ν.3852/2010 είναι και ασαφείς και κατ' ουσία ανεφάρμοστες» ΠΝΑ 2012 Συνοπτική Παρουσίαση Στρατηγικού Σχεδίου της ΠΝΑ . (τ. Χ Αναθεωρημένο)

⁴⁸ Τα οργανογράμματα των μικρο-μεσαίων δήμων περιλαμβάνουν 3 Διευθύνσεις με 12 Τμήματα και 4 Αυτοτελή Τμήματα. Τα οργανογράμματα των μεγάλων δήμων περιλαμβάνουν 11 Διευθύνσεις με

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

προκύπτει ως βασική αναπτυξιακή προτεραιότητα στο σύστημα διακυβέρνησης της ΠΝΑ και των Δήμων.

- Διατηρείται η νοοτροπία ότι ο τουρισμός αφορά μόνο την προβολή η την αδειοδότηση των τουριστικών εγκαταστάσεων Η Επιτροπή Τουριστικής ανάπτυξης και Προβολής είναι ενεργοποιημένη στους περισσότερους Δήμους. Σε πολλές περιπτώσεις –όπως προκύπτει και μέσα από το ερωτηματολόγιο- τα προγράμματα που αφορούν τον τουρισμό εξαντλούνται μόνο σε προγράμματα τουριστική προβολής που εκπονούνται από εταιρείες μάρκετινγκ.
- Από την επεξεργασία των απαντήσεων των Δήμων στα ερωτηματολόγια προκύπτει μικρή ουσιαστική εμπλοκή και σημαντική έλλειψη επιστημονικής υποστήριξης .

6.4.4. Το βαθμό συντονισμού.

Σε ότι αφορά το κριτήριο του οριζόντιου και κάθετου συντονισμού σε θέματα τουρισμού

- Ο τουρισμός από τη φύση του απαιτεί τον οριζόντιο και κάθετο συντονισμό μιας σειράς υπηρεσιών και φορέων. Ο κατακερματισμός του χώρου της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, με διάσπαρτα και απομακρυσμένα νησιά και με έντονα προβλήματα χωρικής συνοχής και λειτουργικών διασυνδέσεων, δημιουργούν και ανάλογα προβλήματα υστέρησης σε υπηρεσίες και υποδομές που είναι σημαντικές για την κοινωνία και την οικονομία της Περιφέρειας. Η νέα διοικητική οργάνωση της χώρας με τον Νόμο «Καλλικράτης», δημιουργεί ένα «διοικητικό χάρτη» της Περιφέρειας που είναι αρκετά πιο «σύνθετος» συγκρινόμενος με άλλες Περιφέρειες της χώρας⁴⁹
- Ο οριζόντιος συντονισμός μεταξύ των υπηρεσιών κατά κύριο λόγο της ΠΝΑ ώστε ο τουρισμός να εκπροσωπείται σε όλα τα όργανα λήψης αποφάσεων και παροχής γνώμης για μια σειρά από θέματα (κατάρτιση επιχειρησιακών προγραμμάτων, γνωμοδότηση για χωροθετηση τουριστικών και ανταγωνιστικών του τουρισμού χρήσεων κ.α.) παραμένει ζητούμενο

6.4.5. Το βαθμό διαφάνειας και συμμετοχής.

47 Τμήματα, ενώ τα οργανογράμματα των μεγαλο-μεσαίων δήμων περιλαμβάνουν 10 Διευθύνσεις με 31 Τμήματα. ΕΕΤΑΑ 2010

⁴⁹ ΠΕΠ ΠΝΑ 2014

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
--	---	---

Σε ότι αφορά το κριτήριο του της διαφάνειας και της συμμετοχικής διαδικασίας για τα θέματα του τουρισμού.

- + Είναι πολύ σημαντικό βήμα η υποχρεωτική εφαρμογή των δομών διαφάνειας και διαβούλευσης
- Η εμπλοκή των κοινωνικών, επαγγελματικών και άλλων τοπικών εμπλεκόμενων μέσω των εφαρμοσμένων πρακτικών διαβούλευσης (e-διαβούλευσης, ενημερωτικές συναντήσεις) παραμένει σε επίπεδο ενημέρωσης και εξασφάλισης συναινέσεων και δεν εξυπηρετείται ο στόχος της «συνδιαμόρφωσης»
- Ειδικότερα την τρέχουσα περίοδο, για πολιτικές του κεντρικού κράτους με μεγάλο αντίκτυπο για την τουριστική ανάπτυξη της περιφέρειας, δε δόθηκε χρόνος για ενημέρωση των τελικών ενδιαφερόμενων. Κεντρικές επιλογές όπως το χωροταξικό για τον τουρισμό ή οι στρατηγικές επενδύσεις δεν έχουν εξασφαλίσει την τοπική συναίνεση.
- + Είναι θετική η τάση που αναπτύσσεται διαδημοτικών και άλλων συνεργασιών, με προγραμματικές συμβάσεις μεταξύ των Δήμων ή μεταξύ της Περιφέρειας για παροχή τεχνικής υποστήριξης στους μικρούς Δήμους⁵⁰
- Από την επεξεργασία των απαντήσεων των Δήμων στα ερωτηματολόγια δεν προκύπτει ουσιαστική και δεσμευτική παράδοση σε συμμετοχικές διαδικασίες και χαμηλό επίπεδο συνεργιών ανάμεσα σε νησιά (το νησί αποτελεί τον απομονωμένο γεωγραφικά " κόσμο ")
- Σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για την δημιουργία κουλτούρας συνεργασιών αποτελούν τα χρόνια προβλήματα ανομίας σε θέματα τουρισμού (άτυπες και αυθαίρετες μορφές επιχειρηματικότητας)
- Η ανάδειξη επίσης πολλών τουριστικών περιοχών ως ιδιαίτερα πετυχημένων αναπτυξιακά και οικονομικά περιοχών έχει οδηγήσει και σε ένα είδος αναπτυξιακής αυτονόμησης αυτούς τους τουριστικούς προορισμούς οπότε και παρατηρείται μία ιδιαίτερη δυσκολία στην προώθηση και εφαρμογή αλλαγών.

6.4.6. Το βαθμό προσαρμογής

Σε ότι αφορά το κριτήριο της παρακολούθησης και προσαρμογής του συστήματος:

⁵⁰ Προγραμματική σύμβαση ανάμεσα στον Δήμο Ανάφης και τον Δήμο Ιητών για παροχή τεχνικής υποστήριξης του δεύτερου προς τον πρώτο. - <http://www.koinignomi.gr/news/politiki/politiki-kyklades/2015/07/07/kopiodis-i-orimansi-ergon-se-mikra-nisia.html#sthash.j72TAysu.dpuf>

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

- Προκύπτει η αναγκαιότητα μόνιμης δομής που θα τροφοδοτεί με ακριβή και επικαιροποιημένα στοιχεία και δεδομένα για τα σύνθετα θέματα του τουρισμού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου τις Υπηρεσίες των Δήμων και της Περιφέρειας στο πρώτο βήμα της κατάρτισης των σχεδίων και προγραμμάτων αλλά και αργότερα στην παρακολούθηση, αξιολόγηση και προσαρμογή

Στη συνέχεια η παραπάνω ανάλυση αποτυπώνεται στον Πίνακα 6.5 με βάση τη προσέγγιση της SWOT ώστε να διευκολυνθεί η επεξεργασία των προτάσεων

Πίνακας 6.5 : SWOT ανάλυση για τη τοπική διακυβέρνηση στον τουρισμό στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

	ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ	<p>Διοικητική αναδιάρθρωση των ΟΤΑ - δημιουργία ισχυρών Δήμων και θεσμοθέτηση των Περιφερειακών Αυτοδιοικήσεων</p> <p>Σταδιακή υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων και εργαλείων του νέου δημόσιου μανάτζμεντ</p> <p>Νέοι θεσμοί διαβούλευσης και διαφάνειας</p>	<p>Συγκεντρωτική παράδοση ελληνικού κράτους</p> <p>Τ.Α. οικονομικά εξαρτώμενη από κεντρικό κράτος</p> <p>Μη κατάλληλος σχεδιασμός του «Καλλικράτη» για το νησιωτικό χαρακτήρα του Ν. Αιγαίου</p> <p>Υποστελέχωση υπηρεσιών. Μεγάλα προβλήματα κυρίως στους μικρούς νησιωτικούς Δήμους</p> <p>Δυσλειτουργίες λόγω ασαφειών, ελλείψεων και άλλων προβλημάτων στο νέο νομοθετικό πλαίσιο</p> <p>Ελλείψεις σε σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό</p> <p>Δραματική μείωση πόρων την περίοδο 2009-15</p>
ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	<p>Αποκέντρωση αναπτυξιακών αρμοδιοτήτων</p> <p>Μεγαλύτερος βαθμός συνοχής της αναπτυξιακής πολιτικής</p> <p>Νέο θεσμικό πλαίσιο που απλοποιεί τις διαδικασίες και τους διοικητικούς μηχανισμούς και μειώνει τις επικαλύψεις αρμοδιοτήτων</p> <p>Αναγνώριση του αναπτυξιακού ρόλου του τουρισμού</p> <p>Παγκόσμια αναγνωρισιμότητα ως τουριστικός προορισμός</p> <p>Τουριστική ελκυστικότητα - Νησιωτικότητα</p>	<p>Νησιωτικός χώρος – πολυδιάσπαση - δυσχέρεια στη συνεργασία των φορέων</p> <p>Απουσία αναπτυξιακών μικροπεριφερειών προγραμματισμού, βάσει στοιχείων ομοιογένειας.</p> <p>Χαμηλός ποσοστό συνεργασιών με ιδιωτικό τομέα στον τουρισμό</p> <p>Πολυκερματισμός αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με τον τουρισμό</p> <p>Έλλειψη μόνιμων δομών τροφοδότησης και ανατροφοδότησης</p> <p>Χρόνια προβλήματα ανομίας σε θέματα τουρισμού</p>

	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
--	------------------	----------------

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013</p> <p>Στήριζει ότι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

ΔΙΟΙΚΗΣΗ	<p>Ευνοϊκό ευρωπαϊκό και εθνικό περιβάλλον για την ανάπτυξη της τοπικής αυτοδιοίκησης</p> <p>Διεύρυνση εφαρμογών νέων τεχνολογιών και μεθόδων διοίκησης</p>	<p>Οικονομική κρίση στην Ελλάδα που ανατρέπει τις παραδοχές του Καλλικράτη. Έλλειψη πόρων για την ουσιαστική ανασυγκρότηση της αυτοδιοίκησης</p> <p>Αδυναμία προσαρμογής και αξιοποίησης του νέου θεσμικού πλαισίου διοίκησης</p>
ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	<p>Αξιοποίηση των δυνατοτήτων και των εργαλείων του αναπτυξιακού σχεδιασμού (ΠΕΠ, νέο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας)</p> <p>Ενεργοποίηση των νέων χρηματοδοτικών εργαλείων του ΕΣΠΑ που προωθούν τις τοπικές συνεργασίες και την «εκ των κάτω ανάπτυξη»</p> <p>Αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων του υφιστάμενου συστήματος διακυβέρνησης</p> <p>Αναδιοργάνωση και ενδυνάμωση υπηρεσιών – ενίσχυση της τουριστικής διάστασης</p> <p>Λειτουργία Οργανισμών Διαχείρισης Προορισμού/ων</p> <p>Παρακολούθηση της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης μέσα από τη λειτουργία του Παρατηρητηρίου</p> <p>Ενίσχυση των πρωτοβουλιών διαδημοτικής συνεργασίας και θεσμική κατοχύρωσή τους</p> <p>Τάσεις αύξησης του τουρισμού</p>	<p>Περαιτέρω μείωση πόρων για την αναπτυξιακή στρατηγική της περιφέρειας της επόμενης προγραμματικής περιόδου 2014-2020</p> <p>Αποδυνάμωση του τουρισμού ως άξονα κεντρικής αναπτυξιακής πολιτικής στο εθνικό και περιφερειακό σύστημα διακυβέρνησης</p> <p>Αδυναμίες στενής συνεργασίας μεταξύ αρμόδιων φορέων (Αποκεντρωμένη Περιφερειακή Διοίκηση Αιγαίου, Περιφέρεια Ν. Αιγαίου, Δήμοι, Υπουργεία, ΔΕΚΟ)</p>

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Πίνακας Π1: Τουριστικές και παραθεριστικές κλίνες (2013)

Νησιά	ξενοδοχειακές κλίνες	κλίνες σε συμπληρωματικά καταλύματα	θέσεις camping	σύνολο τουριστικών κλινών	κλίνες σε κενές κατοικίες	γενικό σύνολο κλινών	σύνολο τουριστικών κλινών/πληθυσμό	σύνολο τουριστικών κλινών προς έκταση	γενικό σύνολο κλινών/πληθυσμό	γενικό σύνολο κλινών προς έκταση	γενικό σύνολο κλινών +κάτοικοι/έκταση
Αγαθονήσι	0	28	0	28	105	133	0,15	2,07	0,72	9,85	23,56
Αστυπάλαια	459	1056	60	1575	2262	3837	1,18	16,26	2,88	39,62	53,39
Κάλυμνος	1.547	944	0	2491	12291	14782	0,15	22,47	0,91	133,32	279,23
Κάρπαθος	6.026	1335	0	7361	12546	19907	1,18	24,44	3,20	66,10	86,77
Κάσος	66	146	0	212	2550	2762	0,20	3,21	2,55	41,86	58,29
Κώς	46.007	5599	0	51606	17484	69090	1,55	177,78	2,07	238,01	353,03
Λειψοί	125	345	0	470	1158	1628	0,59	29,41	2,06	101,88	151,31
Λέρος	1.185	764	60	2009	6975	8984	0,25	37,94	1,13	169,67	319,19
Μεγίστη (Καστελόριζο)	96	189	0	285	900	1185	0,58	31,22	2,41	129,79	183,68
Νίσυρος	142	177	144	463	4590	5053	0,46	11,18	5,01	122,05	146,40
Πάτμος	1.856	1372	0	3228	1974	5202	1,06	94,80	1,71	152,78	242,26
Ρόδος	85.297	13315	0	98612	65886	164498	0,85	70,53	1,42	117,66	200,27
Σύμη	482	443	0	925	3489	4414	0,36	15,92	1,70	75,97	120,55
Τήλος	480	490	0	970	2466	3436	1,24	15,44	4,41	54,69	67,10
Χάλκη	96	231	0	327	1491	1818	0,68	11,62	3,80	64,63	81,62
Αμοργός	395	1829	984	3208	3291	6499	1,63	26,58	3,29	53,86	70,21
Ανάφη	24	177	0	201	1005	1206	0,74	5,24	4,45	31,45	38,51
Άνδρος	1.404	3704	189	5297	16413	21710	0,57	13,95	2,35	57,18	81,47
Αντίπαρος	343	1917	300	2560	3576	6136	2,11	73,50	5,07	176,17	210,94
Δονούσα	0	111	0	111	375	486	0,66	8,23	2,91	36,05	48,44
Ηράκλεια	28	290	0	318	375	693	2,26	18,07	4,91	39,38	47,39

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Θήρα	12.562	23254	525	36341	23562	59903	2,39	479,50	3,93	790,38	991,34
Θηρασία	6	10	0	16	813	829	0,05	1,72	2,60	89,14	123,44
Ίος	2.056	2892	414	5362	2778	8140	2,65	49,74	4,02	75,51	94,29
Κέα	282	1569	183	2034	8229	10263	0,83	19,64	4,18	99,08	122,78
Κίμωλος	8	242	0	250	2634	2884	0,27	7,00	3,17	80,76	106,24
Κουφονήσι	343	1088	0	1431	423	1854	3,59	251,05	4,65	325,26	395,26
Κύθνος	193	1458	0	1651	6231	7882	1,13	16,63	5,41	79,41	94,08
Μήλος	1.258	4228	225	5711	7395	13106	1,15	37,92	2,63	87,03	120,07
Μύκονος	10.852	10843	765	22460	17295	39755	2,22	262,75	3,92	465,08	583,63
Νάξος	5.898	8704	912	15514	30120	45634	0,87	36,24	2,55	106,59	148,47
Πάρος	6.306	12254	1974	20534	21885	42419	1,50	105,56	3,09	218,07	288,58
Σέριφος	395	1477	309	2181	6255	8436	1,54	29,78	5,94	115,20	134,59
Σχοινούσσα	93	225	0	318	384	702	1,40	40,87	3,09	90,23	119,41
Σίκινος	37	325	0	362	867	1229	1,33	8,82	4,50	29,95	36,61
Σίφνος	992	3586	0	4578	6093	10671	1,74	62,56	4,07	145,82	181,69
Σύρος	2.300	4302	210	6812	21735	28547	0,32	81,45	1,33	341,35	598,52
Τήνος	2.190	4298	231	6719	20541	27260	0,78	34,60	3,16	140,36	184,83
Φολέγανδρος	997	612	150	1759	1428	3187	2,30	54,85	4,17	99,38	123,23

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 Στηρίζει ό,τι αξίζει</p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Πίνακας Π2: Τουριστικοί πόροι ανά νησί

Δωδεκάνησα	Φύση	Μνημεία	Παράδοση	Αρχιτεκτονική	Θρησκευτικά μνημεία
Αγαθονήσι	Natura μικρών νησιών Β.Δ.	Οχυρός οικισμός Μαϊστρου, Βυζαντινοί θόλοι			
Αρκοί	Σπήλαιο Βότση, Natura μικρών νησιών Β.Δ.	Κάστρο			Παναγιά Παντάνασσα
Αστυπάλαια	Natura: ανατολικό τμήμα & νησίδες, Δρακοσπηλιά, Σπήλαιο Νέγρου	Κάστρο, ανεμόμυλοι, Νεκροταφείο βρεφών, Λουτρά Ταλαρα		Χώρα-Κάστρο-ανεμόμυλοι	Παναγία Πορταίτισσα, Παναγία Πουλαριανή, μονή Αγ. Ιωάννου, Παλαιοχριστιανικές Αγ. Βασιλείου, Αγ. Βαρβάρας και στο Καρέκλι (ερήπεια)
Κάλυμνος	Σπήλαια Κεφάλας, Παρθένων, Σκαλιών-Δασκαλειό, Κολονόστηλου, Αγ. Γιάννη, Απολιθωμένα θηλαστικά Βαθιού, Τεκτονικό Κέρας Τελένδου, Θέρμα	Κάστρο Χρυσοχειριάς, Κάστρο Πόθιας, αντρο Νυμφών, αρχαιολογικός χώρος Δάμου, Αρχαιολογικό Μουσείο, Λαογραφικό, Ναυτικό, Καλύμνικο σπίτι, Μουσείο Θαλασσίων Ευρημάτων Βαλσαμίδα	Ναυτικό νησί – σφουγγαράδες, του Λαζάρου - Λαζαράκια	Βαθύς, Χωρίο, Πόθια, ανεμόμυλοι	Μονή Ανάληψης, Χριστούλη του Σωτήρα, Αγ. Νικόλαος

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Κάρπαθος	Natura: Κ και Β.Κάρπαθος, Σαρία & θαλάσσια περιοχή - Απολιθωματοφόρες θέσεις,	Ιερή Βρουκούντα, Παλαιόκαστρο Αρκάσας, Αρχαιολογικό μουσείο, Λαογραφικό μουσείο Μενετών,		Ολυμπος, Τρίστομο, Φοινίκιο, Μεσοχώρι, Απέρι	
Κάσος	Natura: Νησίδες & θαλάσσια περιοχή, Απολιθωματοφόρες θέσεις, Σπήλαιο Σελάι	Κάστρο στο Πόλι, Σπήλαιο Ελληνοκαμάρα, Βρύση, Αρχαιολογική Συλλογή, Λαογραφικό Μουσείο	Ναυτικό Νησί	Φρυ	
Κως	Natura: Ακρ. Λούρος, Λίμνη Ψαλίδι, Αλυκή, ορος Δικαίου, Απολιθωματοφόρες θέσεις, Αρχαιότερα πετρώματα ελληνικού χώρου, Θέρμα, Αισθητικά δάση, Αμμοθίνες, Μικροί υγρότοποι, Σπανια είδη (caretta-caretta, μεσογειακή φώκια, γεράκια, αετοί, πεταλούδα της Ρόδου, Πλάτανος Ιπποκράτη, Σπήλαιο Ασπρης Πέτρας, Δάσος Παγωνιών-Αντιμάχεια	Ασκληπείο, Αλάσαρνα Καρδάμαινας, Αρχαίο Στάδιο Ξυστού, Λιμένας και Αρχαία Αγορά Κώ, Χαρμύλιο Πυλίου, Κάστρα Κω, Αντιμάχεια, Κεφάλου, Νεραντζιάς, Μουσουλμανικά Μνημεία Κω, Αρχαιολογικό Μουσείο		Μεσαιωνική + Ιταλική αρχιτεκτονική, Εμπορείος, Μανδράκι, Νικίων	Αγ. Σπυρίδωνας, Βάπτιση της Θεοτόκου, Μοές Καστριανών-Υπαπαντής, Αγ. Μάμα και Αγ. Γεωργίου, Βασιλική του Λιμένος (παλαιοχριστιανική)

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	--

Λειψοί	Natura: μικρά νησιά Β.Δ.	Παλαιοχριστιανική Κουσέλιου, Κάστρο, νικηφόρεια εκκλησιαστικό και λαϊκό Μουσείο			Παναγία του Χάρου
Λέρος		Κάστρο Παναγιάς, Παλαιόκαστρο, Ναός Αρτέμιδος, Αρχαιολογικό μουσείο, ΝαυάγιαΠολεμικό μουσείο, Μουσείο Πύργος Μπελένη		Λακκί - Ιταλική Αρχιτεκτονική, ανεμόμυλοι, Επαυλή Ν.Τσιγαδά	Αγ. Ιωάννης Θεολόγος, Αγ. Ισίδωρος, Παναγία Καβουράδαινα, Αγία Κιούρα (Ματρώνα), Παναγία του Κάστρου, Μονή των Αγγέλων
Μεγίστη	Κυανούν σπήλαιο	Κάστρο Ιπποτών Αγ. Ιωάννης, Λυκαϊκός Τάφος, Παλαιόκαστρο, Τζαμί, Διαχρονικό Μουσείο	Ναυτικό Νησί	Χώρα- Δωδεκανησιακή Αρχιτεκτονική	Μονή Αη Γιώργη του Βουνού, Ν. Αγ. Γεωργίου, Ν. Κωσταντίνου και Ελένης
Νίσυρος	Natura: ιστορικοί τόποι και Στρογγύλη - Ηφαίστειο, Λάβες Σπυλιανής, Θέρμα, Στρώματα ηφαιστιακής τέφρας, απωλιθωμένα χλωρίδα	Παλαιόκαστρο, Παναγία Σηλιανή, Αρχαιολογικό μουσείο, Ηφαιστειολογικό μουσείο, Ιστορικό-Λαογραφικό Μουσείο		Μανδράκι, Εμπορείς, Νικειά, Πάλιοι, Κτίρια Δημοτικών Λουτρών	Μονή Παναγιάς Σηλιανής, Μοναστήρι Σταυρού, Μονή Παναγιάς της Κυράς, Μονή Αγ. Ιωάννη Θεολόγου
Πάτμος	Σπήλαιο Αγ. Ιωάννη	Καστέλλι,		Χώρα-Κάστρο	Μονή Ιωάννη Θεολόγου, Αποκάλυψη Ιωάννη, Πατμιάδα Σχολή

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ότι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Ρόδος	Natura: Κουιάδα με Πεταλούδες, Προφήτης Ηλίας, Επτά Πηγές + Δάσος Εμπωνα, Ακραμύτης, Αρμενιστής, Ζωικά και φυτικά Απολιθώματα, Σπήλαιο Κούμελου αρχαγγελου	Λίνδος, Κάμειρος, Κάστρο Ιπποτών, Το Ροδίσι, Ακρόπολη Ρόδου (Μοντε Σμιθ), Ακρόπολη Ιαλυσσού, Κάστρο μονόλιθου, Φρούριο Αγ. Νικολάου, Αρχαιολογικό μουσείο, Εβραϊκό Μουσείο, Κοσμητική Συλλογή Ρόδου, Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης, Λαογραφικά Μουσεία (12), Μουσουλμανική Βιβλιοθήκη		Παλαιά πόλη, Ιταλική αρχιτεκτονική (Μανδράκι), πολλοί οικισμοί, Θέρμες Καλλιθέας, Αγ Παύλος, Η Ελεούσα, Ο Προφήτης Ηλίας	Μονή Παναγίας Τσαμπίκας, Μονή Καλόπετρας, Κοίμηση Θεοτόκου (Ασκληπείο), Μονή Υψηλής, Μονή Παναγίας Σκιαδενης, Μονή Θάρρι, Μονή Αρταμίτη
Σύμη		καρνάγια, ξυλογλυπτική, επιπλοία, πατατήρια, Ναυτικό μουσείο, Αρχαιολογικό-Λαογραφικό Μουσείο, Μουσεία Πανορμίτη	ναυτικό νησί	Χώρα	Μονή Ταξιάρχη (Πανορμίτη), Μονή Μιχαήλ Ρουκουνώτη, Παναγία Μυρταριώτισσα
Τήλος	Σπήλαιο Χαρκαδιού, Απολιθωμένοι νάνοι ελέφαντες	Αρχαία Ακρόπολη, Κάστρο Ιπποτών, Βίγλες, Φρούριο Μεσσαριάς		Μικρό Χωριό	Μονή Αγ. Παντελεήμονα

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ότι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Χάλκη	Κάστρο Ιπποτών Αγ. Ιωάννης, Λυκαϊκός Τάφος, Παλαιόκαστρο, Τζαμί, Διαχρονικό Μουσείο, Κύφες	σφουγγαράδες, ναυτικό νησί	Χώρα	Μονή Ταξιάρχη Μιχαήλ του Παλαρνιώτη, Μονή Αγ. Ιωάννη Αλάργα
-------	--	----------------------------	------	---

Κυκλάδες	Φύση	Μνημεία - Μουσεία	Παράδοση - Μύθος	Αρχιτεκτονική	Θρησκευτικά μνημεία
Αμοργός	Natura: Β.Αμοργός & Νησίδες - Μονοπάτια , ρήγμα Αμοργού	Αρχαιολογική Συλλογή, Μίνια, Αρκεσίνη		Χώρα/ΥΠΠΟ, Αιγιάλη, Κατάπολα +++	Μονή Χωζοβιώτισσας
Ανάφη	Natura: Χερσόνησος Κάλαμος - Ρούκουνας		Αργοναύτες	Χώρα	Μονή Καλαμιώτισσας (παλαιά - νέα)
Ανδρος	Natura: όρμος Βιτάλι και κεντρικός ορεινός όγκος, Βραχομορφές στη θέση Γρίας Πήδημα, Κοιλιάδα Δυποτάματα	Αρχαιολογικό Μουσείο	Ναυτικό νησί, πετρωτή	Χώρα, Μπατσι, + πολλοί οικισμοί	
Αντίπαρος	Ηφαιστιακοί δόμοι, σπήλαιο Ωλιαρτος, Μεταλλευτικές Στοές, Βραχώδεις ακτές, Natura: νησίδες Δεσποτικό & Στρογγυλό		Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης	Καστρο - Χώρα / ΥΠΠΟ	

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Δονούσα					
Ηρακλειά	Σπήλαιο Αη Γιάννη - Natura μικρών Κυκλάδων			Αγ. Γιώργης	
Θηρασιά	Ηφαιστιακή φλέβα			Χώρα	Αγ. Ειρήνη,
Ιος	γνωστισωμένος γρανίτης 300 εκ χρόνων	Αρχαιολογικό Μουσείο	Ομηρος, ασκοτύρι	Χώρα	
Κέα	Natura: Αν Κέα, Βελανιδιές – μονοπάτια	Καρθαία, Αρχαιολογικό Μουσείο	Υδρούσα - Κέως, σουραύλι	Παραδοσιακοί οικισμοί	
Κίμωλος	Natura: Πολύαιγος, Σπήλιά της Γερακιάς - Απολιθωμένα ασπόνδυλα - Ηφαιστιακά πετρώματα - Σκιάδι Θαλάσσιο περιβάλλον - , Θερμές Πηγές			Κάστρο-Χώρα / ΥΠΠΟ	
Κουφονήσι	Natura μικρών Κυκλάδων	Κέρος			
Κύθνος	Natura: ΒΔ Κύθνος - όρος Αιθέρας & ακρωτήριο Κέφαλος, Θερμάλουτρα - σπήλαιο Καταφύκι	Λαογραφικό, Εκκλησιαστικό - Βυζαντινό, Μεσολιθικός Οικισμός «Μαρουλάς»		Κύθνος, Δρυοπίδα, Λουτρα	

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i> ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 <small>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</small> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
---	---	--

Μήλος	Natura - Πρ. Ηλίας & Δ.Μήλος, Αντίμηλος, Ηφαίστεια - Κατακόμβες - Γεωλογικά τοπία (Κλέφτικο, Σαρακήνικο), Θέρμες, Σπήλαια - Ηφαιστειακοί κρατήρες και δομοί - Μονοπάτια	Φυλακωπή, Ρωμαϊκό Θέατρο, Μουσεία, Μεταλλευτικό μουσείο		Πλάκα - ΥΠΠΟ, Κλήμα, Τρυπητή, φουρκοβούνια	Κατακόμβες
Μύκονος	Υδροβιότοποι Πανόρμου και Φτελιάς, Γρανίτης Μυκόνου - Μορφές διάβρωσης, Απολιθωμένος νάνος ελέφαντας (Δήλος)	Δήλος, ναυτικό μουσείο	λούτζα, κοπανιστή	Χώρα, ανω Μερά	
Νάξος	Μεταλλεία σμύριδας, Σπήλαιο Διός, Απολιθώματα νάνων Ελεφάντων Natura: Κ&Ν.Νάξος (Ζεύς, Βιγλα, Μαυροβούνι)	Κυκλαδικά ειδώλια, Κούροι, Πορτάρα, Μουσεία	πατάτες, αρσενικό, γραβιέρα, τυροκαυτερή, γλυκά κουταλιού, κίτρο	Χώρα-Κάστρο/ ΥΠΠΟ + Οικισμοί ++, Πύργοι,	
Πάρος	Natura: Κοιλιάδα με Πεταλούδες, Οικότοπος Αη Γιάννη, Κολυμπυθρες, Σαντα Μαρία, Λατομεία Μαρμάρων, Αρχαία Λατομεία λυχνίτη (παριανού μαρμάρου)	Παναγία Εκατονταπυλιανή, Αρχαιολογικό Μουσείο, Βυζαντινό Μουσείο	Μάρμαρο - Τέχνες - Κρασί	Παροικιά-ΥΠΠΟ, Λεύκες, Μαρπησσα, Νάουσα ++++	

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Σαντορίνη	Natura: Ηφαίστειο - Καλντέρα & Πρ. Ηλίας, Στρώματα Μινωϊκής εκρηξης, απολιθωμένη χλωρίδα	Ακρωτήρι, Αρχαία Θήρα, Αρχαιολογικό Μουσείο, Ναυτικό Μουσείο	Κρασί, φάβα, ντοματάκι, χλωρό τυρί	Θήρα, Οία, Πύργος, Ακρωτήρι / ΥΠΠΟ ++++	
Σέριφος	Natura - Ν Σέριφος, Μεταλλεία αρχαία & νεώτερα - Σπήλαιο Κουταλά, Μονοπάτια	Λαογραφικό μουσείο, Αρχαιολογικό Μουσείο, Λευκός Πύργος	Περσέας, κάπαρι, λούζα, σύγλινα, τυρί του λάινα, σουραύλι	Χώρα/Κάστρο', Κένταρχος, Γαλανή, Παναγιά	ΙΜ.Ταξιαρχών
Σίκινος	Natura: Δ.Σίκινος & νησίδες, Μαύρη Σπιλιά		αρσενικό	Χώρα	
Σίφνος	Natura - Προφήτης Ηλίας & Δυτικές Ακτές, Μονοπάτια, Αρχαία μεταλλεία αργύρου, μολύβδου, ψευδαργύρου και χρυσού	Ακρόπολη Αγ. Ανδρέα, Δίκτυο Πύργων, Αργυρορυχεία	Αγγειοπλαστική, κραστούρι	Κάστρο (ΥΠΠΟ), Αρτεμώνας, Απολλωνία, Βαθύ, Κ.Πετάλι, Φάρος	Χρυσοπηγή, Μοναστήρια
Σύρος	Natura: Νησίδες - Όρος Σύριγγας & παραλία, εκλογίτες Β.Σύρου	Αρχαιολογικό Μουσείο, Πινακοθήκη, Χαλανδριανή	κοπανιστή, Σα Μιχάλη, λουκούμα, χαλβαδόπιτες	Ερμούπολη - Α. Σύρος - Δελαγράτσα Παρακοπή, Επισκοπεϊό, Θ.Απόλλων	

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	---

Σχοινούσα	Natura μικρών Κυκλάδων				
Τήνος	Natura: Μυρσίνη, ακρ Λιβάδα, Νησίδες - Υδρότοποι Πόρτο, Αφ. Φωκά, Πανόρμου, Κολυμπυθρας		Περιστερόνες Μαρμάρινο νησί - Τέχνες, γραβιέρα, πετρωτή	Περιστερόνες, παραδοσιακά χωριά	Παναγία
Φολέγανδρος	Χρυσοσηλιά - Natura: Α.Φολέγανδρος & νησίδες		κρασοτύρι	Χώρα-Κάστρο / ΥΠΠΟ, Καραβοστάσης	

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Πίνακας Π3: Τουριστικές Δραστηριότητες ανά κατηγορία

Δωδεκάνησα	Θάλασσα	Φύση	Πολιτισμός	Παράδοση/Αυλη κληρονομιά	Τέχνες
Αγαθονήσι					
Αρκοί					
Αστυπάλεια		Αναρρίχηση - "φερά" - Πεζοπορία	"Αστυπάλεια στις Τέχνες και στον Πολιτισμό"	Χρήση κρόκου σε μαγειρική-ζαχαροπλαστική, "φακές αραντισές", και "χλωρή".	
Κάλυμνος	καταδύσεις, εργαστήρι επεξεργασίας σφουγγαριών	Αναρρίχηση (επ)		Καταδυτικό φεστιβάλ	
Κάρπαθος	Καταδυτικό κέντρο, θαλάσσια σπόρ	Μονοπάτια, θαλάσσιες εκδρομές		Μεσαιωνικό φεστιβάλ, υφαντική, στιβάνια-μπότες	

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Κάσος		Μονοπάτια, Θαλάσσιες εκδρομές		Τυροκομικά: Ελαϊκή, Σιτάκα, βούτυρο. Κουλούρες, Μακαρούνια	
Κως	γιώτικ, θαλάσσια σπορ, καταδύσεις,	ποδηλασία, μονοπάτια		Ιπποκράτεια, Δίκαια, Ηράκλεια, Κεραμουργεία Καρδάμαινας και παραδοσιακά υφαντά Ζιάς	
Λειψοί		Μονοπάτια		Γιορτή του Κρασιού, Μαύρο πιλάφι με σουπιά	
Λέρος	γιώτικ, καταδύσεις, θαλάσσια σπορ,	μονοπάτια		Μέρες Μνήμης και Δημοκρατίας, Αλίντια, Γιορτή Δρυμώνα, Γιορτή Τράτας	
Μεγίστη	θαλάσσιες εκδρομές				
Νίσυρος		μονοπάτια		Μπουκουνιές, Μαυρομάτικα με μαιντανό, Κουκουζίνα	
Πάτμος	γιώτικ, θαλάσσια σπορ,	Μονοπάτια			

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Ρόδος	γιώτιγκ, θαλάσσια σπορ, καταδύσεις,	ιππασία, μονοπάτια		Μεσαιωνικό φεστιβάλ, Ευρωπαϊκή γιορτή Μουσικής, Γιορτή Κάστρου Κρητηνίας, Ανθεστήρια, Γιορτές Καρπουζιού και Φράουλας, κεραμική τέχνη, γλυπτική	
Σύμη	γιώτιγκ	μονοπάτια		Φεστιβάλ της Σύμης, Γαελλόπιτα, Μισοκοφτή	
Τήλος					
Χάλκη		Μονοπάτια		Νησί ειρήνης και φιλίας των Νέων	

Κυκλάδες	Θάλασσα	Φύση	Πολιτισμός	Παράδοση/Αυλη κληρονομιά	Τέχνες
Αμοργός		Μονοπάτια			
Ανάφη					

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

Ανδρος		Μονοπάτια		Γαυριώτικα, Γιορτή της "φρουτάλιας", Φεστιβάλ "αιγαιοπελαγήτικης Κουζίνας"	Μουσείο σύγχρονης Τέχνης - Γουλανδρή
Αντίπαρος	Καταδύσεις – Θαλάσσια σπορ	Μονοπάτια, Σπήλαιο			
Δονούσα					
Ηρακλεία		Μονοπάτια			
Θηρασιά		Μονοπάτια			
Ιος	γώτικκ	Μονοπάτια	Ιδιωτικό Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης	Ομήρεια	
Κέα		Μονοπάτια	Γιορτή Παραμυθιών		
Κίμωλος					
Κουφονήσι					
Κύθνος			Κύθνια		

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Μήλος	Θαλάσσια σπορ	Περίπατοι με άλογα (επ), Ιαματικά Λουτρά (επ), Φυσικό πάρκο (επ),	Φεστιβάλ		
Μύκονος	Κατάδυση Ναυταθλητικός γιώτιγκ, υπασία				
Νάξος		Μονοπάτια		Φεστιβάλ Πύργου Μπαζαίου	Φεστιβάλ Πύργου Μπαζαίου
Πάρος	Καταδύσεις, Ιστιοσανίδα, ιστιοπλοΐα	Μονοπάτια	Παναγιάνη Εκατονταπτυλιανή		
Σαντορίνη					
Σέριφος	Καταδύσεις (επ)		Φεστιβάλ (επ)		
Σίκινος		Μονοπάτια		Σικίνεια	
Σίφνος			Δίκτυο Αρχαίων Πύργων	Φ. «Ν.Τσελεμεντές»	

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	--

Σύρος	γιώτικκ		Αυγουστιατικές Ημέρες,	Ερμπούλεια, Απανωσύρια, Μουσικές Διαδρομές στο δρόμο του Μάρκου	
Σχοινούσα		Μονοπάτια			
Τήνος		Μονοπάτια	Παναγία Ευαγγελίστρια		
Φολέγανδρος					

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <small>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</small> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Πίνακας Π4: Συνεδριακά κέντρα και αίθουσες – Μαρίνες και τουριστικά καταφύγια

Δωδεκάνησα	Συνεδριακα κέντρα και αίθουσες	Μαρίνες - καταφύγια
Αγαθονήσι		
Αρκοί		
Αστυπάλαια	2	Καταφύγιο
Κάλυμνος	1	Πόθια - Σταθμός Ανεφοδιασμού
Κάρπαθος	7	
Κάσος		
Κως	35	μαρίνα Κω
Λειψοί		Τουριστικό Καταφύγιο
Λέρος	4	Μαρίνα τουριστικό καταφύγιο +
Μεγίστη		

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Νίσυρος	1	
Πάτμος		καταφύγιο τουριστικών σκαφών
Ρόδος	73	Μαρίνα
Σύμη	1	
Τήλος	2	
Χάλκη		

Κυκλάδες	Συνεδριακα	Μαρινες - καταφύγια
Αμοργός	2	
Ανάφη		
Ανδρος	4	
Αντίπαρος		
Δονούσα		
Ηρακλειά		

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 <small>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</small> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Θηρασιά		
Ιος		
Κέα	2	
Κίμωλος		
Κουφονήσι		
Κύθνος		Καταφύγιο
Μήλος	1 + Συνεδριακό Κέντρο Ηλιόπουλου	
Μύκονος	20	Μαρίνα
Νάξος	6 + Κέντρο Σχολής Ουρσουλινών + Δημοτικό Θέατρο "Ι.Καμπανέλλης	Καταφύγιο
Πάρος	16	Καταφύγιο

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	--

Σαντορίνη	25 + Συνεδριακό Κέντρο Π.Νομικός	
Σέριφος		Τουριστικό καταφύγιο
Σίκινος		
Σίφνος	4 + Αίθουσα συνεδρίων "Πρόκου"	καταφύγιο
Σύρος	6 + Πνευματικό Κέντρο	Μαρίνα + καταφύγιο
Σχοινούσα		
Τήνος	2 + Ιδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού	
Φολέγανδρος		2

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Παράρτημα Π5: Απόσπασμα από το άρθρο: Karampela S., Kizos Th., **Spilanis I.**, 2014, Accessibility of islands: towards a new geography based on transportation modes and Choices, *Island Studies Journal*, Vol. 9, No. 2, 2014, pp. 293-306

The accessibility index for the residents and tourists of the islands to central ports and airports is estimated here by taking into account the real time needed to access the port or the airplane via public transportation only: ferry boat or airplane. In the case of the Aegean islands the central port is in Piraeus in the greater Athens metropolitan area and the central airport is Eleftherios Venizelos in Spata, the largest airport in Greece (see Figure 1). As for the use of the port of Piraeus for almost all the islands included in this study, this is because most passengers and commercial cargo are moved through Athens / Piraeus and reflects the reality of the residents of the islands in the winter and the 'hub and spoke' transport system.

The calculation is performed on a weekly basis, as public timetables are typically formulated on that basis. The variables used for the calculation are the frequency of connections between these points, travel time, standard waiting-boarding time at a port (CPMR, 2002, pp. 25-28, Baldacchino & Pleijel, 2010, p. 106, Spilanis et al., 2002, 2005, 2012: 206, Kizos, 2007, p. 142) or an airport and the rate of passengers that use the ferry or/ and the airplane. The formula for calculating total travel time is given in equation (1):

$$T_t = B_1(BT_F + RT_F + T_F) + B_2(BT_A + RT_A + T_A) \quad (1)$$

where:

- T_t stands for the Total Time in hours;
- B_1 stands for the Percentage of total passengers that use the ferry and it is derived from the equation: $B_1 = P_F / \Sigma(P_F + P_A)$, where P_F is the passengers that use the ferry
- B_2 stands for the Percentage of total passengers that use the airplane and it is derived from the equation: $B_2 = P_A / \Sigma(P_F + P_A)$, where P_A is the passengers that use the airplane
- BT stands for Boarding Time in hr, which is the time required to be in the port or airport in order to get on ferry or airplane. It is set at 2hr for major ports / airports, 1hr for smaller ones;

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

- RT stands for the Real Travel Time between the port or the airport and the destination in hours and includes the total travel time for all possible stops of the ferry or the airplane, as many as may be required to complete the journey. The official sailing and flight hours are used here according to the official schedule;
- T_F, T_A stand for the Frequency of ferries and airplane routes respectively and are derived from the equation $T_F = P * 168 / N_F$ and $T_A = P * 168 / N_A$, where P stands for the Probability to catch the ferry or the airplane which is assumed to be 50% to arrive accidentally on time⁵¹ to catch the ferry or the airplane and it is 1/2 and N stands for the Frequency of weekly connections between the departure and the destination points; and 168 are the hours in a week (7 x 24 hr).

The data for the calculation of the accessibility index is drawn from the most recent available official statistics. Data of the embarked passengers to ferries were obtained from the Hellenic Statistical Authority and data of the embarked passengers to airplanes from the Civil Aviation Authority. For the islands with more than one port we added the embarked passengers of all ports⁵². The frequency and the travel time of ferry routes for each of the destinations mentioned was taken from Greek travel pages and the frequency and the travel time of airplanes from the air companies.

Transportation patterns for residents and tourists and information of transportation supply and demand characteristics for the case study islands are provided in Table 1, where the average weekly frequency and schedule of routes are presented from the islands to the mainland, by sea and air for the month with the lowest frequency routes and tourists (February 2014) and the embarked passengers to ferries and airplanes for the year 2011 (the most recent available data). Some explanations are required for the actual calculations of ferry connections. February is the month in which “winter” and “spring” ferry schedules overlap and there were some routes that changes their day of approach or their frequency. In these cases, we divided the actual number of days of ferry routes by the total number of days in

⁵¹ This probability refers to *unplanned* trips, i.e. if a resident of the island has to travel unexpectedly. We assume that there is a 50% possibility that he/she will be lucky (or unlucky) to be able to catch (or wait for) the ferry – airplane when the need arises.

⁵² Lesvos: ports of Mytilene and Sigri, Chios: ports of Chios and Mesta, Samos: ports of Vathi, Karlovasi and Pithagorio, Ikaria: ports of Agios Kirikos and Evdilos, Karpathos: ports of Karpathos and Diafani, Symi: ports of Symi and Panormitis, Amorgos: ports of Egiali and Katapola.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

February: E.g. one of the ferry routes for Limnos terminates on 02/17/2014 and the other on 02/19/2014 and the total frequency of weekly ferry connections is $17/28+19/28=1.29$.

The representation of the results is performed with the use of isochrone lines that depict equal classes of the accessibility index, i.e. the combined time in hours required to reach the island via public transport systems which follow a standard schedule (Gamper, Böhlen, Cometti & Innere, 2011). Here, we consider islands as points in space and therefore the same value of accessibility is assigned to their whole territory. The computation of an isochrone area from an isochrone network is similar to the computation of a footprint for a set of points (Marciuska & Gamper, 2010). The visualization of these lines therefore, provides a depiction of space “warped” around less accessible islands or groups of islands and a “new” geography of insular space, based on ease of access and geographical distance.

Findings and results

The results that are shown in Table 1 and Figure 2 indicate important differences between real distance in km and accessibility in hours, especially for smaller islands. Results reveal that although real distance and accessibility are not correlated, frequency of weekly connections as expected is the most important factor in determining accessibility as they correlate mildly negatively (Pearson’s $r=-0.659^{**}$, $a = 0.00$, $N=40$). Also, frequency of weekly connections is correlated with the area size of the islands (Pearson’s $r=0.704^{**}$, $a = 0.00$, $N=40$) which seems reasonable as area size is correlated with population (Pearson’s $r=0.900^{**}$, $a = 0.00$, $N=40$) and bigger islands have understandably higher demand for transport services.

The most important factors for the increase of accessibility of islands from the port of Piraeus and/or Athens International Airport (El. Venizelos) are: a) the frequency of weekly connections islands by ferry and/ or airplane and b) the number of embarked passengers to ferries and/ or airplanes. This conclusion is reinforced by the fact that for small variations in the real distances between nearby or neighboring islands are observed significant variations of accessibility (Figure 2) (Spilanis et al., 2005, p. 124).

Illustrative examples here are the cases of the small islands of Heraklia, Schinoussa, Koufonisi and Donousa which are all satellites of Naxos (Figure 1). Their area sizes, real distances from Athens (Heraklia is closest at 203 km and Donousa remotest at 213 km) and accessibility in hours (Heraklia 29.29 hrs, Schoinoussa 29.31 hrs, Koufonisi 29.34 hrs and Donousa 30.36 hrs, Figure 2) are similar but differ significantly with the central and bigger island of Naxos (accessibility 8 hrs) where an airport operates. The same case exists for another geographical cluster which consists of four islands: Rodos, Symi, Chalki and Tilos.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

Another revealing example is the big islands of Rodos (located in South Aegean) and Lesvos (located in North Aegean). Rodos is 439 km from Piraeus and Lesvos 285 km, but the accessibility of Rodos expressed in hours is 5, while that of Lesvos is 13, due to more frequent ferry and air connections, bringing Rodos “closer” to Piraeus. Also, another important factor is the number of embarked passengers to airplanes (more than 2 million), due to its area size, its population and tourists.

These findings are also depicted in Figure 3 where the spatial patterns of accessibility become evident. A new geography emerges with “black holes” in the map, e.g. Anafi and Lipsi. If for Lipsi this is expected due to its location, which is too far away from any big islands to take advantage of their routes and too small to generate enough supply by itself, for Anafi, geographical proximity with islands such as Santorini where many options are available to residents and tourists does not ameliorate its accessibility as there is no transportation links between them.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

Table 1: Accessibility of islands, February 2014

A.A	Islands	P _A 2011	P _F 2011	Passengers on ferries & planes	B ₁	B ₂	BT _F	BT _A	RT _F	RT _A	N _F	N _A	T _F	T _A	T _I	Real Distance (km)	Population 2011	Area size (km ²)
1	Chios	120,022	211,247	331,269	0.64	0.36	1	1	6:58	0:45	3.82	16	21.99	5.25	17.12	223	51,269	841.58
2	Fourni		18,224	18,224	1.00	0.00	1	0	11:27		1.89		44.44		45.92	255	1,343	30.27
3	Ikaria	19,243	82,753	101,996	0.81	0.19	1	1	9:58	0:50	1.29	5	65.12	16.80	57.34	238	8,431	255.28
4	Lesvos	238,369	207,331	445,700	0.47	0.53	1	1	9:57	0:50	3.82	21	21.99	4.00	13.58	285	86,312	1.630.38
5	Limnos	47,340	75,665	123,005	0.62	0.38	1	1	31:52	0:50	1.29	6	65.12	14.00	47.27	248	16,743	475.61
6	Samos	206,612	116,751	323,363	0.36	0.64	1	1	6:28	0:55	1.29	12	65.12	7.00	29.10	294	33,339	476.20
7	Astypalea	6,841	11,490	18,331	0.63	0.37	1	1	9:28	0:55	3.89	4	21.59	21.00	22.63	287	1,270	96.85
8	Chalki		6,535	6,535	1.00	0.00	1	0	10:45		1.79		46.93		48.38	399	702	28.13
9	Kalymnos	12,873	29,399	42,272	0.70	0.30	1	1	10:55	1:00	2.79	7	30.11	12.00	25.92	315	16,073	110.88
10	Karpathos	91,194	19,703	110,897	0.18	0.82	1	1	19:02	1:13	1.79	7	46.93	12.00	19.39	421	6,748	301.18
11	Kasos	2,617	6,866	9,483	0.72	0.28	1	1	11:49		1.79		46.93		35.33	407	1,070	65.98
12	Kos	966,915	137,972	1,104,887	0.12	0.88	1	1	11:43	0:55	5.61	20	14.97	4.20	6.64	346	46,099	290.28
13	Leros	16,810	50,812	67,622	0.75	0.25	1	1	10:21	1:00	2.75	7	30.55	12.00	27.27	298	7,915	52.95
14	Lipsi		10,873	10,873	1.00	0.00	1	0	9:45		0.93		90.32		91.73	283	784	15.98
15	Megisti	4,168	3,950	8,118	0.49	0.51	1	1	23:43		1.86		45.16		23.46	565	496	9.13
16	Nisyros		4,782	4,782	1.00	0.00	1	0	13:41		1.86		45.16		46.73	346	1,003	41.40
17	Patmos		58,733	58,733	1.00	0.00	1	0	8:20		2.75		30.55		31.89	267	3,429	34.05
18	Rodos	2,081,463	285,945	2,367,408	0.12	0.88	1	1	18:28	1:00	7.39	28	11.37	3.00	5.14	439	152,538	1.398.08
19	Symi		12,029	12,029	1.00	0.00	1	0	16:43		1.93		43.52		45.22	398	3,068	58.10
20	Tilos		4,235	4,235	1.00	0.00	1	0	15:10		1.86		45.16		46.79	367	829	62.83
21	Amorgos		50,468	50,468	1.00	0.00	1	0	8:32		6.00		14.00		15.36	234	1,950	120.67
22	Anafi		11,272	11,272	1.00	0.00	1	0	9:45		0.96		87.50		88.91	260	294	38.35
23	Donousa		9,802	9,802	1.00	0.00	1	0	7:10		2.89		29.07		30.36	213	176	13.48

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

24	Folegandros		38,302	38,302	1.00	0.00	1	0	9:41		2.68		31.34		32.75	186	787	32.07
25	Heraklia		7,433	7,433	1.00	0.00	1	0	7:00		3.00		28.00		29.29	203	150	17.60
26	Ios		113,200	113,200	1.00	0.00	1	0	9:23		7.68		10.94		12.33	202	2,084	107.80
27	Kimolos		36,491	36,491	1.00	0.00	1	0	8:31		1.71		49.12		50.48	153	901	35.71
28	Koufonisi		31,763	31,763	1.00	0.00	1	0	8:05		3.00		28.00		29.34	208	412	5.70
29	Kythnos		71,562	71,562	1.00	0.00	1	0	3:05		1.71		49.12		50.25	92	1,436	99.26
30	Milos	13,529	133,226	146,755	0.91	0.09	1	1	6:40	0:45	3.54	7	23.73	12.00	23.90	157	4,966	150.60
31	Mykonos	245,540	425,102	670,642	0.63	0.37	1	1	5:45	0:40	7.00	8	12.00	10.50	12.61	160	14,189	85.48
32	Naxos	13,510	390,268	403,778	0.97	0.03	1	1	5:55	0:50	13.00	6	6.46	14.00	7.95	181	18,340	428.13
33	Paros	14,066	438,306	452,372	0.97	0.03	1	1	13:10	0:45	13.00	14	6.46	6.00	9.92	165	13,694	194.52
34	Santorini	409,912	522,810	932,722	0.56	0.44	1	1	10:03	0:47	11.50	12	7.30	7.00	8.42	237	17,430	75.79
35	Serifos		63,611	63,611	1.00	0.00	1	0	4:36		2.61		32.18		33.38	119	1,378	73.23
36	Sikinos		9,916	9,916	1.00	0.00	1	0	10:20		2.68		31.34		32.77	197	270	41.03
37	Sifnos		96,750	96,750	1.00	0.00	1	0	5:35		2.68		31.34		32.58	140	2,543	73.18
38	Syros	5,684	336,640	342,324	0.98	0.02	1	1	4:08	0:35	9.07	6	9.26	14.00	10.51	129	21,475	83.63
39	Schinousa		9,324	9,324	1.00	0.00	1	0	7:20		3.00		28.00		29.31	206	225	7.78
40	Tinos		415,695	415,695	1.00	0.00	1	0	5:00		7.00		12.00		13.21	140	8,699	194.21

Source: Hellenic Statistical Authority, Civil Aviation Authority, Greek Travel Pages, air companies, processed by the authors

 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i> ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	 ΕΣΠΑ 2007-2013 <i>Πρόγραμμα για την ανάπτυξη</i> ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
--	--	--

Παράρτημα Π6 : Αφίξεις – διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα – δείκτες (2012)

	συν αφίξεων	συν διανυκτ	ΜΔΠ	εποχικότητα	Ελληνες αφίξεις	Ελληνες διανυκτ.	Ελληνες ΜΔΠ	Αλλοδαποί αφίξεις	Αλλοδαποί διανυκτ.	ΜΔΠ	αλλοδαποί/ελληνες (αφίξεις)	αλλοδαποί/ελληνες (διανυκτ.)
Αστυπάλαια	847	3259	3,85	0,99	665	2626	3,95	182	633	3,48	0,273684	0,241051
Κάλυμνος	9440	44307	4,69	0,76	4503	11265	2,5	4937	33042	6,69	1,09638	2,933156
Κάρπαθος	36678	254929	6,95	0,89	3401	16403	4,82	33277	238526	7,17	9,784475	14,54161
Κάσος	334	1259	3,77	0,61	302	1116	3,7	32	143	4,47	0,10596	0,128136
Κώς	606392	4522125	7,46	0,83	34567	166645	4,82	571825	4355480	7,62	16,54251	26,13628
Λέρος	2499	14870	5,95	0,86	1484	8640	5,82	1015	6230	6,14	0,683962	0,721065
Μεγίστη	1173	4595	3,92	0,87	402	1682	4,18	771	2913	3,78	1,91791	1,731867
Νίσυρος	1603	5847	3,65	0,75	1165	4178	3,59	438	1669	3,81	0,375966	0,399473
Πάτμος	14176	47943	3,38	0,83	7254	23984	3,31	6922	23959	3,46	0,954232	0,998958
Ρόδος	1384269	8815271	6,37	0,78	104505	398904	3,82	1279764	8416367	6,58	12,24596	21,09873
Σύμη	7747	31744	4,1	0,83	2795	6880	2,46	4952	24864	5,02	1,771735	3,613953
Τήλος	878	3472	3,95	0,71	142	376	2,65	736	3096	4,21	5,183099	8,234043
Χάλκη	667	2062	3,09	0,75	332	808	2,43	335	1254	3,74	1,009036	1,55198
Αμοργός	1644	6357	3,87	0,96	443	1931	4,36	1201	4426	3,69	2,711061	2,292077

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»</p> <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013</p> <p>ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	---	---

Ανάφη	188	850	4,52	0,98	79	295	3,73	109	555	5,09	1,379747	1,881356
Ανδρος	16004	44201	2,76	0,92	12649	31649	2,5	3355	12552	3,74	0,265238	0,3966
Αντίπαρος	2144	10365	4,83	0,98	875	3186	3,64	1269	7179	5,66	1,450286	2,253296
Θήρα	105112	404243	3,85	0,83	12039	37993	3,16	93073	366250	3,94	7,730958	9,639934
Ιος	22314	88862	3,98	0,96	5037	20401	4,05	17277	68461	3,96	3,430018	3,355767
Κέα	786	1496	1,9	0,85	741	1386	1,87	45	110	2,44	0,060729	0,079365
Κουφονήσι	619	3153	5,09	1	502	2443	4,87	117	710	6,07	0,233068	0,290626
Κύθνος	1392	4558	3,27	0,97	1352	4346	3,21	40	212	5,3	0,029586	0,04878
Μήλος	9628	35484	3,69	0,93	4454	15666	3,5	5174	19818	3,8	1,161652	1,265033
Μύκονος	168131	629303	3,74	0,86	32624	100259	3,07	135507	529044	3,9	4,153599	5,276773
Νάξος	17764	69645	3,92	0,88	7451	23237	3,12	10313	46408	4,5	1,38411	1,99716
Πάρος	57402	234305	4,08	0,91	20738	81310	3,92	36664	153305	4,18	1,767962	1,885438
Σέριφος	2170	7489	3,45	0,97	1596	5545	3,47	574	1944	3,39	0,359649	0,350586
Σχοινούσσα	8	26	3,25	1	5	18	3,6	3	8	2,67	0,6	0,444444
Σίκινος	289	1067	3,69	1	192	734	3,82	97	333	3,43	0,505208	0,453678
Σίφνος	6059	19636	3,24	0,93	3824	11484	3	2235	8152	3,65	0,584467	0,709857
Σύρος	19951	59657	2,99	0,83	15006	45219	3,01	4945	14438	2,92	0,329535	0,319291
Τήνος	42822	95519	2,23	0,86	39941	87199	2,18	2881	8320	2,89	0,072131	0,095414
Φολέγανδρος	3066	13851	4,52	0,99	1037	6830	6,59	2029	7021	3,46	1,956606	1,027965

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

<p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ»</p> <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	<p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
---	--	---

Παράρτημα 7 Αρμοδιότητες και Δομές αναπτυξιακού και προγραμματικού χαρακτήρα των Αυτοδιοικητικών Περιφερειών. Η θέση του τουρισμού

Οι αρμοδιότητες που έχουν οι νέοι Δήμοι και οι Περιφέρειες, σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 3852/2010, επιτρέπουν την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων στην κατεύθυνση της τουριστικής ανάπτυξης. Τα θεσμικά όργανα των Δήμων και των Περιφερειών έχουν την δυνατότητα να εκπονήσουν και να εφαρμόσουν Επιχειρησιακά Προγράμματα, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Νόμου 3852/2010 και τις σχετικές Υπουργικές Αποφάσεις. Η ενεργοποίηση των δυνατοτήτων αυτών με την κατάλληλη στελέχωση και την διάθεση των αναγκαίων οικονομικών πόρων θα έχει θετικές επιδράσεις στην ενδογενή τουριστική ανάπτυξη των περιφερειών.

A. Περιφέρεια

- ⇒ το Περιφερειακό Συμβούλιο είναι αρμόδιο για την έγκριση και παρακολούθηση του επιχειρησιακού προγράμματος της περιφέρειας και την έγκριση και παρακολούθηση αναπτυξιακών προγραμμάτων (άρθρο 163)
- ⇒ Με απόφαση του περιφερειακού συμβουλίου μπορεί να συστήνονται μέχρι δύο (2) επιτροπές, στις οποίες το συμβούλιο μεταβιβάζει αρμοδιότητες του για συγκεκριμένους τομείς περιφερειακής πολιτικής που ορίζονται από αυτό ανάλογα με τα

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---

χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της οικείας περιφέρειας. Μέλη των επιτροπών αυτών ορίζονται περιφερειακοί σύμβουλοι ανάλογα της δύναμης των περιφερειακών παρατάξεων (Άρθρο 164).

- ⇒ Η Εκτελεστική Επιτροπή της Περιφέρειας, συντονίζει την κατάρτιση και έχει την ευθύνη υλοποίησης του επιχειρησιακού προγράμματος. Επιπροσθέτως καταρτίζει τα τομεακά προγράμματα δράσης και μεριμνά για την υλοποίησή τους (άρθρο 174)
- ⇒ Στο άρθρο 186 παραγραφο Α, παραχωρούνται στην Περιφέρεια, μια ουσιαστικής σημασίας δέσμη αρμοδιοτήτων για τον Προγραμματισμό και την Ανάπτυξη. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη διαμόρφωση της περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής, την προώθηση των εθνικών στρατηγικών στόχων, την διαχείριση και εφαρμογή των αναπτυξιακών παρεμβάσεων του ΕΣΠΑ 2007-2013, την έγκριση και εκτέλεση των Προγραμμάτων Δημοσίων Επενδύσεων, την έγκριση των επιδοτήσεων για τις ιδιωτικές επενδύσεις κ.ά.
- ⇒ Με το άρθρο 281 θεσπίζεται το Πρόγραμμα «ΕΛΛ.Α.Δ.Α.» (Ελληνική Αρχιτεκτονική Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης) Το Πρόγραμμα αυτό διαμορφώνεται σε τρεις άξονες: α) ο άξονας με κορμό επιχειρησιακά προγράμματα, όπως «Διοικητική Μεταρρύθμιση» και « Ψηφιακή Σύγκλιση» του ΕΣΠΑ, β) ο άξονας του Εθνικού Αναπτυξιακού Προγράμματος Αυτοδιοίκησης και γ) ο άξονας στελέχωσης των Δήμων και Περιφερειών με επιστημονικό προσωπικό

B. Δήμοι

- ⇒ Σύμφωνα με το άρθρο 73 η Επιτροπή Ποιότητας Ζωής εισηγείται στο Δημοτικό Συμβούλιο θέματα χρήσεων γης και θέματα ρυθμιστικών σχεδίων, οικιστικής οργάνωσης, εφαρμογής Πολεοδομικών Σχεδίων, χρηματοδότησης προγραμμάτων ανάπλασης, θέματα προστασίας περιβάλλοντος κ.ά.
- ⇒ Το άρθρο 76 η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης γνωμοδοτεί στο Δημοτικό Συμβούλιο για τα αναπτυξιακά προγράμματα του Δήμου, τα προγράμματα δράσης και το επιχειρησιακό και τεχνικό πρόγραμμα του Δήμου. Επιπλέον, γνωμοδοτεί για θέματα

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 2007-2013 <i>Στηρίζει ό,τι αξίζει</i></p> <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος και εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του Δήμου και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που υπάρχουν.

- ⇒ Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθ.70 συγκροτείται Τουριστική Επιτροπή για τη επεξεργασία και εισήγηση στο ΔΣ θεμάτων τουριστικής ανάπτυξης και προβολής . Τα μέλη της επιτροπής ορίζονται με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου και είναι μέλη του δημοτικού συμβουλίου, υπάλληλοι της αρμόδιας διεύθυνσης του δήμου, ιδιώτες εμπειρογνώμονες στα θέματα της επιτροπής και εκπρόσωποι φορέων της τοπικής κοινωνίας
- ⇒ Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το άρθρο 94, με το οποίο μεταβιβάζονται στους Δήμους «πρόσθετες αρμοδιότητες», πολλές από τις οποίες αναφέρονται σε θέματα μελετών, προγραμματισμού και γενικότερα σε αναπτυξιακές δραστηριότητες για την ευημερία των δημοτών και την επίλυση προβλημάτων εγγύτερα στον τόπο κατοικίας τους.
- ⇒ Στους Δήμους των νησιωτικών περιφερειών Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και Ιονίων Νήσων, αλλά και στους ορεινούς Δήμους μεταφέρονται πρόσθετες αρμοδιότητες, από 01/01/2013, με βάση το άρθρο 204.

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙ-ΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 <p>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</p> <p>ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ: «ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΤΗΣ & ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	--	---